

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТОЛОЧКО Наталія Валеріївна

УДК 070:654.19(477.87)(09)

ДИСЕРТАЦІЯ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ В ІСТОРИЧНОМУ, ПОЛІТИЧНОМУ, КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТАХ

27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних
комунікацій

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело
_____ Н. В. Толочко

Науковий керівник: Бідзіля Юрій Михайлович,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор

Дніпро – 2020

АНОТАЦІЯ

Толочко Н. В. Становлення і розвиток телебачення на Закарпатті в історичному, політичному, культурному контекстах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, Дніпро, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню телебачення прикордонної області України – Закарпаття – в історичному, політичному, культурному контекстах. У роботі комплексно схарактеризовано зародження аудіовізуальних медіа дорадянського періоду; становлення і розвиток державного телебачення радянської доби, незалежної України, Суспільного мовлення; з'ясовано окремі особливості функціонування приватного телесегмента на Закарпатті; проаналізовано мовлення для етноспільнот, що компактно проживають у регіоні; окреслено перспективи розвитку телебачення у зв'язку з історико-культурною, суспільно-політичною своєрідністю регіону.

Наукова праця є однією з перших спроб системного осмислення становлення й розвитку телебачення Закарпаття. Проаналізовано емпіричний матеріал, пов'язаний із діяльністю закарпатського телебачення різних періодів. Вивчено факти, виявлені в документах Державного архіву Закарпатської області за період 1946–1979 рр.; публікації про аудіовізуальні медіа Закарпаття в періодичних виданнях із фондів Наукової бібліотеки УжНУ, Обласної наукової універсальної бібліотеки ім. Ф. Потушняка періоду 30–40-х рр. ХХ ст. та друковані ЗМІ Закарпаття за 1945–2019 рр.; готовий ефірний продукт колишнього державного телеканалу «Тиса-1» (нині Суспільного мовника); приватних телеканалів, частково приватних із 1990 р. й донині; телевізійні проекти, що поєднують ознаки традиційних і новітніх медіа; сторінки

вищеназваних каналів та медіапроектів у соціальних мережах. Загалом взято до уваги понад 500 годин телевізійного контенту.

У результаті дослідження телебачення Закарпатської області, а також порівняння, узагальнення, осмислення різних хронологічних концепцій та підходів у вивченні українських медіа укладено періодизацію регіонального телебачення прикордонної області. П'ять етапів відображають основні історичні віхи Закарпаття, зміну науково-технічних можливостей телебачення, сучасні тенденції: I етап – 1934–1945 рр. – наявні передумови розвитку аудіовізуальних медіа на території Закарпаття, протоформи; II етап – 1945–1970 рр. – організація і забезпечення регулярного функціонування радіо й телебачення Закарпаття у складі СРСР; III етап – 1970–1990 рр. – поява двопрограмного, кольорового телебачення, розвиток мовлення пізнього радянського періоду; IV етап – 1991–2012 рр. – збільшення технічних і творчих потужностей державного регіонального телебачення незалежної України (створення телеканалу «Тиса-1», вихід на супутник), розвиток приватних мовників; V етап – 2012 р. – донині – упровадження цифрового мовлення, становлення і розвиток Суспільного ТБ, посилення взаємодії телебачення з новітніми медіа.

У науковій роботі приділено увагу етнічному чиннику, з'ясовано, що перші радіо- й телесигнали надходили на територію поліетнічного краю з-за кордону, зокрема й мовами національних меншин. Утім задоволення інформаційних потреб етноспільнот у дорадянський і радянський періоди залежало від суспільно-політичного устрою тих держав, до складу яких уходило Закарпаття. Тому деякі національні громади (словаки, роми, німці, євреї) не мали радіо- й телепрограм рідною мовою в період СРСР та одержали право на інформацію лише після здобуття Україною незалежності.

Встановлено, що сучасна телевізійна система Закарпатської області сформувалася в період незалежної України і сьогодні представлена 8 телеканалами, один із яких є Суспільним, має статус державного, 6 – приватними і 1 – комунальним, частково приватним. Чотири мовники належать до категорії місцевого і ще чотири – до регіонального мовлення. Доведено, що розвиток

приватного телерадіомовлення на Закарпатті відбувався паралельно з процесами демократизації й комерціалізації на всеукраїнському рівні.

На підставі всебічного аналізу процесів становлення й розвитку регіонального телебачення Закарпаття, зокрема контенту колишнього державного телеканалу, а нині Суспільного мовника Закарпаття, приватних телемедіа, вироблено пропозиції щодо якісної трансформації регіонального телебачення з урахуванням історичної, етнокультурної, політичної специфіки краю та крізь призму сучасних викликів, загроз. Зосереджено увагу на важливості телепрограм для етнічних громад; необхідності розширення прав та можливостей Суспільного телеканалу, що повинен мати переваги в технічному оснащенні, розгалужену мережу корпунктів, достатнє фінансування, самостійність в ухваленні рішень; важливості вдалого співвідношення інформаційного, аналітичного, культурологічного мовлення в ефірі як Суспільного, так і приватних мовників; актуальності науково-популярних програм патріотичного спрямування, орієнтованих на пропагування державної мови й територіальних діалектів, підвищення культуромовного рівня населення, примноження місцевої культури, збереження історичної спадщини тощо; важливості взаємодії традиційних мовників із новітніми медіа; потребі зміцнення технічної бази цифрового мовлення; виробленні чіткої державної інформаційної стратегії з урахуванням специфіки окремих регіонів, зокрема Закарпаття, та у зв'язку з основними викликами.

Ключові слова. закарпатське телебачення, журналістика, соціальна комунікація, історичний контекст, етнокультурний вимір, міжкультурна комунікація, телепрограми для етнічних спільнот.

Список публікацій за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Каралкіна Н. В. Соціально-комунікаційні особливості регіональних телеканалів на Закарпатті. *Вісник Київського національного університету*

- імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика. 2015. Випуск 1 (22). С. 32–35.
2. Каралкіна Н. В. Роль регіонального телебачення у формуванні громадської думки (на прикладі телеканалу «Тиса-1»). *Стиль і текст*. 2015. Вип. 16. С. 157–165.
 3. Каралкіна Н. В. Телеканал «Тиса-1» у системі телемовлення Закарпаття. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2014 (липень–вересень). Т. 56. С. 36–42. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз *Google Scholar*, *Erih Plus*).
 4. Каралкіна Н. В. Перспективи й ризики впровадження суспільного мовлення в транскордонному регіоні. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2015 (липень–вересень). Т. 60. С. 101–104. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз *Google Scholar*, *Erih Plus*).
 5. Каралкіна Н. В. Способи використання соціальних мереж для підготовки й популяризації телевізійних програм Філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція». *Обрії друкарства*. 2016. № 1 (5). С. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.20535/2522-1078.2016.1.95060> (Видання входить до наукометричних баз *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *OpenAIRE*, *WorldCat*, *Index Copernicus*).
 6. Толочко (Каралкіна) Н. В. Специфіка програм телеканалу «Тиса-1» про національні меншини Закарпаття: проблемно-тематичний аспект. *Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник* / за ред. В. В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 1 (66). 2017 (січень–березень). С. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз *Google Scholar*, *Erih Plus*).
 7. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості дрогового мовлення у період Підкарпатської Русі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 20(60), 1 т. С. 27–31. (Видання входить до наукометричної бази *Index Copernicus*).

8. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості телепрограм для національних меншин Закарпаття в контексті суспільного мовлення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С.І., 2019. № 2 (42). С. 222–227. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.2(42). (Видання входить до наукометричної бази *Index Copernicus*).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

9. Толочко (Каралкіна) Н. В. Проблеми формування аудіовізуальних медіа на Закарпатті у дорадянський період. *East European Scientific Journal (Warsaw, Poland)*. 2019, part 6. № 7 (47). С. 10–14 (Видання входить до наукометричної бази *Index Copernicus*).
10. Tolochko (Karalkina), N. (2020). Radio and Television Programs for National Minorities of the Border Multicultural Region (on the example of Transcarpathia, 1930–1991). *Technium Social Sciences Journal*, 8(1), 188–199. Retrieved from <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/748> DOI: <https://doi.org/10.47577/tssj.v8i1> (Видання входить до наукометричних баз *Ulrich's*, *Ebsco*, *Index Copernicus*, *WorldCat*, etc.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Каралкіна Н. В. Інформаційно-мовна політика регіональних телеканалів Закарпаття в контексті суспільного мовлення. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Прикладні та фундаментальні аспекти дослідження в соціальних комунікаціях»* / відп. ред. Г.І. Марчук. Івано-Франківськ, 2015. Вип. І. 272 с. С. 112–119.
12. Каралкіна Н. В. Популяризація програм філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція» за допомогою соцмереж. *Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції* / наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. О. Андрєєва, І. Тімченко. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. 114 с. С. 61–65.

- 13.Толочко Н. В. Становлення державного телемовлення на Закарпатті у 60-80-х рр. *Актуальні проблеми розвитку засобів масової комунікації в сучасній Україні. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів* / за заг. ред. Тараненко О.В.; упорядник: Рудченко А. С. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 60 с. С. 37–40.
- 14.Толочко Н. В. Зародження регулярного телемовлення на Закарпатті: суспільно-історичний контекст. *Студії з філології та журналістики: збірник наукових праць* / Міжнар. редкол.: М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. Вип. 5. Ужгород: Говерла, 2018. 456 с. С. 437–440.
- 15.Толочко (Каралкіна) Н.В. Особливості взаємодії регіональних телеканалів Закарпаття з новітніми медіа. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* / наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. Ю. А. Грушевська. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 161 с. С. 57–62.
- 16.Толочко Н. В. Особливості телепрограм для національних спільнот Закарпаття в радянський період (1960–1980 рр.). *Студії з філології та журналістики: збірник наукових праць* / Міжнар. редкол.: Н. Венжинович (голов. ред.), Г. Шумицька (заст. голов. ред.), М. Вашичек та ін. Ужгород: Говерла, 2020. Вип. 6. 203 с. С. 188–192.

*Наукова праця, яка додатково відображає
наукові результати дисертації:*

- 17.Толочко Н. В. Електронні медіа етнічних спільнот Закарпаття. Радіо й телебачення // *Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: монографія* / Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с. С. 184–278.

SUMMARY

Tolochko N. V. Formation and development of television in Transcarpathia within historical, political, cultural background. – Manuscript of the qualifying scientific work.

Thesis for Candidate of Science in Social Communications, specialty 27.00.01 – Theory and History of Social Communications. – Uzhhorod National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Oles Honchar Dnipro National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Dnipro, 2020.

The thesis is devoted to the study of television of the border region of Ukraine – Transcarpathia – in historical, political, cultural background. The origin of audiovisual media of the pre-Soviet period is thoroughly characterized in the study; as well as the formation and development of the state television of the Soviet era, independent Ukraine, Public broadcasting; some features of the functioning of the private TV segment in Transcarpathia have been clarified and the broadcasting for ethnic communities living in the densely populated region is also analyzed. The study also outlines the prospects for the development of television in connection with the historical, cultural, socio-political identity of the region.

The thesis is one of the first attempts to consider systematically the formation and development of Transcarpathian television. Empirical material related to the activities of Transcarpathian television of different periods has been analyzed. The facts revealed in the documents of the State Archives of the Transcarpathian region for the period from 1946 to 1979 have been in the focus of the study; as well as the publications about the audiovisual media of Transcarpathia in the publications of the 30s and 40s having been published in Transcarpathia and the print media of the region within the period from 1945 to 2019; the completed etheric product of the former state TV channel (now the Public Broadcaster), private TV channels, being partly private since 1990 and up to this day were also in the focus of the author's attention; television projects combining the features of traditional and modern media and pages of the above-mentioned channels and media projects on social networks have been

considered as well. In total, more than 500 hours of television content have been taken into account.

As a result of the study of television in the Transcarpathian region, as well as comparison, generalization, and consideration of different chronological concepts and approaches in the study of Ukrainian media, the periodization of regional television in the border region was conducted. Five stages reflect the main historical milestones of Transcarpathia, the change of scientific and technical capabilities of television, modern trends: Stage I (from 1934 to 1945) describes the prerequisites for the development of audiovisual media in Transcarpathia, protoforms; Stage II (from 1945 to 1970) points to the organization and provision of regular functioning of Transcarpathian radio and television within the USSR; Stage III (from 1970 to 1990) elucidates the emergence of dual-program, color TV, the development of broadcasting of the late Soviet period; Stage IV (from 1991 to 2012) describes the increase of technical and creative capacities of the state regional television of independent Ukraine (creation of the Tisa-1 TV channel, access to the satellite), development of private broadcasters; Stage V (from 2012 – till present time) describes the introduction of digital broadcasting, the formation and development of Public TV, strengthening the interaction of television with the latest media.

The research focuses on the ethnic factor. It has been found out that the first radio and television signals came to the territory of Transcarpathia from abroad, broadcasting in the languages of national minorities. However, the satisfaction of the information needs of ethnic communities in the pre-Soviet and Soviet periods depended on the socio-political system of the states that included Transcarpathia. Therefore, some national communities (Slovaks, Roma, Germans, Jews) did not have radio and television programs in their native language during the Soviet era and received the right to broadcast only after Ukraine gained independence.

It is established that the modern television system of Transcarpathian region was formed during the period of independent Ukraine and today is represented by 8 TV channels, one of which (the Public), has the status of state channel, 6 are private and 1 is municipal, partially private channel. Four broadcasters belong to the category

of local and other 4 – to the regional broadcasting. It is proved that the development of private television and radio broadcasting in Transcarpathia took place in parallel with the processes of democratization and commercialization at the national level.

On the basis of a comprehensive analysis of the processes of formation and development of regional television in Transcarpathia, proposals have been made for the qualitative transformation of regional television, taking into account the historical, ethnocultural, political specifics of the region and through the prism of modern challenges and threats. The focus is on the importance of television programs for ethnic communities; the need to expand the rights and capabilities of the Public TV channel, which should have advantages in technical equipment, an extensive network of offices, sufficient funding, independence in decision-making; the importance of a successful ratio of information, analytical, culturological broadcasting on the air of both public and private broadcasters; the relevance of popular science programs of patriotic orientation, focused on the promotion of the state language and territorial dialects, raising the cultural level of the population; increase of local culture, preservation of historical heritage, etc.; the importance of interaction of traditional broadcasters with the latest media; the need to strengthen the technical base of digital broadcasting; developing a clear state information strategy taking into account the specifics of individual regions, including Transcarpathia, and in connection with the main challenges.

Key words. Transcarpathian television, journalism, social communication, historical background, ethnocultural dimension, intercultural communication, TV programs for ethnic communities.

List of Publications

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Karalkina, N. V. (2015), “Social and communication features of regional television channels in Transcarpathia”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Zhurnalistyka [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Journalism]*, issue 1 (22), p. 32–35.

2. Karalkina, N. V. (2015), "The role of regional television in shaping public opinion (the case of TV channel «Tysa-1»)", *Styl i tekst [Style and text]*, issue 16, p. 157–165.
3. Karalkina, N. V. (2014), "Channel «Tisa-1» in the system broadcasting Transcarpathia", *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka [Scientific Notes of the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv]*, issue 56, July–September, p. 36–42. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272>.
4. Karalkina, N. V. (2015), "Prospects and risks in implementation of public broadcasting in transboundary region", *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka [Scientific Notes of the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv]*, issue 60, July–September, p. 101–104. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272>.
5. Karalkina, N. V. (2016), "How to use social networks for training and presentation of television programs Affiliates National Television Company of Ukraine «Transcarpathian Regional Directorate»", *Obrii drukarstva [Printing Horizon]*, № 1 (5), p. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.20535/2522-1078.2016.1.95060>.
6. Tolochko (Karalkina), N. V. (2017), "Specificity of the «Tysa-1» channel programmes about the national minorities in Transcarpathia: problem-thematic aspect", *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka [Scientific Notes of the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv]*, issue 1 (66), January–March, p. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.17721/2522-1272>.
7. Tolochko (Karalkina), N. V. (2018), "Features of wire broadcasting during the period of the Pidkarpatska Rus", *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka» [International scientific journal «Internauka»]*, № 20 (60), issue 1, p. 27–31.
8. Tolochko (Karalkina), N. V. (2019), "Features of TV programs for national minorities of Transcarpathia in the context of public broadcasting", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia [Scientific bulletin of Uzhhorod*

university. *Series: Philology*], № 2 (42), p. 222–227. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.2(42).

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published in foreign specialized editions:

9. Tolochko (Karalkina), N. V. (2019), “Problems of the formation of audiovisual media in Transcarpathia in presoviet period”, *East European Scientific Journal* (Warsaw, Poland), part 6, № 7 (47), p. 10–14.

10. Tolochko (Karalkina), N. (2020), “Radio and Television Programs for National Minorities of the Border Multicultural Region (on the example of Transcarpathia, 1930–1991)”, *Technium Social Sciences Journal*, 8(1), 188–199. Retrieved from <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/748> DOI: <https://doi.org/10.47577/tssj.v8i1>.

Scientific works certifying the approbation of the dissertation materials:

11. Karalkina, N. V. (2015), “Information and language policy of regional TV channels of Transcarpathia in the context of public broadcasting”, *Collection of works of the Ukrainian Scientific-Practical Conference «Applied and fundamental aspects of research in social communications»*, Ivano-Frankivsk, vol. 1, p. 112–119.

12. Karalkina, N. V. (2016), “Promotion of programs of the Department of National Television Company of Ukraine «Zakarpattya Regional Directorate» with the help of social networks”, *Collection of works of the III International Scientific-Practical Conference*, Odessa, p. 61–65.

13. Tolochko, N. V. (2017), “Formation of state television broadcasting in Transcarpathia in the 60's and 80's”, *Actual problems of development of mass media in modern Ukraine, Collection of scientific papers of the V Ukrainian Scientific-Practical Conference for students and graduate students*, Vinnytsia, p. 37–40.

14. Tolochko, N. V. (2018), “The emergence of regular television broadcasting in Transcarpathia: socio-historical context”, *Studies in philology and journalism: a collection of scientific papers*, Uzhhorod, vol. 5, p. 437–441.

15. Tolochko (Karalkina), N. V. (2020), “Features of interaction of regional TV channels of Transcarpathia with the new media”, *Collection of scientific papers of the VII International Scientific-Practical Conference*, Odessa, p. 57–62.

16. Tolochko, N. V. (2020), “Features of TV programs for the national communities of Transcarpathia in the soviet period (1960–1980)”, *Studies in philology and journalism: a collection of scientific papers*, Uzhhorod, vol. 6, p. 188–192.

*Scientific work, which additionally reflects the scientific results of the
dissertation:*

17. Tolochko, N. V. (2019), “Electronic media of ethnic communities of Transcarpathia. Radio and television”, *Transcarpathian media through the prism of ethnotolerance: a monograph*, Uzhhorod, p. 184–278.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ.....	27
1.1. Теоретичні основи осмислення телебачення	27
1.2. Ступінь опрацювання регіонального телебачення в сучасному журналістикознавстві	31
1.3. Визначальні аспекти проблеми та методична специфіка їх вивчення ...	41
Висновки до розділу 1	53
РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ	55
2.1. Формування аудіовізуальних медіа у дорадянський період (30–40 рр. XX ст.)	55
2.2. Організація дротового мовлення й зародження телебачення (40–60 рр. XX ст.)	66
2.3. Проблеми закарпатського телебачення пізнього радянського періоду (70–80 рр. XX ст.).....	75
Висновки до розділу 2	85
РОЗДІЛ III. ЗАКАРПАТСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ.....	87
3.1. Уплив нових історичних умов на телебачення 90-х рр. XX ст.....	87
3.2. Збільшення технічних і творчих потужностей закарпатського телебачення 2000-х рр. як важливий етап розвитку.....	93
3.3. Формування конкурентного середовища на закарпатському медіаринку й виникнення комерційних телеканалів	119
Висновки до розділу 3	131

РОЗДІЛ IV. НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ	132
4.1. Особливості становлення Суспільного мовлення на Закарпатті в загальноукраїнському контексті	132
4.2. Діяльність регіонального телебачення в умовах активного розвитку новітніх медіа (соціальних мереж, інтернет-телебачення)	138
4.3. Проблеми й перспективи телебачення Закарпаття – прикордонного, мультикультурного, поліетнічного українського регіону	147
Висновки до розділу 4	175
ВИСНОВКИ	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
Наукові джерела	184
Документальні джерела	208
Суспільно-політичні матеріали	216
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСБ – апаратно-студійний блок.

ДАЗО – Державний архів Закарпатської області.

ЗОДТРК – Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія.

ЗМІ – засоби масової інформації.

ЗМК – засоби масової комунікації.

ОДТРК – обласна державна телерадіокомпанія.

ПАТ «НСТУ» – Публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України».

ПТС – пересувна телевізійна станція.

РТК – регіональна телевізійна компанія.

Суспільне – Суспільне телебачення і радіомовлення України.

ТБ – телебачення.

ТОВ ТРК – товариство з обмеженою відповідальністю телерадіокомпанія.

Філія АТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція» – філія акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Закарпатська регіональна дирекція».

Вед. – ведучий, ведуча програми.

ВСТУП

Актуальність теми. Телебачення прикордонної західної області України є важливою складовою європейського, національного медіапростору і, безумовно, віддзеркалює проблеми, актуальні для всієї української медіаспільноти. Потреба комплексного дослідження телемовлення Закарпаття зумовлена історичними, суспільно-політичними, культурними обставинами його розвитку, функціонуванням у багатонаціональному полікультурному краї нашої держави. Окрім того, проблематика регіонального телебачення актуалізується в контексті глобальних і локальних інформаційних викликів, а також у зв'язку з реформуванням медіагалузі (процесами роздержавлення, створенням Суспільного мовлення на базі регіональних телерадіостудій).

Наукова праця є однією з перших спроб системного осмислення становлення й розвитку телебачення Закарпаття. Трансформаційні процеси регіонального телеринку найповніше відображає колишня державна телерадіокомпанія, нині – філія АТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція», початки діяльності якої сягають 1945 р. (радіо) та 1965 р. (телебачення). Утім потребує уваги й дорадянський період становлення аудіовізуальних медіа, коли територія сучасного Закарпаття належала до інших держав – Чехословацької Республіки, гортистської Угорщини, – оскільки аудіовізуальні засоби масової інформації в той час розвивалися в руслі загальноєвропейського інформаційно-комунікаційного поступу. Водночас для усвідомлення сучасних тенденцій регіонального телебачення, зокрема в контексті суспільно-політичних перетворень, важливу роль відіграє дослідження закарпатського телебачення незалежної України, комерційних процесів на регіональному телеринку, особливостей взаємодії традиційних телеканалів із новітніми медіа і, безумовно, організації та розвитку Суспільного мовлення в цій західній області України.

На тлі євроінтеграційних прагнень нашої держави, у процесі налагодження толерантної міжкультурної комунікації також зростає вага регіонального телебачення Закарпаття. А тому виникає потреба у виробленні стратегії, оптимального плану розвитку телемовлення прикордонної області, в якому б

раціонально поєднувалися інформаційний, аналітичний, культурницький, розважальний контент, а також було враховано інформаційні, культурні, релігійні потреби найбільш чисельних етноспільнот. Розроблення ефективної моделі функціонування телемовлення в прикордонному регіоні особливо важливе в умовах військової агресії, з огляду на необхідність захисту національного інформаційного простору.

Отже, актуальність дисертаційної розвідки зумовлена перш за все потребою заповнення відповідних прогалів в історії української журналістики; необхідністю прогнозування розвитку та якісної трансформації телебачення Закарпаття з урахуванням максимальної кількості чинників, що детермінують його своєрідність.

Стан розробки наукової теми. Закарпатське телебачення упродовж багатьох років опинялося поза увагою науковців. Дослідники вітчизняних аудіовізуальних ЗМІ у своїх працях лише побіжно згадували мовлення цього регіону України, хоча роль телестудії в поліетнічному краї була і є стратегічно важливою. У закордонному й українському науковому дискурсі представлено чимало розвідок із проблематики телебачення, його ролі в процесі формування громадської думки; вагомості у структурі загальнонаціонального мовлення; залежності телебачення від суспільно-політичного, економічного й культурного розвитку регіону. Це, зокрема, праці таких зарубіжних науковців, як: Д. Белл [6], Дж. Браянт, С. Томпсон [24], П. Бурдьє [28], Є. Дугін [66], В. Єгоров [67], Н. Зверєва [74], Г. Кузнєцов, А. Юровський [105], Дж. Лалл [108], У. Ліппман [113], М. Мак-Люен [117, 118], В. Цвик [224, 225], Дж. Блумлер [242], Л. Хаєнс, Ф. Сейс [244]. З-поміж українських дослідників назвемо М. Андрющенко [1], В. Бабенко [2], В. Гоян [47, 48, 49], П. Дворянин [57], В. Демченка [58, 59, 60], О. Демченка [61], С. Демченка [62], З. Галаджун [40, 41, 42], В. Іванова [77, 78], А. Іщенко [81, 82, 83], Т. Кузнєцову [107], І. Мащенко [121, 122, 123, 124], А. Мисечко [126], М. Нетребу [140], Г. Почепцова [157, 158], О. Разуваєву [161], В. Різуна [162, 163, 164, 165], О. Холода [220], І. Хоменка [222], А. Шевченко

[234], І. Пенчук [147], Є. Соломіна [187], Н. Темех [195], Т. Трачук [206], Ю. Шаповала [230] та інших.

Організаційні, правові, технічні, комунікаційні особливості суспільного телерадіомовлення, зокрема й на регіональному рівні, вивчали науковці О. Головчук [42, 44], Н. Гусак [55], О. Джолос [63, 64], С. Здіорук та С. Гнатюк [75], І. Кирич [91, 92], І. Клименко, Р. Павленко [94], О. Приходько [160], Т. Сівертсен [252], О. Хаб'юк [218, 247], Т. Чепурняк [226], С. Остапа, В. Міський, І. Розкладай [144] та ін. Важливими були наукові розвідки Е. Лерша [248], Дж. Лозано [249], А. Фікерса, С. Джонсона [243], Л. Хаєнса, Ф. Сейса [244], присвячені специфіці розвитку суспільного мовлення в різних країнах.

Оскільки журналістська діяльність пов'язана зі створенням медіатексту, у дослідженні телебачення важливу роль відіграють праці з мовознавства, медіалінгвістики, культури мовлення О. Потебні [152], Ю. Шевельова (Шереха) [233], О. Пономарева [151], О. Сербенської [174, 175, 176], А. Капелюшного [84]. При вивченні проблеми «русинськомовних» телепрограм в українському теледискурсі спираємося на розвідки провідних закарпатських науковців Л. Белея [5], Ю. Бідзілі [11], О. Мишанича [129, 130], В. Німчука [141, 142], М. Сюська [192], П. Чучки [228] та інші.

Особливості взаємного впливу телебачення й онлайнових медіа, сучасні виклики для ТБ в контексті розквіту новітніх ЗМІ з'ясовували науковці Н. Виговська [35], А. Горчикова [46], С. Квіт [90], М. Кіца, І. Мудра [246], А. Мисечко [126], Б. Потятиник [153, 154, 155, 156], М. Соловійов [183], Л. Федорчук [215], О. Ятчук [238], etc.

У процесі дослідження медіасистеми Закарпаття в історичному, суспільно-політичному та культурному контекстах були важливими студії, присвячені проблемам історії, етнографії, етнології, політичних процесів на Закарпатті. До цих питань зверталися М. Вегеш, М. Токар [32, 33, 34], С. Віднянський [36], О. Малець [119], О. Мишанич [129, 130], С. Мітряєва [131], М. Тиводар [196, 198, 197]. Стали в пригоді також колективні праці науковців Е. Балагурі, І. Гранчака, І. Попа, І. Грицака [137, 138], М. Вегеша, Ч. Фединець [70].

Оскільки розвитку телебачення на Закарпатті передувало радіо, до уваги взято базові праці з радіожурналістики О. Гояна [53], Ю. Костюка [98], О. Кошака [100], В. Лизанчука [111]. Для комплексного вивчення проблеми становлення аудіовізуальних медіа в поліетнічній області важливими стали дослідження, присвячені зародженню й розвитку періодики, зокрема й етнічних медіа, науковців Ю. Бідзілі [7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14], О. Богуславського [20, 21], М. Мушинки [135], О. Рудловчак [170, 171, 335], Любомира та Леся Белеїв [5, 190], В. Габора [38], Н. Сидоренко [177], Л. Сніцарчук [181], П. Лісового [114], В. Микитася [125], І. Сенька [172, 173].

Окремі аспекти розвитку теле- й радіопростору крайньої західної області України з'ясовано в працях І. Маценка [120, 121, 122, 123, 124], О. Головчук [44], Ю. Бідзілі [14, 15], М. Улиганець [211, 212, 213], Т. Росул [168, 169], у колективній монографії, присвяченій проблемам етнотолерантності в закарпатському медіапросторі [16], а також у мемуарах відомих діячів періоду Карпатської України В. Гренджі-Донського [325, 326], М. Вінча [256], Б. Єфремів [261], ветерана закарпатської телестудії І. Марушки [292]. Однак проблема становлення й розвитку телемовлення на Закарпатті досі потребує системного наукового аналізу, на часі й окреслення перспектив розвою регіонального телебачення у зв'язку з політичними трансформаціями, військовими, інформаційними небезпеками.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексної наукової теми кафедри журналістики Ужгородського національного університету «Становлення українських національних медіа: проблеми історії, мови й теоретико-практичні новації» (індекс УДК: 070.1 (477); реєстраційна карта №0116U003325, шифр 8А-2016), що визначена фундаментальним пріоритетним напрямом (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 р., № 942).

Мета наукової роботи – дослідити становлення і розвиток телебачення на Закарпатті в історичному, політичному, культурному контекстах; зокрема комплексно з'ясувати особливості телевізійних медіа, передумови зародження

телебачення у краї, специфіку становлення, функціонування у різні періоди, у тому числі як державного телеканалу (сучасного Суспільного мовника «UA: Закарпаття»), формально-змістові риси приватних каналів («21 Ужгород» (зокрема «TV21 Ungvár»), «М-Студіо», «Перший кабельний», «РТК “Хуст”», «Uzhinform», «Sirius»), комунального, частково приватного («Виноградів ТВ»), особливості мовлення для етноспільнот Закарпаття. Такий комплексний підхід зумовив виокремлення відповідних **завдань**:

- сформувані теоретичне наукове підґрунтя вивчення регіонального телебачення, визначити найбільш ефективний інструментарій;
- опрацювати емпіричний матеріал в історичному аспекті, розробити класифікацію основних етапів розвитку телебачення Закарпатської області;
- визначити характерні ознаки закарпатського телебачення різних періодів з урахуванням етнокультурних рис краю;
- проаналізувати контент, дослідити проблематику, технічні й творчі потужності державного телебачення (сучасного Суспільного мовлення), приватних телеканалів Закарпаття з часів незалежності;
- виявити новітні тенденції телебачення Закарпаття, окреслити стрижневі проблеми й перспективи;
- виробити пропозиції щодо якісної трансформації закарпатського телебачення з урахуванням історичної, етнокультурної, політичної специфіки краю та крізь призму сучасних викликів, загроз.

Об’єктом дослідження є закарпатське телебачення.

Предмет наукової роботи – становлення і розвиток телемовлення Закарпаття в історичному, суспільно-політичному, культурному контекстах.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період із 30-х рр. ХХ ст., коли в Чехословацькій Республіці (у складі якої тоді було Закарпаття) розпочали радіопересилання з м. Кошице (нині Словаччина) для жителів Підкарпатської Русі та зйомки й показ хронікально-документальних фільмів, як прообраз ТВ, до початку 2020 р. – періоду трансформації на регіональному рівні Суспільного мовлення України.

Методи та методологія дослідження регіонального телебачення базуються на таких принципах сучасної гносеології: об'єктивності, пізнаваності, активного творчого відображення, діалектики, практики, історизму, конкретності істини. Основним підходом вивчення становлення і перспектив розвитку закарпатського телебачення є хронологічний, що зумовлено темою дисертації, метою і завданнями. У процесі дослідження виокремлено журналістикознавчий, історичний, політологічний, етнологічний, культурологічний, соціологічний, лінгвістичний аспекти. Для вивчення проблеми задіяно методи різних рівнів. Так, наукові інструменти емпіричного дослідження – спостереження, опис, вимірювання – дали змогу виявити найбільш очевидні ознаки телебачення Закарпаття, зафіксувати окремі його риси на рівні змісту і форми, зареєструвати деякі кількісні особливості. У розвідці широко застосовано й методи теоретичного дослідження, зокрема аксіоматичний (у процесі вивчення закарпатського телебачення виходимо з безперечних, загальноприйнятих, несуперечливих наукових положень, що мають у сучасному журналістикознавстві статус аксіом), гіпотетико-дедуктивний (уможливив висунення гіпотез, наприклад, про причини формування певних рис телебачення, висновків щодо впливу етнічних, політичних, культурних умов, історії розвитку телебачення тощо), історичний (дав можливість з'ясувати процес розвитку телебачення в його різноманітності, хронологічних межах, реальних фактах побутування та ін.). Крім того, суттєвим для досягнення результатів було застосування й загальнологічних методів: аналізу, синтезу, абстрагування, ідеалізації, порівняння, узагальнення, індукції, дедукції. Серед спеціальних методів найбільш продуктивними для нас стали різні види аналізу, як-от: тематичний аналіз, жанровий аналіз, стилістичний аналіз, а також деякі соціологічні, статистичні методи або окремі прийоми.

Джерельною базою дослідження є матеріал, пов'язаний із діяльністю закарпатського телебачення різних періодів. Вивчено факти, виявлені в документах Державного архіву Закарпатської області за період 1946–1979 рр.; публікації про аудіовізуальні медіа Закарпаття в періодичних виданнях із фондів

Наукової бібліотеки УжНУ, Обласної наукової універсальної бібліотеки ім.Ф.Потушняка періоду 30–40-х рр. ХХ ст. (*«Карпаторусскій голосъ»*, *«Недѣля»*, *«Свобода»*, *«Русскій вѣстникъ»*, *«Діло»*) та друкованих ЗМІ Закарпаття за 1945–2019 рр. (*«Закарпатська правда»*, *«Новини Закарпаття»*, *«Орбіта-логос»*, *«РІО»*, *«Ужгород»*, *«Неділя»*, *«Журналіст Закарпаття»*); готовий ефірний продукт колишнього державного, нині Суспільного мовника *«UA: Закарпаття»*, приватних телеканалів *«21 Ужгород»* (його угорськомовна частина – *«TV21 Ungvár»*), *«М-Студіо»*, *«Перший кабельний»*, *«Uzhinform»*, *«Sirius»*, *«РТК “Хуст”*»), комунального, частково приватного (*«Виноградів ТВ»*) з 1990 р. й донині; телевізійні проєкти, що поєднують ознаки традиційних і новітніх медіа (*«Іжак UA»*, *«Akurat Закарпаття»*, *«Потрібна розмова»*); сторінки вищезгаданих каналів та медіапроєктів у соціальних мережах; інтерв'ю з працівниками закарпатських телеканалів. Загалом узято до уваги понад 500 годин телевізійного контенту.

Новизна наукової роботи полягає в оригінальному комплексному дослідженні історії становлення й розвитку телебачення на Закарпатті крізь призму історичних подій, суспільно-політичних змін, культурних упливів.

Уперше:

– визначено особливості формування закарпатського телебачення залежно від інформаційної політики держав та державних утворень, до яких уходило Закарпаття;

– здійснено комплексний науковий аналіз телевізійного мовлення найзахіднішої області України – як державного, так і приватних телеканалів;

– досліджено специфіку розвитку телевізійних медіа в контексті суспільно-політичної ситуації в регіоні, зосереджено увагу на залежності телеканалів від місцевої влади й окремих політиків;

– систематизовано й виокремлено регіональні особливості мовлення, схарактеризовано телевізійний контент для етноспільнот;

- проаналізовано період організації й перших років роботи Суспільного ТБ на Закарпатті, виокремлено основні проблеми, наголошено на доцільності мовлення для національних меншин краю;

- запропоновано стратегію розвитку телебачення прикордонного поліетнічного регіону, у якій зосереджено увагу на важливості збереження мовлення для всіх національних громад, оригінального авторського контенту й на потребі його удосконалення відповідно до інформаційних викликів сьогодення.

Удосконалено:

- теоретико-методологічні засади вивчення регіонального телебачення;
- підходи до аналізу поліетнічного медіасередовища.

Набули подальшого розвитку:

- вивчення проблем реформування регіонального телебачення в контексті поступу новітніх медіа;
- концепція сучасного процесу консолідації жителів України, зокрема представників етноспільнот, засобами телебачення.

Практичне значення одержаних результатів. Наукова робота є результатом самостійного дослідження авторки, в якому представлені власні ідеї й наукові напрацювання. Ідеї, положення та припущення інших науковців використані тільки для підтвердження власних ідей здобувача й мають відповідні покликання. Матеріали дисертаційної роботи можна застосовувати при розв’язанні низки академічних наукових і навчальних проблем, зокрема заповнення «білих плям» у галузі українського журналістикознавства. Практичну цінність дисертації визначає і те, що результати та висновки дослідження можуть бути розширені, використані для подальших наукових розробок, а також у курсах «Теорія і практика телемовлення», «Основи журналістики», «Історія української журналістики», «Історія закарпатської журналістики», «Медіа національних меншин» тощо. Окрім того, основні результати дисертації можна застосовувати на практиці з метою аналізу аудіовізуальних ЗМІ в поліетнічному середовищі, враховувати при виробленні

стратегічних напрямів інформаційної політики України з урахуванням особливостей роботи аудіовізуальних медіа в прикордонних регіонах. Пропозиції щодо якісної трансформації закарпатського телебачення будуть корисні при здійсненні заходів, спрямованих на розвиток інформаційного простору, що є одним із основних завдань департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Закарпатської ОДА.

Апробація результатів дисертації. Апробація наукових результатів відбулася на 18 міжнародних та всеукраїнських конференціях, круглих столах. Міжнародні наукові конференції: «Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 2014, 2018, 2020 рр.), «Мова. Суспільство. Журналістика», (Київ, 3 квітня 2015 р.); «Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід» (Одеса, 2016, 2020 рр.); «Українські медіа в європейському інформаційно-комунікаційному просторі: історія, стан, перспективи» (Ужгород, 2014, 2015, 2016, 2019 рр.); «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі і регіональні ЗМІ» (Тернопіль, 10–13 травня 2019 р.). Всеукраїнські наукові конференції: «Український соціум та медіа: динаміка взаємодії (2010–2015 рр.)» (Київ, 2 квітня 2015 р.); «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи» (Вінниця-Житомир, 14–15 травня 2015 р.); «Прикладні та фундаментальні аспекти досліджень в соціальних комунікаціях» (Івано-Франківськ, 20–22 травня 2015 р.); «Актуальні проблеми розвитку засобів масової комунікації в сучасній Україні» (Вінниця, 21 квітня, 2017 р.); «Актуальні проблеми сучасного мас-медійного простору» (Херсон, 12–13 вересня 2016 р.); «Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку» (Вінниця, 12–13 жовтня 2016 р.); круглий стіл на базі ДВНЗ «УжНУ» «Сучасна мовна ситуація в Закарпатській області: стан та перспективи» (Ужгород, 30 травня, 2018 р.). Університетські конференції: 5 доповідей на щорічних підсумкових наукових конференціях професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (2016–2020 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено: у 10 статтях, опублікованих у фахових виданнях, що входять до наукометричних баз, з яких

дві міжнародні; у 6 тезах, надрукованих у збірниках матеріалів конференцій молодих науковців; у колективній монографії «Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності» (Ужгород: Гражда, 2019. 372 с. С. 184–278), де підрозділ 3.1. – «Радіо й телебачення» – розділу III належить дисертантці.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел (490 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 280 сторінок, з яких 183 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

1.1. Теоретичні основи осмислення телебачення

Дослідження особливостей становлення й розвитку регіонального телебачення найзахіднішої області України зумовлює вивчення теоретико-методологічних основ, які формувалися з часу винайдення та впровадження телемовлення. Регіональні телевізійні медіа є складовою національної медіасистеми, притому їхня діяльність передусім спрямована на задоволення інформаційних потреб жителів області. Відтак необхідно осмислити теорії й моделі масової комунікації, які пояснюють процеси інформаційного взаємообміну і взаємовпливу на різних рівнях; орієнтуватися в базових працях із журналістської творчості, проблематики телебачення.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що до вивчення екранної комунікації науковці підходять із різних позицій. Так, телебачення як новітній феномен масової комунікації та етап еволюції мас-медіа вивчали П. Бурдьє [26], В. Єгоров [67], Г. Кузнєцов [106], М. Мак-Люен [117, 118], В. Цвік [224, 225], О. Юровський [105] та ін. Як засіб впливу на суспільну свідомість і формування громадської думки телебачення розглядали Д. Белл [6], Дж. Браянт, С. Томпсон [24], Дж. Лалл [108], В. Демченко [58, 59, 60], О. Демченко [61], С. Демченко [62], В. Іванов [77, 78], С. Квіт [90], Т. Кузнєцова [107], Б. Потятиник [153, 154, 155], Г. Почепцов [157, 158], О. Разуваєва [161], В. Різун [162, 165], Ю. Усенко [214], О. Холод [220], І. Хоменко [222], А. Шевченко [234] та ін. Становлення і роль українського телебачення у світовому аудіовізуальному процесі досліджували А. Бугрим [25], В. Гоян [47, 49, 50, 53], А. Іщенко [81, 82, 83], І. Мащенко [120, 121, 122, 123, 124], А. Мисечко [126], М. Нетреба [140], Т. Трачук [206, 81] тощо. На формально-змістових особливостях телебачення як виду ЗМІ зосереджували увагу В. Здоровега [76], І. Михайлин [128], А. Москаленко [134], Ю. Шаповал [230] та ін. Новітнім тенденціям телебачення, зокрема регіонального, присвятили дослідження Е. Бурдіна [27], О. Гресько [54],

С. Квіт [90], Б. Потятиник [156], О. Ятчук [238]. Роль телебачення, мас-медіа у задоволенні потреб усіх жителів регіону, зокрема представників етноспільнот, розглянуто в працях Ю. Бідзілі [7, 9, 10, 11, 14], Ю. Колісника [96], Н. Сидоренко [177]. Упровадження й розвиток Суспільного телерадіомовлення в Україні досліджували О. Головчук [44], Н. Гусак [55], О. Джолос [63], С. Здіорук та С. Гнатюк [75], В. Іванов [78], І. Кирич [89], І. Клименко, Р. Павленко [94], О. Приходько [160], О. Хаб'юк [218], Т. Чепурняк [226] та інші дослідники.

У працях зарубіжних теоретиків П. Бурдьє, Дж. Лалла, Дж. Брайанта, С. Томпсона телебачення виступає потужним засобом, що «має своєрідну монополію на формування свідомості дуже значної частини населення» [28], відображає реальність, змушує повірити в те, що показують на екрані, відтак маніпулює аудиторією, особливо, якщо брати до уваги некомпетентних учасників телекомунікації – ведучого, гостей, мовленнєву гру [26]. Цей вид ЗМІ повертає людство до рівня усної комунікації, сприяє поширенню масової культури, одноманітності, стереотипності, знеособленості суспільства, при чому миттєво і на весь світ. Завдяки телебаченню людство наближається до єдиного соціуму, а відтак до «глобального села» [117, с. 88]. Залежність програмування телебачення, жанрів і видів передач від культурних уподобань суспільства, його способу життя в різних країнах установив Дж. Лалл [108, с. 45–47]. У концепції індустріального суспільства Д. Белл зауважує, що збільшення обсягів інформації спричиняє труднощі в її засвоєнні, бо потребує від людини «величезної уваги, часу й енергії, яких вона насправді не має» [6]. Наслідком таких процесів стає тривалий пошук потрібних відомостей, вузькоспеціалізованість, специфічність інформації та «інформаційне відчуження» [127, с. 98].

Особливості впливу телебачення на людську поведінку; процеси примітивізації й стереотипізації, спричинені телебаченням; наслідування зразків поведінки, пропонованої з телеекрану, пояснюють за допомогою різних масовокомунікаційних моделей і теорій (моделі – П. Лазарсфельда, Р. Петерсона і Л. Терстоуна, Б. Барельсона; теорія праймінгу; гіпотеза культиватії; концепція соціального конструювання реальності; теорія фреймінгу; теорія медійної

залежності тощо). Услід за іноземними науковцями вплив аудіовізуальних ЗМК на аудиторію, проблеми масифікації суспільства ґрунтовно досліджують В. Різун [162, 163, 165], Б. Потятиник [154], Г. Почепцов [157, 158], С. Демченко [62], В. Іванов [77, 78], Ю. Бідзіля [10], О. Разуваєва [161], І. Хоменко [222] та ін.

Масовий уплив, як слушно зазначає дослідник В. Різун, означає «таку дію, яку певна особа, найчастіше фахівець у галузі масової комунікації, виявляє стосовно інших осіб, викликаючи в них однакові настрої та формуючи однакові думки, й на основі сформованої масової свідомості об'єднує тих осіб у масу (публіку або натовп)» [165, с. 42–57]. Небезпека руйнівного впливу телебачення за В. Демченком полягає у тому, що «ЗМК замість домінування інформації та знання, притаманних «інформаційному суспільству», можуть нав'язати йому торжество комунікаційних форм, далеких від реальних потреб громадян» [59]. Із цією ж проблемою пов'язані трансформації, які відбуваються на телебаченні, зокрема зміна ролей ведучого: від диктора як еталона комунікації в радянський період до екстравагантного шоумена, котрий запам'ятовується непередбачуваною поведінкою. Такі образи найчастіше не стають епохальними, вони можуть викликати двояке сприйняття у різних соціальних верствах, бо сучасне телебачення «не вимагає від ведучих самовираження своєї особистості на екрані» [60].

Природу телебачення, теоретичні й практичні особливості його розвитку, проблеми журналістської майстерності, засади функціонування журналістики послідовно вивчали науковці В. Бабенко [2], В. Здорова [76], В. Лизанчук [109], І. Михайлин [128], А. Москаленко [134], Б. Потятиник [154], Ю. Шаповал [230], А. Яковець [237] та ін. Так, один із найвідоміших українських журналістикознавців А. Москаленко вважав фундаментальною функцією журналістики в демократичній країні відповідальність до своєї справи з дотриманням етичних норм, відстоюванням незалежності та критичності [134, с. 188]. Науковець стверджував, що, незважаючи на організаційну відособленість різних ЗМІ, способи передачі інформації, всі медіа пов'язані між собою: «Кожну конкретну газету, програму радіо й телебачення слід розглядати

у взаємозв'язку синхронного впливу на аудиторію, оскільки вони є елементами цієї системи» [134, с. 272].

Аналізуючи вплив зображально-виражальних засобів на глядача, науковець Ю. Шаповал слушно зауважував, що специфіка тележурналістики полягає в тому, що зображення не можна відокремити від слова, а також від передісторії питання. Важливо усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки, вміти порівняти, проаналізувати, з'ясувати найважливіше і в доступній формі донести інформацію до глядачів [230, с. 304].

Теоретичні засади діяльності регіонального телебачення представлено у працях багатьох дослідників російської школи журналістикознавства, які присвячували значну увагу природі телевізійної майстерності, особливостям функціонування регіонального телебачення. Це, зокрема, дослідники В. Цвик [224, 225], Г. Кузнєцов [106], Н. Зверєва [74]. Більшість із них обстоювали думку про необхідність урахування соціально-економічного, науково-освітнього та соціокультурного потенціалу регіону; адміністративно-географічного розташування студії; національно-мовних особливостей; тематичної спрямованості й адресності програм (В. Цвик), а також про відмову від піару власників у випадку комерційних телеканалів (Н. Зверєва). Штучне домінування центрального телебачення й зацикленість на поширенні передусім його програм в ефірі регіональних мовників В. Цвик вважав однією з причин застою і руйнування телерадіоінформаційної системи [225, с. 40]. Такі думки особливо актуальні стосовно Суспільного телебачення і радіомовлення в Україні, коли керівництво усіма регіональними філіями здійснюється з Києва, де сформовані центри управління різними телепроектами, що свідчить про централізацію мовлення.

Особливості взаємодії аудиторії з регіональним мовником на прикладі мариупольського телебачення вивчала О. Ятчук. Розглянувши моделі інтерактивного телебачення, історичні аспекти розвитку, науковець зробила висновок, що перспективи такого телебачення на регіональному рівні залежать від технічних можливостей, способів інтеграції телевізійної та інтернет-

комунікації, а також зумовлюються програмною концепцією телеканалу, економічним станом мовника, політичним впливом на нього [238, с. 113]. На сучасному закарпатському телеринку подібні моделі, запропоновані О. Ятчук, характерні для інформаційно-аналітичних прямоефірних програм як Суспільного, так і приватних мовників. Слушними є визначені дослідницею перспективи розвитку регіональних каналів з урахуванням інтерактивного мовлення. Так, науковець зазначає про важливість збільшення кількості інформаційних прямоефірних програм, урізноманітнення аналітичних завдяки покращенню взаємодії з глядачами і важливість розвитку просвітницьких, розважальних інтерактивних форматів на регіональному телебаченні.

Таким чином, аналіз наукових праць, присвячених телебаченню як потужному засобу інформування і впливу, феномену мас-медіа, дозволяє стверджувати, що можливості цього виду ЗМІ в межах держави обумовлюються її політичним устроєм, роботою суспільних інститутів, а сила впливу залежить від майстерності, професіоналізму журналістів, від культурно-освітнього рівня глядачів, їхніх цінностей, інтересів, а відтак і готовності бути співучасниками телекомунікації по той бік екрану тощо. Розглянуті в цьому підрозділі наукові праці становлять теоретичну базу дослідження, важливу для усвідомлення й пояснення процесів розвитку природи телебачення загалом та регіонального мовлення зокрема, засад функціонування журналістики на телеекрані, особливостей масовокомунікаційного впливу телемовлення на рівні держави й окремого регіону.

1.2. Ступінь опрацювання регіонального телебачення в сучасному журналістичнознавстві

Регіональне телебачення є невід'ємною складовою інформаційного простору держави, оскільки суспільство завжди потребуватиме телеінформації різних рівнів: як глобальної, загальнонаціональної, так і локальної, адресованої окремим групам телеаудиторії. Утім аналіз наукових праць із тележурналістики підтверджує, що тема регіонального телемовлення є недостатньо дослідженою в

українському журналістикознавстві. Науковці здебільшого зосереджують увагу на таких методологічних проблемах телевізійної комунікації в регіональному аспекті: 1) особливості регіонального телебачення, його роль у структурі загальнонаціонального, періодизація українського телебачення з урахуванням етапів розвитку в регіонах (Л. Базюк [3], В. Брадов [23], А. Бутрим [25], В. Гоян [47], А. Іщенко [83], І. Мащенко [122, 123, 124], А. Мисечко [126], М. Нетреба [140], Т. Трачук [206] тощо); 2) формально-змістові риси регіонального телебачення, комунікаційні характеристики телеведучих (В. Гоян [47] та О. Гоян [53], О. Мітчук [132], Т. Рогова [167]); 3) проблема залежності телебачення від політичного, економічного, культурного розвитку регіону (Ю. Бідзіля [7], О. Головчук [42], В. Нахапетов [139], Ю. Фінклер [217]); 4) інформаційне телемовлення на регіональному рівні (П. Дворянин [57], Є. Соломін [186]); 5) вплив регіонального телемовлення на дітей та юнацтво, проблема виховання молоді засобами телебачення (О. Білоус [18], К. Кошак [99], І. Пенчук [147], Н. Темех [195]) та ін.

Відповідно до огляду джерельної бази, на нашу думку, можна виокремити такі методологічні проблеми регіонального телебачення, які потребують уваги дослідників: періодизація регіонального телебачення; співвідношення інформаційного, аналітичного, художньо-публіцистичного телемовлення; реалізація явищ, форматів тележурналістики (інфотейнменту, ед'ютейнменту, ток-шоу та ін.) на регіональному телебаченні; взаємодія розважального й інформаційного сегменту в ефірі регіональних мовників; мовленнєві особливості телепрограм; проблема медіавласності й цензури; розвиток Суспільного радіо й телебачення в регіонах; регіональне телебачення в контексті новітніх медіа.

Зарубіжні дослідники А. Фікєрс і К. Джонсон слушно зауважують, що телебачення можна вивчати на таких рівнях: місцевому, регіональному, національному та / або глобальному; сільському чи міському; брати до уваги топографічні, або геополітичні особливості. Порівняння може бути синхронним або діахронічним і може вказувати на мікро-, мезо- або макроісторичні перспективи [243]. Досвід Німеччини щодо організації регіонального

телебачення дає підстави стверджувати, що «поєднання політичних адміністративних кордонів та регіональних кордонів телебачення, як це існує в німецькій провінції, дає плідну основу для сильного регіонального телевізійного медіавиробництва» [251]. В Україні також застосовано подібний принцип телемовлення, коли в період СРСР практично в кожному обласному центрі будували державну телерадіостудію.

Однією з важливих методологічних проблем українського журналістикознавства науковець І. Михайлин вважає періодизацію української журналістики, «визначення її обсягу, причому як в ідеологічному, так і в суто предметному аспекті» [127, с. 133]. Слушною є думка про те, що в науці виробилися два протилежні погляди щодо цього: окремі дослідники роблять періодизацію ключовою проблемою дослідження, інші, навпаки, – нівелюють її. Окреслюючи методологічні особливості журналістики, І. Михайлин зазначає, що історія журналістики «може бути повністю зрозуміла і як наукова дисципліна успішно розгорнута лише в контексті суспільно-політичного життя, частиною якого вона залишається за всієї її самостійності» [127, с. 136–137]. Вона є інтердисциплінарною наукою, наукою наук.

Для виокремлення етапів розвитку телебачення на Закарпатті було розглянуто періодизації телевізійного процесу, запропоновані науковцями: В. Гоян, А. Іщенко, Т. Трачук, І. Розкладаєм, Є. Соломінім та ін. Так, В. Гоян [48] виділила чотири етапи розвитку телебачення України: на першому етапі (1939–1951 рр.) тривали спроби технічних експериментів у сфері практичного телевізійного мовлення; на другому етапі (1951–1972 рр.) було організовано республіканське та обласне регіональне мовлення в Україні; третім етапом (1972–1991 рр.) став розвиток функціональних особливостей та становлення типологічних основ українських телепрограм; на четвертому (1991–1996 рр.) відбулося остаточне становлення типологічної взаємозалежності програм інформаційного ТБ; створення Державної телерадіомовної компанії України; формування системи недержавних телестанцій [48]. Цю періодизацію удосконалила А. Іщенко, яка запропонувала характеризувати період 20–30-х рр.

XX ст. як час провадження експериментального телемовлення; другий – 40-ві роки та третій – 1951–1972 рр. етапи – окреслити як період формування телевізійних професій і телевізійних жанрів. Відповідно, четвертий період охоплює 1972–1991 рр., а п'ятий розпочався в 1991 р. і триває донині [83].

Автори праці «Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра» виділили всього два періоди розвитку телебачення: період становлення (1951–1991) та період розвитку в незалежній Україні (1991–2005) [209]. Утім ці обширні періоди можна розділити ще на кілька етапів, що й пропонує науковиця Т. Трачук, зокрема, етап виникнення і розвитку телебачення у великих промислових центрах (кінець 50–60-ті рр.); об'єднання у загальнореспубліканську телемережу й організація телеканалу «УТ-1», зростання технічного та творчого потенціалу обласних телестудій (70–80-ті рр.). У періоді незалежності дослідниця виділила етап створення телестудій в усіх областях, розвиток комерційних телеканалів, упровадження нормативної бази, яка визначає правила й норми діяльності державних ТРК (90-ті рр.); процес переліцензування, посилення боротьби владних структур і політичних сил за вплив на телебачення, перші спроби об'єднати зусилля всіх ОДТРК для підготовки спільних випусків новин і тематичних програм для трансляції на каналах «УТ-1» та «УТР» (початок 2000-х); етап створення системи Суспільного телебачення, впровадження цифрового мовлення й перехід на нові умови роботи [206, с. 52].

Нові погляди на періодизацію українського телебачення формуються на сучасному етапі досліджень. Так, один з авторів першого в Україні підручника, присвяченого Суспільному мовленню, І. Розкладай вважає періоди розвитку телебачення залежними від соціально-політичної системи й умовно виокремлює три періоди розвитку державного мовлення в Україні, пов'язує їх із трьома революціями: Революцією на граніті 1990 року, Помаранчевою революцією 2004 року та Революцією гідності 2013–2014 рр. Така періодизація актуальна й для нашого дослідження, адже суспільно-політичні події суттєво впливають на телевізійний сегмент медіаринку, особливо на державні телерадіокомпанії. Притому подібний підхід не є вичерпним, оскільки не враховує періоду

українського телебачення у складі СРСР, а також дорадянської доби, що має значення для комплексного дослідження цього виду медіа [144, с. 8].

Методологічно важливими для дослідження особливостей розвитку регіонального телебачення стали наукові розвідки, присвячені інформаційному мовленню, впливу телебачення на проблеми окремого регіону, національно-патріотичне виховання дітей та молоді. Так, актуальним було дослідження інформаційного мовлення Луганщини, здійснене Є. Соломінім, оскільки Луганська область є прикордонним регіоном, як і Закарпаття. Науковець виокремив чотири етапи розвитку місцевого телебачення, починаючи з 50-х рр. ХХ ст. до 2013 р., зіставив їх із соціально-політичними трансформаціями суспільства. Крім цього, пояснив залежність інформаційного телемовлення від політичних та фінансово-економічних еліт і груп, які функціонують на Луганщині та впливають на аудіовізуальний продукт. Методологічно у своїх висновках Є. Соломін спирався на теорію поля П. Бурдьє, теорію порядку денного і довів вплив такої концепції на інформаційну й публічну сферу в регіоні, при цьому визначив негативні тенденції цензури, самоцензури, втручання місцевих політиків, олігархів у медіасередовище [186, с. 9, 12–13]. Важливими є наукові розвідки дослідника, що стосуються анексії частини національного інформаційного простору країною-агресором [185, с. 68–72]; передумов формування в луганському регіональному інформаційному полі сепаратизму, російської інформаційної та військової антиукраїнської агресії [187, с. 44–48].

У контексті аналізу телепродукту регіональних і місцевих мовників важливу роль відіграли дослідження науковців О. Білоус та Н. Темех. Перша дослідниця слушно зазначала, що «сила впливу передач регіонального телебачення залежить від наочності, доступності, образності, лаконічності інформації» [19, с. 241]. В одній із своїх наукових розвідок О. Білоус пропонувала створення сімейного телебачення, в ефірі якого була б відсутня «телепродукція з елементами насильства, жорстокості; що пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу; приниження особистості за будь-якою

ознакою; невігластво, неповагу до батьків; наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички; реклама тютюну, алкогольних і слабоалкогольних напоїв, агресивних видів спорту» [17, с. 72–88]. Утім із подібними висновками можна посперечатися, оскільки «правильний» в етичному й моральному плані телеканал сімейного типу навряд чи зможе скласти конкуренцію телеканалам, що транслюють популярні жанри бойовиків, трилерів, комедій, «мильних опер», у яких нерідко пропагують чи принаймні демонструють шкідливі звички, а отже, і привабити аудиторію до перегляду. Більш ефективним вважаємо розвиток критичного мислення у дітей і підлітків, пропагування культурних, високоморальних зразків поведінки в тематичних програмах, фільмах. З огляду на важливість виховання аудиторії засобами телебачення актуальним є дослідження Н. Темех, яка зазначає, що «позитивний вплив телебачення на формування духовності молоді безпосередньо залежить не лише від фахового рівня опрацювання та поширення інформації (створення – передавання – сприймання), а й від рівня національної свідомості, громадянської позиції, від розуміння суті демократії, свободи слова і свободи діяльності ЗМІ, від професійно-етичних принципів діяльності працівників телебачення» [195, с. 10].

Дослідження регіонального телебачення, зокрема Суспільного мовника, обумовлює врахування наукових досліджень із проблематики впровадження такого мовлення, його ролі в демократичному суспільстві (Н. Гусак [55], О. Джолос [63], В. Іванов [78]; О. Головчук [44], С. Квіт [90], О. Хаб'юк [218]); дослідження моделей управління незалежним мовником з орієнтацією на закордонний досвід (І. Кирич [91, 92], І. Клименко, Р. Павленко [94], О. Приходько [160], Т. Чепурняк [226]); фінансування, правових засад Суспільного мовлення (Н. Гусак [55], С. Здіорук, С. Гнатюк [75]) тощо. Так, у дисертації Н. Гусак [55] уперше в українській науці було розглянуто способи впровадження громадського телебачення в Україні, визначено національні особливості формування такого ТБ у країнах Західної Європи, досліджено роль провідних каналів громадського мовлення за кордоном у сучасних політичних

трансформаціях суспільства. Науковець слушно зазначала, що розвиток телерадіоінформаційного простору України передусім залежить від стану економіки й досконалості законів [55, с. 22]. Дослідження було актуальне після Помаранчевої революції. У зв'язку з законодавчою базою, яка сформувалася в Україні з того часу, окремі аспекти, розглянуті в роботі Н. Гусак, дещо застаріли.

Грунтовні напрацювання, важливі на шляху впровадження суспільного радіомовлення (вибір моделі мовлення, фінансування, програмного наповнення тощо) представлені у дисертації І. Кирич, яка удосконалила термінологічний апарат суспільного радіомовлення, запропонувала модель його розвитку з урахуванням польського досвіду. Після впровадження такого мовлення в Україні це дослідження частково втратило актуальність [89]. Натомість актуальною донині є розвідка науковців І. Хоменко, В. Фоменко [221, с. 94], які досліджували функціональність телевізійного та радіомовлення з позицій концепції соціального гомеостазу Норберта Вінера і дійшли висновку, що суспільне мовлення можна розбудовувати на умовних рівнях «створення сигналу» (служба новин), «удосконалення сигналу» (служба журналістських розслідувань) і вдосконалення аудиторії (телерадіомистецтво), а всі інші телеформати можна розвивати навколо цих стрижневих рівнів. У такому випадку суспільне сприятиме розвитку глядачів, до мінімуму знизиться можливість пропаганди.

Однією з найновіших наукових праць, присвячених суспільному мовленню, є дисертація О. Джолоса. У ній проаналізовано організаційні, правові, комунікаційні аспекти такого мовлення у світі, в Україні, на регіональному рівнях. Дослідник слушно зауважував, що в умовах жорсткої конкуренції з приватними телеканалами суспільні мовники в регіонах повинні відображати самобутність тієї чи іншої області й працювати відповідно до стандартів. Крім цього, важливим є інформування населення про суть і призначення суспільного мовлення, що досі залишається актуальним [63].

Загалом суспільне мовлення в різних країнах має спільні риси, які стосуються правового, фінансового забезпечення, статусу, а також можливостей комерційної діяльності, «яка дозволяється громадським мовникам в обмеженому

обсязі і стосується переважно продажу телевізійної продукції власного виробництва» [55]. Водночас у моделях існування такого мовлення є чимало відмінностей. До прикладу, фінансування може включати лише абонентську плату (Велика Британія, Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція, Чехія); абонентську плату і рекламу (Франція, Німеччина, Польща, Туреччина, Австрія, Португалія, Швейцарія та ін.); лише податок (Іспанія, Ватикан, Естонія); податок і рекламу (Нідерланди, Бельгія, Грузія, Ісландія, Угорщина, Болгарія та ін.). Прикметною ознакою суспільного мовлення, як справедливо зазначав один із його дослідників С. Квіт [90], є те, що воно однаково задовольняє інформаційні потреби як загальнонаціонального, так і регіонального рівнів. За спостереженнями науковця О. Вартанової, у країнах північної Європи «громадські телеканали стають головним джерелом новин та суспільно-політичних програм, а комерційні канали роблять основний акцент на інфотейнменті, ігрових шоу і традиційних розважальних програмах» [30]. Зарубіжна дослідниця суспільного мовлення північних країн Т. Сівертсен [252] слушно зауважує, що в майбутньому, імовірно, буде посилюватися конкуренція між суспільним і комерційними мовниками, що залежить від різних чинників, особливо від державного устрою. Відтак основне питання майбутнього розвитку такого мовлення – чи зможуть суспільні телерадіомовники переконати споживачів, що вони представляють достойну альтернативу комерційному мовленню і водночас задовольняють потреби громадськості в інформації. В Україні також працює подібний принцип, відтак Суспільне мовлення повинно довести свою конкурентоспроможність, щоразу підтверджувати якість програм і демонструвати зразкове дотримання стандартів, чим якісно відрізнятиметься від приватних телеканалів.

Не можна не враховувати того, що можливості впливу регіонального телебачення на сучасному етапі значно розширюються завдяки взаємодії цього виду ЗМІ з новітніми медіа, які допомагають популяризувати телепродукт (соцмережі, блоги), впливають на технічні особливості зйомки й монтажу (телесюжети створюють уже з урахуванням майбутнього поширення у новітніх медіа), сприяють кращому охопленню аудиторії (трансляція в прямому ефірі

через сайти, соціальні мережі) тощо. Українські дослідники в останні десятиліття приділяли новітнім медіа чимало уваги в контексті масової комунікації, глобалізації, трансформації традиційних ЗМІ, інформаційних викликів. Це, зокрема, такі науковці, як Л. Василик [31], В. Різун [162], С. Квіт [90], Б. Потятиник [153, 154], А. Горчикова [46], В. Шевченко [143], Л. Федорчук [215], М. Соловійов [183], А. Мисечко [126] та інші.

Взаємодія тележурналістики з новітніми медіа, конвергенція сучасних ЗМІ відбувається як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях. Сприяють цьому технологічні можливості (перехід на цифрове мовлення, поширення інтернет-телебачення), зміна підходів до збору й опрацювання інформації (конвергентність), поширення нових форматів, що поєднують новини, аналітику з розвагами (ед'ютейнмент, інфотейнмент, ток-шоу), а також зростання конкуренції, тенденція до наслідування світових, загальноукраїнських телеканалів тощо. Як слушно зауважує Б. Потятиник, телебачення відіграє величезну роль у віртуалізації сучасного світу і водночас здійснює надпотужну інформаційну місію. Зображення на екрані стає важливішим за логіку мовлення, тому демонстрований телепродукт стає схожим на шоу. Через це телебачення здійснює патогенний вплив на суспільство, породжує телевізійну тупість, причинами чого є некомпетентність учасників екранної комунікації, орієнтація на розвагу заради хороших прибутків [127].

Поєднання інформації з розвагою на телебаченні спричинило появу інфотейнменту. Одна з дослідниць цього поняття Е. Бурдіна вважає його, по-перше, «контентом, який містить інтелектуальні ігри, смакування іронії, естетичну насолоду від влучних прийомів на всіх рівнях зображально-виражальних засобів» і, по-друге – явищем, підпорядкованим масовій культурі, «що продукує швидке просування до емоцій глядача, апеляцію до сенсаційності, базових інстинктів, звернення до комічності й грубого гумору» [27, с. 3]. Науковець пропонує називати інфотейнмент в українських реаліях форматом і зауважує, що він може бути причиною порушення професійних стандартів у разі зосередження на розвагах і применшення ролі інформації. Синонімічними

інфотейнменту дослідниця В. Шевченко вважає таблоїдизацію, попсовізацію [143]. У новинах це, з одного боку, є способом залучення аудиторії до перегляду, спрощення задля кращого розуміння, а з іншого – способом руйнування усталених підходів до створення і ведення інформаційних програм. Обов'язкові вимоги до новин – точність, об'єктивність, відчуття міри, самку, тон, голос, вимова, відсутність коментарів – зазнають змін в умовах стрімкого поширення інфотейнменту. Так, настанови журналістам, актуальні в контексті дотримання стандартів, – уникати неестетичних деталей, не коментувати новини, подавати інформацію коротко, чітко, без зайвих прикрас – відходять на другий план за умов переважання розваги над інформаційною складовою.

Утім на регіональному рівні сучасні телевізійні явища розвиваються повільніше, ніж на загальноукраїнських комерційних телеканалах. Так, на прикладі аналізу новин державного і приватних телеканалів Закарпаття в 2011 р. М. Стецків [189] слушно зазначала, що закарпатські телевізійники на той час майже не користувалися зображально-виражальними засобами, властивими інфотейнменту (переважання зйомок крупним планом, рух у кадрі, особливий монтаж, постановочні зйомки тощо). У новинах домінували розлогі сюжети, у яких траплялося чимало складнопідрядних речень і було мало «живих» сюжетів, характерних для цього формату. Утім у матеріалах на культурну, суспільну тематику траплялося чимало засобів образного увиразнення, вдалих стилістичних засобів, які використовували журналісти.

Таким чином, огляд наукових джерел за темою регіонального телебачення продемонстрував, що науковці здебільшого приділяють увагу періодизації телебачення; технічним і творчим особливостям телемовлення; його важливості у структурі загальнонаціонального і регіонального медіаринку; інформаційному регіональному телемовленню; формально-змістовим особливостям телепрограм для дітей та юнацтва. Потребують дослідження проблеми становлення регіонального телебачення, передумови його формування у дорадянський період; формально-змістові особливості; взаємодія з новітніми медіа; конкурентні процеси на регіональному телеринку; перспективи розвитку

Суспільного мовлення в регіонах за умов скорочення потужностей колишніх державних телерадіокомпаній тощо.

1.3. Визначальні аспекти проблеми та методична специфіка їх вивчення

Поряд із застосуванням у журналістикознавстві філософських, загальних, або ж теоретичних, методів досліджень, ця галузь потребує й вузькоспеціальної методології. У найширшому розумінні методологія є сукупністю певного інструментарію, що допомагає розв'язати досліджувану проблему. Вона не може бути зведена до якогось одного, навіть дуже ефективного методу, а потребує цілого комплексу загальних і спеціальних методів. Чимало українських науковців присвятили наукові доробки з'ясуванню особливостей застосування тих чи інших методів у журналістських дослідженнях. Так, можливості соціологічних та емпіричних методів розглядали В. Різун, М. Хилько і Т. Скотникова [164], методологію масовокомунікаційного впливу вивчав В. Різун [165], ефектів масової комунікації – В. Іванов [77], методологічні особливості історії журналістики – Є. Дугін [66], І. Михайлин [127], метод контент-аналізу досліджували Н. Костенко, В. Іванов [97], а принципам і методам наукового осмислення дійсності, пошуку й опрацювання теоретичних джерел та емпіричного матеріалу в процесі медіадосліджень приділили увагу Г. Шаповалова і Я. Шебештян [231, 232]. Праці всіх вищеназваних науковців були корисними в процесі пошуку ефективних методів дослідження телебачення Закарпаття.

З'ясовуючи методологічні аспекти історії журналістики, науковець І. Михайлин називав три методики вивчення цього явища. Так, перша полягає в тому, що «перед вивченням власне журналістики необхідно скласти чіткі й глибокі уявлення про історичну епоху, структуру суспільства й політичної боротьби в ньому, процеси культурного розвитку» [127, с. 140]. Шляхом зіставлення можна дійти об'єктивних висновків. Друга методика дослідження журналістських явищ за І. Михайлиним ґрунтується на пошуку персоналій, які залишили помітний слід у діяльності ЗМІ. Третя методика обумовлює пошук

резонансних матеріалів, які викликають дискусії й полеміки, «конденсують інтелектуальне життя епохи, глибше, ніж окремі матеріали, відбивають сутність історичних процесів, тому їх вивчення можна вважати пріоритетним завданням історії журналістики» [127, с. 140].

Дослідженню медіадіяльності у взаємозв'язку з історичними, суспільно-політичними, культурними процесами відводив значну роль російський дослідник Є. Дугін. Він запропонував методологічні положення й підходи до вивчення взаємодії медіа з аудиторією, першим із яких назвав «системний аналіз засобів масової комунікації, що функціонують як невід'ємна частина соціально-економічного, соціокультурного розвитку суспільства» [66, с. 33]. Інший російський науковець В. Цвик довів важливість врахування особливостей регіону під час вибору оптимальної моделі регіонального телебачення: «Без аналізу специфіки регіону важко створити оптимальну організаційну структуру студії, без врахування інтересів і переваг телеаудиторії неможливо виробити життєздатну і ефективну інформаційну, програмну мовну політику» [225, с. 90].

Кількісні методи аналізу телепрограм для меншин запропоновані науковцями Дж. Брайантом та С. Томпсоном. Методика, описана у їхній науковій праці, стосується афроамериканців як меншини у США, утім її застосування може бути актуальним і в умовах дослідження регіонального телеканалу, що працює в мультикультурному регіоні. Так, для з'ясування участі етносів у телепрограмах, їхньої присутності на екрані дослідники пропонують підраховувати кількість представників різних етнічних груп у різних видах мовлення; аналізувати подібності, відмінності та взаємодію представників меншин з більшістю, титульною нацією. Слушною є теза науковців про те, що «глядачі завжди отримують задоволення, коли бачать людей своєї етнічної групи в мас-медіа, особливо по телевізору. Вони їм більше подобаються, вони їм більше вірять і вони більшою мірою ідентифікують себе з ними» [24, с. 355].

Дослідження телебачення Закарпаття в історичному, політичному, культурному аспектах базується на таких загальновизнаних принципах сучасної гносеології, як: об'єктивності, пізнаваності, активного творчого відображення,

діалектики, практики, історизму, конкретності істини. Їх важливість безсумнівна, доведена науковою практикою. Як слушно зауважують Г. Шаповалова і Я. Шебештян, «принцип об'єктивності означає визнання об'єктивного існування дійсності як об'єкта пізнання, її незалежності від свідомості та волі суб'єкта; принцип пізнаваності полягає в тому, що людські знання в принципі здатні давати адекватне відображення дійсності, її об'єктивно істинну картину; принцип активного творчого відображення полягає в тому, що процес пізнання є цілеспрямованим творчим відображенням дійсності в свідомості людини; принцип діалектики полягає в необхідності застосування в процесі пізнання, на етапах виконання дослідження основних законів, категорій діалектики; принцип практики, по суті, означає, що все ідеальне, відображене в теорії, перевіряється на практиці, в людській діяльності; принцип історизму передбачає розгляд усіх предметів та явищ в їхньому історичному виникненні й становленні, у взаємозв'язку з іншими явищами; згідно з принципом конкретності істини, кожне положення наукового пізнання висловлюємо на підставі даних, оскільки істина завжди конкретна» [232, с. 5-6].

Визначальним у дослідженні становлення й перспектив розвитку закарпатського телебачення є хронологічний підхід, що зумовлено темою дисертації, метою і завданнями. У процесі вивчення виокремлено журналістикознавчий, історичний, політологічний, етнологічний, культурологічний, соціологічний, лінгвістичний аспекти. Журналістикознавчий аспект вважаємо найважливішим з-поміж названих, зокрема й тому, що в основі дослідження – комплексне вивчення закарпатського телебачення. Врахування історичного, політологічного, етнологічного, культурологічного, соціологічного, лінгвістичного аспектів зумовлене тим, що медіадіяльність не можна розглядати поза часовими рамками й соціальним контекстом, а навпаки – треба враховувати її зв'язок з різними умовами формування, функціонування. Серед них суттєвим є, наприклад, етнічний чинник. Так, упродовж тривалого часу на Закарпатті – одній із найбільш етнічно строкатих областей України – співіснують представники різних національностей, що взаємодіють на рівні

культури, релігії, традицій, звичаїв, народної дипломатії тощо. У зв'язку зі зміною «семи різноманітних за своєю суттю державних чи напівдержавних утворень (Австро-Угорщина, Чехословацька Республіка, Карпатська Україна, Угорщина, Закарпатська Україна, Українська Радянська Соціалістична республіка, Україна)» [70, с. 16] на території сучасного Закарпаття «питома вага одних етнічних груп зростала, інших – зменшувалася, що, в свою чергу, призвело до відсутності історичного домінування одного з етносів» [131, с. 27]. Тому крайню західну область України називають своєрідною «буферною зоною», у межах якої можливе співробітництво, взаємовплив, взаємозбагачення націй, релігій і культур [131, с. 27]; «історико-етнографічною зоною українського етносу, що знаходиться в смузі етнічного і поліетнічного прикордоння з румунами, угорцями, словаками і поляками» [119, с. 5]; «прикладом етнографічної зони зі складною внутрішньою мозаїкою» [197, с. 61]. Це виявляється у способі компактного проживання меншин на певних територіях, а також підтверджується етнографічною мозаїчністю українського населення, поділом території на етнографічні райони гуцулів, бойків, лемків, долинян [197, с. 61]. Отже, дослідження медіасистеми регіону не може не враховувати як історичних, суспільно-політичних особливостей, так і особливостей міжкультурної комунікації, оскільки друковані ЗМІ, радіо- і телепрограми мовами національних меншин є невід'ємною складовою історії закарпатської журналістики.

Комплексне вивчення проблематики закарпатського телебачення в історичному, політичному, культурному контекстах вимагає застосування методів різних рівнів, як-от: інструментів емпіричного дослідження (спостереження, опис, вимірювання), які дають змогу виявити найбільш очевидні ознаки телебачення Закарпаття, зафіксувати окремі його риси на рівні змісту і форми, зареєструвати деякі кількісні особливості. Так, метод спостереження нами застосовано на першому етапі дослідження з метою з'ясування характерних рис закарпатського телебачення, його властивостей у загальному вигляді. За допомогою методу опису, який передбачає «фіксацію,

реєстрацію властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта з метою подальшого аналізу, класифікації» [232, с. 14], з'ясовуємо формально-змістові особливості контенту колишнього державного телеканалу Закарпаття, зокрема й для національних меншин, а також приватних телеканалів прикордонного регіону (підрозділи 3.2, 3.3., 4.3). Метод вимірювання дозволив визначити кількість редакцій колишнього державного, а нині Суспільного мовлення, кількість телепередач у межах цих редакцій, загальну тривалість контенту українською та іншими мовами, що відображено в розділах II, III, IV та додатках.

У розвідці широко застосовано й методи теоретичного дослідження, зокрема аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, історичний. У виданні Г. Шаповалової та Я. Шебештян аксіоматичний метод схарактеризовано як такий, що «спрямований на побудову наукової теорії, коли за її основу беруться аксіоми – беззаперечні, загальноприйняті, істинні й несуперечливі твердження / положення, – з якими усі інші твердження за спеціальними правилами виводяться / доводяться логічним шляхом» [232, с. 14]. Відтак у процесі вивчення закарпатського телебачення виходимо з безперечних, загальноприйнятих, несуперечливих наукових положень, що мають у сучасному журналістикознавстві статус аксіом. Гіпотетико-дедуктивний метод, що передбачає «створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти» [232, с. 14], уможливив висловлення гіпотез, наприклад, про причини формування певних рис телебачення Закарпаття, висновків щодо впливу етнічних, політичних, культурних умов, історії розвитку телебачення тощо. Історичний метод став одним із найважливіших з-поміж методів теоретичного пізнання, оскільки він «спрямований на вивчення об'єктивного розвитку об'єкта, реальної його історії з усією її специфікою» [232, с. 14], тому дав можливість з'ясувати особливості розвитку телебачення в різні історичні періоди, у визначених хронологічних межах, у зв'язку з реальними фактами побутування та ін.

Крім того, для досягнення результатів було важливим застосування й загальнологічних методів: аналізу, синтезу, абстрагування, ідеалізації,

порівняння, узагальнення, індукції, дедукції. За допомогою методів аналізу (передбачає розклад, поділ предмета на складові частини, виокремлення ознак, властивостей, суттєвого і несуттєвого), а також синтезу (процес поєднання складових, визначених під час аналізу) вдалося комплексно дослідити процес становлення телебачення на Закарпатті на підставі виокремлення, докладної характеристики періодів його розвитку, контенту колишнього державного (нині Суспільного) та приватних телеканалів, а також з'ясувати головні ознаки розвитку ТБ Закарпаття. Безумовно, в межах аналізу ми послуговувалися його різновидами – класифікацією (застосовували її для вивчення телевізійного контенту, який згрупували за тематичним спрямуванням, орієнтацією на різновікову, спеціалізовану аудиторію та ін.) та періодизацію (результатом чого стала періодизація закарпатського телебачення). За допомогою методу абстрагування вдалося зосередити увагу на тих властивостях телевізійних каналів Закарпаття, які врешті дозволили сформувати комплексне уявлення про становлення й розвиток телебачення прикордонної області у зв'язку з історичними, політичними, культурними особливостями регіону. Ідеалізацію як окремий вид абстрагування було застосовано в процесі визначення якості телевізійного контенту колишнього державного та приватних телеканалів. Метод порівняння задіювали на різних етапах дослідження, зокрема при зіставленні окремих явищ на етапі зародження аудіовізуальних медіа (підрозділ 2.1), з особливостями розвитку в радянську добу (підрозділи 2.2., 2.3) і в незалежній Україні (підрозділи 3.1., 4.1), а також під час аналізу формально-змістових особливостей контенту приватних телеканалів (підрозділ 3.3). Не менш важливим, ніж зазначені методи, є метод узагальнення, за допомогою якого вдалося виявити провідні тенденції функціонування закарпатського телебачення від зародження до сучасності, а також з урахуванням історичної, політичної, культурної специфіки регіону запропонувати план розвитку телебачення прикордонної області. Як слушно зауважує дослідник М. Хилько, «у журналістикознавстві без узагальнення й абстрагування неможливим було б вивчення загальних і специфічних закономірностей і принципів діяльності ЗМІ

як одного з інститутів суспільства» [219, с. 12]. Методи індукції («спосіб міркування від окремого до загального, дозволяє обґрунтувати певну гіпотезу чи припущення» [231, с. 17]) та дедукції («спрямований на пошук істинного знання про окреме на основі загальних принципу й закономірностей» [231, с. 17]) були також важливі під час осмислення тенденцій розвитку закарпатського телебачення в мультикультурних, поліетнічних, прикордонних умовах.

Серед спеціальних методів найбільш продуктивними для нас стали різні види аналізу, як-от: тематичний, жанровий, стилістичний, а також деякі соціологічні, статистичні методи або окремі прийоми. Наприклад, різні види аналізу були застосовані під час дослідження контенту закарпатських телеканалів, завдяки чому вдалося схарактеризувати тематичну і жанрову палітру телепрограм колишнього державного, нині Суспільного мовника, а також приватних телеканалів, простежити стилістичні особливості дикторських текстів, вказати на типові риси, деякі негативні тенденції тощо (підрозділи 2.2., 2.3, 3.2, 3.3, 4.1, 4.3). З-поміж соціологічних методів використано метод неформалізованого інтерв'ю, що «має на меті глибоке й різнобічне пізнання конкретного об'єкта. Запитання визначаються темою розмови, обстановкою бесіди, сферою обговорюваних проблем тощо» [164, с. 23]. Такий метод дозволив з'ясувати своєрідність розвитку найдавнішого телеканалу Закарпаття під час розмови з генеральним директором, його заступником та продюсером сучасного Суспільного мовника (додатки Е, Ж, З). Статистичні методи та їхні окремі прийоми допомогли визначити кількісні особливості телеконтенту, співвідношення різних видів мовлення, зокрема для національних меншин (підрозділ 4.3, додатки Г, Д).

Оскільки історичні процеси окремого регіону вимагають розгляду і на загальноукраїнському тлі, у процесі дослідження ми зверталися до праць вітчизняних істориків О. Субтельного [191], І. Крип'якевича [101], Д. Данилюка [56], М. Зана [72], С. Віднянського [36], а також дослідника періодики, що розвивалася на західноукраїнських землях на початку ХХ ст. та в емігрантському середовищі міжвоєнного періоду – О. Богуславського [20, 21]. Важливими стали

комплексні наукові дослідження з історії Закарпаття від найдавніших часів до сучасності таких авторів: Е. Балагурі, І. Гранчак, І. Поп та ін. [137, 138], Ю. Остапець та М. Токар [145], І. Вегеш та Ч. Фединець [70]. Серед розвідок, що стосуються окремих історичних періодів, вагомим вважаємо внесок дослідників Карпатської України, котру називають «вершиною державотворчих змагань закарпатських українців, які на повну силу заявили про себе як про політичну націю» [146, с. 17]. Трагічним подіям Карпатської України, передумовам і наслідкам її проголошення присвячено чимало студій, серед яких – праці М. Вегеша [32, 33, 34], М. Токаря [34], О. Пагірі [146], П. Стерча [188] тощо, мемуари письменника, журналіста, громадського діяча В. Гренджі-Донського, англійського спостерігача М. Вінча. Роль відомих особистостей періоду Карпатської України – В. Гренджі-Донського, А. Волошина, у розвиток Закарпаття загалом та становлення крайових засобів масової інформації досліджено в монографіях О. Барчан [4], М. Вегеша [33], В. Тарасюка [193].

Зауважимо, що в окремих історичних працях аудіовізуальні закарпатські медіа згадуються побіжно. Окрім того, іноді наведені неправдиві факти з історії крайової тележурналістики. До прикладу, у «Нарисах історії Закарпаття» помилково зазначено, що в дорадянські часи ні кіно, ні радіо й телебачення на Закарпатті не існувало, тому радіофікацію, організацію довелося починати з нуля. Неправдивою є і теза про те, що в 1967 році обласна студія телебачення розпочала свої передачі як у чорно-білому, так і в кольоровому варіантах [138, с. 602–603]. У той час телебачення на Закарпатті було нерегулярним, програми були непостійними і виключно чорно-білими. Натомість регулярне мовлення розпочалося у 1968 р.

Українські дослідники у своїх працях про медіа на Закарпатті, більшу увагу звертали на періодику, зокрема в контексті етнонаціональної проблематики: Ю. Бідзіля [16, 7, 9, 10, 11, 14], М. Мушинка [135], О. Рудловчак [170, 171], Л. та Л. Белей – старший і молодший [5, 190], М. Вегеш [32], В. Габор [37], М. Нечиталюк [208], Н. Сидоренко [177], П. Лісовий [114], В. Микитась [125], О. Мишанич [129, 130], І. Сенько [172, 173] та інші. Окремі аспекти

розвитку теле- й радіопростору крайньої західної області України з'ясовано в розвідках Ю. Бідзілі [11], І. Мащенко [124], О. Головчук [42], М. Улиганець [211, 212, 213], Т. Росул [168, 169], у колективній монографії кафедри журналістики Ужгородського національного університету [16], а також у мемуарах відомих діячів періоду Карпатської України В. Гренджі-Донського [325, 326], англійського спостерігача М. Вінча [256], Б. Єфреміва [261], ветерана обласної телестудії І. Марушки [292]. Радіомовленню для русинів-українців, трансльованому з території сучасної Словаччини, присвячено науково-популярні колективні розвідки закордонних авторів [335, 336]. У виданні, підготовленому до 65-ліття словацького радіо, представлено й науково-популярну статтю уродженки Закарпаття, відомої словацької дослідниці О. Рудловчак, яка вивчала періодику, була дружиною першого редактора «Передачі для Підкарпатської Русі» – А. Рудловчака й сама працювала на радіо. Історію радіоредакції, що мовила для українців, вона розділила на такі періоди: кошицький (1934–1938), празький (1938–1939), братиславський, який ділиться на два етапи (1941–1944, 1945–1948), пряшівський – з 1948 р. й донині, бансько-бистрицький, пов'язаний з Вільним словацьким радіомовленням (1944 р.) [336, с. 2]. Історія радіомовлення, трансльованого на території Закарпаття, має значення для комплексного дослідження аудіовізуальних ЗМІ. Аналізовану працю враховано в підрозділі 2.1., як і дослідження Т. Росул, що стосуються хронікально-документальних фільмів, відзнятих на території Закарпаття дорадянського періоду [168] та радянського радіомовлення, аналізованого за документами державного архіву [169].

У науковій праці Ю. Бідзілі «Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації» [13] системно і найглибше досліджено процес зародження й розвитку української періодики та преси етнічних спільнот за період із середини ХІХ ст. і донині. У низці інших розвідок науковець звертав увагу на проблеми формування національно-інформаційної ідентичності закарпатців, роль мас-медіа в міжкультурній комунікації [10, 11]; інформаційну безпеку в поліетнічному регіоні [7, 9] тощо. Журналістикознавець запропонував

таку періодизацію преси на Закарпатті після її зародження (1845–1858): 1) преса часів дуалістичної монархії (1867–1919); 2) періодика доби Чехословацької Республіки (1919–1938); 3) преса часів національної автономії та Карпатської України (1938 –1939); 4) преса в період гортистської окупації (1939–1944); 5) періодика в умовах радянської системи (1944–1991), пори незалежності України (з 1991 р) [11]. Під час розроблення періодизації, запропонованої в цьому дослідженні, було враховано напрацювання Ю. Бідзілі.

Результати ґрунтовних досліджень друкованих та аудіовізуальних ЗМІ для етноспільнот узагальнено в колективній монографії науковців кафедри журналістики Ужгородського національного університету [16], що є першою цілісною розвідкою, присвяченою вивченню проблематики медіа для різних етнічних груп у закарпатських ЗМІ. Слушною є думка авторів Г. Шаповалової і Я. Шебештян про те, що «етнотолерантність як одна із загальнолюдських цінностей стосується всіх етнічних груп Закарпаття [...], однак особливу увагу слід приділяти представникам бездержавних народів – ромам (що живуть на Закарпатті здавна) і кримським татарам (окремі з яких опинилися тут через окупацію Криму Російською Федерацією)» [16, с. 298].

Дослідження регіонального телебачення Закарпаття неможливе без урахування політичних процесів, що позначаються на всіх сферах життя. Аналіз функціонування приватних телеканалів у контексті політичних трансформацій суспільства здійснила науковець О. Головчук. У її дисертації значну увагу приділено впливу регіональних політичних еліт на діяльність місцевих мовників, проаналізовано роботу комерційного регіонального телеканалу «М-Студіо», запропоновано економічну й політичну моделі діяльності регіональних студій. Усупереч тому, що деякі рекомендації вже втратили актуальність з огляду на давність дослідження, не можна не відзначити важливість окремих міркувань, висловлених у роботі, зокрема, про те, що телебачення несе щонайменше часткову відповідальність за проблеми в культурній та політичній сферах, і хоча не визначає політичний порядок, але є однією зі складових його формування. О. Головчук слушно підкреслювала, що на заваді ефективної роботи мовників у

регіонах – проблеми з менеджментом, невміння працювати в ринкових умовах, фінансова залежність телеканалу від власника, що вигідно останньому [43].

Окремих аспектів розвитку регіонального радіомовлення й телебачення торкається у наукових статтях і М. Улиганець. Вона однією з перших з-поміж закарпатських дослідників окреслила найважливіші етапи з історії Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії. Зокрема, проаналізувала структуру, основне тематичне наповнення, жанрові особливості радіопрограм державного радіомовлення у 1945–1995 рр. [212] та 1987–1990 роках [211], а також в умовах незалежної України [213]. М. Улиганець частково опрацювала архів телерадіокомпанії та зробила висновки, що напередодні 90-х років ХХ ст. ЗОДТРК мала добре налагоджену систему телерадіомовлення, однак не змогла її зберегти, доповнити, примножити. З цими процесами дослідниця пов'язувала й найважливіші проблеми державного телерадіомовлення, неконкурентоспроможність порівняно з приватними місцевими та іноземними прикордонними електронними джерелами інформації [211, с. 29]. Справді, з утвердженням незалежності почали діяти ринкові умови, що потребувало від державних медіа швидкого реагування на потреби глядачів, зміну тематичного наповнення, технічного оновлення, а це було складно здійснити в умовах постійного недофінансування.

Крім того, для дослідження медіапростору Закарпаття необхідно було опрацювати окремі наукові джерела, присвячені мовному питанню на цій території, особливостям функціонування закарпатських діалектів, проблематиці «русинської мови». Ґрунтовні праці, у яких розглянуто мовну проблематику в контексті самоідентифікації закарпатців, їхньої консолідації з усіма українцями, а також політичний характер «русинства», його зародження і розвиток, належать науковцям О. Мишаничу [129, 130], П. Чучці [228], М. Сюську [192], В. Німчуку [141, 142], Л. Белею [5], Ю. Бідзілі [11] та ін. Результати дослідження мовної ситуації на Закарпатті після ухвалення закону «Про освіту», що викликав жваве обговорення серед представників етноспільнот, запропоновані в монографії

Г. Шумицької [236], де, серед іншого, зосереджено увагу й на небезпеці мовних конфліктів у прикордонному регіоні.

Для комплексного аналізу телебачення Закарпаття не можемо не згадати й правничий аспект. У процесі дослідження враховано закони України, які регулюють діяльність у сфері медіа: Закони України «Про телебачення і радіомовлення» [268], «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» [267], «Про телекомунікації» [269] та ін. Проблеми регулювання діяльності мас-медіа, юридичній відповідальності ЗМІ, нормативному забезпеченню діяльності радіо й телебачення в Україні, аналізу положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» та його реалізації приділено увагу в розвідках З. Галаджун [40, 41, 42]. Досліджуючи питання медіавласності в Україні, науковець слушно зазначає: «український медіаринок сьогодні знаходиться на рівні олігархічного плюралізму [...] Небезпекою цієї форми у перехідних суспільствах є повне захоплення влади олігархічними структурами, що зводить нанівець наявність опозиційних ЗМІ, а отже, і демократії» [42, с. 10–11]. Для закарпатського телеринку також характерна тенденція, коли приватні мовники зосереджені в руках впливових політиків чи бізнесменів із політичними амбіціями, що продемонстровано в підрозділі 3.3. Подібні процеси, з одного боку, пов'язані з нестабільною економічною ситуацією в державі, а з іншого – демонструють відсутність навичок роботи в ринкових умовах.

Крім названих розвідок, в науковій роботі звертаємося до документів, які декларують забезпечення інформаційних потреб етноспільнот – жителів Закарпаття. Це, зокрема, Закон України «Про національні меншини в Україні» [266], Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження [290], Декларація принципів толерантності [259], Загальна декларація прав людини [263], Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, а також Туніське зобов'язання [329], Женевська Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальне

завдання в новому тисячолітті» [262], Кодекс етики українського журналіста [288] та інші документи.

Отже, у процесі дослідження доречним було застосування як теоретичних, так і емпіричних методів дослідження. Оскільки медіа існують в особливих історичних, суспільно-політичних, культурних умовах, стосуються усіх сфер життя, формуються під впливом багатьох чинників, виокремлено як основні аспекти журналістикознавчий, історичний, політологічний, етнологічний, культурологічний, соціологічний, лінгвістичний, доведено їхню доцільність. Здійснено огляд джерел відповідно до теми, класифіковано матеріал, віднайдений у процесі емпіричної пошуково-дослідницької роботи.

Висновки до розділу 1

Таким чином, методологічною основою розвідки є сучасні принципи і методи ґносеології, спеціальні засоби та розроблені й апробовані в журналістикознавстві шляхи їх ефективного застосування. А теоретичне підґрунтя вивчення закарпатського ТБ має кілька найважливіших компонентів: журналістикознавчий, історичний, зокрема краєзнавчий, етнологічний, політологічний, культурологічний, лінгвістичний. Розглянуті наукові праці з проблематики медіавпливу, теорії та історії тележурналістики, регіональної телекомунікації становлять теоретичну базу, важливу для усвідомлення й інтерпретації процесів розвитку регіонального телебачення. Аналіз розвідок із вітчизняної тележурналістики підтверджує, що ця тема є недостатньо вивченою в українському журналістикознавстві. Науковці здебільшого досліджують роль регіонального телебачення у структурі загальнонаціонального; періодизацію українського телебачення з урахуванням етапів розвитку в регіонах; проблему залежності телебачення від суспільно-політичного життя регіону; інформаційне телемовлення на регіональному рівні; вплив регіонального телемовлення на дітей та юнацтво, проблему виховання молоді засобами телебачення; особливості запровадження і перших років розвитку Суспільного мовлення з урахуванням регіонального рівня та ін. При цьому переважно оминають увагою телебачення крайньої західної області України. Аналіз досліджень наукових

розвідок, присвячених закарпатським медіа, свідчить, що досі не було опубліковано жодної комплексної праці ні про радіо, ні про телебачення Закарпаття, лише в окремих наукових студіях опрацьовано розвиток державної телерадіокомпанії пізньої радянської доби і періоду незалежної України. Частина досліджень також стосувалася крайової періодики та окремих аспектів розвитку аудіовізуальних ЗМІ (кінематографу чехословацького періоду, радіомовлення радянської доби, жанрово-тематичних особливостей контенту державної телерадіокомпанії, діяльності регіонального комерційного мовника в контексті політичних трансформацій), задоволення інформаційних потреб етноспільнот Закарпаття засобами радіо й телебачення.

У результаті опрацювання періодизацій українського телебачення, враховуючи основні історичні етапи Закарпаття, зміну науково-технічних можливостей телебачення, а також удосконаливши запропоновану раніше власну періодизацію [88, с. 36], – ми окреслили основні етапи розвитку закарпатського телебачення. Пропонуємо виокремлювати п'ять етапів: I етап – 1934–1945 рр. – наявні передумови розвитку аудіовізуальних медіа на території Закарпаття, протоформи; II етап – 1945–1970 рр. – організація і забезпечення регулярного функціонування радіо й телебачення Закарпаття у складі СРСР; III етап – 1970–1990 рр. – поява двопрограмного, кольорового телебачення, розвиток мовлення пізнього радянського періоду; IV етап – 1991–2012 рр. – збільшення технічних і творчих потужностей державного регіонального телебачення незалежної України (створення телеканалу «Тиса-1», вихід на супутник), розвиток приватних мовників; V етап – 2012 р. – донині – упровадження цифрового мовлення на Закарпатті, становлення і розвиток Суспільного ТБ, посилення взаємодії телебачення з новітніми медіа. Кожен із етапів докладно аналізуємо у відповідних розділах і підрозділах роботи.

РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ

2.1. Формування аудіовізуальних медіа у дорадянський період (30–40 рр. XX ст.)

Вивчення особливостей зародження телебачення у крайній західній області сучасної України побіжно торкається й проблематики радіозв'язку, кінематографу, які історично передували телемовленню, зокрема й на території сучасного Закарпаття, що в 1918–1939 рр. належало до Чехословаччини з офіційною назвою «Підкарпатська Русь». Становлення аудіовізуальних ЗМІ тут тривало паралельно з розвитком радіо та спробами упровадження телебачення в УРСР і в контексті європейського інформаційно-комунікаційного поступу. Так, Харків розпочав радіомовлення наприкінці 1924 р., згодом – Київ, Дніпропетровськ (зараз Дніпро), Одеса та інші міста [124, с. 64]. Із 1927 р. відомі найдавніші матеріали з історії львівського радіо, яке входило в об'єднану систему польського радіо [95]. 1 лютого 1939 р. започатковано телевізійне мовлення у Києві. Воно було адресоване радіоглядачам, як тоді називали тих, хто приймав телевізійні радіопередачі [67]. Саме ж телебачення на початковому етапі розвитку називали радіобаченням [124, с. 6].

Дослідження особливостей розвитку аудіовізуальних ЗМІ на території сучасного Закарпаття у першій половині XX ст., обумовлює врахування тогочасних суспільно-політичних умов. Так, приєднанню цього краю до Чехословацької Республіки в 1919 р. передувала низка політичних рішень, які визначили долю крайньої західної області сучасної України на десятиліття вперед. Не будемо вдаватися в докладні пояснення історичних процесів, коли Закарпаття належало до складу інших держав, утім підкреслимо, що жителі сучасного Закарпаття завжди відчували зв'язок з Україною і прагнули об'єднання з нею. Як слушно зазначає академік С. Віднянський, уже після розпаду Австро-Угорської імперії 1918 р. визначальним напрямом політичної орієнтації місцевих русинів-українців став проукраїнський, що було цілком природним, обумовленим етноісторичними й національно-культурними

факторами [36, с. 104–105]. На тогочасні події в краї вплинуло виникнення УНР, ЗУНР, а кульмінацією волевиявлення стали Всенародні збори угорських русинів-українців, що відбулися 21 січня 1919 р. в Хусті, де було прийнято рішення про возз'єднання з Великою Україною. Однак міжнародна політична ситуація, рішення американських русинів-українців про приєднання Закарпаття до Чехословаччини, активна діяльність чехословацьких дипломатів, посилення прочехословацької орієнтації всередині Закарпаття сприяли створенню умов для приєднання до Чехословаччини. Тож у 1919 р. внаслідок Сен-Жерменського мирного договору ця територія з назвою «Підкарпатська Русь» відійшла від Угорщини й була приєднана до Чехословаччини на правах автономії. Попри те, що таке приєднання не було добровільним прагненням жителів і підживлювалося зовнішніми чинниками, як слушно зауважує С. Віднянський, воно «було єдиним реальним і водночас оптимальним варіантом, позаяк відкривало нові можливості для соціально-економічного й національно-культурного розвитку цього, одного з найбільш відсталих на початку ХХ століття регіонів Європи» [36, с. 114]. Тож стратегічною метою політики, яку провадила Чехословаччина в Підкарпатській Русі, і яка відрізнялася від республіканської, був поступовий розвиток Підкарпатської Русі, «інтеграція до суспільно-політичної й економічної систем республіки» [169, с. 25]. Поліпшення відбулися доволі швидко: до прикладу, напередодні Першої світової війни на території Закарпаття були електрофіковані лише 4 населені пункти: Ужгород, Мукачево, Берегово, Севлюш (сучасне Виноградово). У них працювали електростанції, що переважно базувалися на парових двигунах незначної потужності й використовувалися для освітлення [137, с. 317]. Натомість у 1930–1935 рр. енергією було забезпечено 65 міст і сіл, загалом понад 215 тисяч жителів [448, с. 57, 59]. Згодом із метою активізації суспільно-політичних і культурних процесів у Народногосподарській раді Підкарпатської Русі створено відділ пропаганди [448, с. 66]. Так електрофікація, організаційні й політичні процеси сприяли активізації медіаруху на Закарпатті, передусім друкованих ЗМІ. Невдовзі за кількістю назв друкованих видань Закарпаття почало випереджати

навіть Чехію і Словаччину, «у краї виходило 75 газет (4 щоденні, 27 тижневих), 42 видання типу журналів, близько десятка календарів і альманахів» [70, с. 132].

Важливим кроком для розвитку аудіовізуальних медіа на Закарпатті стало поширення радіосигналів на територію Підкарпатської Русі з Чехословаччини. До 1934 р. радіопередачі були нерегулярними, створеними на Підкарпатській Русі і трансльованими в ефірі Кошицької радіостанції, на хвилях 259.1. У тогочасній пресі їх називали «авдиціями» [452, с. 3; 368, с. 3]. Вони тривали близько години й мали інформаційне, фольклорно-етнографічне, розважальне спрямування (Див. Додаток А 3). В ефірі лунали репортажі з різних міст і містечок Підкарпатської Русі. Виходили новини, прогнози погоди, розповідали про традиції, лікування домашніх тварин, транслювали концерти хорів і пісні окремих співаків, радіоп'єси, богослужіння, колядки, культурні огляди тощо [453, с. 8]. Періодично готувалися навіть випуски для дітей та існувала жіноча рубрика [336, с. 3–4]. Щоденні радіопересилання для українців Підкарпатської Русі розпочалися 1 грудня 1934 р., коли в Кошице почала діяти окрема редакція передач під офіційною назвою «Передача для Підкарпатської Русі». Територіально вона обслуговувала ще й русько-українську громаду Східної Словаччини та взагалі русинів-українців усієї Чехословаччини [336]. Про початок роботи цієї радіостанції, щоправда, з березня 1934 р., згадує й дослідник І. Мащенко [120, с. 95]. У 1935 р. такі передачі з Кошице на хвилі 259.1 виходили в середу, четвер, суботу, неділю вранці близько 11.00 чи ввечері близько 17.00–18.00, про що відомо з афіші радіопрограм у пресі [393, с. 20].

На діяльності редакції, що готувала програми для Підкарпатської Русі, позначалися й політичні протистояння народовців, русофілів, українських проугорських рухів, у супереччю тому, що радіомовлення мало переважно інформаційно-культурну спрямованість. Так, підкарпатський відділ кошицької радіостанції у тогочасній пресі народовці називали «русотяпською філією» та відкрито просили не насміхатися в ефірі з української мови [467, с. 3]. Критика торкалася діяльності тогочасного редактора А. Рудловчака. Подібні виступи стають зрозумілими в контексті політичної ситуації: на Підкарпатській Русі в цей

період активно поширювався русофільський напрям. Натомість закарпатським русинам-українцям, попри визнання їх частиною українського народу, а мови – української, не поспішали надавати права, зокрема, право на інформацію рідною мовою. Ці та інші обставини підтверджують те, що на Закарпатті, столицею для якого у цей час була Прага, склалися умови, які породили замасковані псевдodemократичними гаслами проблеми: «поширення ідеї про окремий народ, нав'язування архаїчних правописів, заборону назви «Закарпаття», що в сукупності спричинило денаціоналізацію краю» [5, с. 19]. Політична млявість корінного народу Підкарпатської Русі була вигідна як празьким, так і будапештським політикам, оскільки «обидві сторони намагалися пригасити розгортання українського національного руху, явно чи негласно підтримуючи москвофільські та русофільські організації, які ще більше заплутували місцеве населення щодо його походження чи призначення» [375, с. 16–21]. Тому й перші регулярні радіопередачі, створені спеціально для жителів сучасного Закарпаття, були спрямовані саме на росіян, хоча ця нацменшина була серед найменших на Підкарпатській Русі [11, с. 240]. Зате в ефірі кошицького радіожурналу «для пару соток москалів, що вживають гостинности на Підкарпатській Русі, давали 2-3 години тижнево» [325, с. 151–152], – критикував подібну інформаційну політику письменник, журналіст, громадський діяч В. Гренджа-Донський. Тож у 1937 р. в редакції передач для Підкарпатської Русі кошицької радіостанції відбулися такі зміни: радіоведучого-москвофіла звільнили, а призначили замість нього українця, який говорив чистою українською мовою [485, с. 7]. За рік у редакції з'явився і другий редактор – українськомовний Е. Штефан [336, с. 5–7]. До слова, політика мовної дискримінації була характерна й для Другої Речі Посполитої у 1919–1939 рр.: «Влада популяризувала через радіо польську музику, культуру, а українську – не допускала» [65, с. 203]. Дослідник З. Дмитровський стверджує, що протягом 1930 р. в музичних передачах львівського радіо не прозвучало жодного українського музичного твору, а за весь 1931 рік – всього кілька виконавців.

У 1936–1937 рр. підкарпатські русини намагалися організувати окрему радіостанцію в Ужгороді, однак їхні виступи в пресі з цього приводу були проігноровані чехословацьким урядом або ж не були доведені до логічного завершення [Див. дет.: 341, с. 2; 432, с. 1; 435, с. 1; 453, с. 8; 467, с. 3]. У Підкарпатській Русі на той час реєстрували 10 тисяч радіоабонентів [454, с. 3]. Стимулювало закарпатських українців те, що в сусідній Угорщині навіть у малих містах на зразок Ніредьгази була власна радіостанція. Для Словаччини всередині 30-х років збудували третю радіостанцію в Банській Бистриці й планували звести четверту в Нітрі [432, с. 1]. Подібні процеси є свідченням того, що «реальний автономний статус краю, передбачений договорами, так і не був забезпечений чехословацьким урядом» [11, с. 81]. Та й соціальний рівень життя, медичного чи культурного обслуговування підкарпатських русинів не суттєво зростав порівняно з Богемією, Моравією чи Сілезією [375, с. 16–21].

Про розвиток телебачення на Підкарпатській Русі в 20–30-х рр. XX ст. говорити зарано, хоча у світі телекомунікації активно вивчалися і вдосконалювалися, а в УРСР дослідження тривали завдяки Борису Грабовському, який 28 липня 1928 року здійснив першу в колишньому СРСР та в усьому світі передачу електронного сигналу за допомогою сконструйованої ним системи повністю електронного обладнання [124, с. 70]. Починаючи з 1939 р. і до початку війни (1941–1945 рр.) телемовлення в Києві було регулярним, що довела в науковій праці А. Іщенко [83, с. 14]. На території Закарпаття в 20-х рр. знімали фільми-хроніки, популярні в Європі ще з початку століття. У таких кінофільмах можна було сповна відобразити спосіб життя, рівень культури, розвиток виробництва тощо. Фільми-хроніки – це зразок кінодокументалістики, яка, на думку А. Москаленка, є невід’ємною частиною аудіовізуальних ЗМІ, «своєрідним історіографічним джерелом, бо відображав життя таким, яким воно насправді було, тобто протокольно і документально точним» [134, с. 273]. Тому науковець відводив документальному кіно на початку його зародження таку ж роль, як і пресі.

На період приєднання Підкарпатської Русі до Чехословаччини в республіці вже функціонувала низка приватних компаній («Kinofa», «Illusion», «ASUM», «Lucernafilm»), які робили різножанрові екранізації. Крім того, 1943 р. у структурі чехословацького Міністерства промисловості, торгівлі і ремесел заснували Кінематографічну консультативну раду. Вона займалася фільмуванням віддалених регіонів республіки, створенням пропагандистських і рекламних матеріалів, що слугували розвитку туризму, а у випадку Підкарпатської Русі – ще й ознайомленню жителів інших регіонів з цією частиною республіки [169, с. 25]. Фільмотворці користувалися такими жанрами й жанровими різновидами, як хроніка, відеорепортаж, пейзажний відеожурнал, художня документалістика, художній фільм. Удосконалюючи класифікацію стрічок, відзнятих на території Підкарпатської Русі, запропоновану Т. Росул, розподіляємо фільми-хроніки про Підкарпатську Русь за проблемно-тематичним критерієм на: пейзажно-побутові відеожурнали; пропагандистські стрічки про важливі події за участю політичних і громадських діячів; художні фільми. До першої групи належать фільми: *«Ужгород та його околиці»* (1922 р.) [483], відеожурнал *«Картинки з Підкарпатської Русі»* (1924 р.) [169, с. 27], фільм-хроніка *«Підкарпатська Русь»* (1924 р.) [446], фільм *«Весна на Підкарпатській Русі»* (1929 р.) [169, с. 27], фільм про Підкарпатську Русь у двох частинах [445], пейзажна хроніка про Верховину [387], *«Підкарпатська Русь»* (1937 р.) [169, с. 28], зйомки масштабного єврейського весілля в Мукачеві, у якому брало участь 12 тисяч гостей і випадкових перехожих, цікавих до такої події [Див. дет. 466, с. 3], зйомки катастрофічної повені в Підкарпатській Русі [455]. У таких стрічках демонстрували важливі об'єкти Ужгорода, його околиць, інші міста й села Підкарпатської Русі, гірські пейзажі, природні краєвиди, історичні будівлі, побутове життя підкарпатських русинів-українців, відзначення релігійних і сімейних свят, сільське господарство, промисловість, охорону здоров'я, освіту. Більшість із названих фільмів німі, тож автори додавали титри з різноманітною інформацією: кількістю жителів, площею території, назвами географічних, архітектурних об'єктів тощо. До другої групи належать пропагандистські

стрічки про важливі події за участі політичних і громадських діячів, наприклад, *відкриття аеропорту в Ужгороді у 1929 р.* (за участі Антоніна Розсипала – віце-губернатора Підкарпатської Русі, Антонія Бескида – губернатора краю, а також Костянтина Грабаря – старости Ужгорода) [456], *«Перший крайовий з'їзд освітніх працівників Підкарпатської Русі в Ужгороді»* (масариковий інститут працівників освіти, 1929 р.), *«Усьому землеробському народу»* (1931 р.) [169, с. 26]. Ці фільми супроводжували урочистою музикою, а їхніми героями є відомі політичні і громадські діячі. У стрічках демонстрували розвиток інфраструктури, допомагали створювати позитивний імідж держави, формувати національну самосвідомість населення. «Твори наскрізь просякнуті патетикою національної ідеї, акцентують увагу на державній символіці», оскільки мали пропагандистську місію – відображати «нове» життя краю [169, с. 26]. До художніх фільмів, відзнятих частково чи повністю на території Закарпаття, належали *«Корятович»* (1921–1922 р.) [169, с. 28], *«Земля співає»* (знятий збирачем фольклору Карлом Пліцкою, 1933 р.) [446, 3], *«Марійка-невірниця»* (1933 р.) [430, с. 3]. Вони теж відіграли свою роль у популяризації Підкарпатської Русі. Особливої уваги заслуговує фільм *«Марійка-невірниця»*, який, попри критику тодішніх чеських кінофахівців, дуже вподобали глядачі через народну мову, звичаї, культуру, майже документальний показ соціальних ролей, національного розшарування населення. Стрічку демонстрували в кінотеатрах Праги, Брно, Братислави, а на території Підкарпатської Русі – в Ужгороді, Мукачеві, Хусті, Колочаві. Творцями «Марійки» були троє митців – письменник І. Ольбрахт, сценарист К. Новий та режисер В. Ванчура. Фільм здобув міжнародне визнання через 76 років після виходу на екрани – отримав першість на фестивалі архівних та реставрованих стрічок «IL Cinema Ritrovato» в категорії «Найкращий знову відкритий фільм» [406, с. 44–45].

Новий етап розвитку аудіовізуальних і друкованих ЗМІ в краї розпочався наприкінці 30-х рр. ХХ ст. Після надання Підкарпатській Русі автономного статусу внаслідок підписання Мюнхенського договору 30 вересня 1938 р. Чехословаччина стала федеративною державою чехів, словаків і підкарпатських

русинів-українців. Уряд спочатку очолив А. Бродій (якого досить швидко усунули з посади через лояльність до Угорщини), а потім – А. Волошин. У період його управління територією поряд із назвою «Підкарпатська Русь» вживалася назва «Карпатська Україна», а українська мова набула статусу офіційної. Загалом за короткий час існування Карпатської України активно розвивалася власна періодика (виходило 8 часописів) [11, с. 82], шкільництво і врешті було налагоджено своє українськомовне радіомовлення. Спочатку радіостудія була розташована в одній із кімнат Народного дому в Ужгороді, а в канцелярії знаходився радіоприймач, щоб ловити вісті ворожої пропаганди [326, с. 52]. Цей приймач, за спогадами В. Гренджі-Донського, доніс новину Будапештського радіо про повернення Угорщині Ужгорода, Мукачеве, Батьова, Берегова, Вилка згідно з постановою Віденського арбітражу (2 листопада 1938 р.), що й зумовило переїзд очільників Карпатської України до Хуста. Після зміни розташування керівництва Карпатської України, з метою відстеження ворожої пропаганди короткохвильову радіостанцію перевезли до Хуста [450, с. 1]. Там вона спочатку виконувала функції телеграфу, пересилала до Братислави й Праги урядові та приватні телеграми, які звідти відсилали далі. За два місяці розпочали будівництво тимчасової радіостанції, що мала передавати програми з Хуста на територію Карпатської України. У її спорудженні брали участь зв'язківці з Праги, а кількість радіослухачів сягала 3 тисяч. Відомо, що раніше почалося будівництво радіостанції для Закарпаття на Стрипським Верху (неподалік Ужгорода), утім через захоплення угорцями частини території його припинили [428, с. 1]. Тож українська короткохвильова радіостанція запрацювала в Хусті на початку 1939 р. Підтвердження факту її існування є у праці українського науковця І. Мащенка [124, с. 92]. У заокеанській газеті «Свобода» зафіксовано, що Президент Карпатської України Августин Волошин на Святвечір того року виступав на радіо з промовою [193, с. 324]. Поодинокі повідомлення про роботу радіостанції уміщені в газеті «Діло» на початку березня 1939 р. Так, у статті від 1 березня йдеться про те, що з Хуста транслиували уривки з опери, чеські пісні та

музику (із грамофонних платівок), до слухачів зверталися троє спікерів, які говорили українською, німецькою, чеською [434, с. 12].

Зауважимо, що власне радіо для Карпатської України мало важливе значення, оскільки у 30-х рр. минулого століття на цій території були доступні сигнали чеських, угорських радіостанцій, які поширювали дуже скупі відомості, до того ж нерідко неправдиві, маніпуляційні, з метою дискредитації молодій держави. Їхня кількість помітно зростала наприкінці 1938 р., особливо після захоплення частини Закарпаття угорцями. До прикладу, подібні радіоповідомлення стосувалися того, що Українська Національна рада звертається до Угорщини з метою прилучення до останньої Карпатської України, або ж подачі меморандумів селами з метою об'єднання з Угорщиною [326, с. 103]. Тому Пресова Служба Карпатської України користувалася і радіохвилями в Банській Бистриці та Пряшеві [11, с. 83]. Крім цього, офіційні новини Хуста, які передавали телефоном, трансливали тричі на день українською та німецькою мовами зі словацької радіостанції у Братиславі. Вони були поміркованими, на відміну від радіоповідомлень віденської радіостанції, яка передавала неофіційну інформацію [256, с. 25]. У тодішній пресі щоденні 15-хвилинні віденські авдиції називали «заслугою меткої пропагандивної діяльності українських націоналістичних еміграційних кол» [398, с. 1–2]. Загалом радіопрограми для жителів Карпатської України в 1938–1939 рр. лунали з Кошиць, Відня, Будапешта, Братислави, Банської Бистриці, Пряшева.

За допомогою радіо в переддень Сойму 1939 р. Августин Волошин повідомляв про зміну заграничної ситуації Карпатської України, а також офіційне вирішення питання суверенності держави. *«Але вже і до остаточного рішення Сойму наша влада і Національна Рада вже тепер проголошує нашу незалежність»*, – виголосив А. Волошин в ефірі, у такий спосіб сповістивши слухачів про самостійність Карпатської України. У цьому ж повідомленні було названо склад нового уряду [326, с. 236]. Протягом усього, вирішального для Карпатської України, дня – 15 березня – щопівгодини по радіо трансливали патріотичне звернення Команданта Національної Оборони, полковника

С. Єфреміва до населення Карпатської України, у якому він закликав ставати до бою, до «творення Національної Оборони Карпатської України» і завершував промову патріотичним гаслом «Слава Україні!» [146, с. 121]. Звернення, за наказом Б. Єфреміва, читав в ефірі спікер В. Штефан [261, с. 33]. Утім «головним голосом радіо Карпатської України» дослідники називають Марусю Ігнатишин» [11, с. 83].

Із періоду Карпатської України відомі й документальні фільми-хроніки, які є прототипами репортажної тележурналістики. Так, наприкінці 30-х рр. у Хусті існували дві кіностудії – «Дніпро-Фільм» Каленика Лисюка [188, с. 92] і «Українське фільмове мистецтво» зі штаб-квартирою в Нью-Йорку, що запрацювало в Хусті з грудня 1938 р. Чимало відомостей збереглося про зйомки й результат роботи громадського активіста, колекціонера та мецената, діяча Української Народної республіки Каленика Лисюка (справжнє ім'я В. Лепикаш). Разом зі своїм сином Петром він прибув з Америки до Хуста на початку 1939 р., щоб відзняти документальний фільм з історії визвольних змагань українського народу, в якому значне місце відводилося Карпатській Україні. Каленик Лисюк зафіксував проголошення Соймом незалежності Карпатської України 15 березня 1939 року. Він чітко усвідомлював важливість своєї роботи, хоч події в Хусті тісно переплелися з його особистою драмою: 14 березня в одному з боїв трагічно загинув його син Петро. Відзняті К. Лисюком кадри неоціненні для історії, оскільки «жодне інше проголошення українських республік у першій половині ХХ-го сторіччя не було відзнято на кінокамеру» [332]. Після подій у Хусті Каленик Лисюк продовжував зйомки у Словаччині за участі реальних вояків Карпатської Січі, які вижили після березневих боїв з угорцями. Згодом усі ці кадри увійшли до документального фільму «Трагедія Карпатської України», що завершений у кіностудії В. Авраменка у Нью-Йорку і який демонстрували в кінотеатрах Америки й Канади з 1940 р. (Див. Додаток А 2). Крім цього фільму, про Карпатську Україну було створено майже повністю кольоровий фільм під назвою «Україна в огні». Про нього є згадки у періодичних виданнях, наукових працях, але сама стрічка безслідно зникла. Відомо, що фільм показували у різних

містах Америки вже з березня 1939 р., оскільки на сторінках газети «Свобода» збереглися відгуки про нього, оголошення кіносеансів (Див. Додаток А 1). Поодинокі згадки зафіксовані на сторінках газет «Діло», «Українські вісті». Зокрема, йдеться про те, що сценарій для фільму написали М. Чирський та В. Блондиненко, над текстами працював У. Самчук, мистецьке оформлення М. Михалевича, створений у кіностудії В. Авраменка. Дослідник С. Лунін, який намагався відшукати фільм, припускає, що режисером фільму був В. Блондиненко (в окремих статтях записаний як Бльондиненко), справжнє ім'я якого Владислав Папуха, котрий був відомий у США як Уолтер Блондин (Walter P. Blondyn) [414]. Згідно зі спогадами В. Гренджі-Донського, українець Р. Мишкевич планував створити два фільми на території Підкарпатської Русі. Один із них, за порадою письменника, громадського діяча, зняв на Гуцульщині [326, с. 198]. Доля цих стрічок теж невідома.

Із періоду угорської окупації (1938–1944 рр.) збереглися короткі фільми-хроніки з кіножурналу «Угорські новини», зокрема, *про прихід угорських військ до Ужгорода та Мукачева; зустріч угорських і польських військових на кордоні, що проліг через Ужоцький перевал, біля с. Верб'яж; вступ угорських військ до Хуста; святкування Різдва в селі Пістрялові на Мукачівщині; американський кінофільм про життя євреїв у Карпатській Україні 1939 р.* та ін. [Див. дет.: 331, 397, 436, 457, 481, 392]. У таких стрічках демонстрували місцевість, куди заходять військові, культові споруди, урочисту зустріч солдат із населенням, радість русинів-українців, щедрість військових, які роздають харчі населенню, тощо. Кадри супроводжуються маршовими мелодіями, титрами, озвучені угорськомовним диктором. Подібні фільми відносимо до кінопропаганди. Радіомовлення періоду угорської окупації велося з Будапешта, на території Закарпаття були доступні різножанрові програми, зокрема щоденні новини угорською, словацькою, руською мовами. У квітні 1944 р. угорський уряд видав розпорядження, яким забороняв слухати закордонне радіо, крім німецьких радіостанцій, радіостанцій, окупованих Німеччиною, країн-союзників Німеччини, про що інформували в тогочасній газеті «Недѣля» (№ 15.

9.04.1944 р.). Порушників позбавляли волі до 6 місяців, відбирали радіоапарат. Загалом функціонування радіо й протоформ телебачення періоду угорської окупації, коли у світі тривала війна, потребує окремого дослідження.

Таким чином, дорадянський період формування аудіовізуальних медіа на території Закарпаття підтверджує, що розвиток засобів масової інформації тут відбувався паралельно з українським і в контексті європейського медіапроцесу. З-поміж тогочасних проблем насамперед назвемо перебування Закарпаття під владою чужих держав, оскільки попри обіцянки автономності для проукраїнського культурного, суспільно-політичного розвитку склалися не найсприятливіші обставини, що в сукупності зумовило денаціоналізацію краю. Окрім того, слід об'єктивно визнати, місцева інтелігенція, яка потрапила під вплив різних політичних рухів, не була одностайною в питанні розвитку аудіовізуальних українськомовних медіа. Тому своєрідне піднесення радіомовлення, заснування власної радіостанції в Карпатській Україні, а також розвиток кінематографу в 1938–1939 рр. вважаємо важливим поступом в історії медіа дорадянського періоду.

2.2. Організація дротового мовлення й зародження телебачення (40–60 рр. XX ст.).

У процесі дослідження закарпатського телебачення періоду СРСР неможливо оминути радіомовлення, оскільки розвиток сітки радіорелейних і кабельних ліній зв'язку забезпечив можливість передавати програми за сотні й тисячі кілометрів. Незважаючи на те, що в наукових розвідках цьому медіа частіше приділяють увагу, аніж телебаченню (наприклад, Ю. Бідзіля, М. Улиганець [15], Т. Росул [168] та інші), в історії закарпатського радіомовлення досі залишається чимало «білих плям». З огляду на це і для кращого усвідомлення тогочасних медіапроцесів було важливо з'ясувати особливості становлення радіо на Закарпатті у радянський період. Окрім того, матеріали з історії радіомовлення було складно залишити поза увагою при вивченні архівних справ обласного телерадіокомітету, оскільки документи цієї

структури за період 1946–1979 рр. зберігаються разом у фондах Державного архіву Закарпатської області.

Розвиток дровових ЗМІ післявоєнного періоду у прикордонній області сучасної України розпочався в листопаді 1945 р., коли на Закарпаття з Києва направили пересувну радіостанцію «Пчела» (позивний «РВ-130») та зв'язковий короткохвильовий передавач «РАФ-КВ-5» [138, с. 602], що слугувало резервом на початковому етапі закарпатського радіо. Необхідність була зумовлена суспільно-політичними подіями, зокрема і проведенням Першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України 26 листопада 1944 р. в Мукачеві, наприкінці якого делегати прийняли Маніфест про возз'єднання з Радянською Україною, обрання Народної Ради та її повноважень у справі возз'єднання. Тож не дивно, що перша радіопередача новоствореного обласного радіо, трансльована на всю республіку, яка вийшла 20 листопада 1945 р., була присвячена підготовці Закарпатської України до виборів у Верховну Раду СРСР. Вона мала звичне для того часу ідеологічне забарвлення – жителі наймолодшої області у складі УРСР дякували за щастя возз'єднання із братньою сім'єю народів. Про вихід передачі згадував у своїй праці дослідник І. Мащенко [124, с. 164], а подробиці відомі завдяки газеті «Закарпатська правда», яка одна з чотирьох залишилася в медіапросторі після входу Червоної армії на територію краю і на першій сторінці розмістила розширену замітку про важливу медіаподію [374, с. 1].

Зауважимо, що з самого початку організації радіо на Закарпатті було враховано етнічну специфіку краю. Ефірний час обласного радіо у 1946 р. становив 2 години 30' на день. Цей час розподілявся на дві трансляції протягом дня по годині 15 хвилин. Виходили громадсько-політичні передачі українською і російською мовами (зокрема, й один раз на тиждень для молоді); огляд обласних газет (українською, російською та угорською мовами); літературно-драматичні передачі українською та російською мовами (один раз на тиждень); музичне мовлення, показ художньої самодіяльності краю; передачі для дітей (один раз на тиждень); платні повідомлення та оголошення» [312, арк. 2]. Шість

разів на тиждень здійснювали огляди газет *«Закарпатської правди»* і *«Закарпатської України»* трьома мовами – російською, українською та угорською; щотижня – молодіжна та дитяча передача [283, арк. 84].

Не вдаючись у докладні пояснення проблем радіофікації на Закарпатті, зауважимо, що процес організації цього виду ЗМІ супроводжувався багатьма труднощами. До прикладу, в тодішніх звітах, доповідних записках серед причин низької радіофікації називали «релігійні переконання закарпатців, високу вартість підключення абонентів, незадовільне обслуговування радіовузлів і лінійного господарства, тривалі перебої в роботі радіо та неефективне керівництво зі сторони облуправління зв'язку» [168, с. 90]. Відомо, що найвагоміших результатів розбудова мережі на Закарпатті досягла під час реалізації генерального плану радіофікації в 1950–1955 рр. Напередодні аналізували географічні особливості області й можливості налагодження зв'язку в різних частинах [310, арк. 2–3]. Так, високогірні перевали вважалися непрохідними для ліній зв'язку, тому їх можна було прокласти лише долинами і ущелинами, а це зумовлювало збільшення обсягу лінійних робіт з радіофікації та зростання її вартості [317, арк. 8–17].

У 1959 р. Закарпатський радіокомітет реорганізували в Закарпатський обласний комітет з радіо й телебачення, що свідчило про початок розбудови телемережі. Новостворену структуру очолив О. Приходько – колишній кореспондент обласного радіо і керівник Закарпатського радіокомітету у 40-х роках. Будівництво телецентру в Ужгороді, організація телемовлення відбувалися саме за його керівництва. М. Улиганець зазначала, що вже з другої половини 60-х рр. в УРСР почали спрямовувати фінансування на розвиток нового ЗМІ області – телебачення. «Відтоді кількість радіовузлів та довжина ліній поступово зменшувалися через припинення будівництва нових і несправність уже існуючих структурних одиниць мережі проводового мовлення» [213]. Утім архівні дані щодо радіофікації підтверджують протилежне: у 1965 р. кількість радіоточок зросла з 70 тисяч до 91 тисячі. За рік на Закарпатті працювало вже 93 тисячі радіоточок, встановлених у квартирах

трудящих і в громадських установах. В області на цей час було близько 100 тисяч радіоприймачів і понад 10 тисяч телевізорів. Однак порівняно з іншою частиною України це було замало – лише 9 точок на 100 осіб. Найменше радіоточок організували на Берегівщині, далі йшли Тячівщина, Ужгородщина, Хустщина. Взагалі не звучало радіо у 186 населених пунктах [274, арк. 20–21].

Незважаючи на можливості, які давало радіо для передачі інформації, особливо у гірських районах Закарпаття, все ж телебачення мало набагато більше переваг для охоплення широких верств населення, зокрема, виховання у потрібному ідейно-просвітницькому руслі, про що йшлося у постанові ЦК КПРС від 29 січня 1960 р. «Про подальший розвиток радянського телебачення» [67, с. 7]. У тезах ЦК КПРС «50 років Великої Жовтневої соціалістичної революції» підкреслювали, що підвищення оперативності інформації партія розглядає як один із найважливіших засобів посилення ефективності ідеологічної роботи [322, арк. 1–9]. У період семирічки 1959–1965 років в СРСР достроково збудували орієнтовно сто нових телевізійних станцій і близько 190 телецентрів та потужних ретрансляційних станцій і, крім того, кількасот малопотужних ретрансляторів. У 1965 р. налічувалося майже 3 мільйони телевізорів [384, с. 3]. Для порівняння: 1967 р. [362, с. 2] тільки в Закарпатській області вже було 26 тисяч телевізорів.

Не будемо заглиблюватися в технічні й організаційні питання організації телесигналу на Закарпатті, зауважимо лише, що потреба будівництва телевізійного ретранслятора в Ужгороді виникла в 1957 р. Проектно-розвідувальні роботи були здійснені за рік [323, арк. 26], а здача об'єкта відбулася лише в 1964 р. Згідно з планом, телеретранслятор повинен був отримувати передачі по радіорелейній лінії Міністерства зв'язку СРСР Львів–Ужгород. Таке спрямування означало, що телестанція могла бути призначена передусім для міжнародних телепередач на Будапешт, Прагу і європейську систему телебачення. Натомість Закарпаттю це загрожувало відсутністю республіканських і місцевих програм. Про таку небезпеку попереджав у листі [297, арк. 73] секретарю КП України О. І. Іващенко секретар Закарпатського

обласного комітету КПУ Ю. Ільницький. Припускаємо, що його лист теж відіграв свою роль на початковому етапі будівництва Ужгородської телестудії.

Незважаючи на те, що технічні передумови поширення телесигналу на території Закарпаття налагоджували з кінця 50-х рр., перша телевізійно-хронікальна група в Ужгороді була створена лише в березні 1965 р. [298, арк. 2], а роботу розпочала з другої половини квітня. На той час у її складі були два оператори, асистент, освітлювач, проявник, режисер, але бракувало старшого редактора, не вистачало освітлювальної апаратури, автотранспорту і хімікатів. Їх отримали лише наприкінці квітня. Не дивно, що разом із технікою закарпатці просили і практичних порад користування нею. Сутужно було з автотранспортом, а в кошторисі не передбачали грошей на поїздки знімальної групи областю, а також на оплату роботи редактора чи режисера у Львові для оприлюднення в ефірі передач угорською мовою. На рік роботи першої телегрупи, за орієнтовними підрахунками, потрібно було 1200 карбованців [298, арк. 1–2].

Репортажі закарпатців середини 60-х рр. транслювали в програмах Львівської та Київської телестудій [307, арк. 35]. Першим повноцінним телематеріалом, створеним в Ужгороді і трансльованим зі Львова, був репортаж про підготовку до першотравневого параду у квітні 1965 р. За кілька днів він отримав подяку з Києва за якісні зйомки. Про цю подію з історії телебачення згадувала в різних інтерв'ю [364, с. 14; 371, с. 13] оператор телестудії Євгенія Малош. Вона була першим працівником, прийнятим 1 квітня 1965 р. у штат радіокомітету (працювала до 1990 р.). Згодом тут почав працювати її чоловік – Золтан Малош. Разом з Євгенією у штат прийняли Валерія Литвинова, який перейшов на роботу в Ужгород з Миколаївської телестудії. Перший професійний тележурналіст – Галина Бойко – з'явився у штаті телевізійників лише через пів року.

Безумовно, закарпатці прагнули відкриття власної телестудії в Ужгороді, будівництво якої розпочалося за кілька місяців після започаткування телевізійно-хронікальної групи – влітку 1965 р. Так, телецентр в Ужгороді

потрапив до переліку чотирнадцяти подібних об'єктів, зведених у 1951–1967 рр., на першому періоді будівництва подібних споруд в УРСР [209, с. 29–30]. Закарпатцям насправді поталанило стати останніми в цьому переліку, адже, як зазначає дослідник А. Бугрим, після 1967 р. діяло «табу» на спорудження нових програмних центрів. Приймали постанови на зміцнення матеріально-технічної бази, проте чіткої системи та критеріїв розбудови телевізійної мережі в Україні в 50-х, 60-х, навіть 70-х роках не було. Тому майже десять областей у 60-90-х роках не мали свого власного телебачення, задовольняючись ретрансляцією програм з Москви і Києва» [25].

Завершення будівництва Ужгородського телецентру в Києві очікували вже за рік після початку, про що свідчать документи, віднайдені у фондах архіву. Спочатку терміном здачі приміщення мав бути другий квартал 1966 р., затим четвертий квартал цього ж року. Однак це було неможливо через брак обладнання, відсутність фахівців, коштів, ряд недоліків, виявлених у проєкті. Саме ці дефекти, цілком імовірно, позначилися на ході будівництва, введенні телестудії в експлуатацію. Одне із зауважень стосувалося підняття телевежі над рівнем даху 64-квартирного будинку [273, арк. 40]. У виробничо-технічному управлінні зв'язку нарікали на такий проєкт, і зауваження були слухними: телевежу монтували на землі, після чого планували підняти її на будівлю студії, однак у день самого підйому вона впала [292, с. 104]. Однією з причин падіння було просідання ґрунту, оскільки місцевість, де розташована телестудія, колись була заболочена, наслідки чого відчувалися в негоду: річка Уж, що протікає неподалік, просочувалася в підвали телерадіокомпанії (Див. Додаток 3).

Процес завершення будівництва Ужгородської телестудії затримувався з технічних, організаційних, кадрових причин. Київська влада планувала відкриття телестудії до 50-річчя Жовтневої революції. Однак відповідь тодішнього керівника облкомітету О. Приходька була невтішною: «Роботи на будівництві телестудії пожвавились, але їх темпи ще не забезпечують закінчення будівництва і пуску студії до 50-річчя Жовтня». Врешті у 1967 р. телецентр добудували до споруди радіодому, зведеного на 10 років раніше. У

телекомплексі розмістили знімальний павільйон, режисерську-апаратну, «проявочну». Тоді було встановлено й три телевізійні камери. За остаточними підрахунками, повна кошторисна вартість будівництва телестудії в Ужгороді становила 163,88 тисяч карбованців. Будівельно-монтажні роботи, зокрема, обійшлися у 157,63 тисяч карбованців [300, арк. 11–20]. На наш погляд, тривале будівництво телестудії в Ужгороді пояснюється тодішньою суспільно-політичною ситуацією, політичними пріоритетами, оскільки матеріальні ресурси були спрямовані на центральне, московське телебачення. Навіть будівництво київського радіотелецентру тривало понад п'ять років.

Активна підготовка до регулярного телемовлення відбувалася упродовж усього 1967 р. Апаратно-студійний комплекс телецентру в Ужгороді планували організувати за зразком Київського і навіть запозичити звідти обладнання. Однак подібні дії категорично заперечував старший інженер АСК, який наполягав на компактності споруди (студійний павільйон величиною 90 м. кв., із застосуванням малогабаритного технічного обладнання, зокрема, спецосвітлення, яке було розроблено спеціально для Ужгородської телестудії), тому запозичення обладнання з Києва було нераціональним, оскільки вимагало повної реконструкції систем кріплення і самого павільйону, зміни проєсту, його здорожчання тощо. Роботу закарпатських телевізійників спочатку планували за зразком Чернівецької телестудії. Так, структура штатів мала бути організована не за редакційним принципом, а за групами творчих працівників: сценарно-редакційна, режисерська групи, група випуску, кіногрупа [315, арк. 13]. Підготувати перших фахівців мали «на базі нещодавно створеної телевізійної редакції Львівської телестудії» [298, арк. 22]. Утім пізніше відмовилися від такого експерименту й організували більш типову структуру, з двома головними редакціями – радіо й телебачення, – а також вузькотематичними підрозділами в їхньому складі. Так тривало до тих пір, доки редакції не стали відносно самостійними у творчо-виробничому плані.

Телестудія ще не була забезпечена повноцінним приміщенням, проте виконувала свої обов'язки. У штатному розписі від 4 січня 1967 р. було подано

найменування трьох редакцій – громадсько-політичних передач і телевізійних новин, художніх передач, а також редакція випуску. Для структури затвердили 30 працівників, однак цього було замало, тому випускників вишів дозволяли зараховувати на посади з дня їхнього прибуття [330, арк. 1–2, 11]. При цьому кількість годин, відведених у виробничому плані на власні передачі, становила 80 годин на рік, а трансляція передач інших студій тривала 1548 годин на рік [330, арк. 4]. На власні кінозйомки закарпатцям відводили 21 годину. У жовтні 1968 р., коли керівництво студії звітувало про фільмофонд, хоча ще не мало фільмосховища, як і обліково-довідкового апарату, обсяг відзнятого матеріалу становив 643 кіносюжети [299, арк. 17].

Перші передачі Ужгородської телестудії розпочалися до річниці революції за старим календарем – 7 листопада 1967 року [258, арк. 19]. Цей рік можна вважати періодом нерегулярного телемовлення, що велося вже з території Закарпаття, а не зі Львова, як у 1965 р. До січня 1968 р. планували запустити регулярні телепередачі, тим часом тривали щотижневі випуски телевізійних новин та оперативні передачі. Однак регулярне мовлення вдалося розпочати лише 14 лютого 1968 р. [299, арк. 17]. Підтверджують цю дату й публікації в обласній пресі [439, с. 4]. Тоді вперше на екранах з'явилося словосполучення «Показує Ужгород» (Див. Додаток А 4.).

Комітет з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР відводив для ужгородської телестудії 2 год 24' на добу. Обласний комітет розпоряджався ефіром у такий спосіб: українськомовним передачам виділили 1 год 40', угорськомовним – 44' і молдавськомовним – 30' (Див. Додаток Д 1). На практиці це виглядало так, що Закарпаття виходило в ефір із власними новинами двічі на тиждень, на першому каналі. З часу відкриття студії обсяг програм постійно зростав, і в червні 1968 року становив майже 4 години на добу [Див дет. 271, арк. 44]. Серед перших були звичні для тієї доби інформаційно-аналітичні програми *«Оновлене Закарпаття»*, *«З революційного минулого Закарпаття»*, *«Люди нашого краю»* (цикл нарисів), *«Школа передового досвіду в сільському господарстві»*, *«На новобудовах області»*, *«На наших фабриках і заводах»*, *«В*

об'єктиві народного контролю», а також розважальна програма А. Копинця «Кафе «Фігля» [399, с. 3].

Зі збільшенням обсягів мовлення у 1968 р. до 4 годин 30 хвилин на добу і розширенням штату не забарилося прохання про відокремлення студії «в самостійну в адміністративно-фінансовому відношенні одиницю з відповідним штатом адміністративних і творчих працівників» [299, арк. 38–39]. Уже за рік у структурі були такі редакції: пропаганди, народногосподарських передач, новин, художніх передач, молодіжна редакція, редакція передач молдавською та окремо угорською мовами, вечірніх програм [286, арк. 56]. Усі передачі закарпатської телестудії виходили в прямому ефірі. За типами мовлення це були програми інтербачення і євробачення, прем'єри радіо- і телевистав, показ багатосерійних телефільмів, розповіді про проблеми естетики, захопливі спортивні репортажі, виступи кращих вокалістів світу і популярних естрадних співаків. Тривали лекції-концерти, вікторини, калейдоскопи. Також виходив цикл передач «*Міста-побратими*» про економічне та культурне співробітництво трудящих міст нашої області з трудящими міст Чехословацької Соціалістичної республіки та Угорської народної республіки [291, арк. 16–17].

Тематичне наповнення передач Ужгородської телестудії у 1968–1969 рр. було зумовлено ленініаною – святкуванням 100-річчя В. Леніна і 25-річчя визволення Закарпаття, що простежувалося майже у всіх передачах восьми редакцій (випуски «*Ленінський альманах*», репортаж «*Імені Леніна*», вечір-вогник «*Подвигу – чверть віку*», передача «*Здійснена мрія*», «*З Леніним у серці*», «*Чим зустрічаєш свято Леніна, друже*» тощо). Напередодні ювілеїв і з часу їхнього настання телебачення повинно було демонструвати народну радість щодо цих подій [303, арк. 25]. Окрім того, наприкінці 60-х років на обласному телебаченні практикували кінозарисовки про партизанів, виступи очевидців і колишніх воїнів про Другу світову війну, створювали передачі з питань економіки промислових підприємств, колгоспів, радгоспів, з життя і побуту робітників та селян («*Клуб економіста*», «*Наш сільськогосподарський коментар*», «*Технічний прогрес*», «*Вчені – виробництву*», «*Маршрутами*

п'ятирічки», «Харчовики – трудящим», «В пошуках нового», «Організація праці і планування», «Досвід, думки, пропозиції», «Земля – золотий фонд», «Допоміжні промисли у колгоспах області», «Механізація тваринництва», «Скарбниця науки і досвіду», «Фабрика молока і м'яса»), передачі на тему мистецтва, літератури (літературно-мистецький альманах «Гроно», щоквартальна передача «Видають Карпати», передачі про художників «Митець», розповіді, кіносюжети, нариси «Творчий портрет», передачі-конкурси «Наш конкурс», передачі-концерти «Фестиваль самодіяльного мистецтва», відомі композиції, щедрівки, виступи угорського національного оркестру з солістами, перший телевізійний спектакль «Староста»). Як і в попередні роки, з екранів не зникла інтернаціональна тематика («Наша сила у дружбі братерській»).

Отже, будівництво телестудії в Ужгороді ознаменувало розбудову регіонального телебачення Закарпаття як складової частини телевізійного простору України. Із самого початку діяльності Закарпатський облкомітет відрізнявся від інших комітетів республіки тим, що працював у прикордонній області, до якої була посилена увага, тому вів як радіо, так і телемовлення для національних меншин. Крім цього, довелося докласти чималих зусиль, аби налагодити прийом радіо- й телесигналів на всій території Закарпаття, оскільки гірська місцевість потребувала особливого підходу до організації радіо й телебачення. Тому розбудову мережі продовжили на наступному етапі – у 70–80-х рр.

2.3. Проблеми закарпатського телебачення пізнього радянського періоду (70–80 рр. XX ст.)

На початку 70-х років виникла потреба вдосконалити творчий аспект телевізійного мовлення (поліпшити підготовку кадрів для телебачення, ввести конкурсну систему для окремих категорій творчих працівників телебачення), а також організаційний (координувати центральне і місцеве телевізійного мовлення) і технічний (здійснювати єдину технічну політику в галузі телебачення). Питанням, що потребувало негайного вирішення, було

запровадження другої республіканської програми. На розвиток аудіовізуальних медіа того періоду значно вплинула постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 2 грудня 1971 року «Про розвиток матеріально-технічної бази радіомовлення і телебачення в Українській РСР у 1971–1975 рр.», на основі якої у цей час працювали всі телецентри. Вона була своєрідною програмою з дальшого зміцнення матеріально-технічної бази радіомовлення і телебачення у дев'ятій п'ятирічці, з поліпшення ідейного змісту і художньої якості передач. Згідно з постановою, у 70-х роках в УРСР було введено в дію 24 ультракороткохвильові і середньохвильові радіостанції, 10 потужних ретрансляторів, 7 передавачів для другої програми телебачення. У 39 містах республіки впроваджено трьохпрограмне проводове радіомовлення. Було споруджено і реконструйовано два будинки радіо, введено в експлуатацію три пересувні телевізійні станції, облаштовано один кольоровий і три чорно-білі апаратно-студійні блоки телебачення. Незважаючи на це, стан матеріально-технічної бази радіомовлення і телебачення не відповідав науково-технічному рівню, а застаріле обладнання позначалося на якості програм. Регулярний перегляд республіканського телебачення був незадовільний у кількох областях, зокрема і в Закарпатській. Окрім того, посилилася увага з боку влади до прикордонних областей, де Міністерство зв'язку УРСР планувало спорудити 8 середньохвильових і 5 ультракоротких радіостанцій. Крім цього, 8 новозбудованих потужних телеретрансляційних станцій та радіорелейні лінії повинні були подавати програми на ці станції [314, арк. 1–12].

6 березня 1972 р. Україна першою серед республік колишнього Радянського Союзу запровадила двопрограмне телевізійне мовлення. На той час «перша програма (ЦТ) охоплювала 80 % населення України, а друга програма (УТ) – 60 %» [209, с. 7]. Однак для реалізації амбітних планів із запуску другої програми у регіонах, зокрема на Закарпатті, потрібно технічно підготуватися: оновити обладнання, виділити кошти на оплату роботи передавача другої програми телебачення, організувати штат працівників для забезпечення відповідного обсягу роботи, зміцнити матеріально-технічну базу телецентру

[318, арк. 6–7]. Реконструкція РТПС на горі Токарня була здійснена в 1970 році, а введення в експлуатацію нового передавача «ЗОНА-1» виробництва «Тесла», призначеного для трансляції програми УТ-1 (Українське телебачення), РВ–130 та РВ–145 «Промінь», відбулося у 1972 році. Для забезпечення кольорового телебачення того ж року реконструювали радіорелейну лінію на ділянці Львів–Ужгород і встановили відповідне обладнання. Відтак протягом 1971–1973 рр. в області були введені в експлуатацію 11 телеретрансляторів малої потужності [278, арк. 61]. «До кінця 1973 року існуюча мережа телевізійних передавачів дозволила забезпечити 80% населення області однопрограмним мовленням і 40 % – двопрограмним» [138, с. 603]. У 1975 р. ввели в експлуатацію телевізійну станцію неподалік Хуста (гора Товста), що дозволило приймати дві програми на половині території Закарпатської області – першу всесоюзну ТБ-програму і програми УТ з продовженими блоками мовлення.

Структура обласного комітету з радіомовлення та телебачення у 1973 р. складалася з двох головних редакцій: редакції радіомовлення та редакції телевізійних передач. Перша об'єднувала сім редакцій: громадсько-політичних передач; подовжених програм; інформації; передач для молоді; художніх передач; передач молдавською мовою; передач угорською мовою. Головна редакція радіомовлення складалася з редакцій громадсько-політичних передач; інформації; художніх передач; передач угорською мовою; передач молдавською мовою [328, арк. 14–45]. Технічні й творчі потужності Ужгородської телестудії в 70-х рр. збільшувалися, що підтверджують тематичні плани, штатні розписи, доповідні записки, віднайдені в архіві. До прикладу, в 1974 р. загальний обсяг мовлення Закарпатського облкомітету становив 547,5 годин, з них 37 годин відводилося на власні програми. Пришвидшила виробництво позастудійних програм і чорно-біла пересувна телевізійна станція (разом із нею і приміщення приймальної апаратної та спецгаража, приймальні антени й телевізійне устаткування, а також техніку для запису програм у 1975 р.), яку просили у Києва ще з кінця 60-х років, а отримали в 1972 р. [324, арк. 4–5].

Професійна придатність працівників, контент радіо- й телепрограм у цей період жорстоко контролювалася. До прикладу, в 1970 р. існував спеціальний план навчання редакторського складу студії. Заняття тривали кожного останнього понеділка щомісяця у форматі аналізу матеріалів про телебачення у пресі, які готували самі ж працівники студії, навчання основ режисури на телебаченні, сценарної діяльності, телевізійної публіцистики тощо. Відбір кадрів для Українського телебачення був ще ретельнішим. Коли 1972 р. в УРСР набирали кваліфікованих дикторів для Києва, в кількох містах, зокрема, і в Ужгороді, проводили перший тур конкурсу. Затим кращі диктори, відібрані на обласному рівні, проходили місячне стажування на обласному телебаченні, змагалися в республіканському турі [314, арк. 86], після чого були допущені до ефіру. У рекомендаціях працівникам регіональних телестудій ішлося, що сценарій або розгорнутий сценарний план програми, включеної до плану українського телебачення, мав бути зданий для затвердження на художній раді не пізніше, ніж за два місяці до виходу програми в ефір; на центральне телебачення – за три місяці, на інтербачення – за чотири місяці. Обласним телестудіям дозволяли затверджувати сценарії за місяць до виходу. За помилку в регаліях учасників з'їздів Компартії України, секретаря ЦК Компартії України диктору одразу робили зауваження, а іноді й викликали на індивідуальну розмову до КДБ [413, с. 14–16].

У 70-х рр. на екрані почастишали виступи передовиків промислового та сільськогосподарського виробництва, партійних, радянських, профспілкових та комсомольських працівників. З-поміж жанрів домінував нарис, своєрідний творчий портрет однієї особи – робітника, селянина, вченого, художника, письменника, музиканта, що був відомий телеглядачам ще з 60-х років [67, с. 9]. Нарис і кінонарис мали попит і на закарпатському телебаченні, оскільки були зручні для зображення будівників комунізму: передовика, на якого треба рівнятися, творчу особистість, яка допомагає утвердженню соціалістичних ідей (наприклад, програми *«Робітник – господар підприємства»*, *«На героїв рівняємо крок»*, *«Люди моєї землі»*, *«Моя професія – гордість моя»*, про О. Борканюка –

«Комуніст»). Крім цього жанру, розвивалися також: тележурнал («Комуніст і час», «Екран молодих»), передачі у формі студійних зустрічей («Більше, дешевше, краще»), кінорепортажі, кінорозповіді («П'ятирічці – ударну працю»), зарисовки («Починові крила», «Відпочинок трудящих»), телеальманахи («Братерство»), телевізійний клуб любителів природи («Шовкова косиця»), бесіди, виступи («Нам при комунізмі жити»), літературно-мистецький журнал («Гроно»). Не зникла з екрану й інтернаціональна тематика («До 30-річчя Словацького національного повстання», «В єдинім строю») [287, арк. 65–68]. Започаткували щоденники змагань, окремі рубрики й цикли передач, наприклад, цикл «Телевізійний екран пошани» (матеріали про життя і працю трудівників Північної Осетії і Чернівецької області, з якими змагалися трудівники Закарпаття) [272, арк. 38, 38]. Зауважимо, що серед творців цих телепрограм були й науковці на той час єдиного університету Закарпаття – Ужгородського державного університету. Зокрема, автором і ведучим природоохоронного телеальманаху «Шовкова косиця» був В. Комендар – доктор біологічних наук, знаний ботанік, педагог, популяризатор ідей дбайливого ставлення до природи. Названі різножанрові, різнотематичні програми підтверджують, що радянський період телебачення не був позбавлений творчих пошуків і новаторства попри доволі типову сітку мовлення обласних телестудій. Незважаючи на цензурування, радянську патетику й ідеологічне забарвлення, на телеекрані в цей час з'являлися різножанрові програми, оригінальні телеформати (кінорепортаж, зарисовка, телевізійний клуб любителів природи, літературно-мистецький журнал, лекція-концерт, інформаційно-музична програма тощо).

Наприкінці 70-х рр. Закарпатський обласний комітет з телебачення і радіомовлення об'єднував вісім редакцій: громадсько-політичних передач; подовжених програм; інформації; художніх передач; молодіжних та дитячих передач; передач угорською та молдавською мовами. Жанри передач і рубрик, їхні назви були співзвучні добі, в ідеологічному ключі істотно не змінилися з початку 70-х років, утім зросла їхня кількість: щомісяця виходили студійні програми («Технічний прогрес», «Тваринництво – ударний фронт»); кіно-і

фоторепортажі, коментарі («*Наш зерновий резерв*»); різножанрові випуски до важливих дат («*До 60-річчя Великого Жовтня*», «*Трибуна депутата*»); тематичні передачі, спрямовані на боротьбу зі шкідливими звичками громадян («*Закон і ми*»); на теми атеїстичного виховання («*Людині йти до світла*»); пропагандистського спрямування – порівняння соціалістичної й капіталістичної систем («*Два світи – два способи життя*»); щотижневі коментарі, виступи трудящих про ленінську міжнародну миролюбну політику Комуністичної партії та радянської держави тощо («*В ім'я миру*»); телевізійний клуб любителів природи («*Шовкова косиця*»); телепрограми на медичну тематику («*Для тебе, людино*»); щомісячний тележурнал («*Сільські обрії*», «*Братерство*»); цикл літературно-музичних передач за творами поетів, композиторів братніх республік СРСР («*Автографи дружби*», «*Нам силу партія дала*»); концерти-розповіді про інтернаціональні самодіяльні художні колективи області («*Концертний зал «Дружба»*»), а також ювілейні концерти-звіти місцевої художньої самодіяльності, розповіді про кращі колективи («*Таланти твої, Україно*», «*Запрошуємо на пісню*»); передачі виховного, патріотичного, спортивного спрямування для молоді («*Якщо тобі комсомолец ім'я...*»; «*Ми – інтернаціоналісти*», «*Вчитися й жити по-ленінськи*», «*Готуємось солдатами стати*», «*Старти спортивних досягнень*») і дошкільнят («*Срібний дзвіночок*»); передачі й бесіди, виступи з питань інтернаціонального виховання трудящих, інформаційні програми на кіноматеріалах Центрального й Українського телебачення, фотохроніках ТАРС під рубриками («*В сім'ї єдиній*», «*Наш радянський спосіб життя*», «*По рідній країні*», «*В країнах соціалізму*», «*За рубежем*», «*Новини науки і техніки*»). Редакція інформації тричі на тиждень готувала випуски «*Новини Закарпаття*» з різними рубриками, присвяченими соцзмаганням, тваринництву, ювілейним датам, науці, сільському господарству, а також різножанрові матеріали про культурне та спортивне життя області. Крім цього, телевізійники здійснювали рейди до місць сіяння сільськогосподарських рослин, догляду за культурами, тваринами, заготівлі кормів тощо («*Оперативні матеріали*») [327, арк. 1–98].

Незважаючи на доволі різноманітну тематику й жанрове наповнення програм 70-х рр., закарпатських телевізійників критикували рецензенти за шаблонне розкриття теми патріотичного та інтернаціонального виховання, слабе використання фактичного матеріалу, недостатню популяризацію досвіду, багатонаціонального складу трудових колективів області, соціалістичних змагань, дружних зв'язків з сусідніми країнами, недостатнє використання виступів рядових комуністів, передовиків виробництва, мистецької інтелігенції. Зауваження стосувалися й подовжених програм угорською і молдавською мовами, програм контрпропагандистського характеру [280, арк. 1–2]. Істотні недоліки були виявлені в ідейно-художньому змісті телерадіопередач. Від журналістів вимагали широкого пропагування успіхів радянської влади; удосконалення системи пропаганди кращої спадщини російської і радянської культур, духовного надбання всіх народів СРСР; переконливого розкриття переваг суспільства зрілого соціалізму над буржуазним способом життя; пропагування нової обрядовості проти релігійних пережитків, ідеалізації старовини; подання обкому партії відповідних матеріалів про зміст передач ворожих радіостанцій, які прослуховувалися в області й використовувати матеріали у контрпропагандистській діяльності [280, арк. 3–5].

У 1978–1979 рр. облтелерадіокомітет щодня видавав в ефір Українського телебачення по одну-дві передачі тривалістю 20–50 хвилин. У випадку важливої теми і достатнього ефірного часу трансляція могла тривати 1,5 години. У II кварталі 1979 р. телевізійники здійснили 389 виходів на програму Українського телебачення обласних радіо-телевізійних центрів, що в сукупності становило 5 годин 25 хвилин. Уже в IV кварталі того року журналісти підготували і показали для Українського телебачення 20 передач загальним хронометражем понад 15 годин (при запланованих 6 годинах), з яких майже половина були у кольорі [305, арк. 8–23]. Телевиробництво значно пришвидшилося після завершення реконструкції апаратно-програмного блоку на основі сучасного чорно-білого обладнання і придбали нову машину для проявлення плівок – «47-П-І», а також передачі від Держтелерадіо СРСР і УРСР

кольорових ПТС і ПТВС у 1979 р. Відтак вже за рік закарпатці підготували 170 годин програм у кольорі. Студія АСБ, відома як велика студія, мала 300-метровий студійний павільйон, уміщувала унікальне на той час автоматизоване обладнання, яке закарпатці одержали з комплектації Олімпійських ігор у Москві (Див. Додаток 3).

Серед телепрограм, які представляли для аудиторії всієї УРСР, були тематичні цикли (наприклад, *«На крилах братерства»* – до 40-річчя возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною), окремі випуски художньо-публіцистичних програм, концерти (*«Концертний зал «Дружба»»*, *«Народна творчість»*, *«Народні таланти»*, *«Запрошуємо на пісню»*, *«Закарпатські вечори»*, теленарис про природу Карпат *«Мальовнича Україна»*) [327, арк. 92–98]. З метою поліпшення висвітлення соціально-економічного й культурного життя області на Центральному та Українському телебаченні, Республіканському радіомовленні, Закарпатський облкомітет створив спеціальну творчу групу, двоє членів якої навчалися технологій кінозйомки в кольорі в Москві. Після повернення журналісти відзняли 11 сюжетів для Центрального телебачення, 26 кіносюжетів для УТ [306, арк. 2–4]. У 80-х роках ця група творчих працівників мала привілеї порівняно з іншими телевізійниками, оскільки підпорядковувалася тільки голові телерадіостудії Д. Воробцю. Матеріали, відзняті закарпатцями, не були позбавлені ідеологічного спрямування, утім відіграли роль у популяризації Закарпаття на рівні Республіки й Союзу. Так, за спогадами ветеранів телебачення, попитом користувалися художньо-публіцистичні програми, концерти (зокрема виступи Закарпатського народного хору). Виходили тематичні цикли, приурочені до важливих річниць, програми ідеологічного спрямування для національних меншин, тематичні телефільми. Коли події були вкрай важливими, відзняте оперативно проявляли в Ужгороді, а готовий сюжет надсилали радіорелейними лініями [Див. дет. 356, с. 16–19].

У другій половині 80-х років 89 % населення області могло дивитися в кольорі програми центрального телебачення і 77 % – програми УТ [280, арк. 10–

12]. Прийом і передачу програм на Закарпатті забезпечували дві потужні двопрограмні телевізійні станції на горах Токарня (Ужгород) і Товста (Хуст), вісім телеретрансляторів малої потужності, із яких 4 – двопрограмні, 14 однопрограмних мікроретрансляторів, близько 300 кілометрів радіорелейних ліній [277, арк. 38]. Однак реально навіть в обласному центрі прийом чотирьох закордонних телепрограм був ліпшим, ніж радянських. У 1986 р. у 100 населених пунктах прийому взагалі не було або ж сигнал був зовсім поганим. Чиновники звітували, що вплив зарубіжних телепрограм позначається на ідеологічній ситуації в районах Закарпаття [301, арк. 21]. Ще в 1979 р. у доповідних записках пояснювали, що трьохпрограмне мовлення на Закарпатті протягом тривалого часу не розвивалося, оскільки Міністерство зв'язку УРСР не виділяло фонди на 3-програмні передавачі. Тож телевізійний канал у дециметровому діапазоні (33) з передавачем потужністю 5 кВт для трансляції передач третьої телевізійної програми Ужгород отримав у 1986 р., а робота передавача, який придбали у Чехословацькій Соціалістичній Республіці, розпочалася тільки 1987 року [320, арк. 1], про що з гордістю повідомляли в пресі [Див. дет. 438, с. 1].

Ближче до середини 80-х на закарпатському телебаченні почали з'являтися нові телепрограми. Так, журналісти здійснювали активну роботу з патріотичного й інтернаціонального виховання завдяки телеклубу «Світогляд», тематика якого була спрямована на класове загартування молоді, розвінчання буржуазної та буржуазно-націоналістичної пропаганди. Організували позаштатну редакцію, до якої, крім науковців, економістів, соціологів, входили й представники управління КДБ на Закарпатті. Передача імітувала гостропубліцистичну форму подачі з елементами дискусії, у ній був відсутній баланс думок, хоча розповіді підкріплювали документами, кадрами кінохроніки, кінорепортажами, листами телеглядачів тощо [319, арк. 46–50]. Крім цього, виходили передачі на тему інтернаціональної дружби («Братерство», «Мир дому нашому», «Концертний зал «Дружба», «Комуніст і життя», «Депутат»), екології («Шовкова косиця»), сільського господарства, підвищення продуктивності праці, зміцнення трудової і виробничої дисципліни («Село і люди», «Міцні крила почину»), про науково-

технічний прогрес («*Новатори*»), передачі освітнього спрямування («*Вивчаємо російську мову*»), про благоустрій Ужгорода («*Місто моє – гордість моя*»), а також передача для молоді («*Контакт*»). Ближче до півночі програми транслювали й на Центральному телебаченні, зокрема контент для етноспільнот (угорської та молдавської), інформаційні випуски («*Новини Закарпаття*»), тематичні телефільми («*Іван Ольбрахт на Закарпатті*», «*Прем'єри кіноекрана*»), виступи народних колективів («*Перше знайомство*», «*Народні таланти*», «*Трудова честь колективу*»). Підтвердженням якісної роботи закарпатських телевізійників на початку 80-х рр. була участь телеоператора В. Орешнікова та звукорежисера С. Кучмаша у висвітленні Олімпійських ігор у Москві [356, с. 16–19]. Загалом у 1986 р. головна редакція телебачення об'єднувала редакції пропаганди, інформації, художніх, музичних, навчальних передач, а також для молоді і дітей, редакцію передач на місто Ужгород, випуску та оформлення передач, групу підготовки передач на ЦТ і УТ.

Період гласності на телебаченні характеризувався тим, що журналістам відводили важливу роль у просуванні політичної й радикальної економічної реформи, формування нового політичного й економічного мислення. Працівники ЗМІ повинні були вести громадський контроль за вирішенням соціальних і економічних питань, урізноманітнювати форми діяльності, підвищувати дієвість, активно пропагувати досвід ідеологічної роботи, висвітлювати діяльність громадських організацій, екологічні проблеми, брати участь у формуванні культури міжнаціональних відносин, розвитку демократизації та гласності [270, арк. 9]. У цей період уже відчувалися зміни у політичній і соціальній системі СРСР. На закарпатському телебаченні важливим було обрання курсу на українізацію, патріотичне й інтернаціональне виховання та ін., що масово пропагували у ЗМІ. Так, подібно до передачі «*Изучаем русский язык*», у 1989 р. запровадили програму «*Вивчаємо українську мову*». Із середини 80-х років закарпатці проводили телемости, де в прямому ефірі Ужгород з'єднувався з великими містами СРСР. У липні 1988 р. в межах програми «У нас в Останкіно» відбулося ввімкнення у телеміст Москва – Владивосток – Ужгород

– Ульяновськ, для якого редакція передач для дітей та молоді підготувала виступи колоритних закарпатців [211, с. 26].

Ще однією помітною подією на закарпатському телебаченні було створення в 1989 р. окремої редакції аналітичних програм «За і проти», що як структурний елемент замінила редакцію передач для дітей та молоді. Її програми виходили в прямому ефірі, а журналісти, які працювали над їх виготовленням (В. Маринцівський, Г. Феськов, В. Пастухова, Л. Тараскіна, пізніше – Т. Вашаргелі), порушували дискусійні питання, представляли різні погляди на складні, неоднозначні проблеми, залучали глядачів до участі в дискусії. Формат програми, однойменної з назвою редакції, був інформаційно-музичним, тому що репортажі, коментарі й інтерв'ю чергувалися з відеокліпами [211, с. 27–28], чим «За і проти» нагадувала відому в СРСР програму «Погляд» В. Лістьєва.

Таким чином, у 70-80-х рр. відбулося суттєве вдосконалення, збільшення технічних і творчих потужностей закарпатського телерадіоцентру. Керівництво СРСР за допомогою ЗМІ демонструвало інтернаціоналізм, ініціювало всесоюзні змагання різних колективів, утім посилювало реальний контроль за громадянами, перешкоджало поширенню антисоціалістичних ідей серед населення. У період перебудови на обласному телебаченні почали розвиватися нові телеформати (яскравим прикладом є програма «За і проти»), що не тільки підтверджувало творчий потенціал закарпатського телебачення, а й доводило його спроможність бути рушієм змін.

Висновки до розділу 2

Зародження радіо й телебачення на Закарпатті відбувалося в складних суспільно-історичних умовах, у тісному взаємозв'язку з розвитком чехословацьких медіа і в контексті суспільно-політичної ситуації. Утім в українському журналістичнознавстві точкою відліку історії дрових ЗМІ у крайній західній області УРСР вважали 1945 р. Усе дорадянське минуле називали буржуазним, ворожим, антирадянським. З огляду на це зрозумілою є тривала відсутність наукових інтересів до дрових медіа періоду Чехословацької Республіки, Карпатської України, гортистської Угорщини.

Бракувало й цілісного дослідження радіо й телебачення дорадянського періоду, що й здійснено в цій роботі.

Після утвердження радянської влади на Закарпатті в 1945 р. розпочався розвиток радіо- й телемережі. Однак на заваді активному впровадженню медіа стояли географічні умови, фінансові труднощі, кадрові проблеми. Попри це, початковий етап роботи закарпатської телестудії виявився досить успішним: були створені можливості для передачі радіо- й телепрограм у найвіддаленіших населених пунктах області; запрацював обласний комітет з радіо й телебачення; були збудовані приміщення радіодому й телестудії; розпочалися перші нерегулярні, а згодом і регулярні телепрограми. У 70-80-х рр., відбулося розширення сітки мовлення, збагачення тематичного й жанрового розмаїття. Ефірний час телестудії збільшувався від 10 хвилин у 1967 р. до 2,5 годин у період запуску регулярного мовлення, а опісля й до 4 годин трансляції. Крім цього, закарпатці виготовляли телепрограми для Українського, Центрального телебачення (найбільшим попитом користувалися художньо-публіцистичні програми). Наприкінці 80-х рр. на телеекрані вже відчувався період перебудови із властивою йому політикою гласності та курсом на демократизацію суспільного життя. Відтак на обласному телебаченні з'явилися різножанрові, різнотематичні передачі, зокрема патріотичного спрямування, та було започатковано оригінальну інформаційно-музичну програму. Розвиток цих видів мовлення продовжили в період незалежності.

РОЗДІЛ III. ЗАКАРПАТСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

3.1. Уплив нових історичних умов на телебачення 90-х рр. XX ст.

Розбудова українського телебачення й радіомовлення тривала паралельно зі становленням державності. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України ухвалила Акт про державну незалежність України, із якого розпочалася нова сторінка в історії української нації. Утім зміни в суспільно-політичному, культурному житті були відчутні ще наприкінці 80-х років, у період «горбачовської перебудови», коли від журналістів вимагали більшої критичності та дієвості, що було зовсім відмінним від роботи медіа у 60–70-х роках. ЗМІ оперативно інформували населення про бурхливі події 80–90-х років. Однак розпад Радянського Союзу, обвал планової економіки спричинив погіршення умов життя, тому перші роки незалежності виявилися складними. Наслідком тривалого тоталітарного режиму була й відсутність навичок роботи в демократичному суспільстві.

1995 р. всі підрозділи радіотелецентру на Закарпатті об'єдналися в Закарпатську обласну державну телерадіокомпанію, яку очолив гендиректор П. Петрик. У цей період державна телерадіокомпанія була очевидним лідером у медіапросторі та одним із найбільших роботодавців. Колектив зріс майже до 300 осіб, серед яких було 13 першовідкривачів телебачення [443, с. 11; 417, с. 1]. У структурі закарпатського телерадіоцентру на початку 90-х років функціонували головна редакція телебачення, об'єднані редакції програм угорською, румунською (колишня редакція програм молдавською мовою), німецькою мовами (із 1992 року), підрозділ «Комерція і реклама». Редакція пропаганди була реорганізована в редакцію суспільно-політичних передач. Денне мовлення тривало 1 годину 40 хвилин. Щоквартально програми телестудії в обсязі близько 8 годин передавалися на всю Україну [417, с. 1]. Із 1990 р. закарпатці були представлені переважно у вечірньому слоті «УТ», однак не у прайм-таймі. Відповідно, значна увага приділялася виробництву інформаційної програми

(«Новини Закарпаття»), програмам для етноспільнот («Події, проблеми, факти» (угорською), «Екран дня» (угорською), «День за днем» (румунською), інформаційно-аналітичним («За і проти»), мистецьким («СІМ»), музично-розважальним («Вітаємо піснею» – музична передача за листами глядачів українською й угорською мовами), тематичним спецвипуском («Позивні сердець бойових»), кінофільмам тощо. У 1991–1992 рр. мовлення закарпатців тривало на «УТ» із 16.00 до 18.30, пізніше – з 18.20 до 21.45. В ефір виходили інформаційна програма (зокрема підсумковий випуск новин «Панорама тижня»), аналітична (міський проєкт «Замкові сходи»), дитяча («Веселка»), програма для німців («Сонячне коло») та ін. Щодо технічного оснащення, на початку 90-х рр. обласний телеканал мав три переносні журналістські комплекси японського виробництва, котрих не було на той час більше ніде в області. Перехід на відеоплівку європейського стандарту сприяв започаткуванню обміну програмами зі студіями інших країн. Першу таку програму, підготовлену закарпатцями, транслювали у м. Пейч (Угорщина) [417, с. 1].

Усередині 90-х рр. в Україні назріли зміни в телевиробництві: на державному рівні планували створити третій мовник, який мав формуватися лише з програм регіональних студій. При цьому кожна телерадіокомпанія мала на чомусь спеціалізуватися для уникнення повторів в ефірі [369, с. 14]. Потреба такого телеканалу була значною з огляду на зміни, які відбулися в державі. Річ у тім, що в 1995 р. було припинено використання мереж «УТ-1» і «УТ-2» для розповсюдження регіональних та обласних програм [44]. Відтак регіональні студії, зокрема Закарпатська, опинилися у скрутному становищі, оскільки могли транслювати власні програми лише на III телевізійній програмі у післяобідній нерейтинговий час (з 13.00 до 18.00), який не був заповнений каналом «Інтер». У разі створення окремого каналу для регіональних студій Закарпатська ОДТРК, до прикладу, могла давати в загальну програму 5 годин передач, а натомість отримувати безкоштовно 125 годин із різних куточків держави [369, с. 14]. Утім проєкт третього загальнодержавного телеканалу з контентом регіональних

студій так і не вдалося реалізувати. Однією з причин дослідники називали вихід на ринок телеканалу «Інтер» [144, с. 13].

У другій половині 90-х рр. Закарпатська ОДТРК готувала передачі п'ятьма мовами (українською, угорською, румунською, німецькою і словацькою), притому транслювала 90 % української продукції. Крім програм для етностільнот, виходили різножанрові, різнотематичні програми *«Музичний променад»*, *«Панорама тижня»*, *«Усе для всіх»*, *«Час»*, *«Вісник»*, *«В об'єктиві сучасності»*, *«Палітра мистецьких надій»*, *«Відкрита студія»*, показували вистави драмтеатру, кінофільми, концерти. Почала виходити розважальна програма *«На фіглі до Марьки Голубинської»*. У 1995–1998 рр. в ефірі була представлена молодіжна програма *«На студентській хвилі»*. Її автором і ведучим був М. Рошко, причетний і до створених фільмів про зарубіжні країни, що виходили на обласному телебаченні: *«Земля тяжіння»* (здобув другу премію першого всеукраїнського телефестивалю *«Україна – диво дивовижне»* в 1996 р.); *«Як ся маєш, Америко?»* (став першим фільмом про США на обласному телебаченні в 1997 р.), *«Як ся маєш, Шотландіє?»* та *«Як ся маєш, Англіє?»* (1998).

Наприкінці 90-х рр. у регіональній пресі повідомляли, що програми ЗОДТРК дивилися 25 % населення Ужгорода і 75 % – області [482, с. 1]. У складі Закарпатської телерадіокомпанії була головна редакція телебачення, якій на цей час підпорядковувалися редакція інформаційно-аналітичних програм, редакція мистецьких програм, молодіжних і дитячих програм; головна редакція радіо з редакцією інформаційних програм, музично-розважальних програм; об'єднана редакція передач угорською, румунською, німецькою і словацькою мовами; головна редакція програм; художньо-виробнича група, а також відділи, дільниці матеріального і технічного обслуговування. У 1998 р. програми виходили в ефір з 16.00 до 19.00 у будні і з 14.00 до 15.00 у вихідні. Це був не дуже вдалий час для представлення регіонального контенту, оскільки програми не потрапляли до прайм-тайму. Однак за рік ситуація стала ще гіршою – мовлення тривало з 15.00 до 18.00 у будні і з 7.30 до 8.00 у вихідні.

У тематичному плані роботи головної редакції телебачення на 1999 р. було представлено 44 різні передачі. Виходили інформаційно-аналітичні програми: «Вісник», «Тиждень» (із сурдоперекладом і без), «Актуальне інтерв'ю», «В об'єктиві сучасності», «Місце події», «Аспекти», «Збережи себе», «Офіційна розмова в неофіційному інтер'єрі», «До світла у вікні», «Закон і ми», «Аргументи і контраргументи», «По-ділу», «Стихія: випробування влади», «ВЕЗ – час дій», «Депутатський канал». Редакція мистецьких програм створювала: «СІМ (Слово. Історія. Мистецтво)», «Інтернаціональна мозаїка», «Свят-храм», «На бистрині часу», «Я – его», «Вітаємо піснею», «Таїна одухотворення», «Зустрічі для вас», «Світ захоплень», «Із концертних залів», «Чужа доля», «Із джерела народного», «Ім'я твоє», «На фіглі до М. Голубинської», «Ліричний концерт», «Від мінору до мажору», «Фортепіанні мініатюри», «Музична круговерть», «Струни серця», «В родині митців», «Муза душі». Продовжувала виходити передача «За і проти», яка була відома ще з 80-х років. Щоправда, наприкінці 90-х рр. автори відмовилися від музичної складової і програма була інформаційно-аналітичною, у ній розкривали гострі соціальні проблеми. У період утвердження демократичності подібні проекти були вкрай важливими [211, с. 29]. Із початку 90-х попит мали дитячі передачі, підготовлені Л. Луцкером, розважальні шоу, музичний проєкт про зірок української естради, хіт-парад українських пісень. План обсягів телевізійного мовлення 1998 р. засвідчує, що українськомовним програмам було відведено 554 год на рік, угорськомовним – 72 год/рік, румунськомовним – 58 год/рік, словацькомовним – 22 год/рік, німецькомовним – 24 год/рік. Загальна кількість годин власного мовлення становила 730 на рік, а іншого мовлення – 182,5 год/рік. Сумарно – 912,5 год/рік. Обсяг радіомовлення на рік становив 876 годин (Див. Додаток Д 2).

Телепрограми ЗОДТРК виходили на «УТ-1» і «УТ-2» до 2004 р., але не в найліпші години для перегляду. Так, у 2002 р. в ефірі їх можна було побачити з 17.00 до 19.00 чи з 15.00 до 18.00 в будні і з 7.30 до 9.00 у вихідні. З серпня 2003 р. мовлення тривало і на «УТ-2» з 12-ї до 14-ї. У 2004 році ОДТРК мала годину ефірного мовлення на каналі «УТ-1» з 13 до 14-ї та виходила у ранковому

слоті з 4-ї. Притому в тематичних планах тих років заявлено чимало програм, які виготовляли закарпатці: інформаційні («Вісник», «Місце події»); суспільно-політичні («Екограма», «Нам тут жити», «На тему дня», «Усе – для всіх», «Точка зору», «Право вибору», «Україна і світ», «Регіон», «Класика і сучасність», «Актуальне інтерв'ю», «Місце події», «На бистрині часу»); освітні («Слово» (програма, присвячена пропаганді і розвитку української мови)); жіночі («Світ жінки»); господарського спрямування («Сільські будні»); мистецькі («Мистецький канал», «Поетичний монолог»); релігійні («Свят-храм», «Духовні обереги»); дитячі і юнацькі («Молодіжний четвер», «Дивосвіт»); розважальні («У неділю вранці»); спортивні («Спорт-тайм», «Фан-клуб»); туристичні («Вузлик на пам'ять»); передачі угорською, румунською, словацькою і німецькою мовами («Горизонт», «Телекур'єр румунів Закарпаття», «Румунське слово», «Тележурнал тижня», «День за днем», «Словенські погляди», «Гутен таг»). У 2004 р. ефірний час для програм власного виробництва розподілявся таким чином: інформаційним приділяли 410 годин, суспільно-політичним – 74 год 30', художнім – 102 год, передачам для дітей та юнацтва – 54 год (Див. Додаток Д 3).

Важливі зміни в медіасфері відбулися після Помаранчевої революції. Як слушно зауважує Б. Потятиник, ще з початку 2000-х рр. відчувався посилений вплив місцевої влади на державний і приватний телесегмент, були поширені закриті директиви керівництву українських ЗМІ, так звані «темники» [155, с. 186–197]. Державна телерадіокомпанія Закарпаття до останнього залишалася осторонь революції. На той час структуру очолював гендиректор П. Петрик, який намагався виконувати вказівки влади, досягти дисципліни, зокрема заборонами, попередженнями, звільненнями. Тож не дивно, що про морально-психологічний клімат на телестудії у той час чимало писали в обласній пресі, на загал виносили й судові справи, ініційовані колишніми працівниками, котрих керівник звільняв із роботи, та професіонали й самі покидали робочі місця, не схвалюючи його методів управління. «Ситуація всередині ЗОТРК в цей час нагадувала війну» [358, с. 3]. Притому П. Петрику слід віддати належне за внесок у розбудову

телерадіокомпанії: відбулося збільшення ефірного часу на радіо; була розпочата процедура отримання ліцензії на власний телеканал; тривала співпраця із всесвітньою службою Українського телебачення і радіо, завдяки чому програма закарпатців через супутник виходила на 67 країн світу. Крім цього, у період керівництва П. Петрика до національних редакцій – угорської, румунської, німецької – долучилася словацька, виникли ідеї виготовляти програми для ромів і євреїв краю [444, с. 5]. Однак революційні настрої в країні, зміна політичної ситуації в області, невдоволення на телестудії призвели до того, що на хвилі Помаранчевої революції 1 грудня 2004 р. працівники ЗОДТРК висловили недовіру гендиректору П. Петрику, звинуватили його у тиску на журналістів, нехтуванні елементарними журналістськими правами та сприянні поширенню відвертої брехні про опозиційних політиків [390].

Зауважимо, що зміна керівництва головної телерадіокомпанії Закарпаття була зумовлена й політичною ситуацією в області. Фальсифікації на виборах міського голови в Мукачеві у квітні 2004 р. стали прецедентом в Україні (тоді недемократичні сили СДПУ (о) протистояли демократичним представникам партії «Наша Україна»). Протистояння, яке мало навіть вияв збройного конфлікту, називали першою поразкою президентства Леоніда Кучми. Того ж року в липні область сколихнула звістка про смерть ректора найбільшого вишу Закарпаття – Ужгородського національного університету, – що пов’язували з діяльністю СДПУ(о), тривалим психологічним тиском на очільника вишу напередодні виборів президента України. Утім після Помаранчевої революції, перемоги В. Ющенка на виборах політична верхівка на Закарпатті змінилася. 2005 р. головою Закарпатської ОДА став В. Балога, але ще до свого призначення він привів на посаду гендиректора ЗОДТРК Євгена Шишкова. Останній у розмовах із журналістами не приховував, що працювати на Закарпаття його запросив саме цей політик. Є. Шишков, який (як і його попередник) був випускником факультету журналістики Київського державного університету і до того часу встиг попрацювати в Москві на громадському російському телебаченні, вісім років керував управлінням у Національній раді України з

питань телебачення та радіомовлення. З самого початку перебування на посаді керівника ЗОДТРК заявляв про бажання створити принципово нове місцеве телебачення й одразу взявся за організацію супутникового мовлення [490, с. 4].

Таким чином, зі здобуттям незалежності в Україні розпочалося формування національного інформаційного простору. Утім принципи роботи державного телебачення здебільшого залишалися радянськими, оскільки регіональними ОДТРК керували колишні партійні діячі, провладні гендиректори, у структурі працювало чимало журналістів старшого покоління, які дотримувалися радянських принципів роботи з інформацією, оскільки були виховані старою системою і не встигли настільки швидко перелаштуватися. Саме тому в закарпатському телебаченні упродовж 90-х років переважали звіти засідань, виступи керівництва області і було дуже мало творчих пошуків та новаторства. Попри це, на закарпатському обласному телебаченні відбулися й позитивні зрушення: кількість передач зросла майже до півсотні; були започатковані нові програми мовами етноспільнот – до угорської й румунської додалися німецька й словацька; програми закарпатців передавали на «УТ-1», «УТ-2», «УТ-3», місцевій «ТРК Даніо» («21 Ужгород»). Однак кількогадинних трансляцій виявилось недостатньо для показу всього творчого продукту. Тому ще в 90-х роках закарпатці задумалися над створенням власного телеканалу, що було врешті реалізовано у 2005 році.

3.2. Збільшення технічних і творчих потужностей закарпатського телебачення 2000-х рр. як важливий етап розвитку

Новий етап історії закарпатського державного телебачення розпочався зі створення телеканалу «Туса-1», радіостанції «Туса-FM» у 2005 р. та з початком трансляції програм через супутник у 2006 р. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія однією з перших в Україні зробила такий інноваційний крок. Для трансляції обрали супутник «Sirius», тому що він найбільше підходив за розташуванням і забезпечував хороший прийом сигналу в гірських районах, а також за кордоном. Тож із початку запуску телеканалу у новому форматі почали надходити листи й дзвінки від закарпатців із Німеччини, Швеції та інших країн,

де тепер могли переглядати регіональний телеканал [463, с. 4, 6]. Водночас вихід на супутник спричинив втрату частини глядачів, які не могли придбати відповідні антени і дивитися телепрограми Закарпатської ОДТРК.

Зауважимо, що зміна технічних умов трансляції програм була не стільки прагненням довести інноваційність телеканалу, скільки вимушеним кроком у ситуації, що склалася на телеринку. 2004 р. ОДТРК взяла участь у конкурсі Національної ради України з питань телебачення й радіомовлення, за підсумками якого у 2005 р. отримала ліцензію на одинадцять телевізійних частот із 25 запланованих. На той час обласне телемовлення здійснювалося завдяки телеканалу «УТ-1» щоденно у часовому відрізку з 5.00 до 6.00 та з 13.00 до 14.00. До того ж у серпні 2005 р. видання обласної ради *«Новини Закарпаття»* повідомляло про наміри Національної телекомпанії України заповнити власним контентом і проміжок мовлення з 13 до 14-ї години. Тож закарпатці могли залишитися без телемовлення. Виходом із ситуації могло бути створення глобальної мережі ефірних передавачів, які б покривали все Закарпаття, що вважали економічно не вигідним. Тому після тривалого аналізу та підрахунків обрали шлях виходу на супутник [416, с. 12]. Для цього придбали власну передавальну станцію, яку встановили на даху телерадіокомпанії і котра транслювала сигнал одразу на Sirius, оскільки не було можливості передавати сигнал до Києва наземними засобами в хорошій якості. Керівництво і працівники ОДТРК розробили програму розбудови обласної телемережі, вартістю понад 4,870 тис. грн, яку підтримала обласна рада, і до кінця 2005 року отримали ліцензію на супутникове мовлення [458, с. 3]. Тодішні працівники телерадіокомпанії зазначали, що вихід на супутник і часткове фінансування такого інноваційного кроку відбулися за підтримки політика В. Балого, який перебував у добрих стосунках із Є. Шишковим (Див. Додаток 3). 10 листопада 2005 року в ефір вийшов перший випуск програм закарпатського телеканалу *«Тиса-1»*. У сітці мовлення були представлені інформаційні програми, науково-пізнавальні фільми, програми для дітей, що тривали в ефірі з 7 до 9 ранку та з 18 до 21-ї у вихідні. Завдяки збільшенню ефірного часу на обласному телебаченні

з'явилася можливість розширити телемовлення для етноспільнот краю. Так, у 2008 р. тут були створені редакції передач російською, «русинською» та ромською мовами. З того часу і до початку Суспільного мовлення телеканал «Тиса-1» вирізнявся з-поміж інших обласних телеканалів тим, що мовив сімома мовами етноспільнот і був єдиним українським телеканалом з державною інформаційною політикою, який потрапляв на екрани українських угорців, румунів, словаків. Українською велося орієнтовно 80 % програм іншими мовами – близько 20 % [463, с. 4, 6].

Зі створенням телеканалу виникла потреба оригінального фірмового стилю для нього. До 2005 року логотип Закарпатської ОДТРК мав вигляд триколірного шестикутника. Червона, зелена і синя смужки всередині нього відображали стандарт RGB, розроблений HP і Microsoft для використання в моніторах, принтерах, Інтернеті. Оскільки Закарпаття асоціюється з річкою Тиса, державний телеканал вирішили назвати саме так. Одиницю додали тому, що цей державний телеканал був першим в області, а в перспективі планували заснувати й «Тису-2». Вирішальним фактором у створенні логотипу, імовірно, стали зелені гори й загалом символіка природи Закарпаття. Скорочений варіант назви телеканалу – літера «Т», яка висвічувалася у правому верхньому куті екрану, нагадувала латинську «М». Написання цієї літери було дуже схожим із літерою «М» у логотипах двох каналів угорського громадського телебачення у 2000 – 2002 рр. – «Magyar Televizio 1 TV» і «Magyar Televizio 2 TV» (Див. Додаток Б, Б 1). Імовірно, саме через цю подібність логотип закарпатського телеканалу виконали в зеленому кольорі, хоча за аналогією з річкою Тисою він мав би бути блакитний [88, с. 36]. Навіть після перетворення державного телеканалу на Суспільного мовника, темно-зелений колір залишається головним у його оформленні, що, вважаємо, позитивно впливає на зміцнення медіабренду.

У 2006 р. інформаційне мовлення ЗОДТРК тривало 479 годин 30' на рік; суспільно-політичне – 160 годин, 20'; програми освітнього спрямування – 28 годин; художнє мовлення – 426 годин 20'; для дітей і молоді пропонували програми тривалістю 98 годин 20' на рік (Див. Додаток Д 4). Усупереч тому, що

телевізійники виробляли 730 годин власного контенту і 1460 годин транслювали замовні програми, серед яких були фільми, серіали, мультфільми тощо, результати їхньої роботи бачили далеко не всі закарпатці: охоплення ефіром ЗОДТРК «Тиса-1» того року становило приблизно 30 % [11, с. 28], за рік – 50 %, як звітував представник Нацради в Закарпатті.

Після виходу на супутник тематичний план поповнився новими програмами, зокрема, спортивною програмою «Спорт-тайм», суспільно-політичними «Актуальне інтерв'ю», «Точка кипіння», «Місто», «Місце події». Крім цього, відновили програму на релігійну тематику «Свят-храм», а також гумористично-розважальну «На фіглі до Марьки Голубинської» (Див. додаток Д 4).

Обсяг телерадіомовлення щороку встановлювався згідно з державним контрактом на виконання державного замовлення на виробництво і трансляцію теле- та радіопрограм для державних потреб. До прикладу, в 2009 р. кількість годин власного мовлення становила 4 години на добу, що було приблизно однаковим для всіх обласних телерадіокомпаній України. 2012 р. державне замовлення становило 5490 годин аналогового мовлення на рік, із яких 2196 годин – власне мовлення.

У 2013–2014 рр. до структури ЗОДТРК входило 13 телевізійних редакцій. Кількість працівників телерадіокомпанії сягнула майже 250 осіб, а мовлення було цілодобовим. Частка програм власного виробництва, за даними Державного комітету телебачення і радіомовлення, становила 50%. Жоден інший телеканал Закарпаття у той час не мав такого чисельного колективу й стількох редакцій: редакція інформаційних програм; редакція суспільно-аналітичних програм; студія «Експеримент»; редакція молодіжних та дитячих програм; редакція художньо-публіцистичних програм; редакція спортивних програм; редакція програм угорською мовою; редакція програм румунською мовою; редакція програм словацькою мовою; редакція програм німецькою мовою; редакція програм для національних меншин; редакція ранкової розважальної програми «Ранок на Тисі». Утім подібна організація телемовлення виглядала дещо

абсурдною на рівні найменувань редакцій. Так, нелогічною була назва редакції програм для національних меншин, що об'єднувала програми для ромів, росіян, «русинів», а редакції програм для угорців, румунів, словаків, німців функціонували окремо, не входили до згаданого підрозділу.

На хвилі суспільно-політичних процесів 2014 р. відбулися зміни і в програмній концепції. На телеканалі зросла на годину кількість інформаційно-аналітичних і публіцистичних програм (до 8 годин на добу), на 50' – культурно-мистецьких програм (до 2 годин 20' на добу), на 3 години 40' – науково-просвітницьких програм (до 6 годин на добу), на годину 20' – дитячих програм (до 2 годин 20' на добу). Зменшилася на 3 години кількість розважально-музичних програм (до 2 годин на добу), на 2 години 40' – фільмопоказ (до 50' на добу), на 10' – анонсів (до 10' на добу) [487].

За аналогією до багатьох регіональних мовників і всіх телеканалів, орієнтованих на різновікову аудиторію, не об'єднану специфічними ознаками, основною редакцією найдавнішого закарпатського телеканалу була і є інформаційна редакція, що виготовляє регіональні новини. Така програма завжди матиме багато переваг перед іншими, що пояснюється об'єктивним фактором, на думку дослідника Є. Соломіна: «при найменших витратах – максимальний результат, а отже, й високий рейтинг» [184, с. 253]. Для виробництва новинної програми неабияке значення має наближеність до глядача, можливість докладно відображати життя регіону, чому зазвичай не приділяють увагу центральні телеканали. Головна інформаційна програма телеканалу «Тиса-1» називалася в різні роки по-різному: «Вісник», «Новини» (до 2013 р.), «Вчасно» (до 2018 р.), «Новини» (із 2018 р.). Мала ознаки класичного стилю (за Н. Зверєвою [74, с. 119 –121]), коли новини подаються офіційно, коротко, ясно, ритмічно, тобто переважав строгий, офіційний тон ведучого; короткі підводки без коментарів; значну насиченість інформацією, а крім того, відповідний дизайн і оформлення студії. У верстці зазвичай першим сюжетом, тобто головною новиною дня, є подія, важлива для найбільшої кількості глядачів; хронометраж сюжету – до 3'. Показ новин, відповідно до класичного

стилю, будується за таким шаблоном: заставка, загальний план студії, ведучий (великим планом), анонс, сам випуск, а у фіналі – від великого плану – на загальний план, потім завершальна заставка; швидкий темп мовлення в кадрі і за кадром. Перевагою такого стилю є значний обсяг інформації, насиченість фактами без суб'єктивних оцінок, що створює і певні труднощі для журналістів, адже їм доводиться знімати по кілька сюжетів протягом дня, тому підтримка класичного стилю вимагає чималих ресурсів. Тож не дивно, що напружені умови праці, невисока зарплата, прагнення кореспондентів до кар'єрного зросту зумовлювали постійні ротації в інформаційній редакції. Пройшовши новинну школу, журналісти переходили працювати в більш «спокійні» підрозділи – у студію «Експеримент», редакцію аналітичних програм чи й узагалі влаштовувалися на всеукраїнські телеканали [415]. Тому інформаційну редакцію можна назвати своєрідною кузнею кадрів закарпатської телестудії. Загалом із 2013 до 2017 р. склад команди новин п'ять разів змінився [353]. Випуски в цей період тривали 7 разів на день, що передбачало хороше кадрове й матеріально-технічне забезпечення.

Найповнішим, безумовно, був вечірній випуск, який виходив в ефір о 19.00. У ньому представляли 3–6 сюжетів. Коли подія потребувала всебічного висвітлення і мала продовження, їй приділяли увагу в різних програмах (наприклад про вибух газу в ужгородському кафе 2011 р. розповідали у *«Доброму вечорі»*, *«Прямій мові»*, випусках новин мовами національних меншин (29 – 30.08.11, 21.09.11)). Іноді вечірній випуск новин уміщував по 8–10 сюжетів, репортажів і його розділяли на 2 частини (Новини. 31.01.12). Наявність значної кількості оригінальних сюжетів свідчила про належне кадрове наповнення редакції, можливості зйомок. Утім спостерігаємо й істотну політичну заангажованість регіональних новин у цей період. Працівники державного мовника всіляко підкреслювали роль голови Закарпатської ОДА, районних, сільських рад у сюжетах про ремонти шкіл, у коротких випусках програм, у спортивних сюжетах, у випусках на екологічну, освітню, мистецько-культурну тематику тощо (*«Добрий вечір, Закарпаття»*, *«Пряма мова»* (10.10.14, 20.08.14,

23.08.11, 6.09.11), репортаж про проведення «гарячої лінії» голови ОДА з жителями краю). Присутність чиновників в інформаційних програмах пояснювалася як залежністю від державного бюджету, так і давніми зв'язками гендиректора ОДТРК В. Мещерякова (екскерівник пресслужби ОДА) з керівником Закарпатської облдержадміністрації О. Ледидою. Навіть після звільнення з посади, чиновник ставав гостем ефірів, інформаційних сюжетів як ексочільник області, голова гандбольного клубу [357].

Верстка новинних випусків на телеканалі «Тиса-1» була переважно збалансованою (крім вищеописаних випадків «джинси»), однак прагнення поставити сюжети регіональної тематики на початок іноді видавалося нелогічним, зважаючи на наявність важливіших для суспільства тем. Наприклад, у денному випуску «Вчасно» від 29 травня 2014 р. першим пропонували сюжет про боротьбу зі скандальною наливайкою під вікнами багатоповерхівки (0.53–2.57). За ним – сюжет про опрацювання 100% протоколів ОВК, оголошення перемоги на президентських виборах Петра Порошенка, із покликанням на слова голови Парламенту, в.о. Президента О. Турчинова (2.58–4). Далі оприлюднювали результати виборів в оцінці закарпатських політологів (4.16–6.53), після чого представляли сюжет із ознаками замовності – про висадження кущів рододендронів гандболістками на честь перемоги ГК «Карпати» (що підтримується головою Закарпатської ОДА) (7.07–8.08), а також проблемний сюжет про занепад водних видів спорту на Закарпатті (9.39–12.16). Наприкінці випуску диктор інформував про вилучення контрабандних сигарет (8.09–8.55). Траплялися й випуски з порушенням принципу верстки від найважливішого для суспільства до менш важливого. До прикладу, випуск від 22.07.13 р. розпочинали із репортажу про реставрацію лінії військових бункерів (тема військового туризму), натомість дикторський коментар про хід вступної кампанії в найбільшому виші області (освітня тема), сюжет про роботу соціальних служб краю (суспільна галузь), пропонували після цієї новини, як і коротку інформацію без синхронів про Закарпатгаз (суспільна галузь), а також сюжет про відсутність велоінфраструктури (міські проблеми).

Із початком Революції Гідності, окупації російськими військами Криму, Донбасу у випусках новин приділяли значну увагу інформаційним приводам, пов'язаним із цими подіями. До прикладу, у випуску *«Вчасно»* від 4 червня 2014 р. 4 з 6 новин були присвячені відповідній тематиці. Це, зокрема, сюжети про повернення військових; про збір українцями грошей для потреб армії; про життя переселенців в Ужгороді; про забезпечення освітніх потреб дітей-переселенців в Ужгороді. Крім цього, у випусках інформаційної редакції розповідали про працевлаштування переселенців (Вчасно. 8.08.14), військові призови і ротації (Вчасно. 28.08.14), мобілізацію (Вчасно. 24.08.14), повернення військових зі служби (Вчасно. 4.06.14), бойкотування російських товарів (Вчасно. 29.08.14), пошиття одягу для військових (Вчасно. 15.08.14), вплив воєнних подій на дитячу психіку (Вчасно. 15.08.14), забезпечення військових телефонами (Вчасно. 2.09.14), проблеми гуртожитку для військових (Вчасно. 23.07.14), навіть у сюжетах на тему релігії – про діяльність військових капеланів; збір коштів для АТО прихожанами; виконанні молитви за Україну народним хором (Вчасно. 24.08.14) тощо.

До перетворення «Тиси-1» на Суспільного мовника на телеканалі виходило чимало інформаційно-аналітичних телепрограм: *«Телевимір»*, *«Телемарафон»*, *«Тиждень в деталях»* (пізніше *«Тиждень за годину»*, *«Вчасно. Підсумки тижня»*, *«Огляд тижня»*, *«Тема тижня»*), *«Спеціальний репортаж»*, *«Кредит довіри»*, *«Зона особливої уваги»*, *«Точка зору»*, *«Гаряча лінія»*, *«Ваше здоров'я»*, *«Сільські будні»*, *«Євровектор»*, *«Приватна бесіда»*, *«Соціальні ініціативи»*, а також програма *«Добрий вечір, Закарпаття»* (пізніше *«Вечірній ефір»*), у межах якої тривали випуски спеціалізованих телепрограм, наприклад, на медичну тематику – *«Ваше здоров'я»*. У більшості з них послуговувалися жанром студійної чи позастудійної бесіди (*«Тема тижня»*, *«Громадський сектор»*, *«Гаряча лінія»*, *«Слово депутата»*, *«Ваше здоров'я»*). Іноді розмови в студії були занадто тривалими (30'–1 год), переважно монотонними, що вже не відповідало вимогам тогочасної тележурналістики, незважаючи на те, що телевізійники намагалися порушувати актуальні проблеми, розповідали про важливі історичні

події тощо. Значним недоліком було небажання журналіста втручатися у розповідь героя, тому упродовж 20–30-хвилинної розмови іноді лунали всього 3–4 запитання (Тема тижня. 29.07.12). У випусках багатьох програм не було сюжетів, рубрик, які б активізовували увагу. Єдиним інтерактивним елементом, щоправда, лише прямоефірних випусків, були дзвінки у студію. В окремих випадках приємній розмові заважало навіть розташування меблів у студії. Так, у програмі *«Громадський сектор»* гості сиділи за столом, а ведуча стояла за стійкою. Це створювало певний дискомфорт, вивищувало її над співрозмовниками, що помітно навіть із погляду інтерв'юованого, зверненого догори, коли він звертався до ведучої чи слухав її (Громадський сектор. 11.11.2016, 16.12.2016, 24.02.17, 17.02.17).

Посилену увагу закарпатського телеканалу до жанру аналітичного телерепортажу засвідчувала програма *«Спеціальний репортаж»*. Щоправда, журналісти використовували випуски і для популяризації діяльності певних чиновників, що свідчило про порушення стандартів. До прикладу, у репортажі про випускний у тячівській школі подали великий коментар міського голови Тячева (Соціальний репортаж. 2.06.14), а в сюжетах про конференцію людей з особливими потребами (Соціальний репортаж. 27.09.12), фестиваль «Гуцульська бриндза» (Соціальний репортаж. 7.09.12), реконструкцію площі Народної в Ужгороді (Соціальний репортаж. 14.08.12) пропонували розлогі (подеколи 2-хвилинні) коментарі тодішнього керівника Закарпатської ОДА. Притому не слід применшувати важливість цієї програми, переважно актуальних матеріалів, представлених у ній: про волонтерські, соціальні, культурно-мистецькі ініціативи тощо (Соціальний репортаж. 27.07.12, 6.09.12, 27.09.12 та ін.). Загалом численні звіти начальників управлінь, установ, організацій, директорів, інших відповідальних осіб, безумовно, негативно позначалися на іміджі телеканалу, хоч і були невід'ємною частиною роботи державного мовника. Чимала кількість таких звітів представлена у випусках програм *«Соціальні ініціативи»* (пізніше *«Соціальний фактор»*), *«Слово депутата»* тощо.

У форматі ток-шоу готували програму *«Зона особливої уваги»* (вед. Т. Вашаргелі, М. Лошак, хронометраж 40'). Крім ведучої і гостей, у ній брали участь 3–5 журналістів, громадських діячів, які мали змогу поставити запитання гостеві, втручатися у хід бесіди. Як відомо, «ток-шоу властива імпровізація, всупереч тому, що сценарій докладно розробляється і чітко виконується» [225]. Крім організаційних особливостей, програма мала добрий змістовий рівень. У випусках торкалися злободенних проблем суспільно-політичного життя Закарпаття: упровадження медреформи в області (випуски 2012 р.), проведення в Україні Чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» і готовності закарпатців до нього (11.06.12), проблем військових, їхньої реабілітації, допомоги волонтерів (15.08.16) тощо. Слід відзначити майстерність ведучих програми *«Зона особливої уваги»* у підборі запитань, умінні логічно вибудовувати бесіду, працювати зі складними співрозмовниками, вчасно зупиняти їх у разі довгих відповідей на запитання, до прикладу, під час розмови з письменницею О. Забужко (Зона особливої уваги. 27.03.17).

Утім найкращим прикладом реалізації формату ток-шоу на регіональному телебаченні вважаємо прямоефірну програму *«Про головне»*, що виходила на екран у 2013–2018 рр. Упродовж перших років виходу проєкту випуски тривали за участі ведучого і шести гостей, які представляли різні погляди на проблему чи були по різні боки конфлікту. Згодом автори спростили формат: час від часу знімали студійні бесіди з одним гостем у студії. Незважаючи на те, що випуски насичували різними сюжетами, бліц-опитуваннями громадської думки, їхніми учасниками були відомі особи (наприклад, М. Томенко (8.09.16), М. Наєм (15.08.15) тощо), передача вже не була такою динамічною й цікавою, як у період прямоефірного варіанту з шістьма гостями. Відмова від такого студійного формату, на наш погляд, була зумовлена і зміною ведучого. Однак навіть після цього програма якісно вирізнялася з-поміж інших тим, що у випусках не допускали звітування чиновників, зосереджували увагу на актуальних проблемах. Зауважимо, що у 2000-х рр. жоден приватний телеканал на Закарпатті не готував подібного прямоефірного ток-шоу.

Держаний мовник вирізнявся ще й чималою кількістю вузькотематичних інформаційно-аналітичних програм на економічну («*Бізнес-клас*»), юридичну («*Правова освіта*»), медичну («*Ваше здоров'я*»), сільськогосподарську («*Сільські будні*», «*Дім, сад, город*»), релігійну («*Православний календар*», «*Духовні обрії*»), спортивну («*Спортивний сектор*», «*Час футболу*», «*Про спорт з Віталієм Біровчаком*», «*Сила волі*»), соціальну, військову («*Один з нас*»), освітню («*Відкрита лекція*») тематику. Окремі з них були прямоефірними.

Для людей з інвалідністю на колишньому телеканалі «*Тиса-1*» виходили дві програми – «*Особливі люди*» та «*Жити без болю*», – що підтверджувало гуманістичний напрям діяльності мовника. Подібні програми були і є актуальними для Суспільного і приватного регіонального телебачення, однак потребують сучасного підходу до висвітлення проблем, оскільки випуски вищеназваних програм мали недоліки як на формальному рівні (застарілий підхід до створення заставки, відсутність перебивок між різнотематичними сюжетами, студія зі спецефектами), так і на рівні змісту (мовні огріхи, тривалі коментарі, непродумана композиція). Програму готувала редакція дитячих та молодіжних програм, але за змістом випуски були призначені для дорослих, оскільки порушували питання соціалізації людей з обмеженими можливостями різного віку, благодійні ініціативи на Закарпатті тощо.

Екологічна тематика у сітці мовлення 2000-х рр. була представлена програмою «*Шовкова косиця*» (що мала ідентичну назву із програмою 70–80-х рр., однак не була такою за ідейним наповненням), яка належала до редакції молодіжних та дитячих програм. Незважаючи на доречну назву для програми, що торкалася тем екології і природокористування («шовковою косицею» закарпатці називають квітку едельвейс, яка росте у високогір'ї і потребує захисту), концепція її була нечіткою: у випусках пропонували 12-15-хвилинні звіти, репортажі, сюжети про флору і фауну Закарпаття, зрідка – спортивні, культурно-мистецькі теми за участі дітей і молоді. Ведуча Л. Бокій дотримувалася манери розповіді, характерної для дитячої аудиторії, однак висвітлювала проблемні теми, які могли зацікавити дорослих, тому вже з перших

хвилин програми відчувався дисонанс на рівні змісту, форми, манери розповіді, до прикладу: *«Вересень – гаряча пора для лісівників Ужгородщини. У зв'язку з підняттям цін на платежі на газ та електроенергію, сьогодні, як ніколи зріс попит на заготівлю дров. Першочергово лісгоспом забезпечуватиметься соціальна сфера...»* (Шовкова косиця. 12.09.16); *«Відзначення дня працівника лісу в Боздоському парку, що в Ужгороді, розпочалось з урочистої частини, де найсумлінніші винуватці торжества були нагороджені почесними грамотами»* (Шовкова косиця. 23.09.17). Ці та інші фрагменти начиток свідчать про невміння ведучої відбирати, творчо опрацьовувати матеріал, адаптувати його для потреб дитячої і молодіжної аудиторії тощо.

У 2000-х рр. на телеканалі «Тиса-1» виходили програми на релігійну тематику – *«Православний календар»* (щоденно), *«Духовні обрії»*, *«Правда про життя»*. Їх вели релігійні діячі, що робило програми специфічними на рівні змісту й форми, обмежувало аудиторію. Крім цих програм, релігійне спрямування мала *«Правда про життя»* (ТВО «Експеримент», вед. М. Поляковський, хронометраж 1 год). Її постійним гостем був старший єпископ Союзу вільних церков християн євангельської віри України Василь Райчинець, що, на наш погляд, сприяло популяризації Церкви християн євангельської віри, яка ні в час виходу програми, ні сьогодні не займала лідерських позицій у релігійному житті краю. Так, найчисельнішими релігійними громадами в області є Українська Православної церква (664), Мукачівська греко-католицька єпархія (464), Закарпатська реформатська церква (117), Мукачівська дієцезія римо-католицької церкви (101) [488]. Варто зазначити, що релігійної тематики торкалися і в програмах аналітичного спрямування, зокрема в *«Актуальному інтерв'ю»* (22.12.12), у культурологічній програмі *«Русское время»* (1.05.13) тощо.

Упродовж 2008–2018 р. на телеканалі «Тиса-1» активно розвивався сегмент спортивних телепрограм, хоча до цього часу відповідна тематика теж була представлена – завдяки трансляціям спортивних подій, в інформаційних випусках і в програмі *«Спорт-тайм»*, що виходила в 2006 р. (хронометраж 10').

2008 р. започаткували *«Спортивний сектор»* (автор і вед. В. Тарасюк, хронометраж 50'). Перевагою програми були репортажі з місць змагань, динамічні сюжети, жанрове розмаїття (сюжет, репортаж, студійна бесіда, коментар, опитування), обговорення спортивних проблем, аналіз подій. Зауважимо, що у 2010–2011 рр. *«Спортивний сектор»* відзначили нагородами у відкритому регіональному конкурсі *«Світ спорту»* Луганського обласного відділення НОК [194, с. 196]. Майже через рік після цієї програми в ефірі з'явилися ще дві схожої тематики – *«Час футболу»* і *«Про спорт з Віталієм Біровчаком»*. Така кількість спеціалізованих програм на тему спорту вирізняла державного мовника з-поміж низки приватних, які а аналогічний період пропонували переважно сюжети на теми спорту чи відповідні рубрики у випусках новин. Під час випуску ведучі аналізували репортажі з футбольних матчів, обговорювали події у світі спорту, проблеми розвитку футболу, досягнення футболістів у районах Закарпаття. У 2013 р. редакція виготовила перше на обласному медіаринку реаліті-шоу спортивного спрямування – *«Сила волі»*, – учасниками якого були семеро закарпатців, які прагнули позбутися зайвої ваги і змагалися за приз. Незважаючи на те, що ідея була запозичена з відомих американських проєктів (наприклад, *«Зважені та щасливі»*, *«Битва дієт»* тощо), на закарпатському медіаринку програма привертала увагу. До здобутків спортивної тележурналістики на Закарпатті належали й систематичні прямі трансляції матчів за участю команд майстрів і збірних України з гандболу, волейболу, футболу, пляжного волейболу, започатковані у 2009 р. [194, с. 195] До недоліків окремих випусків спортивних програм *«Тиси-1»* варто віднести жанрову чи тематичну одноманітність, переважання сюжетів у жанрі звіту; повідомлення про наради, звіти спортивних засідань, нарад; використання фотографій для підготовки сюжетів.

Військово-патріотичну тематику у 2014–2018 рр. представляла програма *«Один з нас»* (вед. А. Соболева, хронометраж 15'). Автори здебільшого використовували в ній жанри теленарису і репортажу. Історії учасників АТО, їхніх близьких, друзів, колег виконували важливу соціальну місію, сприяли

вихованню патріотизму, подоланню стереотипів про військових, врешті – підвищенню іміджу української армії. У 2017 р. телепрограма стала одним із переможців Всеукраїнського фестивалю телевізійних і радіопрограм «Кобзар єднає Україну». Розвиток подібних телепроектів задовго до воєнних подій міг би допомогти руйнуванню багатьох стереотипів про військкомати, мобілізацію, військові навчання тощо, актуалізації проблем армії і сприяв би заповненню прогалин у медіапросторі щодо цієї тематики.

Чимало інноваційних телепроектів, документальних фільмів створила студія «Експеримент», заснована у період керівництва телерадіокомпанією Є. Шишкова, коли відбулося своєрідне піднесення телебачення, розвивалися різні телеформати. Студія мала статус творчо-виробничого об'єднання, своєрідну самостійність у структурі телерадіокомпанії. При створенні ТВО його працівникам доручили знімати документальні фільми. Підрозділ мав добрий творчо-виробничий потенціал, тож результати його роботи досі не втратили актуальності. Це, зокрема, фільми про Карпатську Україну; володаря Закарпаття графа Шенборна; одного з засновників Закарпатської школи живопису Адальберта Ерделі; диктатора Н. Чаушеску; тематичні сюжети до річниці Другої Світової війни; науково-популярні фільми «Тиса: від витоків до Дунаю» тощо. Крім документалістики, «Експеримент» готував сучасні різноматичні, якісні програми: інформаційно-освітні *«Просто неба»*, *«Незвідане Закарпаття»*, *«Відкрита лекція»*; кулінарні *«Смак історії»*; дитячі *«4+1»*; музичні *«Sound Check»*; вечірні розважальні ток-шоу психологічного спрямування *«Пізній вечір»*, *«Життя покаже»*, *«Психолог і я»*; телепроекти для жіночої, чоловічої аудиторії *«Парадьюшка»*, *«Show Room»*; гумористичні передачі *«Панянки з перцем»*, *«Хлоп-шоу»*. У 2012–2013 рр. журналісти ТВО «Експеримент» створювали для супутникового каналу НТКУ *«Перший Ukraine»* (міжнародна версія) інформаційно-пізнавальну програму туристичного спрямування *«Просто неба»* (хронометраж 15'). Це був цикл телерепортажів про життя закарпатських населених пунктів [426]. На телеканалі *«Тиса-1»* цю програму не показували, лише зрідка транслювали скорочені сюжети, підготовлені за

матеріалами випусків. Програма заслуговувала на увагу завдяки якісним зйомкам, монтажу, змістовому наповненню. Автори сюжетів вдало застосовували образні засоби увиразнення, що важливо в телерепортажі, до прикладу: *«Осінь на Лінці цього року опустилася повільно. Вересень на сонце не скупиться. У селі пахне чи то виноградом, чи вином, а на вулиці у такий гарячий період ви небагато людей зустрінете. І не тому, що термометр показує 30 з плюсом, і не тому, що діти вже давно пішли у школу, – селяни поспішають зібрати урожай, поки тепло і сухо. От там життя і кипить зараз по-справжньому»* (Просто неба. 28.09.12); *«Це село від рідного районного центру втекло на 40 кілометрів. З одного боку притулилося до Міжгірщини, з іншого – переглядається зі Свалявиною. Але з рідної іршавської землі нікуди ні кроку. Це – Лисичово»* (Просто неба. 17.07.13); *«Колочава – село, над яким сонце висить, немов жарівка, яку не вимикають, навіть коли йде дощ. А дощ теплий літній, грайливий у Колочаві падає кожні кілька годин. Можливо, тому Колочава у будь-яку годину дня така гарна, ніби її тільки-но помили...»* (Просто неба. 3.09.13) тощо. На початку 2015 р. програму *«Просто неба»* продовжила схожа за ідеєю програма *«Незвідане Закарпаття»*. У ній розповідали про історичну, культурну спадщину, населені пункти області. Варто зазначити, що туристична тематика не була основною у цій програмі. Журналісти готували й проблемні репортажі на суспільно важливі теми. До прикладу, у березні 2015 р. вийшов випуск про жінок на війні (Незвідане Закарпаття. 10.03.15). Вартими уваги є випуски програми на тему історії (Незвідане Закарпаття. 29.06.16; 27.08.16; 21.01.17; 11.02.17; 31.07.16).

До культурно-мистецьких програм телеканалу *«Тиса-1»* у 2000-х рр. належали: *«Арtpростір»* (щотижневий огляд культурно-мистецьких подій Закарпаття), *«Мистецтво жити»*, *«ТТТ (традиції, творчість, таланти)»*, *«Суботні настрої»*, *«Музичні мініатюри»*, *«Вітаємо піснею»*, *«Sound Check»*. Щодо жанрових ознак, у багатьох із них використовували портретне інтерв'ю, нарис, репортаж (*«Територія творчості»*, *«Мистецтво жити»*, *«ТТТ»*, *Арtpростір»*). До прикладу, чимало випусків програми *«Територія творчості»*

підготовлені у жанрі нарису про відомих закарпатців: художницю Олександру Тівадар; журналіста, театрала Лева Луцкера; письменників Петра Скуня, Фелікса Кривіна; письменника, колишнього працівника обласного радіо Дмитра Кешелю; греко-католицького єпископа-мученика Теодора Ромжу; політичного, громадського діяча, письменника, журналіста Августина Волошина; архімандрита Василя Проніна; політика, юриста Павла Цібере тощо.

На телеканалі виходили й окремі програми, присвячені музичному мистецтву. Так, у 2012 р. в ефірі з'явилася програма «*Sound Check*» (ТВО «Експеримент», автор і вед. В. Мільо, хронометраж 30'), героями якої були популярні закарпатські й загальноукраїнські музичні гурти. Проєкт закрили через два роки у зв'язку зі звільненням ведучої. У 2016–2018 рр. його замінила авторська програма співачки Маріанни Сухолової «*Z-Muse*» (хронометраж коливався 30'). Вона повторювала ідею телепроєктів «*Артпростір*», «*Мистецтво жити*», «*ТТТ*», оскільки її гостями ставали артисти, актори, співаки, художники. Навіть підходи до побудови інтерв'ю були схожими – застосовувався переважно біографічний принцип.

До розважальних програм 2000-х рр. належали: ранкова шоу-програма «*Доброго ранку, Закарпаття!*» (пізніше «*Ранок на Тисі*», «*Ранок з UA: Закарпаття*»); програми для жінок на тему моди й краси «*Парадьошка*», «*ShowROOM*»; кулінарна «*Смак історії*»; гумористичні «*На фіглі до Марьки Голубинської*», «*Панянки з перцем*», «*Хлоп-шоу*»; вечірні розважальні ток-шоу «*Пізній вечір*», «*Життя покаже*»; програми в жанрі портретного телеінтерв'ю, телебесіди «*Актуальне інтерв'ю*», «*Персона*», «*Інший ракурс*».

Прямоефірна ранкова шоу-програма «*Доброго ранку, Закарпаття!*» (автор ідеї і керівник – Р. Джумурат) виходила з 2005 р., належала до однойменної редакції, що впливало на процес ухвалення рішень, кадровий склад, тематичне наповнення тощо. Складалася з двох умовних блоків, до участі в яких запрошували різних гостей для обговорення актуальних тем із різних суспільних галузей: культури, мистецтва, туризму, спорту, міжнародних відносин тощо. За весь час виходу в ефір у програмі неодноразово відбувалися перетворення на

формальному й змістовому рівнях: змінювався дизайн студії, заставка, тривали експерименти з кількістю ведучих, їхнім розташуванням у студії, створювали нові рубрики та відмовлялися від менш цікавих, що було важливо для щоденної телепрограми, сприяло її урізноманітненню. Сьогодні архів телепроєкту становлять близько 13 тисяч годин прямого ефіру. Гостями були понад 12 тисяч осіб, а в студії працювало майже пів сотні ведучих [429]. Одним із найскладніших у роботі журналістів цього телепроєкту був період Революції Гідності, коли розважальна програма сприймалася неоднозначно, а ведучі не знали, як поводитися в ефірі. Тож до розмови у студії запрошували волонтерів, активістів, очевидців Революції, журналістів, оперативно розповідали про все, що відбувалося на Майдані [429]. Були в історії програми й етапи протесту, коли в часи затримки зарплат ведучі мовчали упродовж усього ефіру (Ранок на Тисі. 24.03.16) і в такий спосіб висловлювали незгоду з діями НТКУ, за що їх публічно критикував голова тодішньої НТКУ Зураб Аласанія [363]. Крім розважальної та пізнавальної функцій, ранкова телепрограма в різні роки виконувала й просвітницьку роль, що відображено в її рубриках, до прикладу, *«Як правильно?»* (схожої на рубрику *«Експрес-урок»* з О. Авраменком у *«Сніданку з 1+1»*), у якій доцент Ужгородського національного університету В. Баньої наводила приклади типових мовленнєвих помилок та пропонувала правильні, нормативні варіанти. Для закарпатців, які активно спілкуються на діалекті, використовують суржик, та й для самих журналістів, у мовленні яких, як показує аналіз програм, трапляється чимало помилок, така рубрика була і є актуальною, вкрай важливою, оскільки спрямована на підвищення культуромовного рівня краян.

Оригінальністю з погляду змісту й форми вирізнялася кулінарна програма *«Смак історії»* (ТВО *«Експеримент»*), яку вів відомий закарпатський кондитер Валентин Штефаньо. Програма була двомовною: ведучий розмовляв російською (без титрів чи синхронного перекладу), а рубрики подавали українською. Цей медіапродукт мав чітко виражене розважальне спрямування, утім не був позбавлений недоліків і передусім спричиняв пропагування елементів чужої культури. Так, в анімаційній заставці до програми показували російський Санкт-

Петербург, імператрицю та козаків, а між ними – торт «Київський»; вмикали фрагмент запису голосу диктора зі словами «Говорит и показывает Москва!»; демонстрували радянську ракету, десерт «Павлова» тощо. Таку популяризацію чужої культури засобами державного телебачення, безумовно, слід вважати негативним явищем у регіональній тележурналістиці.

Привабленню й утриманню уваги жіночої аудиторії слугували розважальні програми «*Парадьошка*» (автор і вед. В. Андрусів, хронометраж 26'), «*ShowROOM*» (автор і вед. В. Німець), «*Шлях до себе*» (автор і вед. І. Міллер, пізніше Д. Сідун-Сович, хронометраж – 30'). Перша мала ознаки реаліті-шоу, оскільки ведуча відвідувала домівки героїнь (не обов'язково відомих жінок), докладно аналізувала вміст їхніх шаф, демонструвала побут. Притому творча група зосереджувала увагу не тільки на розважальності, а й порушувала проблеми сім'ї, дітей, стосунків тощо. У програмі «*ShowROOM*» також зверталися до цієї тематики, хоча назви окремих випусків були доволі примітивними для регіонального телеканалу, свідчили про надмірне поширення масової культури на державному телеканалі: «Новорічний дизайн» (24.12.16), «В очікуванні Вогняного півня» (31.12.16), «Жіноча привабливість, в чому суть?» (14.01.17), «Соціальні мережі» (05.02.17), «Материнство та декрет» (21.01.17), «Йога чи фітнес?» (28.01.17), «День Святого Валентина» (12.02.17) тощо.

У 2000-х рр. в ефір виходили вечірні ток-шоу розважального спрямування, в яких порушували також суспільно важливі теми: «*Життя покаже*» (вед. М. Поляковський, Т. Довганинець, хронометраж 1 год 30'), згодом «*Пізній вечір*» (інша назва «*Нічний канал*», автор і вед. М. Поляковський, хронометраж 1–2 год), «*Психолог і я*» (вед. М. Поляковський, хронометраж 15').

Розважальне спрямування мали політематичні програми, які виходили в жанрі портретного телеінтерв'ю «*Інший ракурс*» (вед. В. Андрусів) та «*Персона*» (автор і вед. О. Смерека, хронометраж 15'). Гостями випусків були переважно відомі закарпатці, що пожвавлювало інтерес аудиторії, а ведучі нерідко намагалися додати сенсаційності випускам завдяки провокативним запитанням. До прикладу, в одному з найрезонансніших випусків програми «*Персона*»

попросили героїню – переможницю конкурсу краси – назвати всіх українських президентів, чого дівчина не змогла зробити, після чого стала об'єктом глузування в соціальних мережах (9.12.17). Безумовно, приватне життя відомих героїв програми привертало увагу до телепрограм, утім ознаки сенсаційності наближали такі види мовлення до рівня таблоїдної журналістики.

До політематичних програм, у якій висвітлювали теми мистецтва, спорту, політики, суспільної галузі, релігії, історії тощо, належала програма *«Актуальне інтерв'ю»* (пізніше – *«Приватна бесіда»*, вед. Т. Вашаргелі, хронометраж 40'). За наявності важливих тем, що могли бути зумовлені як резонансною подією, так і потребою поліпшення іміджу місцевої влади, *«Актуальне інтерв'ю»* виходило у форматі студійної телебесіди. До прикладу, у випуску від 27 вересня 2013 р. інтерв'юйованим був тодішній керівник Закарпатської ОДА. Цей випуск програми мав ознаки політичної джинси, оскільки чиновнику, серед іншого, ставили безпроблемні, поверхові запитання на зразок: *«Яка ваша думка з описаної ситуації: якби на Закарпаття прийшли інвестори з хімічної чи металургійної промисловості, чи мали би вони тут місце?»*, *«Що робиться у напрямку розвитку сонячної енергетики на Закарпатті?»* тощо.

Упродовж багатьох років телеканал вирізнявся на фоні інших приватних мовників Закарпаття наявністю різноманітних програм для дітей і молоді, що були об'єднані в межах однойменної редакції: *«Нова генерація»*, *«МСІ (молодіжна служба інформації)»*, *«Територія молоді»*, *«Шовкова косиця»*, *«Більше ніж хобі»*, *«Дитяча година»*, *«Дивосвіт»*, *«Мандрики»*, *«Кольорові сні»*, *«Жити без болю»* (для дітей з обмеженими можливостями). До творчої групи входили діти середнього шкільного віку й підлітки, які вели програми, самі були в ролі кореспондентів. Для наймолодших глядачів виходили програми *«Кольорові сні»* (вед. Людмила Бокій, хронометраж 6'), *«Візок казок»* (показ мультфільмів). Формат першої нагадував подібні програми радянського, пострадянського періодів (*«На добраніч, малята!»*, *«Вечірня казка»* тощо). Однак у закарпатській програмі відчувалися патріотичні мотиви (що простежувалося в одязі, оформленні студії), зачитували казки українських, зокрема місцевих

авторів. Наприкінці пропонували колискову, яку супроводжували анімацією. Для дітей молодшого та середнього шкільного віку виходили дитячі новини «Телевіконечко», «Дитяча година» (ведучі школярі, хронометраж 12'), «Мандрики», «Дивосвіт», «Хочузнайко». У першій і другій програмах уміщували 4–5 подієвих сюжетів і репортажів, у центрі уваги яких були школярі чи старші підлітки. Проблемно-тематичні пласти охоплювали спорт, релігію, мистецтво, культуру, зокрема гурткову роботу. Оригінальну композицію мала програма «Мандрики» (хронометраж 13'). Рубрики у ній називали зупинками і в кожній приділяли увагу певним особливостям тієї чи іншої держави: символіці, географії, природним багатствам тощо. Крім цього, у другій частині програми пропонували короткий телеурок англійської мови. Недоліком майже всіх дитячих програм були мовленнєві помилки, часте запозичення інформації, світлин, відео з інтернету.

Для підлітків на телеканалі «Тиса-1» створювали програми «Teen TV», «Більше ніж хобі», «Школа сміливих рішень». У першій пропонували сюжети, репортажі, бліц-опитування, інтерв'ю, теленариси. Програма мала рубрики «Цікаві подорожі»; «Моя тема»; «Teen-спорт»; «Топ-5»; «Сузір'я талантів»; «Супер техніка» тощо. У ній висвітлювали й проблемні питання підліткового віку, пояснювали їх спільно з психологом (до прикладу, особливості підліткового наслідування; вживання наркотичних речовин; небезпеки соціальних мереж тощо). У сюжетах діти-журналісти поводитися як дорослі кореспонденти: самі брали інтерв'ю, готували стендапи, начитували сюжети. Тож програма сприяла залученню молоді до журналістики, розвитку їхніх здібностей.

Студія «Експеримент» у 2012–2013 рр. створювала для супутникового каналу НТКУ «Перший Україне» (міжнародна версія) дитячу програму «4+1» (автор і вед. М. Мельник, хронометраж 13'). Її учасниками були четверо дітей молодшого шкільного віку, яким ведучий ставив різні запитання. Програма була студійною, мала інтелектуально-розважальне спрямування, базувалася на імпровізації, спонтанних дитячих відповідях. У 2013 р. вона здобула перемогу в

номінації «Краща програма для дітей» за підсумками XVIII Міжнародного фестивалю телевізійних і радіопрограм «Калинові острови» [88, с. 38]. У 2017 р. на екрани вийшов схожий телепроект «*Я знаю*» (автор і вед. психолог Д. Сідун-Сович). Відповідно до концепції, ведуча спілкувалася у студії з чотирма дітьми 5–7 років на «дорослі» теми, про те, чого зазвичай не розповідають у школі, до прикладу: «Чому добре чи погано бути дітьми?» (4.06.17), «Гроші та економіка очима дітей» (12.03.17), «Заробітчани» (21.05.17), «Інтернет та соціальні мережі» (9.04.17) тощо. У цій програмі наслідували формат студійного ток-шоу за участі дітей. Зауважимо, що обидві передачі якісно вирізнялися у сегменті дитячих телепрограм на регіональному рівні.

Загалом телепродукт для дітей і підлітків був спрямований на патріотичне виховання, утім траплялися й порушення. Небезпечними для національного інформаційного простору можна вважати окремі сюжети програми «*Teen TV*» із підбіркою радянських мультфільмів (Teen TV. 13.08.12) чи звеличенням радянських діячів, коли ведуча називала з-поміж кумирів молоді Й. Сталіна, який має радше авторитет жорстокого тирана, ніж людини із сильним характером, як його представляли в програмі (Teen TV. 6.04.12). Подібні випадки викликають занепокоєння, оскільки, згідно з теоріями культивування та соціалізації [69, с. 52], ЗМІ є джерелом знань про світ у дитячому віці. Діти сприймають зміст телепередач як реальність, тому програми відіграють таку важливу роль у соціалізації, зокрема національній і культурній.

До категорії молодіжних належали переважно студійні програми: «*Життя онлайн*», «*Молодіжний варош*», «*MCI*», «*Creative Room*» та «*Територія молоді*». Усі вони виходили з однієї студії, навіть з однаковими декораціями. За жанровим спрямуванням переважали студійні інтерв'ю. Якщо програма була прямоефірною, як «*Creative Room*», то автори використовували різні способи налагодження контакту з аудиторією: влаштовували розіграші призів у прямому ефірі, обмінювалися коментарями через соціальні мережі, ставили запитання телефоном. Автори проєкту «*MCI (молодіжна служба інформації)*» (хронометраж 20') нерідко відмовлялися від студійних записів і готували

тематичні випуски зі спорткомплексів (МСІ. 25.11.11), клубів для гри у мафію (МСІ. 12.06.12), фестивалю здорового способу життя «Фізкульт-привіт–2012» (МСІ. 11.06.12), концертів відомих виконавців, що приїжджали на Закарпаття (про Тіну Кароль, МСІ. 23.11.11). Усі молодіжні програми були переважно інформаційно-пізнавальними, розважальними. Однак траплялися й проблемні випуски, наприклад, про конфлікт в Ужгородському національному університеті, пов'язаний із тогочасними люстраційними процесами, вимогами активістів звільнити ректора з посади. Ведучі програми *«Нова генерація»* зважилися на серйозний крок – запросили до студії активістів, які виступали за звільнення, і тих, хто був проти кадрових змін, завдяки чому в студії тривала напружена дискусія (Нова генерація. 27.02.14).

Недоліки телепрограм регіонального мовника *«Тиса-1»* за 2000-ні рр., до його перетворення в *«UA: Закарпаття»*, згруповано за різними критеріями: помилки на рівні журналістської майстерності, технічні, мовленнєві. Так, у програмах мистецької редакції відчувався формалізований, нерідко примітивний підхід до ведення бесіди, що проявлялося на рівні запитань: *«Коли ви почали співати?»* (Артпростір. 3.10.16); *«Давайте підсумуємо, яким був 2016 рік для музею»* (Артпростір. 7.01.17); *«Розкажіть про враження від конкурсу»* (Артпростір. 21.10.17); *«Ви – керівник театру ляльок із 2013 р. Розкажіть, хто доклав свої руки до творення театру до вас і що змінилося за цей період?»* (Артпростір. 10.06.17); *«Коли вперше ти заспівала? Хто вперше почув твій спів?»*, *«За свою творчість де тобі вдалося побувати?»*, *«Які твої мрії сьогодні?»* (Мистецтво жити. 15.11.16). До помилок під час інтерв'ю можна віднести манеру ставити запитання із надмірною похвалою героя, лестощами чи висловлювати тезу замість запитання й очікувати відповідь на неї: *«(..) Здавалось би маленьке місто, але воно настільки мистецьке, тому що у нас багато митців, багато скульпторів відомих, багато художників відомих, керамістів, і тому, мабуть, сам Бог велів, щоб те, що вони творять своїм розумом і руками, щоб це застосувало місто, щоб ми це бачили, щоб гості міста бачили, на що здатні митці Закарпаття, так?»* (Мистецтво жити. 2.06.12). До прикладу, в

телеінтерв'ю з художницею, мистецтвознавцем, викладачкою, істориком В. Манайло-Приходько лунали такі запитання: *«Нечасто зустринеш таку мистецьку родину упродовж десятиріч. Мабуть, вам пощастило народитися саме в такій родині?..»*, *«Коли ви відчували той поклик душі, що ваше серце тяжіє до мистецтва? Адже з дитинства ви були в оточенні художників...»*, *«Різнобарв'я полотен, різнобарв'я тем... Як ви йшли до них? Яким був цей пошук? Коли він розпочався у вашому творчому житті?»* (Мистецтво жити. 20.09.16). Ці запитання взаємообумовлювали одне одного, тому співрозмовниця відповідала на них майже однаково. Надмірна похвала у запитаннях не завжди була до вподоби й самим співрозмовникам. До прикладу, певна іронічність у відповідях відчувалася під час інтерв'ю з керамісткою Нотикою Борецькою-Грабар (Мистецька палітра. 2.06.12): Ведуча: *«Коли заходиш до майстерні майстра і бачиш таку красу, зразу стільки запитань – де, коли народжувалось таке мистецтво, з чого починалося?»*. Н. Борецька, ледь відводячи очі від книги, з іронічною усмішкою: *«Народжувалося на Попова, 9, в Ужгороді. У старій керамістки, яка давно працює у своїй сфері»*. В окремих програмах спостерігаємо порушення логіки на рівні композиції. Так, випуск, присвячений виходу нової книги Дмитра Кешелі, розпочинався з інформації про видання, далі ведуча вела розповідь про рідне село письменника в жанрі есе, а затим переходила до інтерв'ю з митцем, що тривало понад 8 хв. (Артпростір. 22.01.18). У випуску, присвяченому постаті художника Франциска Ерфана, ведуча спочатку розповідала про комфортні куточки Ужгорода і лише на третій хвилині випуску переходила до розмови з героєм (Мистецтво жити. 1.02.18).

Негативним явищем телепрограм вважаємо й патетичний стиль, що відволікав увагу від змісту, на зразок: *«Так описувати красу рідної землі та вболівати за її природні багатства може та людина, котра й сама виросла в оточенні зелених та до запаморочення чистих лісів, гірських джерельних потоків, незайманих краєвидів батьківщини»* (ТТТ. 2.09.13); *««Карпати мої, я у вас в полоні...»*, – щораз, коли вирушаємо у творчу подорож на побачення із красою Срібної Землі, на згадку приходять саме ці поетичні рядки. Бо природа

наших гір не може залишити байдужим нікого, хто хоча б раз доторкнувся поглядом і серцем до різнобарвної палітри квітучої нескошеної трави» (Мистецька палітра. 12.06.12); *«Вони упевнено ідуть до своїх мрій, і мрії збуваються. А краса, яку вони створили своїми руками для себе і для інших надихає на творчість і рятує світ їхнього власного мистецтва»* (Мистецтво жити. 21.04.12); *«Життя європейської спільноти, як і передбачало чимало скептиків, перетворюється на співіснування у комунальній квартирі. Тут зібралися родини із різними статками, сімейними традиціями і власним баченням стратегії розвитку(...)»*, *«Україна захоплена вирішенням власних проблем, утім не полишає намірів отримати прописку у жаданому помешканні (...)»* тощо (Євровектор. 14.01.12).

У мистецьких програмах випуски містили мікротеми, своєрідні підзаголовки, що не завжди відповідали загальній темі. До прикладу, випуск про пленер називався *«У полоні духмяних трав..»* (Мистецька палітра. 12.06.12), про життя художника – *«Ода древньому місту»* (Мистецька палітра. 23.04.13).

В окремих випусках розважальних програм зафіксовано поширення стереотипів (роль чоловіка і жінки), наведення у приклад постатей, які викликали неоднозначне ставлення. Так, у випуску 31 травня 2015 р. ведуча розповідала про шлюб зі значною різницею у віці і як приклад наводила П. Симоненка – лідера вже забороненої на той час в Україні Комуністичної партії, а також одіозного політика В. Медведчука, футбольного функціонера, підприємця і політика Г. Суркіса: *«Знаєте, як то кажуть: якщо жінка має 40 років, краще її розмінати на дві по 20. Тому недаремно побутує думка, що старші чоловіки люблять молодших. Можемо не ходити далеко, взяти приклади з нашої, української історії. Це й Суркіс, це й Медведчук, це й наш комуністичний лідер Симоненко»*. Вважаємо це відходом від журналістських стандартів, неприйнятним порушенням журналістської етики.

У всіх без винятку телепрограмах закарпатського телеканалу траплялося чимало неприпустимих у телевізійному дискурсі культуромовних порушень, відхилення від літературної норми слововживання, до прикладу: *«Одним з*

перших активісти підняли питання (...)» (Вчасно. 5.09.14), «згідно них» (Вчасно. 16.08.11), «У даний час триває (...)» (Вчасно. 9.09.11), «(...) для всіх бажаючих провели» (Вчасно. 20.09.11), «Сьогодні ми будемо піднімати пенсійні питання» (Вчасно. Гаряча лінія. 6.02.12), «Не можу не відмітити те, що за час знайомства з тобою...» (Z-Muse. 5.12.16), «Що для тебе являється в житті музою?» (Z-Muse. 31.12.16), «Що вам найбільше сподобалося, зачепило у наших краях?» (Z-Muse. 28.01.17) тощо. Крім цього, журналісти порушували акцентуаційні норми: «Київ має нового міського головУ» (Вчасно. 29.05.14) та ін. Частими були й морфологічні помилки: «Щороку (...) в усіх областях України відбувається урочисте спецпогашення поштового конверту» (Вчасно. 10.10.14), «Все завдяки материнському молокові» (Вчасно. 26.08.11), «В Ужгороді після більше п'яти місяців перерви відновили авіасполучення зі столицею» (Вчасно. 8.09.11), «Об'єкт було збудовано у три етапи: у тисяча дев'ятсот сімдесят четвертому, сімдесят дев'ятому і вісімдесят четвертих роках» (Вчасно. 14.12.11), «Історія мільярдерів бере свій початок з тисячу дев'ятсот шістнадцятого року» (Вчасно. 19.03.12), «Двоє людей госпіталізували» (Вчасно. 6.02.12), «наймолодіжніша програма Закарпаття», «виграти два білетика» (Життя онлайн) тощо. Зафіксовані помилки й на логічному рівні, як у випусках програми «Життя онлайн»: «..адже ви виховали надзвичайно гарну.. колосально гарну танцювальну пару, вони танцюють насправді просто неперевершено»; «Алея сакур в Ужгороді славиться в багатьох країнах»; «сьогодні у вас такі...взагалі у нас гості»; «Скажіть, будь ласка, що для вас означає танець? Я розумію, що це важлива частина вашого життя, але все-таки?»; «На все інше як у вас вистачає часу? Адже тренування займає досить...»; «Що відрізняє цей вид танців від інших? Перше, напевно, те, що він є вуличним» тощо. Використання штампів, плеоназм: «Адміністрація Закарпатської обласної філармонії плідно працює над тим, аби задовільнити ужгородську публіку різноманітними цікавими концертами високопрофесійних виконавців» (Артпростір. 9.06.12).

До помилок на технічному, формальному рівні зарахуємо: зйомки пресконференцій, семінарів, з'їздів тощо; прагнення показати докладно подію, яка не потребує надмірної деталізації. Так, цілий випуск присвячували відкриттю виставки художниці, чергували показ картин із коментарями відвідувачів, які логічно повторювалися, з метою заповнення ефірного часу; зловживання матеріалами з інтернету – інформацією та неякісними зображеннями у релігійних, дитячих програмах; фонова музика, яка відволікала від змісту бесіди і в поєднанні з зображенням, що не відповідало тогочасним стандартам якості, створювала ефект програми початку 90-х років.

Таким чином, із часу заснування телеканалу «Тиса-1» й упродовж першого десятиліття він доволі стрімко збільшував технічні потужності. Із 2–3 годин мовлення тривалість поступово зростала до 5 годин на добу, а потім і до цілодобової трансляції. Важливою віхою в історії телеканалу став перехід 2006 р. на супутникове мовлення, а через 6 років, у 2012 р., і на цифрове. З того часу Закарпатська ОДТРК здійснювала аналогове ефірне, цифрове ефірне, супутникове мовлення та мовлення в інтернеті. Зокрема, за даними Держкомтелерадіо, супутниковим мовленням було охоплено 100 % території. Утім виникали різні технічні труднощі: наприклад, придбати супутникові антени, як і цифрові передавачі, могли дозволити собі не всі закарпатці, тому поступову відмову від аналогового телебачення слід розглядати не тільки в позитивному ключі, оскільки йшлося і про часткове зменшення аудиторії.

У творчому аспекті новостворений телеканал теж доволі швидко розвивався: у 2013–2014 рр. до структури входило 13 телевізійних редакцій, творчо-виробничий колектив готував близько півсотні телепрограм (Див. Додаток В 1). Це були творчі проекти для різновікової аудиторії (дорослих, дітей), людей різної статі (чоловіків, жінок), національності (українців, угорців, румунів, словаків, німців, росіян, ромів), віросповідання, глядачів із обмеженими можливостями, вузькоспеціальними інтересами (програми політичного, медичного, юридичного, економічного, господарського, освітнього, мистецько-культурного спрямування). Попри технічні й творчі успіхи телевізійників

(програми «Тиси-1» перемали на всеукраїнських і регіональних конкурсах, а ведучих нагороджували преміями, різними відзнаками), телеканал мав і чимало недоліків на формально-змістовому рівні: від однотипних або частково повторюваних форматів у межах художньо-публіцистичної, суспільно-аналітичної, спортивної, дитячої і молодіжної редакцій, – до помилок у мовленні дикторів.

3.3. Формування конкурентного середовища на закарпатському медіаринку й виникнення комерційних телеканалів

Процеси комерціалізації на українському телеринку розпочалися у 1988–1990 рр., коли з’явилися перші комерційні телекомпанії, а невдовзі й перші кабельні мережі, що дозволяли перегляд 10 і більше телеканалів, на противагу трьом програмам, як в СРСР [210, с. 7]. Поява недержавних мовників була спричинена як зовнішніми обставинами – розпадом Радянського Союзу, – так і внутрішньою потребою розвитку національного інформаційного простору. У цей час виник новий тип взаємозв’язків у системі традиційних ЗМІ – почали розвиватися приватні, комунальні медіа з часткою приватної власності.

Українські науковці В. Гоян, Т. Захарс вважають початком відліку комерціалізації українського телебачення 1989 рік – період його співпраці з комерційним банком, що сприяло організації мистецьких подій міжнародного рівня, таких як «Червона рута» (1989 р., 1991 р.), «Вернісаж-91», «Нова українська хвиля» (1992 р.) [51, с. 103]. Утім першу в Україні недержавну телевізійну структуру – «Незалежне телебачення України», – засновником якої стала фірма «ТБ Старт», було зареєстровано наприкінці 1990 року [25]. З другої половини 90-х рр. розпочався спад популярності державного телебачення, яке тепер поступалося комерційному. У цей період, за даними науковця А. Бугрима, в Києві діяли 10 недержавних телеканалів. «Лідерами за частотою перегляду були студії: «Інтер» (59,7 %), «1+1» (54,4 %), «УТ-2» (40,8 %), «УТ-1» (36,6 %), «ІСТV» (36 %) та супутникове телебачення «ГРТ», «РТР», «НТБ» (35,3 %)» [25]. Стрімкий розвиток комерційного сегмента, з одного боку, зміцнив позиції

телебачення як найпопулярнішої форми дозвілля, а з іншого – спричинив поступове руйнування монополії державного телебачення. Крім цього, почала розвиватися комерційна телевізійна реклама, з'явилося поняття глядацького рейтингу [23, с. 167]. На відміну від державних телеканалів, які на основі державного замовлення готували програми за п'ятьма тематичними напрямками (інформаційно-аналітичні, культурологічні, освітні, спортивні, дитячі) [64, с. 265-271], приватні мовники не мали зобов'язань перед державою і зосереджували увагу на трансляції фільмів, серіалів, розважальних проєктів. Не кожен із таких мовників пропонував навіть інформаційні програми. Важливою ознакою недержавного телемовлення з початку його розвитку була приналежність до політики: ініціаторами заснування телерадіокомпаній переважно ставали люди з політичними чи економічними амбіціями. Як слушно зауважують дослідники, ЗМІ їх цікавив як PR-проєкт, спосіб впливу на громадськість [74, с. 41]. Вони сприймали телебачення як інструмент пропаганди (а не засіб масової комунікації), який можна використати для отримання політичних дивідендів [229, с. 13]. Такими мотивами керувалися і власники окремих приватних телеканалів на Закарпатті.

У 1991 р. в Ужгороді заснований перший комерційний мовник, зареєстрований як приватне мале підприємство *«Телерадіокомпанія Даніо»*, більш відомий як *«21 канал»*. Його засновник – І. Петров – розпочинав працювати як дилер із продажу випусків програми *«Поле Чудес»* та ретранслював канали *«ТВ-6 Москва»*, *«5-й канал»*, *«Discovery Channel»* [373]. Так, у 2000-х рр. програма телеканалу тривала з 14.00 до півночі і включала комедії, телегазету, телесеріали, диск-канал, новини, художні фільми, бойовики, мультфільми, передачі про тварин, ток-шоу (*«Я сама»*, *«Хорошоу»*), релігійні (*«Переможний голос віруючого»*), музичні програми (*«Нон-стоп. Хіти»*, *«Програма М1»*). З 2011 р., коли телеканал одним із перших (спільно з *«Тиса-1»* та *«М-Студіо»*) почав процес переходу з аналогового на цифрове мовлення, в ефірі поступово з'являлися авторські телепрограми: історично-просвітницька (*«Крізь час з Ольгою Сорочук»*); розважальні (*«Клатч»*, *«Моя справа»*, *«Формула*

успіху», «Три крапки»); релігійні («Духовні бесіди», «Переможний голос віруючого», «Слово душпастиря» та ін.), кількість яких суттєво зросла у 2014–2015 рр. У той час на телеканалі відбувся ребрендинг, була оновлена техніка, студійний павільйон, після чого мовник змінив назву «21 канал» на «21 Ужгород». Причиною таких перетворень, припускаємо, став продаж частини ПМП «ТРК Даніо» тодішньому голові Закарпатської ОДА О. Ледиді (офіційним власником телеканалу, згідно з відкритими базами даних, є його дочка О. О. Ледида-Павлюк). З огляду на це, у сітці мовлення з'явилася низка нових програм: інформаційно-аналітичні «Деталі», «Про головне», «Аналітика з Романом Офіцинським», «На часі»; політичний проєкт «Депутат» та інші передачі. Після ребрендингу контент «21 Ужгород» вирізнявся на фоні найбільших конкурентів – «Тиса-1» та «М-Студіо». Тож видається логічним перехід журналістів із державного мовника на комерційний, особливо в період створення Суспільного мовлення на Закарпатті. Спочатку на приватний телеканал прийшло кілька працівників студії «Експеримент», затим – журналісти різних підрозділів колишнього «Тиса-1», що зумовило поповнення сітки мовлення новими телепрограмами, до прикладу, спортивною «Час футболу», яка до того виходила на державному мовнику.

У травні 2018 р. 50 % акцій приватного малого підприємства «ТРК Даніо» («21 Ужгород») придбала ГО «Товариство угорської культури Закарпаття», тож нині мовник має двох власників – О. О. Павлюк-Ледиду й названу громадську організацію. Згідно з чинною ліцензією, формат телеканалу – інформаційно-просвітницький, фільмопоказ; вид мовлення – багатоканальне телебачення. «21 Ужгород» належить до регіонального телемовлення за територіальною категорією і працює в Ужгороді. Загальний обсяг мовлення становить 8 годин на добу, частка програм власного виробництва – 3 години на добу (37,5 %). Мовлення українською в 2019 р. тривало 6 годин 30' на добу (81,20 %), а угорською – 1 година 30' на добу (18,80 %) [296]. Обидва підрозділи є відносно самостійними. Активно розвивається українськомовний та угорськомовний контент «TV21 Ungvár». Серед авторських проєктів, які виходять українською,

представлено різнотематичні програми: інформаційні «*Докладно*» (хронометраж 10'), «*Дослівно*», суспільно-політична «*Роман Сов'як у мережі*» (25'), спортивна «*Територія спорту*» (15'), розважальна «*Європейське перепуття*» (20-30'), передача для ромів «*Романо лав*» (15'), медіапродукт на історичну тематику «*Закарпаття відоме і невідоме*» (5-15'), культурно-мистецького спрямування «*Мій тиждень*» (25'), «*Мистецький вимір*» (10'), для дітей «*Дитячий простір*» (10') (Див. Додаток В 2) та ін. Окремі з них відзначені на всеукраїнському рівні, незважаючи на відносно недовгий період виходу в ефір. Так, у лютому 2020 р. програма «*Територія спорту*» (виходить із квітня 2019 р., автор і вед. В. Тарасюк) стала лауреатом XIX Всеукраїнського конкурсу серед спортивних журналістів «*Україна олімпійська*», її визнали однією з найкращих циклічних спортивних телепрограм [344].

Упродовж 1995–2000 рр. на Закарпатті запрацювали ще три приватні телеканали, які проіснували всього кілька років, – «*Спектр*», «*Альянс-ТВ*» і «*Край-ТБ*». Причинами їхнього занепаду стали проблеми, що можуть трапитися на шляху будь-якого мовника: відсутність інтересу інвестора підтримувати телеканал, недостатня кількість кадрів, а тому й неспроможність створити оригінальний контент, юридичні помилки в організації мовлення тощо.

Телеканал Закарпатського обласного радіотелевізійного передавального центру «*Спектр*» з'явився в ефірі у 1995 р. Оскільки закон забороняв державній структурі, яка володіла державними засобами інформації мати комерційний мовник, тому вже за рік його закрили. Гендиректор мовника О. Ардельянов (до слова, засновник першого на Закарпатті недержавного регіонального радіоканалу «*Ужгород-Контакт*») не розчарувався через неможливість одержання ліцензії і на початку 1996 року заснував телеканал «*Альянс-TV*», або «*35 канал*» [355, с. 7]. Мовник транслював закуплені телепрограми й серіали, вирізнявся розважальними програмами, фільмами, мультфільмами іноземного виробництва, які не показував державний телеканал. У 2001 році належав до телевізійної мережі України «УНІКА». Він першим серед недержавних телестудій Закарпаття отримав ліцензію на право мовлення на 35 каналі. У

документі було вказано, що 50 % продукції буде власної, решта – чужої, тобто це були придбані в інших мовників фільми, серіали, музичні проєкти. «Альянс-TV» у 2001 році був єдиним телеканалом на Закарпатті, що пропонував блок виключно міських новин. Згідно з ліцензією, мав трохи менше 7 годин мовлення, охоплював мовленням Ужгород та район. Транслював музичні проєкти, співпрацював з об'єднанням телерадіостанцій «Уніка-TV», «СТБ», «Новим каналом» [471, с. 13]. У 1997 р. з ініціативи бізнесмена В. Панова було засновано товариство з обмеженою відповідальністю «Громадське закарпатське телебачення «Край-ТБ». З початку діяльності передачі цього телеканалу транслювали на «ICTV» [407]. Телеканал мав амбітні плани й молоду команду, але за рік припинив діяльність.

У грудні 1997 р. була заснована недержавна телерадіокомпанія – дочірнє підприємство телерадіокомпанія «Мукачєво “М-Студіо”» виробничо-комерційного товариства з обмеженою відповідальністю «Продюсер» (існує з 1994 р.). Першим головним редактором структури став випускник тодішнього факультету журналістики КНУ імені Тараса Шевченка Р. Опаленик, невдовзі – працівник телеканалу «1+1». Мовник досить стрімко збільшував потужності і в 2000-х роках мав сучасну матеріально-технічну базу й різноманітні програми: у сітці мовлення були представлені інформаційні («Час», «Сім днів»); інформаційно-аналітичні прямоефірні («Перед вибором», «Сила тяжіння»); суспільно-політичні («Голос народу», «Прямим текстом», «Постфактум», «Спецрепортаж»); економічні («Економсфера», «Бізнес-сленг»); розважального спрямування («Особистість», «Про все...», «Спогади про юність, якої не було»); туристичної тематики («Дорожні нотатки»).

У період Помаранчевої революції, напередодні виборів міського голови Мукачева, телеканал «М-Студіо» потрапив під цензуру і припинив мовлення через те, що підтримував опозиційного тоді політика В. Ющенка. Справа набула загальноукраїнського резонансу і телеканал залишився в ефірі [410, с. 11]. Подібно до колишнього державного телеканалу, приватний «М-Студіо» намагався задовольняти потребу в інформації різної аудиторії. Так, у 2012–

2019 рр. виходили такі тематичні програми власного виробництва (Див. Додаток В 3): інформаційні («Час», «Спорт час», «7 днів», «Пряма мова. Без коментарів»), суспільно-політичні («Громадський контроль», «В центрі уваги», «Актуальне інтерв'ю», «Точка зору», «Діалоги», «У центрі уваги»), на економічну тематику («Бізнес-файл»), медичного спрямування («Щоденник здоров'я»), прямиоефірні розважальні («Ранок з М-Студіо»), кулінарні («Смачна розмова», «Ресторанний гід»), пізнавальні («Я знаю все»), релігійні («Духовне джерело», «З вірою в серці»), дитячі («Супердіти»), для автолюбителів («Autonews»), музично-розважальна («Загудеме в'єдно в рокаш-оркестра»), гумористична («Закарпатські фізлі»), інформаційно-розважальна («Життєвий простір»), освітнього спрямування («Урок для вчителя») [459, с. 22]. Журналісти цього мовника періодично готували документальні фільми про туристичні об'єкти, народні традиції, історію краю. Перевагою «М-Студіо» упродовж багатьох років була і є інформаційна телепрограма. Сюжети, трансльовані в ній, стосуються Закарпаття загалом, особливу увагу приділяють проблемам у селах (транспортним, медичним, освітнім тощо). Загалом у випусках 2000-х рр. представлено 7-15 різнотематичних сюжетів. Щонеділі виходить підсумкова новинна програма «7 днів», що об'єднує найцікавіші сюжети за тиждень.

Із 2012 р. ТРК «М-Студіо» охоплює цілодобовим мовленням більшу частину території області (60 % у 2013 р. – дані Держкомтелерадіо) завдяки використанню трьох власних частот (телепередавачі встановлені у містах Ужгород, Мукачево, Хуст). Формат мовника – розважально-інформаційний, фільмопоказ. Працює 24 години на добу, із яких 7 год 45' (32 %) становить частка програм власного виробництва [296]. Матеріальний актив телеканалу зосереджений у Мукачеві, упродовж кількох років існував потужний корпункт і в Ужгороді, що не було до снаги жодному іншому закарпатському телеканалу. Щодо політичної орієнтації мовника, до 2017 р. серед власників телеканалу були члени сім'ї політика В. Балогі [378]. Згідно з документами про власників компанії на офіційному сайті та інформацією з відкритої онлайн-системи «YouControl», у 2020 р. 100 % власності ДП телерадіокомпанія «Мукачево («М-

Студію») належали виробничо-комерційному товариству з обмеженою відповідальністю «Продюсер», яке, у свою чергу, має п'ятьох засновників-фізичних осіб: О. І. Матрунич (25 %), Н. І. Воронич (25 %), М. І. Петьовка (25 %), М. С. Лунченко (12,5 %), О. А. Білецька (12,5 %). Дві з них – М. І. Петьовка, М. С. Лунченко – є дружинами народних депутатів України В. В. Петьовки та В. В. Лунченка, а О. А. Білецька – дружиною колишнього депутата облради М. З. Білецького. Уплив власників відчувається на рівні контенту. Наприклад, чимало сюжетів з ознаками замовності в інформаційній програмі стосувалися нардепа В. Петьовки (Новини Час. 25.07.2014, 3.07.2017, 4.11.2019, 21.12.2019 та ін.).

Сегмент місцевого мовлення на Закарпатті з кінця 90-х рр. минулого століття представлений товариством з обмеженою відповідальністю *«Регіональна телевізійна компанія “Хуст”»*, що працює з 1998 р., а також *ТОВ «ТРК “Виноградів ТВ” Виноградівської міської ради»*, яке мовить із 2002 р. Перший телеканал позиціонує себе як музично-інформаційний, релігійний, належить до категорії місцевого мовлення, вид мовлення – кабельне, перебуває у процесі переходу на «цифру». За даними Держкомтелерадіо, у 2013 р. охоплював програмами 30 % жителів Закарпаття, які проживають у Хустському, Тячівському, Іршавському районах. Мовить 24 години на добу, частка програм власного виробництва – 10 год. Натомість *«Виноградів ТВ»* за видом діяльності є провайдером програмної послуги, має аналоговий тип сигналу [296] і після переходу України на цифрове телебачення працює як продакшн-студія та розміщує матеріали на інтернет-ресурсах, власний сайт не працює, є сторінки у відеохостингу «ЮТуб» і в соцмережі «Фейсбук». До припинення аналогового мовлення трансляція програм цього телеканалу тривала 2 год 40' у будні та 3 год – у вихідні і святкові дні. За даними Держкомтелерадіо, у 2013 р. телеканал *«Виноградів ТВ»* охоплював 10 % жителів області у Виноградіві та районі і за формою власності був частково приватним (його 30 % належало Виноградівській райраді).

У сітці телепрограм «РТК “Хуст”» представлені програми для широкої аудиторії: інформаційні («Короткі новини», «Тиждень-інформ»), релігійні («Довіра», «Дорога до храму», прямі трансляції богослужінь), суспільно-політичні («Актуальне інтерв'ю»), освітні («Освіта ХХІ ст.»), економічні («Бізнес-вектор»), медичні («Мій лікарю»), мистецькі передачі («Кращий кліп», «У світі танцю», програма привітань), а також контент для дитячої аудиторії («Вечірня казка», трансляції звітних концертів, спортивних змагань). Журналісти цієї телекомпанії послідовні у підготовці інформаційних випусків, програм на освітню, релігійну тематику, які виходять упродовж багатьох років. Основу програмної концепції «Виноградів ТВ» також становили інформаційні («Події тижня», «Нірек»), суспільно-політичні («Трибуна депутата», «Актуальний репортаж», «Актуальне інтерв'ю», «Діалог», «Наша бисіда»), культурно-мистецькі («Життя відомих людей», «Хвилини поезії», «Срібні струни»), молодіжні («Молодіжний формат»), спортивні («Живи з енергією») програми, передача юридичного спрямування («Сам собі адвокат») (Див. Додаток В 5). Попри це, якість контенту названих телеканалів невисока, а негативним аспектом діяльності обох мовників були і є замовні матеріали. Так, функціонування «РТК “Хуст”» залежить від двох власниць: О. А. Білецької та М. С. Лунченко, кожна з яких має по 50 % частки у компанії. Як було зазначено вище, обидві є дружинами впливових закарпатських політиків. Щодо ТОВ «ТРК “Виноградів ТВ” Виноградівської міської ради», засновниками компанії є Виноградівська міська рада Закарпатської області (частка 84,79 %), товариство з обмеженою Відповідальністю «Данко» та В. Вігула [476]. Тож не дивно, що в інформаційно-аналітичних програмах обох телеканалів достатньо часу приділяють коментарям чиновників. До прикладу, у підсумковому випуску новин «Тиждень-інформ» від 16.11.19 (хронометраж 17'5'') ведучі «РТК “Хуст”» розповідали про ініціативи власників телеканалу (у 2 із 3 сюжетів випуску): ремонт школи в с. Стеблівці (тривалість сюжету до 8'); олімпіаду з ментальної арифметики в Хусті (тривалість до 3'). Варто зазначити, що місцеві мовники «РТК “Хуст”» і «Виноградів ТВ» мають чимало переваг порівняно з

іншими телеканалами: вони максимально наближені до глядача, можуть найшвидше і надійніше повідомити новини, розповісти про унікальних людей із глибинок, яким не приділяють уваги центральні ЗМІ. У контексті реформи децентралізації такі мовники доволі перспективні, однак для цього вони повинні бути підзвітні громаді, працювати за стандартами, відмовитися від сюжетів з ознаками замовності.

Ще один місцевий мовник на Закарпатті – приватне підприємство телерадіокомпанія *«Перший кабельний»*, що працює з кінця 2009 р. Він почав мовити у кабельних мережах із територіальною категорією місцеве телемовлення (в Ужгородському, Мукачівському, Хустському, Тячівському та Виноградівському районах). Назва зумовлена технічними особливостями роботи: оскільки у період створення телекомпанії на Закарпатті було зосереджено найбільше в Україні кабельних операторів, значна частина території була покрита кабельним телебаченням, і відеосервери *«Першого кабельного»* встановили безпосередньо на головних станціях кабельних операторів області [465, с. 16–17]. Згідно з чинною ліцензією, мовник має розважально-інформаційний формат, право на фільмопоказ [296]. Концепція телеканалу з початку була інформаційно-розважальною і вирізнялася з-поміж інших мовників. В ефірі представляли підсумкові щотижневі інформаційні випуски (*«Новини»*), інформаційно-аналітичні (*«Клуб експертів»*, *«Інтерв'ю тижня»*, *«Вечір з Ларисою Липкань»*), а також гумористичні (*«Туристи»*, *«Анекдот з народу»*, скетч-шоу *«Но, позерай»*, *«Uzhgorod Nights Weekly»*) програми, спецпроект з ознаками реаліті-шоу (*«Магазинні бої»*), до створення і ведення яких залучали представників Закарпатської ліги КВН, відомих гумористів.

Упродовж 2012–2015 рр. телеканал мовив нерегулярно, а в 2015 р. повністю припинив діяльність через фінансові труднощі. Із 2017 р. працює у новій якості і з новими власниками, пов'язаними з політичними партіями *«Український вибір»*, *«Опозиційна платформа – За життя»*. Цим зумовлена інформаційна політика телеканалу, про що свідчить і наповнення його сайту. Це

ж відображається на рівні контенту: до прикладу, у програмі «*Час пік*» позицію лідерів партій, осередків щодо того чи іншого питання цитують на початку випуску, широко висвітлюють заходи, які підтримує «За життя» [442].

З часу зміни власників на телеканалі розвивають нові проєкти, жоден із тих, що існували до 2015 р., не повторюють. Мовить 24 години на добу, 6 год. 10' із яких – власний контент. У 2019–2020 рр. у сітці телепрограм були представлені: інформаційна передача («*Час пік*»), суспільно-політичні інтерв'ю («*З перших уст*»), розслідування («*Дитячий захисник*»), пізнавально-розважальна («*Хенд-мейд-майстерня*»), розважальна («*Cardini show*»), гумористична («*Лумпачки*» «*Закарпатська ДИВ'ятка*»), релігійна («*Церковне закулісся*»), розважальна, жіноча («*Ташка навиворіт*»), мистецька («*Творча тяга*») передачі, телепродукт для дітей («*Вечірня казка*») (Див. Додаток В 4). В окремих програмах, переважно розважальних («*Cardini show*», «*Лумпачки*» «*Закарпатська ДИВ'ятка*»), новинних сюжетах цього телеканалу активно використовують діалектне мовлення без вказівки на діалектизми і натомість пропагують «русинство» (до прикладу, у випуску «*Час пік*» від 1.08.19). Про недотримання мовником стандартів журналістики у випусках окремих програм і публікаціях на сайті свідчать матеріали з ознаками замовності, сенсаційного, кримінального змісту (наприклад, сюжети з ознаками замовності у випусках «*Час пік*» від 9.03.2018, 14.06.2018, кримінального змісту на початку випуску «*Час пік*» від 12.03.2018 та ін.). Варто зазначити, що через провокативну публікацію про акцію за права жінок 8 Березня 2018 р. Комісія з журналістської етики оголосила публічний осуд сайту «Перший кабельний» у зв'язку з порушенням низки статей Кодексу етики українського журналіста (статті 3, 18, 6, 9, 10, 15) [405].

Із 2014 р. в медіапросторі області представлений відеопортал «*Uzhinform*», що входить до структури приватного підприємства «Закарпатський інформаційний центр». У 2016 р. він одержав ліцензію на кабельне мовлення як телеканал «*Uzhinform*» (скорочена назва «*Uin*»). Територіально охоплює Ужгород, Чоп, Великий Березний, Іршаву, Рахів, Сваляву, Міжгір'я, Тересву,

Хуст, що означає його належність до категорії місцевого телебачення. Згідно з ліцензією, має формат «інформаційно-просвітницький, фільмопоказ». Загальний обсяг мовлення становить 24 години на добу із часткою програм власного виробництва – 5 годин на добу, які в 2019 р. не використовував повністю [296]. Із часу заснування основою контенту цього телеканалу є різноматичні новинні сюжети, не об'єднані у випуск новин (хронометражем 1–5'), які представляють на однойменному сайті. Крім цього, команда відеопорталу готувала проєкт медичного спрямування («Світ лабораторної медицини»), інформаційно-аналітичну програму («Топ-тема»), бліц-опитування («Vox populi»), телепроєкт «Реформи в регіони», створений у межах проєкту «Просування реформ в регіони» за сприяння Європейського Союзу, та ін. (Див. Додаток В 6). Окремі відеосюжети політичного характеру мали ознаки замовності, стосувалися заходів за участі народного депутата В. Пацкана, представників партій «Удар», «Солідарність», до яких він належав (Uzhinform. 7.08.2015, 23.09.2015, 24.09.2015, 30.09.2015, 30.04.2016, 22.07.2016, 3.01.2017 тощо), що може свідчити про взаємозв'язок проєкту з цим народним депутатом.

Другим супутниковим телеканалом на Закарпатті, прийом якого доступний також на сателітних антенах, став «Sirius». У 2016 р. він одержав ліцензію на 24-годинне мовлення, із яких 3 години (12,5 %) – частка програм власного виробництва. Має формат культурно-просвітницький, фільмопоказ [296]. Власником ТОВ «Сіріус Медіа Продакшн» є Р. Поворозник – один із помічників відомого політика В. Балогі [378]. Першим директором «Sirius» був колишній гендиректор ЗОДТРК «Туса-1» Є. Шишков. Утім за кілька місяців роботи його відсторонили, натомість керівником структури став інший колишній гендиректор державного каналу – В. Мещеряков. Разом із ним на приватний телеканал перейшли працювати журналісти Суспільного мовника. Із початку діяльності «Sirius» позиціонував себе як семимовний телеканал, мав чітку етнонаціональну спрямованість. Так, у 2018–2019 рр. у сітці мовлення були представлені різноматичні програми: інформаційні («Sirius News»), суспільно-політичні («Тривожний виклик», «Без коректур», «Пряма мова»), міжнародні

новини («*De facto*» – огляд міжнародних новин з Угорщини, Румунії, Словаччини, Німеччини), програми мовами етноспільнот («*Hirek*», «*Важливі питання*», «*Разом*», «*Слідами предків*» угорською, словацькою, німецькою мовами), передачі туристичного («*Зачарований край*»), медичного спрямування («*Уся правда про здоров'я*»), культурно-мистецькі («*Культ Life*»), розважальні («*Усі свої*», «*Women Talks*»), гумористичні («*Новини від Галини*»), дитячі («*Поки мама не чує!*»), спортивні («*Про футбол*») програми, телепроекти для автолюбителів («*На колесах*»), аграріїв («*Сам собі господар*»). Новою за форматом для медіапростору Закарпаття була програма із застосуванням методу «журналіст змінює професію» – «*Один день*», програми у жанрі портретних інтерв'ю «*Усі свої*», «*Наші люди*», «*Women Talks*» (Див. Додаток В 7). Однак у вересні 2019 р. всі авторські проєкти, крім новин, були призупинені. Керівництво не називало причину закриття, утім звільнені працівники розповідали, що телеканал закривають через небажання власника фінансувати його. З лютого 2020 р. телеканал повністю припинив мовлення. Подібна ситуація яскраво демонструє залежність приватного сегмента закарпатського телеринку від політико-олігархічних груп і відсутність ринкових умов у медіасередовищі Закарпаття, а також підтверджує важливість незалежного Суспільного телерадіомовлення у регіоні і в держві загалом.

Таким чином, стрімкий розвиток недержавних телеканалів на Закарпатті пояснюється впливовістю місцевих еліт на медіасистему, нестабільною економічною ситуацією в державі, втручанням іноземців у перерозподіл медіавласності. На телеринку Закарпаття представлені 6 приватних телеканалів: «*21 Ужгород*» (та його угорська частина «*TV21 Ungvár*»), «*М-Студіо*», «*РТК “Хуст”*», «*Перший кабельний*», «*Uzhinform*», «*Sirius*», комунальний, частково приватний мовник «*Виноградів ТВ*». Чотири з них – «*РТК “Хуст”*», «*Виноградів ТВ*», «*Перший кабельний*», «*Uzhinform*» належать до категорії місцевого телемовлення, а «*21 Ужгород*», «*М-Студіо*», «*Sirius*» – до регіонального. Два телеканали – «*Виноградів ТВ*» та «*Sirius*» – припинили мовлення, виробництво авторського телеконтенту у 2019 р., третій – «*Uzhinform*» – у 2020 р., однак всі

три мають діючі ліцензії. Тому зберігаються шанси на відновлення повноцінної роботи. Зважаючи на стрімкий розвиток угорськомовної частини «21 Ужгород», можна прогнозувати її відокремлення й у перспективі перетворення на самостійного мовника.

Висновки до розділу 3

Отже, після здобуття Україною незалежності закарпатський телеринок, подібно до загальнонаціонального, зазнав суттєвих змін у зв'язку з появою на ньому приватних гравців. Однак лідером телепростору краю все ж залишалася державна телерадіокомпанія, що в 2005 р. спромоглася створити власний телеканал «Тиса-1», перейти на супутникове цілодобове мовлення, а згодом і на цифрове. У творчому аспекті структура теж швидко розвивалася: у 2013–2014 рр. існували 13 редакцій, у межах яких творчо-виробничий колектив готував близько півсотні телепрограм для різновікової аудиторії. Незважаючи на технічні й творчі успіхи, телеканал мав чимало недоліків на формально-змістовому рівні, але найважливішою проблемою залишалася пряма залежність від влади, завеликий штат, а тому й низька оплата праці. Тож у різні роки недержавні мовники на Закарпатті могли запропонувати журналістам кращі умови роботи, аніж на державному телеканалі.

Позитивно, що деякі приватні телеканали Закарпаття усвідомлюють важливість різнотематичного телепродукту, створюють власні чи закуповують пізнавальні, дитячі програми, проєкти медичного, економічного, туристичного, спортивного спрямування тощо. Притому слід констатувати й відсутність якісних аналітичних, історичних телепрограм, контенту для підлітків та молоді, програм патріотичного спрямування і натомість наявність телесюжетів, окремих програм з ознаками замовності. Причинами цього є подеколи нерозуміння власником телеканалу важливості такої медіапродукції; відсутність прибутків від трансляції; використання телеканалів як медіаплатформи для політичної агітації; незнання засад організації телемовлення і ведення медіабізнесу. Тому єдиною можливістю розвитку конкурентного телеринку є зменшення його залежності від політиків-олігархів.

РОЗДІЛ IV. НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЗАКАРПАТТІ

4.1. Особливості становлення Суспільного мовлення на Закарпатті в загальноукраїнському контексті

Рівень демократичності держави визначається існуванням і можливостями її суспільного мовлення, серед цілей якого – «сприяння формуванню громадянського суспільства» [267]. Теоретик масової комунікації Д. Мак-Квейл окреслював суспільне мовлення як таке, що має на меті задовольняти потреби всіх громадян: «Серед таких потреб – універсальне обслуговування, особливі потреби меншин, деякі види освітніх послуг, а також служіння демократичній політичній системі за допомогою відкритого доступу різних сил, підтримування загальних інформаційних цілей, задоволення особливих потреб політиків у виборчому та урядовому процесах» [116, с. 484]. Такими потребами з причин відсутності прибутків нехтують комерційні мовники, а суспільне, навпаки, – забезпечує їх.

Українські дослідники, громадські діячі свого часу дискутували щодо назви мовлення, яке працює в інтересах суспільства. Право називати його «громадським» відстоювали науковці Н. Гусак [55], І. Кирич [89], І. Клименко, Р. Павленко [94], а «суспільним» – Т. Чепурняк [226], О. Джолос [63], С. Здіорук, С. Гнатюк [75], О. Приходько [160] та ін. Врешті у Законі «Про Суспільне телебачення і радіомовлення» було закріплено назву «Суспільне». Натомість термін «громадські телеорганізації» фігурує в Законі «Про телебачення і радіомовлення» для назв неприбуткових телерадіоорганізацій, що функціонують з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад [144, с. 18].

Україна однією з останніх серед членів Ради Європи створила Суспільне мовлення. Причинами цього було нерозуміння суті такого мовлення; зацікавленість політиків у використанні можливостей державного телерадіомовлення; міркування про те, що тільки державне мовлення провадить державну, патріотичну лінію; незацікавленість журналістів у змінах; відсутність

конкурентного середовища в секторі державних ЗМІ [144, с. 8]. Утім найважливішою з-поміж названих причин була відсутність політичної волі, адже законодавчі передумови для Суспільного існували ще з 1997 року – часу прийняття закону «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України». За підрахунками С. Остапи, В. Міського, І. Розкладая, у 1997–2013 рр. було створено 11 законопроектів щодо Суспільного мовлення.

Врешті 17 квітня 2014 р. в Україні ухвалили закон «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України». Однак активних дій щодо створення самого мовлення не відбулося, причинами чого називають відсутність чіткого механізму; воєнні дії на Сході; позачергові вибори; економічні проблеми тощо. Процес створення Суспільного мовлення гальмувався і внаслідок небажання керівників, працівників ОДТРК долучатися до реформи через побоювання щодо зникнення регіонального мовлення, а разом із тим і гарантій на достойні пенсії, пільги. Відтак лише після підписання 7 квітня 2015 року Закону «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» були обрані представники до Наглядової ради НСТУ, а восени того року в усіх областях зареєстрували філії НТКУ. Затим розпочався процес переходу працівників і майна від старих державних телерадіокомпаній до філій. Невдовзі переоформили всі ліцензії телерадіокомпаній, реорганізованих у Суспільне. Фактично у жовтні 2016 р. відбулося об'єднання всіх ДТРК із НТКУ, яким звершився перший етап реформування системи телерадіомовлення [144, с. 48–50].

На базі Закарпатської ОДТРК «Тиса-1» восени 2015 р. була створена Філія ПАТ НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція» (згодом – НСТУ, із серпня 2020 р. – філія АТ НСТУ), до складу якої спочатку входили телеканал «Тиса-1» та радіостанції «Ужгород» і «Тиса FM». Активний період розвитку Суспільного мовлення в крайній західній області України припадає на 2017–2018 рр., коли відбулися суттєві перетворення на рівні контенту (зменшилася кількість програм); змінилася назва телеканалу (із 2018 р. замість телеканалу «Тиса-1» мовить «UA: Закарпаття»); відбулися зміни у штаті (із 250 працівників залишилося 119). У 2017 р. почали закривати вузькоспеціалізовані програми на

юридичну, медичну тематику, замість яких ввели щоденну 26-хвилинну прямоефірну програму «*Tusa Live*». Попри це, започатковували й нові передачі, наприклад, дитячу «*Я знаю!*» (модернізований варіант відомої раніше програми «4+1»), розважальну «*Хлоп-шоу*». Було розформовано творчо-виробниче об'єднання «Експеримент». У цей період телеканал мав 24-годинне мовлення, але де факто виготовляв щодня по 6 годин власного контенту. Аби мовити 24 години на добу, журналісти зверталися до архівів, частину програм брали за обміном в «*UA: Першого*», інших регіональних філій ПАТ «НСТУ» [382]. Зазначимо, що для Суспільного мовника Закарпаття в цей період були характерні недоліки, типові для всіх обласних телеканалів і виявлені в процесі аудиту 2017 р. Це передусім кількісний, а не якісний принцип у створенні контенту; нечіткі формати телепрограм (особливо культурологічних, для національних меншин); відсутність кореляції кількості оригінальних телепрограм із кількістю працівників філії та розміром регіону; зорієнтованість інформаційно-аналітичних авторських програм на висвітлення діяльності органів влади [437].

Крім організаційних проблем, що були пов'язані і з відтоком кадрів з організації, у період юридичної ліквідації Закарпатської ОДТРК виникали різні труднощі: бюрократичні перешкоди, спротив і неусвідомлення суті реформи працівниками цих структур; небажання керівників перетворювати філії на корпункти тощо. Тодішній генеральний директор В. Мещеряков, який очолював ЗОДТРК (згодом філію НТКУ) з 2012 до 2018 рр., мав шанси стати менеджером закарпатського Суспільного мовника, однак вирішив піти з цієї посади [365]. Після проведення відповідних конкурсів продюсером і менеджером філії стали Є. Тичина та М. Поляковський, які раніше працювали тут на посадах журналістів, керівників підрозділів. Притому слід віддати належне й попередньому керівнику – В. Мещерякову, якому вдалося вирішити низку господарських проблем телерадіокомпанії. Зокрема, була відремонтована опалювальна система, відреставровано фое студії, перукарня, відкрито музей історії телеканалу, створено ньюзрум, в якому з березня 2018 р. працювали новинарі й творці проєкту «*Тема дня. Ужгород*» і звідки сьогодні виходять

випуски новин «UA: Закарпаття». Крім цього, спільно з іноземцями було розпочато проєкт із відновлення будинку радіо [388], (Див. Додаток Е). Коли в період Революції Гідності громадські активісти намагалися піддати процедурі люстрації В. Мещерякова через його причетність у минулому до політиків із «Партії регіонів», трудовий колектив підтримав гендиректора, висловив йому довіру [409]. Колишній гендиректор спочатку схвалював створення Суспільного мовлення, однак коли на початку 2020 р. у філіях розпочалися протести проти скорочень і закриття окремих проєктів, В. Мещеряков почав публічно критикувати керівництво НСТУ, філії вже у статусі голови Закарпатської обласної організації Національної спілки журналістів України.

Із травня 2017 до травня 2018 р. у всіх регіональних філіях Суспільного відбулися майже однакові зміни. Виробництво уніфікованого контенту було зведене до 3 год 5', а телемовлення організоване за типовою структурою, у якій перевага надавалася ранковим і вечірнім розважальним програмам, інформаційно-аналітичним, передачам, програмам мовами національних меншин (у трьох філіях, де ведеться таке мовлення) (Див. Додаток Д 5). Суттєвих змін як на змістовому, так і на формальному рівні зазнала інформаційна програма «Вчасно», що з 2018 р. називається «Новини». Випуски мали чітко зафіксоване місце у сітці мовлення – виходили наживо 7 разів на день: у ранковому блоці – о 7:30, 8:00, 8:30, в обідньому і вечірньому із сурдоперекладом – о 13:30, 17:00, 19:00, 20.30. При цьому кількість сюжетів, оголошень і матеріалів у форматі дикторської начитки в підсумковому випуску коливалася в межах 5–7. Повноцінні сюжети (до 3') повторювали в кількох випусках упродовж дня, показували і в ранкових новинах наступного дня. Слід відзначити зміни на рівні композиції сюжетів: від повного дикторського супроводу упродовж сюжету – до збільшення кількості коментарів і подеколи мінімального журналістського втручання, чи й узагалі переходу одного коментаря в інший. Так, у багатьох випусках інформаційної програми за 2018 р. ведуча робила підводку до сюжету, який розпочинався безпосередньо з коментарів кількох осіб (3–5), а ближче до середини сюжету автор розповідав про перебіг події. Така верстка додавала

сюжету динаміки, утім не в усіх розглянутих випадках була виправданою, оскільки коментарі героїв не відображали всієї ситуації. Відтак це свідчило про порушення журналістських стандартів, передусім повноти інформації, балансу думок і точок зору. Переваги й недоліки новинної програми були відзначені також в узагальнених моніторингах матеріалів із порушенням професійних стандартів у новинах регіональних філій НСТУ, здійснених ГО «Детектор медіа» [381, 419, 420, 421]. У випусках майже не виникало проблем з оперативністю і точністю, різноматичністю (у новинах була приділена увага всім галузям, меншою мірою – релігії, спорту, війні на Донбасі). Так, показник дотримання стандартів журналістики покращився у період із 2017 до 2019 рр. Кількість замовних матеріалів зменшилася з 7 % у 2017 р. до 0 % у 2019 р. [381, 395].

У 2019 р. найзахідніша філія Суспільного – Закарпатська – працювала згідно з Концепцією регіонального мовлення, затвердженою Наглядовою радою ПАТ «НСТУ» на 2018–2019 роки. Виготовляли 3 години 5' щоденно, як і всі філії в Україні. У цей час виходило двогодинне ранкове шоу *«Ранок з UA: Закарпаття»* (було представлено в ефірі до середини 2020 р.), вечірня розважальна програма *«Вечір добрий»*, випуски новин, інформаційно-аналітична *«Тема дня»*. Крім того, щотижня – програма для національних меншин тривалістю 26'. Телеканал зберігав 24-годинне мовлення [478].

Радикальніші зміни для регіональних студій запропонували в Концепції регіонального мовлення ПАТ «НСТУ» на 2020–2021 роки. Так, інформаційно-аналітичний блок скоротили майже до години й запропонували у вечірньому слоті, ранковий інтегрували у всеукраїнське ранкове шоу, а інші програми виготовляти спільно з іншими філіями Суспільного чи на аутсорсі. Тобто близько 3 годин мовлення планували замовляти замість того, щоб розвивати своє виробництво, забезпечувати роботою власних працівників, використовувати наявні ресурси, оновлювати техніку тощо. Було передбачено зміну принципів виробництва контенту, наслідком чого мало стати зменшення кількості штатних працівників і перехід на проєктний менеджмент [478], (Див. Додаток Ж). Подібні зміни негативно сприйняли у багатьох регіональних студіях, окремі активісти

створили комітети порятунку Суспільного мовлення, до обговорення долучалися представники Національної спілки журналістів України, політики, громадські діячі. Навесні 2020 р. на заваді скорочень стала пандемія, відтак працівників перевели на неповні ставки. Частина з них залишилася працювати і задіяна до виробництва міжрегіонального контенту. Через недофінансування Суспільного мовлення запуск важливих проєктів відтермінували до осені 2020 р. У другій половині 2020 р. в ефірі *«UA: Закарпаття»* розпочали вихід проєкти *«Земля наближена до неба»*, *«Культ. Особистості»*, а також програма, створена Координаційним центром мовлення національних меншин Суспільного та регіональними командами *«Відтинки України»*. Після закриття програми *«Ранок на UA: Закарпаття»* скоротили три ранкові випуски новин, що були інтегровані в ранкове шоу. Відтак щобудня з 19 до 20-ї години тривала інформаційна година (випуск новин та аналітика). Ще один випуск новин виходив о 17.00.

Таким чином, з часу створення Суспільного телебачення і радіомовлення відбулося чимало перетворень у регіональних філіях, зокрема й у філії ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція» (з серпня 2020 р. – АТ «НСТУ»): на рівні менеджменту (створення філій замість ОДТРК, зміна назви телеканалів), у сітці мовлення (зменшення тривалості унікального мовлення до 3 год 5' на добу, пізніше – майже до години, визначення пріоритетним інформаційно-аналітичного, розважального напрямів, закриття редакцій, а разом із ними й різнотематичних програм), в організації виробництва (виготовлення програм спільно з іншими філіями чи на аутсорсі), у штатному розписі (зменшення чисельності штату із 250 осіб до 119, подальше скорочення). Із часу затвердження нової Концепції регіонального мовлення на 2020–2021 рр. стало зрозуміло, що регіональні філії поступово трансформують у бюро, зменшують обсяги власного виробництва і надають переваги медіапродукту, виготовленому на замовлення у сторонніх приватних структурах. Незважаючи на обіцянки розвивати регіональне мовлення, правління ПАТ «НСТУ» всіляко намагалося звести мовлення регіональних студій до мінімуму, зекономити на приміщенні, яке здавали в оренду, навіть на перевезеннях журналістів, оскільки для потреб

використовували не власний транспорт, а користувалися послугами служб таксі. Усе це в кінцевому результаті було спрямовано на скорочення людських ресурсів, а отже, і витрат, пов'язаних із ними.

4.2. Діяльність регіонального телебачення в умовах активного розвитку новітніх медіа (соціальних мереж, інтернет-телебачення)

На сучасному етапі розвитку традиційні ЗМІ вступають у конкуренцію із новітніми медіа, якими є «всі електронні медіа та ті, які функціонують в інтернеті (сайт газети чи журналу, інтернет-радіо, трансляція ТВ-каналу через ютуб, гіпертекст, навіть звичайний блог)» [102, с. 9]. Такі медіа ще називають цифровими, дигіталізованими, а також новими. Щодо останньої назви, вона не є синонімічною до «новітніх», як ідеться в окремих джерелах [143]. Ці слова мають відмінне значення, оскільки «новий» – це той, «який недавно виник, з'явився, не існував раніше; недавно зроблений, створений і т. ін», а «новітній» – такий, який «охоплює сучасний період, стос. до нього; сучасний, теперішній» [180, с. 434]. Ознаки новітніх медіа визначені одним із їхніх теоретиків Д. Мак-Квейлом. Це дигіталізація, конвергенція, інтернет-дивергенція, адаптація соціуму до нових культурних ролей, що пропонує мережа, створення нової публічної сфери, фрагментація і внутрішнє розмивання «медіаінститутів», редукція соціального контролю [116]. Доступність перегляду новітніх медіа в будь-якій точці земної кулі за умов наявності інтернету робить їх всеосяжними. До слова, в Україні аудиторія інтернету в період 2008 – 2017 рр. зросла із 15% (5,8 млн) у 2008 р. до 64,8% (21,6 млн) у 2017 р. Натомість із 2016 до 2019 р. показник інтернет-проникнення в Україні зріс одразу на 6–7%, однією з причин чого називають «смартфонізацію» населення. Інтернет-користувачами у 2019 р. було майже все населення України віком до 35 років [401].

Українські дослідники розглядають новітні медіа переважно крізь призму глобалізації, інформаційних викликів (Б. Потятиник), трансформації традиційних ЗМІ та пов'язаних із нею процесів конвергентності, кросмедійності (Л. Василик, Н. Виговська, В. Шевченко, І. Черемних), використання соцмереж

у роботі журналіста (О. Голуб) тощо. Натомість взаємодія регіональної тележурналістики з новітніми медіа, зокрема соцмережами, залишається малодослідженою, хоч у такої співпраці є чимало переваг: інтерактивність; пошук героїв і актуальних тем у межах регіону; популяризація медіабренду та ін. [204]. Незважаючи на суттєві відмінності, традиційні й новітні медіа мають також спільні функції: інформаційну, впливу на громадську думку, організаційну тощо. О. Гресько визначає такі можливості взаємодії двох видів медіа: благодійна і меценатська діяльність; безпосередній інтерактив з аудиторією; візуалізація інформації; масова комунікація в режимі реального часу; медіалізація подій і заходів; монетизація інформаційної діяльності; миттєвий вимір чисельності аудиторії; подолання мовного бар'єру; популяризація теле- або радіопродукту; поширення конвергентної культури ЗМК; просування бренду теле- або радіоканалу; соціалізація; тематична сегментація контенту; трансформація новинної парадигми; фандрайзинг [54, с. 8–9]. В. Шевченко зауважує, що новітні медіа «генерують інформацію в режимі реального часу, персоналізують її доставку споживачеві, надають йому можливість брати участь у її творенні, впливати на процес колективної медіаторчості» [143].

3-поміж новітніх медіа важливе місце посідає інтернет-телебачення. Воно є альтернативою цифровому мовленню, особливо якщо якість сигналу Т2 незадовільна. Л. Федорчук виділяє такі типи мовників, що транслюють свій контент у мережі: традиційні телеканали, для яких головним пріоритетом є виробництво ефірного офлайнового продукту; телеканали, що не мають офлайнових версій і свій контент пропонують тільки в інтернеті; сайти-колектори відеоконтенту, що дають користувачеві можливість переглянути програми різних виробників; інтернет-ЗМІ, для яких створення відеоконтенту не є сферою основної діяльності: окремий тип сайтів, що пропонують відеоконтент, – відеохостинги [215]. У медіапросторі Закарпаття найбільш поширені перший та другий тип. До медіапроектів, що не мають офлайнових версій, однак позиціонують себе як журналістські, належать інтернет-телеканал «*Їжак.UA*» та

авторські програми «*Akurat Закарпаття*», «*Потрібна розмова*» (Див. Додаток В 8).

Інтернет-телеканал «*Їжак.UA*» працював у 2018 р. і був чи не першим новітнім медіа в регіоні, що використовував для поширення відеопродукції лише відеохостинг «Ютуб» [403]. Канал заснував колишній журналіст телеканалів «*Тиса-1*», «*21 Ужгород*», а нині народний депутат А. Костюх. Потребу створення такого мовника він пояснював належністю телевізійних медіа олігархам чи державі (хоча на той час уже існувало Суспільне телебачення й радіомовлення). «*Їжак.UA*» мав ознаки інтернет-телебачення на технологічному і формальному рівнях. Глядачам пропонували інформаційну програму «*Щодня*», програму на тему психології «*Психологія*», сюжети, репортажі, звіти з різних подій. А. Костюх намагався популяризувати інтернет-телеканал, залучати працівників і з-поміж студентів відділення журналістики [340]. Програми цього інтернет-телеканалу, що більше нагадував відеоблог, потребували вдосконалення на рівні як змісту, так і форми (підвищення культури мовлення журналіста, зменшення тривалості програм, урізноманітнення студійних інтерв'ю додатковими елементами тощо). У середині 2019 р. А. Костюх був обраний депутатом Верховної Ради від партії «Слуга народу», тому інтернет-телеканал «*Їжак.UA*» з того часу не розвиває.

У новітніх медіа з 2018 р. реалізують і розважально-просвітницький медіапроект «*Akurat Закарпаття*» (автор і вед. Н. Штефуца), що має вигляд цілісної інформаційно-просвітницької телепрограми, наповнення якої становлять репортажі, нариси, інтерв'ю про туристичні місця, історію, культуру, традиції, архітектурні об'єкти, відомих закарпатців. У змістовій площині відзначимо високий рівень відео й тексту, логічно продуману композицію, ретельний підбір героїв, доречне використання діалектного мовлення, що відображає колорит місцевості. Медіапроект «*Akurat Закарпаття*» притаманні риси новітніх медіа: випуски поширюють на сторінках у фейсбуці (3,5 тис. уподобань, 4,13 тис – стежать у листопаді 2019 р.) і в ютубі, що означає доступність, всеохопність, інтерактивність, акцент на розважальність [Див. дет.:

338; 339]. «*Akurat Zakarpatтя*» допомагає розвитку іншого проєкту його авторки (до слова, колишньої працівниці телеканалу «*Tusa-1*» і генпродюсерки телеканалу «*21 Ужгород*») Н. Штефуци – туроператора «Transcarpathia tour». Тобто його можна розглядати як частину кампанії для налагодження зв'язку з клієнтами, а також створення власного іміджу, оскільки Н. Штефуца не заперечувала можливості займатися регіональною політикою в майбутньому, про що розповідала в ефірі телеканалу «*21 Ужгород*» (На часі. 30.09.19), а наприкінці 2020 р. стала депутатом обласної ради VIII скликання. До слова, «*Akurat Zakarpatтя*» за відносно короткий час існування вже має в архіві й музичний фільм «Винобрання» (у співпраці з Закарпатським народним хором), натомість колишній державний телеканал призупинив діяльність у напрямку підготовки власних фільмів, хоча до реформування активно розвивав і кінодокументалістику.

За принципом медіапроєкту «*Akurat Zakarpatтя*» із 2020 р. у соцмережі «Ютуб» розвивається авторська програма «*Потрібна розмова*» (авторка та ведуча – колишня журналістка державного мовника Б. Цьока). За жанром випуски програми є портретними телеінтерв'ю з відомими, цікавими, творчими особистостями Закарпаття. У «*Потрібній розмові*» відчувається наслідування програм відомих блогерів та журналістів (до прикладу, Ю. Дудя, Д. Гордона, Я. Соколової, К. Осадчої та ін.), оскільки ведуча нерідко ставить провокативні запитання співрозмовникам, схиляє їх до відвертої бесіди, а також пропонує інтригуючі відеоанонси з метою залучення аудиторії. Водночас такий підхід вирізняє цей медіапроєкт з-поміж інших регіональних телепрограм, створених у жанрі портретного інтерв'ю. Поширення подібних авторських медіапроєктів свідчить про перспективність взаємодії традиційних засобів масової інформації з новітніми, зокрема з соціальними мережами, а в окремих випадках навіть переважання других над традиційним ТБ. Це підтверджують і дослідження аудиторії. Так, згідно з результатами щорічного опитування «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.», 68% респондентів використовували соціальні мережі для отримання новин (на відміну від 53 % у

2018 р.), а популярність та охоплення аудиторії телеканалами знизилися до 66% в порівнянні з 77% минулого року [402]. Для журналістів соціальні мережі є одним із найперспективніших засобів просування масмедійного продукту на ринку. ЗМІ можуть ефективно використовувати ці платформи для пошуку тем, героїв, відстежування трендів, рекламування своїх матеріалів, здійснення інтерактивності з аудиторією, врешті, формування і підтримання власного іміджу.

Закарпатські телеканали досить активні у новітніх медіа, майже всі мають власні сайти. Аналіз сторінок у соцмережі «Фейсбук» та відеохостингу «Ютуб» (який теж відносять до соцмереж) хронологічно охоплює 2019 р. – квітень 2020 р. Подібні дослідження популяризації програм Суспільного мовника Закарпаття в соціальних мережах нами здійснені в 2015–2016 рр., що дозволило простежити кількісні і якісні зміни [203].

Так, *Філія НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція»* напередодні реформування була представлена у таких соцмережах: «Фейсбук», відеохостингу «Ютуб», а до 2018 р. у «Твітер» та «Гугл+». Наприкінці 2019 р. запрацювали сторінки в «Інстаграм» та «Телеграм». У соцмережі «Фейсбук» сторінку Суспільного телеканалу – колишнього державного мовника «*Тиса-1*» – кілька разів перейменовували, що було зумовлено реформуванням структури, а також об'єднанням зі сторінками телепроектів. Із квітня 2020 р. вона називається «*Суспільне Закарпаття*». Кількість осіб, що «уподобали» цю сторінку, тобто підписалися на неї й переглядають її оновлення у стрічці новин, у листопаді що після перетворення державного каналу в Суспільний поступово змінювався й підхід до створення контенту в соцмережі. Зокрема, відмовилися від практики повторення в публікаціях фрагментів дикторської начитки, як це було на сторінці колишнього державного мовника, а також розміщення покликань на канал у ютубі [Див. дет.: 203, с. 38]. Майже всі публікації на сторінці були організовані за принципом: оригінальний текст, у якому пояснювали основний зміст (чи коротко переповідали новину); називали проблемні питання, розглянуті у

випуску; анонсували нову тему з обґрунтуванням її актуальності; вказували авторів сюжету, ведучих, гостей програми, до міри використовували смайли, символи для урізноманітнення тексту тощо. Якість відео, удосконалені технічні можливості дозволяли переглядати відеоконтент безпосередньо в соціальній мережі, а також транслювати його в прямому ефірі, коментувати, оцінювати в реальному часі [204]. Тобто соціальні мережі насамперед слугують платформою популяризації ефірного продукту, засобом для миттєвої взаємодії з глядачами. Зауважимо, що на сторінці «*Суспільне Закарпаття*», єдиній з-поміж сторінок інших регіональних мовників, запропоновано інформацію про мету, принципи, завдання й предмет діяльності Суспільного мовника.

У відеохостингу «Ютуб» офіційний канал Суспільного мовника існує з серпня 2016 р. У той час на сторінці було 145 підписників. У листопаді 2019 р. кількість досягла 8,47 тис. користувачів, а в квітні 2020 р. – 10,8 тис. Крім цього каналу, в ютубі представлені неактивні сторінки: «*tysal tv*» (3,11 тис. користувачів у квітні 2020 р.), «*Закарпатська філія НТКУ Туса-1*» (1,5 тис. користувачів у квітні 2020 р.), «*Tusa 1*» (1,8 тис. користувачів у квітні 2020 р.). Канал «*Суспільне Закарпаття*» вирізняється з-поміж названих якісним оформленням із використанням фірмових кольорів, логотипу; згрупованих списків відтворення за назвами програм чи редакціями, що полегшує пошук. Водночас зафіксовано й недоліки – відсутність титрів у відео, вказівки на авторів та ведучих телепрограм, дати виходу в ефір (крім новинних сюжетів). Такі додаткові, на перший погляд, відомості важливі в контексті дотримання авторських прав, для популяризації контенту, його творців [204]. Зауважимо, що в квітні 2019 р. закарпатська філія запустила новий сайт із функцією перегляду наживо. А з липня 2018 р. програми виходять у якісному форматі 16:9 [473].

Усі недержавні закарпатські мовники також представлені у соцмережі «Фейсбук» та відеохостингу «Ютуб» і ведуть власні сторінки українською мовою (крім угорської частини телеканалу «*21 Ужгород*» – «*TV21 Ungvár*», яка транслює контент угорською). Безумовно, кількість їхніх підписників суттєво відрізняється, що залежить від часу заснування сторінки, оперативності

публікації; якості контенту; промоції тощо. Найменше охоплення аудиторії в новітніх медіа з-поміж закарпатських мовників демонстрував телеканал *Виноградів ТВ*. У листопаді 2019 р. він мав 1041 користувачів у фейсбуці і 2,21 тис. у ютубі [479; 480]. Публікації були неоперативними, часові проміжки сягали кількох місяців і навіть пів року, сайт телеканалу не працював. У квітні 2020 р. мовник демонстрував несуттєве зростання аудиторії: 1 тис. користувачів у фейсбуці та 2,46 тис. у ютубі. Приблизно на такому рівні було охоплення й іншого мовника – «*РТК “Хуст”*»: у листопаді 2019 р. – 4,59 тис. уподобань у фейсбуці 713 осіб у ютубі. Контент цього каналу, як і попереднього, не пристосований до потреб сучасного телебачення, тим паче до оприлюднення у соцмережах, на інших платформах. Відтак погана якість зображення, застарілий спосіб монтажу з використанням анімації, відсутність інтерактивних постів знижують увагу до сторінки. Сайт телеканалу теж потребує грамотного обслуговування, оскільки всі матеріали завантажують з ідентичними зображеннями [462].

Один із найдавніших приватних мовників – «*М-Студіо*» – у відеохостингу «Ютуб» мав 20,2 тис. користувачів у листопаді 2019 р. і 20 тис. уподобань у соцмережі «Фейсбук» [422; 423]. У квітні 2020 р. аудиторія зросла до 23,8 тис. у першій соцмережі і до 26 тис. – у другій. Крім відео хорошої якості, пристосованого для потреб мережі, адміністратор сторінки додає коротку інформацію про зміст сюжету. Утім взаємодія з користувачами недостатня – телеканал збирає всього з десятків лайків під постом, кілька десятків – у разі резонансної події й перепостів. Телеканал має власний сайт, оновлений у 2018 р., на якому публікують випуски телепрограм [424].

На сторінці телеканалу «*21 Ужгород*» у фейсбуці було 7,6 тис., а в ютубі – 3,55 тис. підписників у листопаді 2019 р. [333; 334]. Угорська частина телеканалу – «*TV21 Ungvár*» – у ютубі мала 571 користувача, а у фейсбуці – 12,46 тис. [344, частина телеканалу – «*TV21 Ungvár*» – 14,9 тис. «уподобань») та до 3,9 тис. у ютубі (угорська частина телеканалу – «*TV21 Ungvár*» – 1,3 тис., інший акаунт

цього ж мовника – «*Ungvar TV*» – 582 користувачі). Українськомовні програми цього мовника поширювали через фейсбук самі ж ведучі (програми «*Мій тиждень*», «*Територія спорту*», «*Роман Сов'як у мережі*» тощо). Сайт телеканалу не працює, хоча після ребрендингу «*21 Ужгород*» мав власний ресурс із можливістю онлайн-трансляції.

Незважаючи на те, що телеканал «*Sirius*» восени 2019 р. перебував у процесі закриття, він зберігав найбільшу з-поміж закарпатських телеканалів аудиторію у фейсбуці – 48,4 тис. уподобань, у ютубі – 7,82 тис. користувачів [342; демонстрував зростання аудиторії до 50 тис. підписників у фейсбуці та 9,2 тис. підписників у ютубі. Усі відеоматеріали завантажували на сайт, який працював із початку діяльності телеканалу, утім з осені 2019 року майже не оновлюється медіапросторі не впливає на кількість онлайн-підписників і популяризацію в соцмережах. Набагато важливішими є вміння грамотно, креативно вести й активно оновлювати сторінку, здійснювати платну промоцію, поширювати матеріали на персональних сторінках авторів, героїв програм тощо.

Телеканал «*Перший кабельний*» у листопаді 2019 р. мав 35 233 уподобання у фейсбуці і 9,33 тис. користувачів у ютубі [440; 441]. У квітні 2020 р. його аудиторія також зросла до 46,5 тис. у фейсбуці та 13 тис. у ютубі. Сайт телеканалу функціонує і як окреме видання, має різні рубрики, зокрема, активно наповнює розділи кримінал і політика [442].

Кабельний телеканал «*Uzhinform*» у листопаді 2019 р. мав 6,71 тис. підписників у ютубі та 5,74 тис. уподобань у фейсбуці. У квітні 2020 р. аудиторія зросла до 6,8 тис. у фейсбуці та 7,6 тис. у ютубі. Сайт «*Uzhinform*», до слова, частково повторює ідею соцмережі, оскільки дозволяє ознайомитися з кількістю переглядів кожного відео на офіційному сайті, «уподобати» його чи прокоментувати [Див. дет.: 350; 351; 352].

Таким чином, взаємодія закарпатських телеканалів із новітніми медіа реалізовується через популяризацію контенту за допомогою соцмереж,

використання останніх як джерел інформації (зокрема, отримання унікального фото-, відеоконтенту); прямих трансляцій телепрограм (що сьогодні ефективно використовує телеканал *«UA: Закарпаття»* на сторінці у фейсбуці). Зауважимо, що під впливом новітніх медіа на регіональному телебаченні розвивалися й нові формати. До прикладу, у 2018 р. закарпатська філія Суспільного пропонувала дитячу пізнавально-розважальну програму *«Tusa-vlog»*, у випусках якої імітували стрім із різних заходів.

Розвиток телеканалами власних сайтів також демонструє можливості поєднання традиційної журналістики з новітніми медіа. Сайт виконує функцію ознайомлення глядачів із діяльністю мовника; дає можливість перегляду програм телеканалу в реальному часі чи архівних записів тощо. Всі закарпатські мовники мали власні сайти, утім у 2019 р. окремі з них тимчасово закриті (*«Виноградів ТВ»*) чи перебувають у процесі оновлення, створення (*«21 Ужгород»* і *«TV21*

Порівнюючи аудиторію телеканалів у соціальних мережах у листопаді 2019 р. і квітні 2020 р., відзначимо збільшення кількості підписників усіх мовників в обох соціальних мережах: від кількадесят осіб (до прикладу, *«Виноградів ТВ»* у фейсбуці) до 11 тис. осіб (*«Перший кабельний»* у фейсбуці). Притому слід відзначити, що навіть телеканал, який припинив телемовлення восени 2019 р. – збільшив аудиторію у фейсбуку та в ютубі орієнтовно на 2 тис. підписників. Суттєвою помилкою мовників є функціонування кількох акаунтів у соцмережах, оскільки це призводить до розпорошування уваги користувачів та й узагалі до втрати довіри, зниження зацікавленості аудиторії.

Незважаючи на те, що сторінки регіональних телеканалів мають десятки тисяч підписників, це невелике охоплення аудиторії в межах Закарпаття, оскільки в області проживає понад мільйон осіб. Тож телеканалам слід працювати над збільшенням чисельності онлайн-глядачів, активніше взаємодіяти з ними. З-поміж основних недоліків, які, на наш погляд, заважають розвитку сторінок каналів у соцмережах, – однотипний підхід до створення постів; нерегулярний постинг; малоінформативний текстовий супровід;

відсутність титрів у відео та ін. Встановлено, що для ефективної взаємодії традиційних і новітніх медіа телеканалам слід і надалі працювати над збільшенням чисельності онлайн-глядачів, залучати фахівців до створення контенту в соцмережах. При цьому варто пам'ятати, що ефективне ведення сайтів і популяризація медіапродукту в новітніх медіа вимагає окремої посади SMM-менеджера, а в кращому випадку – окремого структурного підрозділу з різними фахівцями. Нерідко публікацію постів роблять тележурналісти, у яких не вистачає часу на таку діяльність, що позначається на якості ведення сторінок. З-поміж закарпатських телеканалів лише Суспільний мовник на початку 2020 р. оголосив наміри щодо створення окремого диджитал-відділу. Відтак недооцінювання переваг новітніх медіа, а також їхнє неграмотне використання призводить до втрати одного з найбільш ефективних і найдешевших майданчиків для взаємодії з аудиторією.

4.3. Проблеми й перспективи телебачення Закарпаття – прикордонного, мультикультурного, поліетнічного українського регіону

Друковані видання, радіо- й телепрограми мовами національних меншин є невід'ємною складовою закарпатського медіапростору з початку розвитку тут крайової журналістики. Оскільки, починаючи з XIX ст., на території Закарпаття змінилося сім держав і державних утворень, у крайній західній області відбувалися й зміни етнічної картини. Крім корінної нації – українців, – найбільш чисельними етноспільнотами в різні роки були угорці, румуни, євреї, роми, чехи і словаки, німці, росіяни. Утім задоволення їхніх інформаційних потреб у дорадянський і радянський періоди залежало від політичного устрою, ідеології держав, до яких уходило Закарпаття. Тому деякі національні громади (словаки, роми, німці, євреї) не мали радіо- й телепрограм рідною мовою в період СРСР та одержали право на інформацію лише після здобуття Україною незалежності.

Відповідно до результатів переписів 1921 р. і 1930 р., на території Закарпаття (що тоді входило до Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь) проживало 62–62,2% українців, 17,2–16% угорців, 13,4–13,1% євреїв, 3,3–4,8%

чехів і словаків, 1,9–1,7% румунів, 1,8–1,9% німців, 2,1–0,3% представників інших національностей [198, с. 18]. Згідно з дослідженням О. Мальця [119, с. 41, 76], у 1938 р. із тодішніх 840 тисяч осіб українці становили 62,2%, угорці – 16%, євреї – 13,1%, чехи і словаки – 4,8%, німці – 1,9%, інші – 2%. У 1946–1989 рр. етнічна ситуація зазнала суттєвих змін: найчисельнішими національними меншинами після корінного населення – українців (68–78,4%) – були угорці (17,4–12,5%), румуни (1,6–2,4%), словаки (1,7–0,6%), росіяни (1,5–4%), роми (0,06–1%), німці (0,3%). У період незалежної України значних змін у чисельності меншин не відбулося. Так, відповідно до всеукраїнського перепису населення 2001 року, на Закарпатті проживали представники понад 100 національностей і народностей [257]. Із того часу донині найбільш чисельною корінною громадою є українці (80,5%). Крім них, тут проживає найбільша в Україні угорська спільнота (12,1% від населення краю), єдина в Україні – словацька (0,5%), одна з найбільших – румунська (2,6%), чисельна ромська громада (1,1%).

Порівнюючи ставлення різних держав до національного питання на Закарпатті, найбільш лояльною до етноспільнот вважають політику Чехословаччини. Повага до інших народів у цій державі була задекларована на найвищому рівні: кожен депутат у парламенті мав право виголошувати промови рідною мовою [145, с. 76]. Попри це, корінній нації – українцям – упродовж років не надавали права на інформацію рідною мовою, про що докладно йшлося в підрозділі 2.1.

У радянський період етнічний аспект враховували з самого початку організації радіо й телебачення на Закарпатті. Вже в 1946 р. на обласному радіо, а в 1968 р. й на телебаченні регулярно виходили передачі українською, російською, угорською, румунською мовами. З того часу і донині колишній державний, а нині Суспільний телеканал транслює програми мовами етноспільнот. Утім у період СРСР тривалість і якість такого мовлення суттєво відрізнялася, що залежало не стільки від чисельності меншини, скільки від ідеологічного курсу держави. До прикладу, запобіжні заходи для протидії антисоціалістичній пропаганді у час активного розвитку телебачення у 60-х рр.

XX ст. виявлялися в тому, що телевежі в різних частинах республіки споруджували з розрахунку трансляції лише трьох програм – двох програм Центрального телебачення й однієї республікансько-обласної [124, с. 6]; жителям УРСР забороняли ввозити з-за кордону супутникові антени-«тарілки» для прийому зарубіжних телепередач із космічних ретрансляторів; не можна було купити радіоприймачі зі шкалою нижче 19 метрів, бо вони дозволяли слухати «ворожі голоси». Якщо комусь вдавалося купити потужніший прилад, «глушилки» оперативно влаштовували необхідні перешкоди, вимикали цілі діапазони хвиль [104, с. 23]. Масштабне дослідження інформаційної ситуації на Закарпатті провів у 1980 р. Інститут соціологічних досліджень АН СРСР. З'ясувалося, що 15 % жителів краю отримували інформацію з іноземних джерел («Голос Америки», «Радіостанція Свобода», «Бі-Бі-Сі», «Німецька хвиля», «Радіо Праги», «Радіо Румунії» і «Варшавське радіо»). Як стверджували автори дослідження, слухачів приваблювали музичні передачі, огляди новин, коментарі, а в проблемно-тематичному розрізі – національні, мовні питання, релігійна проблематика. Тож соціологи висловлювали стурбованість слабкою атеїстичною переконаністю закарпатців, особливо молоді. А прослуховування іноземних радіостанцій безпосередньо пов'язували зі зниженням інтересу до соціалістичних змагань і поширенням релігійних пережитків. У висновках було визначено необхідність формування у населення негативного образу зарубіжного комунікатора [293, с. 1–39]. Такі результати дослідження не видаються дивними з огляду на те, що закордонне телебачення у той період було цікавішим і різноманітнішим, що підтверджено й архівними джерелами. На румунському телебаченні, до прикладу, щомісячно транслювали по 18–20 художніх фільмів (переважно американських, італійських, англійських, французьких, західнонімецьких). Значну частину у вечірніх програмах закордонних студій займали музично-розважальні шоу, концерти, телевар'єте. Чимало ефірного часу відводилося трансляції й відеозапису важливих спортивних змагань міжнародного та європейського рівнів. Оперативністю відзначалися інформаційні передачі на міжнародну тематику, у яких часто

використовували кіноматеріали власних кореспондентів за кордоном і фрагменти обмінного відеозапису новин з інших країн [305, с. 49–50]. Тому влада намагалася вжити максимальних заходів, аби завадити закарпатцям переглядати такі «ворожі» передачі. У 80-х рр. на Центральному телебаченні ближче до півночі виходили програми ідеологічного спрямування для національних меншин: *«Плани партії, наші плани»* (угорською мовою), *«Наш радянський спосіб життя, наші радянські люди»* (угорською мовою), *«Події тижня»* (молдавською мовою) [16, с. 217].

Однією з найбільших меншин, щодо якої упродовж багатьох років тривала пропагандистська кампанія в медіа, була румунська громада. Журналістів зобов'язували збільшити рівень наукових публікацій, статей, тематичних передач, спрямованих проти націоналістичних концепцій румунської пропаганди, зокрема, поліпшити роботу редакції передач молдавською мовою студії телебачення й радіо [276, с. 4–7]. Все це відбувалося в руслі проголошеної в СРСР відмінності румунської мови від молдавської. Назви «румунська мова» і «румуни» були офіційно заборонені, на науковому рівні робилися штучні припущення про схожість молдавської мови зі слов'янськими. Із 1969 р. у структурі Ужгородської телестудії з'явилася редакція передач молдавською та окремо угорською мовами, редакція вечірніх програм [286, с. 56]. Усі передачі тривали у прямому ефірі. За жанрами це були радіо- й телевізії, багатосерійні телефільми, спортивні репортажі, лекції-концерти, вікторини. Також виходив цикл передач *«Міста-побратими»* про економічне та культурне співробітництво трудящих Закарпаття з трудящими міст Чехословацької Соціалістичної республіки та Угорської народної республіки [291, с. 16–17]. Радянська влада намагалася всіляко демонструвати інтернаціоналізм на екрані, однак у програмах для національних меншин здійснювала цілеспрямовану пропаганду. Редакції телепередач угорською й молдавською мовами на закарпатському телебаченні не були самостійними у творчому плані. У 60–80-х рр. у програмах цих редакцій нерідко дублювали основні матеріали інформаційної передачі *«Новини Закарпаття»*, а також кінорепортажі, теленариси інших редакцій. Самостійно

готували передачі до ювілейних дат, кінорозповіді, інформаційні матеріали про міжнародні події, телефільми молдавською, угорською мовами, а також телефільми з синхронним перекладом, одержані з інших студій. У таких програмах критикували буржуазний націоналізм, ворожу ідеологію, пропагували ідеї пролетарського інтернаціоналізму і дружби народів СРСР (*«Наш радянський спосіб життя»*, *«Добра традиція»*, *«Радянська людина»*, *«У наших друзів по змаганнях»*, *«В країнах соціалізму»* та ін.) [16, с. 214–215].

Щодо найбільшої після українців етнospільноти Закарпаття – угорців – хоч і не організовували пропагандистських кампаній, але намагалися всіляко перешкодити антирадянській інформаційній атаці з Угорщини. До прикладу, в 1962 р. радіопередачі угорською мовою перевели на кращий час, а радіовузли десяти населених пунктів, де проживали угорці, двічі на добу транслювали угорськомовні передачі з Москви. Відтак представники етносу могли слухати чотири радіопередачі на добу рідною мовою [275, с. 55–58]. Все це робилося з метою інформаційного впливу на угорську спільноту. Загалом упродовж усього радянського періоду створювали агітгрупи, посилювали виховання населення області в дусі дружби народів СРСР, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму.

Окремої уваги заслуговує редакція подовжених програм Закарпатського облкомітету, що існувала у складі головної редакції телебачення з 1967 р. Така програма складалася з кращих денних випусків українською, угорською і молдавською мовами, підбиралися кращі художні й документальні фільми, розважальні програми, концерти, а також передачі контрпропагандистського спрямування. Загальний обсяг мовлення редакції становив 24 години на рік – оригінального і запозиченого в інших редакцій матеріалу. Тривалість добового мовлення – 1 год 30'. Випуски виходили п'ять днів на тиждень – у середу, четвер, п'ятницю, суботу і неділю. Ефіри були вечірні й нічні, розпочиналися переважно о 22.45–23.00, а завершувалися о 1.30–2.00 ночі, тоді як програми Центрального й Українського телебачення тривали до 23.15–23.45, від чого програми й отримали назву «подовжені» [305, арк. 45–50]. Час трансляції обумовлювався

потребою завадити жителям Закарпаття переглядати іноземні програми після завершення роботи Центрального й Українського телебачення. Головними темами редакції подовжених програм був радянський спосіб життя, ленінська дружба народів СРСР, пролетарський соціалістичний інтернаціоналізм у дії, а також вистави обласних театрів, виступи колективів з республіки та з усієї країни, документальні, телевізійні, художні фільми, фільми-концерти, повторення випусків *«Новин Закарпаття»*, *«Панорами тижня»*.

Із 1974 р. виходила інформаційно-освітня програма *«Вивчаємо російську мову»*, спрямована на посилення русифікації Закарпаття. Офіційною метою програми було навчання школярів угорськомовних і молдавськомовних шкіл російської мови, а також «допомога» населенню глибше оволодіти цією мовою. Фактично, у перспективі йшлося про суцільну русифікацію області. Над створенням передачі працювало майже 20 осіб – представників народної просвіти, викладачів університету, вчителів-практиків. Суттєво допоміг у написанні перших сценаріїв письменник Ф. Кривін, який порадив увести в передачу персонажів Грамотного і Неука, які спілкувалися в ефірі у жартівливій формі. Основою сценаріїв були граматичні теми, питання правопису, вимови, походження слів, словотвору, лексика до розмовних тем, а пізніше – літературні теми, включені в шкільну програму. Слухачі навіть виконували домашні завдання. В окремих випусках розповідали про поширені помилки, зокрема, у мовленні угорськомовних жителів області [306, с. 20–21]. Загалом програму *«Вивчаємо російську мову»* варто розглядати в контексті пропаганди мови і культури панівного на той час російського етносу, колонізації краю росіянами і російськомовними представниками, що розпочалося майже одразу із входженням Закарпаття до СРСР (з майже 12,2 тисяч осіб у 1946 р. кількість росіян зросла до майже 49,5 тисяч у 1989 р.) [119, с. 67].

Після проголошення незалежності України 1991 р. розпочалося відродження національно-культурної спадщини етноспільнот Закарпаття, змінився підхід до ведення інформаційної політики, а отже, кількість телепрограм для національних меншин почала зростати. До 2020 р. контент

рідною мовою одержували шість національних меншин, що було значним поступом порівняно з двома в радянський період. У 1999–2016 рр. на Закарпатті тривав щорічний Міжнародний фестиваль телевізійних і радіопрограм для національних меншин «Мій рідний край», що сприяв розвитку програм для етностільнот; актуалізації питання національних меншин; духовному відродженню етностільнот, їхніх культурних надбань і цінностей; налагодженню контактів медійників і їхньому професійному зростанню [16, 221]. Його організаторами були Державний комітет телебачення та радіомовлення України, Закарпатська обласна державна адміністрація, Закарпатська обласна рада, Закарпатська обласна телерадіокомпанія, низка закордонних організацій. Конкурсні матеріали – теле- й радіопрограми – оцінювало журі телевізійних програм та журі радіопрограм за кількома номінаціями, транслювали в прямому ефірі. Крім цього, щоразу на фестивалі тривали майстер-класи, дискусії, перегляд фільмів, екскурсії. Учасниками 18 фестивалів, що відбулися з 1999 до 2016 рр., були журналісти з різних країн світу. Фестиваль називали унікальним не тільки в Україні, а й на теренах усієї Східної Європи [316]. «Мій рідний край» припинив існування у період створення Суспільного мовлення, що було зумовлено фінансовими труднощами, зміною документації тощо. Відновлення такого фестивалю було би доречним, оскільки сьогодні він може сприяти налагодженню контактів, обміну досвідом із європейськими суспільними мовниками у питанні забезпечення інформаційних потреб національних меншин.

Не будемо вдаватися в докладні пояснення причин формування на території Закарпаття найбільших національних меншин, оскільки це тема окремої історичної розвідки, утім зауважимо, що кількісне переважання угорської громади обумовлено спільним тривалим перебуванням у складі Австро-Угорської імперії, гортистської Угорщини, коли угорський етнос мав привілейоване становище на території Закарпаття, а також процесами примусової мадяризації українців. З огляду на це на колишньому державному телеканалі угорська меншина мала найбільше ефірного часу. У період

незалежної України аж до 2018 р. для угорців Закарпаття виходили такі програми: «*Hírek*» («Новини»), «*Nézőpont*» («Точка зору»), «*Látóhatár*» («Горизонт») (Скриншоти телепрограм див. у додатку В 9.1). Інформаційна передача «*Hírek*» («Новини») була представлена в ефірі 5 разів на тиждень. Випуск тривалістю до 5' складався з 2–5 оригінальних авторських сюжетів (хронометражем 30''–3'). У них висвітлювали події на різні теми: політика, економіка, соціальна сфера, культура, мистецтво, спорт, релігія. Переваги в часовому еквіваленті мали сюжети, у яких розповідали про ініціативи угорців на Закарпатті. До прикладу, у випуску від 10.10.16 сюжет про відкриття пам'ятника жертвам Голокосту в Ужгороді за підтримки Угорщини тривав довше, ніж два сюжети на соціальну тематику, які пропонували після нього. Ремонту доріг за кошти угорців у селі Великій Доброні в одному з випусків також приділяли удвічі більше часу, ніж сюжету про річницю Незалежності України (Hírek. 24.08.17). Або ж розпочинали випуск із репортажу про діяльність угорського театру на Закарпатті, а далі продовжували сюжетом про децентралізацію, що свідчило про превалювання тем, актуальних для громади, і певне нівелювання загальноукраїнських проблем (Hírek. 6.12.16). У цих та інших випадках простежувалися порушення стандартів журналістики, зокрема, стандарту балансу думок – у тривалості синхронів (Hírek. 10.10.2016), специфічному підборі героїв – угорських консулів, чиновників (Hírek. 20.12.16). Загалом у більшості програм до коментування подій запрошували етнічних угорців. Щодо української тематики, зосереджувалися здебільшого на соціальних, політичних проблемах нашої держави: бідності населення, корупції, падінні гривні (Hírek. 15.08.2016 р.), зростанні цін на електроенергію для українців, військовому зборі (Hírek. 18.08.16). Сюжети тривали переважно у форматі дайджесту, із запозиченим відеорядом, якщо йшлося про загальноукраїнську проблематику.

Прикладом порушення стандартів балансу думок у сюжетах цієї програми є висвітлення заходу за участі Міністра освіти і науки України Л. Гриневич (2016–2019 рр.), організованого з метою обговорення закону «Про освіту» та можливих шляхів його імплементації. Журналісти лише коментували перебіг

події, а наприкінці сюжету запропонували всього один коментар – ректора угорського інституту І. Орос, яка опонувала чиновниці, відповідно, висловлювалася негативно про закон (Hírek. 20.11.17). Натомість про ініціативи й підтримку з боку Угорщини завжди готували оригінальні сюжети у позитивному ключі: про будівництво спортмайданчика в УжНУ, ремонти в гуртожитках (Hírek. 15.08.2016), відкриття пам'ятників жертвам сталінського режиму, репресованим, жертвам Голокосту тощо (Hírek. 20.10.16, 18.11.16) [16, с. 226–228]. Проблемно-тематичний аналіз випусків програми за тиждень (10–14.07.2017) продемонстрував переважання в часовому еквіваленті сюжетів, що стосуються діяльності угорців на Закарпатті – над сюжетами, присвяченими українській проблематиці. Так, у 5 випусках за вказаний період вийшло в ефір 15 сюжетів, 5 із яких стосувалися загальноукраїнської проблематики, 1 – регіональної, 1 – міжнародної (тривалість 40''–1,5'), а 8 – діяльності угорців на Закарпатті тривалістю 1,5'–3' (теми: літній університет для закарпатських угорців; церковне свято; будівництво церкви; розвиток туризму в угорськомовних селах; відзначення дня дітей; надання гуманітарної допомоги; угорський фестиваль).

В угорськомовній інформаційно-аналітичній програмі «*Nézőpont*» («Точка зору»), що виходила до 2019 р., здебільшого представляли по 2–5 сюжетів із життя угорської громади Закарпаття. Упродовж 2015–2018 рр. у ній виявлено досить мало аналітичних матеріалів. Вони стосувалися переважно загальноукраїнських тем, до прикладу, розвитку економіки в Україні за 2016 р., а в регіональній тематиці – вакцинації від кору, спалення офісу угорської партії в Ужгороді (Nézőpont. 7.03.18 – цілий випуск, 18.01.16, 17.02.18). Більшість матеріалів – це сюжети й розлогі репортажі з фестивалів, концертів, відновлення і відкриття нових пам'ятників, історичні розвідки тощо. Важливо, що в програмі приділяли увагу й актуальним загальноукраїнським темам: показували фільм, присвячений другій річниці Революції Гідності (Nézőpont. 22.02.17); репортаж із міжнародної конференції про ГУЛАГ (Nézőpont. 14.12.16), репортаж із театральної вистави «Квіти ГУЛАГу» (Nézőpont. 22.02.17). Утім не в усіх

випадках це було зроблено якісно. Так, в одному з випусків сюжет, присвячений Дню незалежності України, змонтований у форматі слайд-шоу з текстівкою, під український гімн із читанням патріотичного вірша угорською мовою наприкінці (Nézőpont. 24.08.26). Крім цього, у випусках траплялися випадки повтору сюжетів українськомовної програми «Новини» [16, с. 228-229].

Угорськомовний інформаційно-аналітичний дайджест «*Látóhatár*» («Горизонт») складався з 2–4 сюжетів, репортажів, що зрідка чергувалися з інтерв'ю. Хронометраж випуску коливався в межах 30–40'. Проблемно-тематичний аналіз (Див. Додаток Г 1) підтверджує, що до випусків входили різнотематичні матеріали, сформовані переважно в суспільно-політичному, економічному, історичному, освітньому, мистецько-культурному, релігійному, спортивному, екологічному ключі, як і в програмах «Новини», «Точка зору». Перевагу надавали суспільній, культурній галузям, історичній тематиці. Крім оригінальної заставки, концептуально випуски не вирізнялися на фоні інших угорських програм, що свідчило про нечіткі формати телепродукції.

Упродовж багатьох років програми колишнього телеканалу «Тиса-1» були єдиним рідномовним джерелом інформації для румунів Закарпаття, як стверджує дослідник Ю. Бідзіля, оскільки друковані видання для них почали виходити лише на початку 2000-х рр. У радянський період румунам пропонували інформаційний бюлетень пропагандистського спрямування «Дружба народів» [16, с. 91]. Із 90-х рр. ХХ ст. для представників третьої за чисельністю громади Закарпаття виходили такі програми: інформаційна – «*Actual*» («Актуально»), культурна – «*Cuvânt românesc*» («Румунське слово»), аналітична – «*Telecurierul românilor*» («Телекур'єр румунів»), дайджест – «*Panorama săptămânii*» («Панорама тижня») (Скриншоти телепрограм представлені в додатку В 9.2.).

Випуск інформаційної програми «*Actual*» («Актуально») складався з 2–3 різножанрових матеріалів (переважно на теми політики, суспільної галузі, освіти, історії, релігії), хронометраж яких суттєво відрізнявся: іноді один сюжет тривав 1,5', а інший – понад 8'. (Actual. 21.09.16). Подібні проблеми виникали й на рівні синхронів, які могли тривати і по 5–7', як у випуску програми про

реалізацію міжнародного спортивного проєкту (*Telecurierul românilor*. 14.02.17). На прикладі тривалих синхронів зафіксовано порушення стандарту балансу думок, ознаки замовності в окремих матеріалах: наприклад, у сюжеті, присвяченому відзначенню Дня Румунії у Солотвині, хронометражем 10', коментар голови Закарпатської ОДА Геннадія Москаля триває 5', а коментар Почесного консула Чеської Республіки в Ужгороді Отто Ковчара – 2' (*Actual*. 7.02.17) (Див. Додаток Г 2).

В аналітичній програмі «*Telecurierul românilor*» («Телекур'єр румунів», 30') представляли переважно 2–3 репортажі, зокрема, і закордонного виробництва, про міста й села Румунії (*Telecurierul românilor*. 13.09.16, 20.09.16, 31.03.17, 12.09.17, 3.10.17, РС. 23.11.17). У межах програми пропонували документальні, просвітницькі фільми (*Telecurierul românilor*. 24.01.17; 18.07.17), випуски кулінарної тематики (*Telecurierul românilor*. 14.03.17, 26.09.17, 10.10.17, РС.15.12.16, 17.01.17, 5.10.17). На репортажі власного виробництва відводилося приблизно 15–20' випуску, на закордонні – в середньому 10–15', зрідка – ціла програма. Крім цього, ведуча програми практикувала розмову в студії з румунськими дипломатами, представниками меншини (*Telecurierul românilor*. 20.09.16), науковцями, освітянами (*Telecurierul românilor*. 31.01.17). В окремих випусках повторювали сюжети програми «Актуально» і заповнювали ефірний час музичними композиціями з архіву, доволі застарілими за способом зйомки (*Telecurierul românilor*. 7.02.17), а також підбіркою фотографій (*Telecurierul românilor*. 25.10.16). Загалом у випусках частіше приділяли увагу суспільній галузі, культурі, мистецтву, аніж політиці (Див. Додаток Г 2). Актуальну для Закарпаття проблему освіти румунів переважно розкривали через висвітлення подій, значно рідше – проблемних ситуацій у школах з румунською мовою навчання, вишів, де навчаються представники громади. Зрідка у випусках була представлена спортивна й релігійна тематика. На відміну від «*Telecurierul românilor*», у випусках програми «*Cuvânt românesc*» («Румунське слово») висвітлювали переважно одну тему, яку готували в місцях компактного проживання румунів. Відповідно до спрямування, здебільшого висвітлювали

теми культури, хоча була представлена й суспільно-політична проблематика, до прикладу, інтерв'ю з консулом Румунії у Солотвині (Cuvânt românesc. 25.10.16); сюжет про День добросусідства Україна-Румунія (Cuvânt românesc. 28.04.17), відкриття ЦНАПУ у Тячеві (Cuvânt românesc. 28.09.17), висвітлення співпраці повіту Сату Маре та Ужгорода (Cuvânt românesc. 28.09.17) та проблем міграції (Cuvânt românesc. 6.07.17) і подібні.

Недоліком багатьох програм румунської редакції була надмірна деталізація окремих подій, наприклад, шкільного концерту, олімпіади, відкриття пам'ятника тощо, чому нерідко присвячували цілий випуск (Cuvânt românesc. 15.09.16, 9.03.17, 16.03.17, 25.05.17 та ін). Крім цього, у програмах відсутні титри, що ускладнювало розуміння телепродукту глядачами, які не володіли румунською.

Румунська тематика потрапляла також до загальноукраїнських ЗМІ, утім зауважимо, що вона не була позбавлена стереотипів про етноспільноту. До прикладу, у двох випусках програми *«Актуально»* у 2017 р. (19.07.17, 16.08.17) показували репортаж журналістів *«Радіо Свобода»* із циклу програм *«#ВУкраїні»*, записаний на Тячівщині. На формальному рівні програма була якісною: зображення і монтаж якісно вирізнявся на фоні власних випусків закарпатської редакції. Однак уже в назві програми – *«Румунські королі»* – її автори підкреслили популярний стереотип про жителів, які заробили свої статки на контрабанді. Крім цього, у випуску було використано ромську мелодію замість румунської.

Традиція радіо- й телемовлення російською мовою на Закарпатті існувала ще в 30-х рр. XX ст. Як у той час, так і нині російська меншина тут була і є однією з найменших в Україні (за переписом 2001 р. становить 2,5 % чисельності населення регіону [430]). У зв'язку з цим етнограф М. Тиводар називає росіян, а також білорусів Закарпаття «іммігрантськими етнічними групами» і пропонує не відносити до національних меншин Закарпаття [198, с. 27]. Представників цих громад у дорадянський період було дуже мало, про що свідчать результати переписів, наведених вище, коли ні росіян, ні білорусів не виокремлювали як

окрему спільноту. А зростання чисельності в період СРСР обумовлювалося процесами примусового і добровільного заселення з метою змінити етнічну ситуацію в краї, вирішити кадрові проблеми, пришвидшити радянізацію Закарпаття.

Для росіян з 2008 р. на обласному телеканалі виходила програма «Зеркала времени» («Дзеркала часу»), що на початковому етапі називалася «Русское время» (хронометраж 25') (Скриншоти телепрограм для росіян представлені в додатку В 9.7). У ній пропонували репортажі з подій, інтерв'ю з відомими особистостями, не всі з яких були представниками російської меншини, а переважно російськомовними закарпатцями (Див. Додаток Г 6). У програмі нерідко повторювали теми, до прикладу, про письменників, художників В. Сурніна (Зеркала времени. 20.03.16, 9.10.16), Л. Загоруйко (Зеркала времени. 2.02.18), Н. Рєпкіна (Зеркала времени. 7.02.16, 5.02.17, 22.02.19) тощо. Утім у випусках, присвячених одним і тим же особистостям, автор і ведуча програми переважно по-різному підходила до розкриття теми, не повторювала у повному обсязі архівні матеріали, що свідчить про обізнаність із темою, журналістську майстерність. Притому траплялися й щорічні майже ідентичні випуски (Зеркала времени. 28.08.14, 3.04.16, 23.04.17). Програмі була властива есеїстична манера розповіді, нерідко випуски обрамлювали описами-міркуваннями, до прикладу: *«Лица, погруженные в иные измерения... архаично удаленные, и временно отстранённые, вызывают нечто первобытное и вечное... Они, Эти фигуры – проводники на пути к утраченным некогда ценностям, потерянным мечтам, и тому дорогому, что с рассветом зрелости и числом понимания растворилось... во взрослой суетности»* (Зеркала времени. 3.04.16). Загалом у програмі популяризували російську культуру, народні промисли, творчість росіян із походження чи російськомовних закарпатців, а також релігійних діячів російської православної церкви Московського патріархату, «русинських» діячів. Якщо була можливість підсилити розповідь показом знаків, символів, предметів, які вказували на Росію, таку можливість використовували. До прикладу, у випуску про художницю О. Саврико кілька разів демонстрували її роботи з

фольклорними сюжетами, мінікопії російських православних храмів тощо (Зеркала времени. 19.08.12). В окремих програмах на теми мистецтва й культури лунали антиукраїнські, псевдонаукові ідеї. Так, у випуску про види російського розпису героїня – художниця родом із Москви, яка проживала на Закарпатті, – запевняла, що Петриківського розпису не існує: «(...) например Городецкая роспись то же самое. Здесь ее путают с Петрикеевской. Петрикеевской как таковой не существует. Потому что это Городецкая роспись. Даже вот расскажу маленькую историю, что еще в 1876 году в город Петрикеевку приехал художник и как бы выдал за свою эту роспись Городецкую. Но назвали в честь того города – Петрикеевской. Ее приняли якобы это новая Петрикеевская роспись. Ничего подобного, это Городецкая роспись» (Зеркала времени. 26.08.12). Однак Петриківський розпис належить до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, його оригінальність визнана на міжнародному рівні. Натомість програма допомагала пропагувати подібні псевдоідеї в ефірі державного телеканалу. Утім уже у випусках 2016 р. почали уважніше ставилися до підбору тем, подеколи апелювали до патріотичних почуттів, як у репортажі про виставу «Стіна» київського театру-студії «Міф» про Революцію Гідності, яку показували в Ужгороді (Зеркала времени. 16.04.17) [16, с. 244–46]. Програма для росіян виходила до 2020 р. Причиною її закриття, за словами продюсера філії Є. Тичини, стала кадрова проблема: ведучу «Зеркала времени» К. Лазорик залучили до виробництва телепроєкту «#ethno visison. Дайджест», а інших кореспондентів у передачі не було (Див. Додаток Ж).

Телепрограма для ромів Закарпаття – «Романо джівіпен» («Ромське життя», 20') – виходить із 8 квітня 2008 р., – коли спільнота відзначає Міжнародний день ромів. У різні роки її ведучими були активісти громади, роми з походження, а функції редактора упродовж 2009–2018 рр. виконувала відома журналістка, громадська активістка, ромологиня Є. Навроцька (Див. Додаток В 9.5). Щодо мовної характеристики програми, зауважимо, що ромською тільки віталися з глядачами, оголошували тему програми, результат її розвитку наприкінці і прощалися з аудиторією. Основну частину «Романо джівіпен» вели

українською, що пов'язано з відсутністю кодифікації ромської мови, яка вирізняється значною кількістю діалектів [16, с. 127]. Проблемно-тематичний аналіз випусків програми підтверджує, що про національну меншину в ній розповідали в соціальному, культурному, релігійному, освітньому, спортивному ключі, переважно з акцентом на позитивні події, ситуації, пов'язані з громадою (Див. Додаток Г 5). Натомість актуальним проблемам приділяли увагу значно рідше, висвітлювали, наприклад, роботу ромських громадських, неурядових організацій за кордоном, в Україні (Романо джівіпен. 16.01.12, 15.08.16); пропонували інтерв'ю з ромськими активістами (Романо джівіпен. 31.10.16); звітували про засідання міського виконкому, приуроченого ромській темі (Романо джівіпен. 10.02.17) тощо. Притому чимало актуальних тем розкривали крізь призму життя ромів. До прикладу, у випуску про створення Закарпатського народного хору увагу зосереджували на участі в ньому ромських виконавців (Романо джівіпен. 18.08.11); в історичному репортажі про відзначення Дня перемоги акцентували на участі ромів у Другій Світовій війні (Романо джівіпен. 10.05.14); про трагедії ромів під час Голокосту розповідали як про ромський Голокост (Романо джівіпен. 8.08.16); у програмі про ювілей митця А. Ерделі висвітлювали ромську тематику в його творах (Романо джівіпен. 19.08.11, 29.06.16). Утім потребувало удосконалення мовлення ведучих, авторів сюжетів, відмова від патетичного тону, монотонного коментування програми ведучим. У більшості випусків фонова мелодія на початку як студійного запису, так і сюжетів заважала інформуванню, відволікала від основного змісту [16, с. 248].

Для словаків Закарпаття з 1996 до 2018 рр. на обласному телебаченні виходили три програми: «*Farebná dúha*» («Кольорова веселка»), «*Slovenské pohľady*» («Словацькі погляди»), «*Actuality*» («Актуально») (Скриншоти телепрограм представлені в додатку В 9.4). У випусках порушували політичні, економічні, культурні, освітні проблеми, розповідали про події на міжнародній арені, що стосувалися українсько-словацьких відносин (Див. Додаток Г 3). Найкоротшою з-поміж цих програм була «*Actuality*» («Актуально»), що тривала 10' у форматі інформаційного випуску. До нього входили 2–4 різнотематичні

сюжети, котрі іноді більш докладно показували в програмі «*Словацькі погляди*». Більшість випусків останньої програми була сформована за принципом від найважливішого до менш важливого, від суспільно важливих тем до культури, мистецтва, релігії. 2017 р. в програмі виходила 5-хвилинна рубрика «Словацька мова кожен день» (Slovenské pohľady. 13.07.17, 20.07.17, 17.08.17, 31.08.17, 14.09.17, 2.11.17, 9.11.17, 23.11.17, 14.12.17). Глядачам розповідали про правила вживання, написання, відмінювання слів у словацькій мові, можливості перевірки граматичних, лексичних, стилістичних особливостей тощо. Розвиток подібних рубрик у межах програм мовами нацменшин був перспективним у прикордонній області і завдяки цьому телебачення виконувало освітню функцію [16, с. 239].

У програмі «*Farebná dúha*» («*Кольорова веселка*», хронометраж 30') зазвичай представляли 1–4 відеоматеріали. Як і в інших проєктах словацької редакції, тут створено чимало сюжетів, репортажів, науково-популярних фільмів про населені пункти, замки, церкви Словаччини, народні ремесла тощо. Були представлені різноматичні сюжети, репортажі, нариси, звіти з галузі міжнародних відносин, на суспільну проблематику, теми культури, мистецтва, туризму, історії, що свідчило про всебічне інформування представників словацької меншини засобами телебачення. Найбільшим недоліком словацькомовних програм теж була відсутність титрів. Натомість перевагою порівняно з напрацюваннями, до прикладу, румунської редакції, були лаконічні сюжети, з доречними коментарями й авторською начиткою. Попри це, з-поміж випусків програм можна виокремити такі, в яких намагалися заповнити ефірний час трансляцією словацьких пісень, підбіркою фотографій тощо.

Редакція програм німецькою мовою є унікальною в межах України і виконує важливу роль збереження історичної пам'яті, культури німців Закарпаття, які переселялися сюди упродовж трьох хвиль колонізації: у період Середньовіччя; в XIII–XV ст.; в XVI ст. [340]. На обласному телебаченні для представників етносу виходили програми «*Mit eigenen Augen*» («*На власні очі*») та «*Willkommen*» («*Ласкаво просимо*») хронометражем 15–20' (Див. Додаток

В 9.3). Редакція підтримувала контакт із Німеччиною, завдяки чому журналісти проходили стажування, удосконалювали вміння у закордонних редакціях, обмінювалися контентом. Так, у багатьох випусках обох програм за 2015–2018 рр. пропонували закордонні проєкти – ток-шоу «*Inside Brussel*» («Відкрита студія Європарламенту»), виробництва телеканалу «*ORF III*» австрійської компанії суспільного телерадіомовлення, що стосувалися актуальних проблем у Європі. У межах обох програм транслювали науково-популярні фільми телеканалу «*ORF-Tirol*» на туристичну (Willkommen. 1.08.16, 5.12.16, 19.01.17, НВО. 9.04.16; Mit eigenen Augen. 20.07.16, 15.02.17), спортивну (Willkommen. 19.06.17), культурну (Willkommen. 9.09.17), соціальну тематику (Willkommen. 3.07.17), підготовлені, зокрема, відомим журналістом, автором програм австрійського суспільного мовлення «ORF» Гербертом Гшвендтером. У межах програм транслювали й фільми-мюзикли, документальні фільми закордонного виробництва (Willkommen. 16.11.16; Mit eigenen Augen. 10.05.17; Mit eigenen Augen. 12.07.17; Mit eigenen Augen. 19.07.17). Безумовно, закордонні програми мали кращу якість зображення і змісту, тож трансляцію таких зразків тележурналістики вважаємо актуальною, оскільки ці телепроєкти підвищували рівень обізнаності закарпатців щодо політики, економіки, соціальних проблем у Європі, знайомили їх із європейською культурою і загалом виконували культурологічну, просвітницьку функції [16, с. 241–242].

Подібно до програм усіх національних редакцій, у німецькомовних випусках коментаторами виступали переважно німці – керівники закордонних і місцевих організацій, товариств, голови сільських рад, де компактно проживають представники спільноти, керівники установ, яким надають благодійну допомогу з-за кордону, жителі сіл, у яких мешкають представники нацменшини тощо. Більшість коментарів українською чи російською перекладали синхронно, утім траплялися й переклади за допомогою титрування (Mit eigenen augen. 26.04.17, 14.06.17).

Проблемно-тематичний аналіз програми «*Willkommen*» («Ласкаво просимо») та «*Mit eigenen Augen*» («На власні очі») за 2015–2018 рр. підтверджує,

що автори програм зверталися до різних тем, зосереджували увагу на висвітленні подій із життя німецької громади Закарпаття й готували чимало сюжетів, репортажів із Німеччини, що свідчило про реалізацію просвітницької функції телебачення, сприяло ознайомленню глядачів із принадами іншої країни – їхньої історичної батьківщини (Див. Додаток Г 4). Крім вищерозглянутих тематичних груп, які кількісно переважають, у німецькомовних програмах було чимало матеріалів на теми спорту, релігії, освіти, історії німців Закарпаття, а також широко представлена тема екології і природокористування. При цьому автори програм *«Ласкаво просимо»* та *«На власні очі»* послуговувалися різними жанрами для висвітлення інформації. У більшості проаналізованих випусків були репортажі на краєзнавчу тематику, про закордоння, регіональні фестивалі, культурні заходи на Закарпатті й за кордоном, а також телевізійні інтерв'ю, сюжети [200].

Із 2008 р. є в ефірі державного, а нині Суспільного мовника представлена передача для «русинської» псевдоменшини – *«Русинська родина»* (Див. Додаток В 9.6). Проблемність ситуації полягає в тому, що «русинство» – політичне явище, що зародилося на території Закарпаття ще наприкінці ХІХ ст. у середовищі занепаду москвофільського руху, у період активізації національного відродження та державотворення. Приблизно з того часу закарпатцям почали нав'язувати думку про «окремий народ» з його власною мовою, начебто відмінною від української літературної мови. Подібні процеси були вигідні для послаблення проукраїнських рухів. У різні роки розвиток «русинства» стимулювався в різний спосіб з боку Угорщини, Росії, Словаччини, Румунії, Польщі [16, с. 249]. Утім немає жодних причин вважати «русинів» окремим народом, що проживає на Закарпатті, а їхню мову – відмінною від української. «Уся народна розмовна мова в цьому краї – це південно-західні наріччя української мови. Доказ цьому – численні праці українських, російських, чеських, угорських мовознавців ХІХ–ХХ ст. та комплексні діалектологічні дослідження вчених Ужгородського національного університету», – стверджував О. Мишанич [130, с. 235]. Дослідник Л. Белей називав «русинську»

абсолютною лінгвістичною фікцією, «яка не має ні орфографічних, ні фонетичних, ні граматичних, ні лексичних норм, а є асистемним конгломератом вузькоговіркових, діалектних, загальноукраїнських та чужомовних (угорських, словацьких, церковнослов'янських, російських) елементів, які об'єднуються хіба що назвою "русинська мова"» [5, с. 309].

Під час перепису населення 2001 р. 10200 жителів Закарпаття визнали себе «русинами». На той час це було менше 1% від загальної кількості мешканців. Назва «русин» не закріплена в офіційних документах державного рівня, утім «русини» визнані за нацменшину рішенням сесії облради у 2007 р. Неабияк сприяв цьому тодішній голова Секретаріату Президента Віктор Балога, відомий політик, виходець із Закарпаття, який підтримував «русинів» із 90-х рр. ХХ ст. [360]. Хоча пізніше він змінив свою думку щодо окремих лідерів «русинського руху» [354]. «Русинські» активісти неодноразово робили спроби легітимізації псевдоетносу: щодо визнання Україною «карпато-русинської» національної меншини; кодифікації правопису. Дослідник історії закарпатської періодики Ю. Бідзіля слушно зазначає, що активізація «русинського» руху припадає на складні суспільно-політичні часи, коли нерідко вирішується не лише доля самого Закарпаття, а й чи не всього європейського континенту: періоди революцій, нестабільності, кризи [16, с. 173].

Проблемно-тематичний аналіз випусків телепрограми *«Русинська родина»* підтверджує її культурно-мистецьке спрямування, ідейну схожість із програмами мистецької редакції (Див. Додаток Г 7). Однак значна відмінність полягає в ідеологічному підтексті. Так, місцевих письменників, художників, народних умільців у програмі називають представниками «окремого народу» й акцентують на тому, що програма створена для таких «русинів». Хронометраж *«Русинської родини»* становив 30', що, безумовно, забагато для висвітлення однієї події, до прикладу, показу фестивалю, конгресу «русинів» (Русинська родина. 20.07.13), конференції «Русини в Європі та Україні» (Русинська родина. 3.12.16), дня русина (Русинська родина. 6.05.17 р.), обговорення легітимності «русинського языка» (Русинська родина. 4.03.18 р.) тощо. На

змістовому рівні програми для «русинів» вирізняються надмірною патетичністю, до прикладу: *«Чи знаєте, што то отцюзнаина? Коли пуститися у дорогу од родича і кажете: «Ідеме думів». Коли дойдете й говорите: "Слава Богу, дома сь ме!"»* (Русинська родина. 26.08.11, 8.06.17); *«Її назвали красным и духовным им'ям Надія, котроє вишитко життя вселяло в неї любов до роднои земли»* (Русинська родина. 17.03.12) тощо. Крім того, у телепрограмі використовують особливу лексику: свідомо уникають слів «Закарпаття», «закарпатський», замінюючи їх «Підкарпаттям», прикметниками «пудкарпатський», «русинський», які відповідають ідеології. Події та ситуації зазвичай коментують активісти «русинського» руху в потрібному ідейному ключі. Це, зокрема, голова Сойму підкарпатських русинів о. Дмитрій Сидор, який отримав три роки умовно за антиукраїнську діяльність [412], голова Народної ради русинів Євген Жупан та ін. Напередодні Революції Гідності на телеканалі *«Тиса-1»* виходило дві програми для «русинів» – *«Русинська родина»* і *«Колесо жызни»* (*«Колесо життя»*). Утім на змістовому рівні нічим особливим, крім заставки, вони не відрізнялися [16, с. 251–253]. Журналісти й громадські діячі неодноразово порушували «русинську проблему» в медіа, утім як попередній гендиректор тоді ще державного телеканалу, так і нинішній продюсер Суспільного мовника не бачать загрози в існуванні такої телепрограми [478].

Кращі сюжети програм для національних меншин об'єднували у щотижневому тележурналі *«Від суботи до суботи»*, що виходив на державному телеканалі з 2013 р. у форматі дайджесту (хронометраж 30'). У випуску пропонували 5–6 сюжетів, репортажів, інтерв'ю. Всі іншомовні сюжети субтитрували, на відміну від програм для національних меншин, що надавало важливого значення цій програмі, сприяло налагодженню комунікації між представниками меншин та українськими глядачами, сприяло ознайомленню українців із найважливішими подіями у житті етнічних громад краю [200].

Крім вищеназваних програм для етноспільнот і про них, у 2012–2013 рр. в ефірі телеканалу транслювали випуск європейського журналу *«Телебачення без кордонів»*, що виходив за співпраці телевізійних компаній *«Тиса-1»* (Україна),

«TV Zemplin» (Словаччина), «Zemplén Televízió» (Угорщина). Програму підтримував ЄС, фінансували з державного бюджету Словаччини, Румунії, Угорщини. У межах програми, девіз якої був «Пізнаймо один одного», представляли програмні блоки трьох телекомпаній. Кожна з них пропонувала сюжети на соціальну проблематику, на теми культури, мистецтва, туризму. Важливо, що матеріали закордонного виробництва були доступні для українців, оскільки або синхронно перекладалися, або титрувалися. Крім цього, проблеми етноспільнот обговорювали і в інформаційно-аналітичних, пізнавальних програмах *«Вчасно»*, *«Про головне»*, *«Євровектор»*, *«Просто неба»*. Тут переважно висвітлювали проблеми працевлаштування представників етноспільнот, забезпечення їхніх медичних, освітніх, культурних потреб. Заслужують на увагу репортажі з культурно-мистецьких подій, фестивалів, підготовлені працівниками інформаційної редакції. Вони змістовні, насичені фактами, відповідають стандартам журналістики, в окремих випадках цікавіші за матеріали, підготовлені реакціями нацменшин. Деякі з сюжетів програми *«Вчасно»* мали негативне інформаційне забарвлення, наприклад, новини про контрабанду, злочини, сепаратистську діяльність, здійснену представниками національних меншин [200]. Але прямих закликів до міжнаціональної ворожнечі чи звинувачень представників певної національності в негативному ставленні до інших зафіксовано не було. Притому слід зауважити, що в розрізі дотримання етичних норм надмірне акцентування на злочинах, вчинених іноземцями із вказівкою на національну належність, виправдане лише в тих випадках, коли без цього не можна обійтися. В іншому разі такі новини сприяють закріпленню в суспільній свідомості негативних стереотипів про етноспільноти.

Збільшення кількості сюжетів на мовну проблематику в програмах мовами національних меншин, українськомовних аналітичних програмах телеканалу спостерігалось з часу ухвалення Закону «Про освіту» (2017 р.). Жваве обговорення тривало навколо статті 7, у якій представники етноспільнот вбачали обмеження права на навчання рідною мовою. Так, зразковим з огляду на предметне обговорення ситуації навколо Закону можна вважати випуски

програм «Tusa_LIVE» та «Про головне», учасниками яких були експерти з обговорюваного питання, представники громад, мовознавці, політологи. Натомість у програмах редакцій нацменшин ситуацію не висвітлювали зусібіч, обмежувалися короткими інформаційними матеріалами у форматі дикторської начитки, а також пропонували проблемні сюжети, репортажі, у яких порушували стандарт балансу думок. Прикладом цього є документальна стрічка «Румунська мова – материнська мова», створена у співпраці з Буковинським сайтом «Букпрес», про намагання румунської спільноти України зберегти рідну мову в навчанні (Румунське слово.14.12.17), аналітичний репортаж про реакцію угорської спільноти на новий Закон «Про освіту» (Горизонт. 11.09.17). При цьому титрів українською мовою у таких матеріалах не було, як і титрів мовами етноспільнот до коментаря тодішнього Міністра освіти і науки Л. Гриневич у сюжеті про її візит до чернівецької школи (Від суботи до суботи. 28.10.17). У цьому ключі показовим є репортаж румунської редакції про запровадження в румунськомовних школах білінгвального навчання. Із першої хвилини у ньому критикували експеримент, запроваджений у школі Чернівецької області, негативні коментарі титрували українською, натомість українськомовний коментар директора департаменту освіти, у якому було представлено альтернативний погляд, не перекладали і подавали без титрів. Наприкінці сюжету вміщено заклики до румунської спільноти: *«Таким чином, у школах із румунською мовою навчання незабаром буде запроваджено «двомовність» – процес, який може бути прийнятий або відхилений вчителями. Румунська громада в Україні має проявити єдність та наполегливість, щоб не дозволяти вчителям приймати можливого троянського коня у навчальних закладах! Румуни повинні продемонструвати, що мають гідність і не допустять, щоб процес асиміляції захопив нас, бо він як та «вишня на торті» може бути для прихильників двомовності дуже привабливим та спокусливим, а може бути навпаки гірким як полин»* (Від суботи до суботи. 02.12.17). Зважаючи на нагнітання негативної інформації навколо Закону «Про освіту», мовного

питання, подібні матеріали могли сприяти загостренню і без того складної ситуації [16, с. 263].

Зауважимо, що з набуттям чинності закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» у закарпатських телеканалів не виникало проблем із дотриманням квот. Це підтверджують моніторинги представника Нацради з питань телебачення і радіомовлення за 2017–2018 рр. Так, регіональні й місцеві телерадіоорганізації дотримувалися вимог закону й транслювали понад 75 % загальної тривалості передач та/або фільмів (або їх частин) українською мовою, а місцеві мовники – 60%. Середній показник частки національного аудіовізуального продукту в ефірі ТРО Закарпатської області у 2017–2018 рр. становив 88,70%, а ведення передач державною мовою – 96,80% [296].

У період перетворення ЗОДТРК «Тиса-1» на Суспільне радіо й телебачення ефірний час для програм мовами нацменшин розподілявся залежно від їхньої чисельності. Найбільшою була частка угорськомовних програм: 1 год 45' на тиждень (програми «Новини», «Горизонт» і «Точка зору», а також радіопрограми угорською мовою). Серед румунських програм (1 год 5' на тиждень) – «Актуально», «Румунське слово», «Румунський телекур'єр». Словацькою виходили «Актуально», «Феребна дуга», «Словацьке слово» (1 год 5' на тиждень). Також виходили проєкти німецькою мовою – «На власні очі», «Ласкаво просимо» (40' на тиждень), російською – «Дзеркало часу» (26') і «русинською» – «Русинська родина» (26'), ромською – «Романо джівіпен» (20'). Щотижня в ефірі був представлений дайджест програм мовами нацменшин – «Від суботи до суботи» (30') [380].

Однак уже в 2018 р. із трьох румунськомовних програм в ефірі залишилася одна – «Телекур'єр румунів», – із трьох словацьких – «Словацьке слово», а з двох німецьких – щотижнева програма «На власні очі». Для «русинів» продовжувала виходити «Русинська родина», для росіян – «Зеркало времени», а для ромів – «Романо джівіпен». «Згідно з Концепцією мовлення з тематики національних меншин Суспільного, кількість проєктів, величина редакцій для національних

меншин залежить від чисельності етноспільнот. Так, найбільшою має бути угорська редакція, утім у 2018 р. з телеканалу звільнилася значна частина працівників, зокрема весь склад угорської редакції, а також керівники Творчовиробничого об'єднання (ТВО) програм мовами національних меншин. Із цього часу виникли суттєві труднощі з підготовкою як телевізійних, так і радіопрограм для громади, оскільки редакція забезпечувала 2 телевізійні програми хронометражем 26' кожна, новини угорською мовою на телебаченні та 5 програм на радіо» [367]. Тож у 2019 р. угорською мовою на «UA: Закарпаття» було кілька випусків програми «Горизонт», яку невдовзі призупинили, а замість неї вийшло кілька випусків програми «Тет-а-тет». Утім і вона довго не протрималася в ефірі. Основною причиною нетривалого існування програм продюсер Закарпатської філії називав невисокі зарплати, відтік кадрів до Угорщини, а також на новостворений регіональний телеканал «TV21 Ungvár», де журналістам пропонували значно ліпші умови праці. У 2018–2019 рр. для угорців Закарпаття на Суспільному мовнику відновили лише інформаційну програму «Hírek» («Новини»). Її випуски переважно складалися з сюжетів україномовної програми «Новини», перекладених угорською. Утім продюсер філії в інтерв'ю запевняв, що навіть після повноцінного запуску роботи угорської редакції новинні програми будуть підпорядковані інформаційному підрозділу Суспільного [478].

Однією з найперших телепрограм для національних меншин, що змінилася на рівні концепції та оформлення у 2019 р., стала програма у форматі огляду – «Від суботи до суботи». Її назву змінили на «#ethno vision. Дайджест». На змістовому рівні змін не відбулося: випуски й надалі складалися з сюжетів, репортажів, інтерв'ю, підготовлених редакціями національних меншин. Утім початок і закінчення програми, анонси між сюжетами почали знімати не в студії, а в різних частинах Ужгорода. Важливою ознакою програми й надалі залишається наявність українськомовних титрів, завдяки чому програма орієнтується на ширшу аудиторію, ніж нетитровані телепрограми для етноспільнот [200].

У період незалежної України програми для етноспільнот виходили в ефірі й недержавних телеканалів Закарпаття («21 Ужгород» («TV21 Ungvár»), «Sirius»), комунального, частково приватного («Виноградів ТВ»). В ефірі угорської частини телеканалу «21 Ужгород» – «TV21 Ungvár» представлені інформаційні, суспільно-політичні, розважальні, спортивні програми мовою цієї нацменшини. Решту ефірного часу у 2018–2019 рр. заповнювали програмами угорського телеканалу «Magyar Televízió (MTVA), Будапешт» та адаптованими телепрограмами «BBC» українською мовою. Крім того, на Закарпатті працював власний корпункт «Magyar Televízió». На редакційній політиці мовника позначається вплив власників. У багатьох програмах угорською та українською мовою відчувалася єдина інформаційна політика, зроблено акцент на ефективній діяльності угорської спільноти, підтримці Угорщиною Закарпаття. Цілеспрямовану роботу на задоволення інформаційних потреб саме цієї громади підтверджує навіть програма для ромів «Романо лав» (виходить із початку 2019 р.), яку титрують і угорською, й українською (75 % українською, 25 % ромською, угорською, російською [45, с. 28]). Натомість в угорськомовних програмах «TV21 Ungvár» відсутні титри українською, що, безумовно, звужує аудиторію телеканалу [16, с. 269].

Окрім вищеописаних проблем, що потребують негайного вирішення у зв'язку з прикордонним розташуванням Закарпаття, поліетнічністю, надважливим є й подолання технічних труднощів доставки сигналу. Значні зміни на регіональному медіаринку відбулися в 2018–2019 рр., коли в Україні закодували прийом супутникових сигналів, що стало суттєвим викликом і для телеринку Закарпаття. У гірській області ця проблема набуває особливого значення, оскільки у 2018 р. цифровим мовленням було охоплено близько 50 % населення області. Працювало шість передавачів цифрового сигналу – в Ужгороді, Мукачеві, Сваляві, Хусті, Великому Березному та Рахові. Мережі цифрового мовлення з використанням існуючих веж були створені у 26 містах, селищах і селах в 11-ти районах Закарпаття [383]. Утім вони не покривають територію всього Закарпаття. За результатами моніторингів представника

Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2019 р., взагалі немає сигналу Т2 на Міжгірщині та Воловеччині. У Великоберезнянському й Перечинському районах показник прийому трохи перевищує 4% та 7%. Для упевненого прийому цифрового сигналу на території всієї області потрібно задіяти 66 радіотелевізійних веж (які колись виконували функцію ретрансляторів телерадіопрограм у найвіддаленіші куточки гірського краю), модернізувати обладнання, що залишилося після відключення аналогового сигналу (42 вежі). Важливо зводити нові вежі у гірській місцевості. За розрахунками експертів, пріоритетними точками для таких веж є міста Виноградів, Берегово, смт Ясіня Рахівського району, смт Міжгір'я, село Тихий Великоберезнянського району, гора Плай Воловецького району, село Підгірне Іршавського району [296]. Щодо кабельного мовлення, в області працюють понад 40 провайдерів програмних послуг, однак після кодування сигналів на супутнику, здорожчання витрат для проведення кабельної мережі та інших труднощів вони поступово припиняють діяльність. На одному із засідань представники Нацради і таких провайдерів звернулися до Асоціації провайдерів програмної послуги Закарпаття, до Національної ради з пропозиціями внести зміни до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», щоб одержати державну підтримку, часткове фінансування роботи відповідних провайдерів.

Загалом у Закарпатській області в 2019 р. було зареєстровано 60 місцевих телерадіоорганізацій, які здійснюють ефірне телевізійне мовлення – 3 ТРО; супутникове телемовлення – 2; кабельне телемовлення – 3; ефірне радіомовлення – 9; супутникове радіомовлення – 1; 42 – провайдери програмної послуги [296]. Порівняно з попередніми роками кількість ТРО поступово зменшується (2017 р. – 66; 2018 р. – 62) переважно у зв'язку з припиненням діяльності провайдерів програмних послуг. Телеканал «UA: Закарпаття» у 2019 р. продовжував мовити і через супутник, оскільки не підлягав закодуванню, утім інші телеканали таких переваг не мають. У звітах представників Нацради, яка моніторить технічні особливості, йдеться, що всі три мовники, які мають ліцензії на «цифру» – *філія*

АТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція», «М-Студіо», ПМП «ТРК Даніо» («21 Ужгород») – здійснюють повноцінне цифрове телемовлення на всіх передавачах-мультиплексах області. Утім чи відбулося зменшення або ж, навпаки, – збільшення кількості глядачів із переходом на цифрове мовлення, відключенням супутникового, які телепрограми яких саме мовників переглядають закарпатці, – дізнатися наразі неможливо, оскільки подібні моніторинги на території області не проводилися. Водночас якість доставки сигналу та знання уподобань аудиторії є важливою складовою роботи всякого телеканалу, особливо – Суспільного мовлення України. Для Закарпаття це загрожує переглядом доступних програм через супутник, зокрема і телеканалів країни-агресора.

Таким чином, в умовах поліетнічного регіону, з урахуванням його прикордонного розташування, актуальними є такі напрямки роботи закарпатського телебачення:

1. Щоб бути конкурентоспроможними в умовах прикордоння, де з минулого століття існують традиції прослуховування й перегляду закордонних мовників, місцевими жителями через доступність прийому теле-, радіопрограм з-за кордону, суспільний і комерційні мовники у своїй роботі повинні враховувати національно-історичну та ментальну специфіку аудиторії.

2. Успішна діяльність Суспільного мовника й недержавних телеканалів Закарпаття на нині залежить від розвитку в області цифрового мовлення. Лише два телеканали мають вихід на супутник і лише три – цифрові ліцензії. З іншого боку, наявність ліцензій не забезпечує якість передачі, оскільки в області не вистачає передавачів для «цифри». Проблему можна вирішити шляхом залучення радіотелевізійних веж, провайдерів програмних послуг, зведення нових веж для передачі цифрового сигналу в гірських районах.

3. В умовах інформаційних загроз зростає роль регіонального Суспільного телеканалу, підзвітного народу України, зокрема жителям Закарпаття, незалежного від влади та бізнесу, що здатен виконувати функцію комунікаційної платформи в умовах поліетнічності. Регіональний суспільний

мовник є одним із трьох з-поміж 23 регіональних філій – колишніх обласних телерадіокомпаній, – що працює для національних меншин. Із початком воєнних дій на Сході України, штучного нагнітання міжетнічних конфліктів на мовному, освітньому ґрунті зростає важливість якісних телепрограм для національних меншин, створених із дотриманням журналістських стандартів, де героями є саме представники меншин, у місцях компактного проживання.

4. Варто зазначити, що упродовж досліджуваного періоду в сюжетах жодної з розглянутих телепрограм Суспільного чи недержавних телеканалів не виявлено випадків дискримінації щодо представників етноспільнот на Закарпатті. Утім аналіз окремих випусків підтверджує неоднозначне, подеколи негативне ставлення представників етноспільнот до цінностей держави, у якій вони живуть, а також неповагу до її законів, мови, спроби маніпулювання історичними фактами.

5. У зв'язку з попереднім пунктом важливим був і залишається моніторинг, контроль якості мовлення, його змісту з метою захисту інформаційного простору, попередження міжетнічних конфліктів. Роль Нацради з питань телебачення і радіомовлення за умови пропагування небезпечних радіо- чи телепроектів має бути непохитною і передбачати відповідні заходи в межах повноважень. Окрім того, для налагодження міжкультурної комунікації важливим є субтитрування іномовлення.

6. Актуальним напрямком діяльності Суспільного мовника та всіх приватних телеканалів є виробництво інформаційних, аналітичних, культурологічних, освітніх програм для титульної нації й етноспільнот. Важливо приділяти увагу руйнуванню міфів, стереотипів, утвердженню демократичних цінностей, поваги до України, її історії й культури. Ознакою всіх програм для національних меншин має бути залучення представників спільнот, а також ведення деяких телепрограм, наприклад, ромських, лідерами громад.

7. Негативним рішенням керівництва НСТУ була відмова від єдиного в Україні фестивалю телевізійних та радіопрограм для нацменшин «Мій рідний край», що сприяв налагодженню контактів із закордонними медійниками,

обговоренню проблем етноспільнот, обміну досвідом, врешті популяризації закарпатської телерадіокомпанії. Відновлення такого фестивалю, на наш погляд, сприяло би поліпшенню іміджу Суспільного мовника, оскільки подібний захід підтверджує спроможність медіа задовольняти потреби різної аудиторії.

8. У процесі роботи як Суспільного мовника, так і приватних, важливим є дотримання стандартів журналістики, етичних норм, всебічне інформування, оскільки аналіз програм мовами нацменшин підтверджує нехтування стандартами балансу думок, об'єктивності, неупередженості. Важливо пам'ятати, що незадоволеність інформаційних потреб національних меншин на Закарпатті, навмисне роздмухування міжетнічних конфліктів, поширення неправдивих відомостей задля маніпулювання загрожує безпеці не тільки прикордонного регіону, а й України загалом.

Висновки до розділу 4

Таким чином, сучасний етап розвитку регіонального телемовлення в прикордонному регіоні, що розпочався 2015 р., суттєво відрізняється від попередніх років існуванням Суспільного телебачення й радіомовлення, появою нових та оновлених недержавних телеканалів (телеканалів «Перший кабельний», «TV21 Ungvár», «Sirius») збільшенням кількості телепрограм мовами національних меншин в ефірі приватних телемедіа («TV21 Ungvár», «Sirius») і зменшенням таких програм на «UA: Закарпаття». У всіх закарпатських мовників простежуються тенденції до взаємодії з новітніми медіа, що має хороші перспективи в умовах кросмедійності, а також переходу на цифрове мовлення, яке наразі не покриває сигналом усю область.

Активна фаза розвитку Суспільного мовлення на Закарпатті припадає на 2017–2018 рр., коли відбулися суттєві зміни в сітці мовлення телеканалу «Tusa-1»: було започатковано нові телепрограми й оновлено старі; змінилася структура й назва телеканалу (із 2018 р. замість телеканалу «Tusa-1» мовить «UA: Закарпаття», із 2020 р. розпочалося створення регіонального бюро), а отже, й кількість працівників (у штатному розписі із 250 працівників залишилося 119 і скорочення продовжуються). Чимало змін відбулося й на рівні контенту:

мовлення організували за трьома блоками (ранковий інформаційно-розважальний блок, обідній інформаційно-аналітичний, вечірній розважальний), закрили всі авторські проєкти. Окрім того, значно зменшили обсяги мовлення для етноспільнот. Так, угорською, румунською, німецькою, словацькою у 2019 р. виходило лише по одній програмі замість двох–трьох, як до 2018 р. Була збережена, хоч і виходила зі значними труднощами, ромська телепрограма. Із 2020 р. припинила вихід програма для росіян, що досить довго протрималася в ефірі, зважаючи на невелику чисельність спільноти й російсько-українську війну. Основною причиною закриття проєкту, за словами продюсера філії, стало залучення ведучої до роботи над програмою *«#ethno vision. Дайджест»*, а не політичні мотиви чи зменшення чисельності спільноти. Натомість програма для «русинської» псевдоменшини досі поширюється в інформаційному просторі Закарпаття, що свідчить про нерозуміння керівництвом НСТУ, і регіональної філії зокрема, масштабів «русинської» проблеми. Не можна вважати позитивним рішенням закриття авторських телепроєктів туристичного, культурного, спортивного, гумористичного, медичного спрямування. Парадоксальною видається ініціатива про створення програм сторонніми організаціями і при цьому скорочення власного мовлення майже до години, що задекларовано в Концепції на 2020–2021 рр. Ці та інші дії правління ПАТ «НСТУ» свідчать про цілеспрямоване скорочення регіонального мовлення, прагнення підвищити якість виробництва, не поліпшуючи при цьому технічну базу, не збільшуючи кількість працівників, а звільняючи їх, а також небажання заглиблюватися в проблеми окремого регіону, ігнорування запитів аудиторії у зв'язку з відсутністю відповідних досліджень глядацької спільноти тощо.

Незважаючи на згадані негативні тенденції, з огляду на історичний досвід, багатоманітне культурне середовище, близькість держав ЄС з давніми демократичними традиціями, тривалі тісні контакти з іншими сусідніми народами, науковий і практичний потенціал місцевих фахівців, впевнені, — телебачення Закарпаття все ж має великі перспективи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі результатів наукового пошуку, аналізу емпіричного матеріалу, дібраного з медіапростору Закарпаття різних періодів представлено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявилось в теоретико-методологічному обґрунтуванні особливостей становлення і розвитку ТБ Закарпаття з урахуванням історичних, політичних і культурних чинників. Відповідно до мети й поставлених завдань доходимо таких висновків:

1. Телебачення прикордонної західної області сучасної України впродовж багатьох років залишалося недостатньо вивченим в українському журналістикознавстві, незважаючи на те, що об'єктивно відображає проблеми телегалузії регіону, а його розвиток на ранніх етапах відбувався в контексті європейського медіапроцесу. Поза увагою науковців тривалий час залишався період зародження телебачення Закарпаття в дорадянську добу, його розвиток за часів СРСР і в незалежній Україні. Результатом порівняння, узагальнення, осмислення різних концепцій періодизації українських медіа стала періодизація регіонального телебачення Закарпатської області, у якій враховано зміну основних історичних етапів, а також трансформацію науково-технічних можливостей телебачення. Так, на першому етапі – 1934–1945 рр. – наявні передумови розвитку аудіовізуальних медіа, протоформи. На другому етапі – 1945–1970 рр. – організовано регулярне функціонування радіо й телебачення Закарпаття у складі СРСР. Третій етап – 1970–1990 рр. – характеризується запровадженням двопрограмного, кольорового телебачення, розвитком мовлення пізнього радянського періоду. На четвертому етапі – від здобуття незалежності 1991 р. до 2012 р. – відбулося збільшення технічних і творчих потужностей державного регіонального телебачення незалежної України (створення телеканалу «Туса-1», вихід на супутник), почали розвиватися приватні мовники. П'ятий етап, що розпочався у 2012 р. й триває донині, – вирізняється упровадженням цифрового мовлення на території Закарпаття,

становленням і розвитком Суспільного ТБ, посиленням взаємодії телебачення з новітніми медіа.

2. У науковій роботі вперше в цілісному вигляді представлено особливості розвитку аудіовізуальних медіа Закарпаття дорадянського й радянського періодів. Доведено, що перебування краю у складі чужих держав уплинуло на суспільно-політичні, культурні процеси, поширення інформації, розвиток медіасистеми. Перші радіо- й телесигнали надходили з-за кордону, а розвиток закарпатських ЗМІ відбувався в тісному взаємозв'язку з чехословацькими медіа. Розвій радіо- й телемережі після приєднання Закарпаття до УРСР був спрямований передусім на утвердження класової ідеології. Водночас слід зазначити, що початковий етап роботи радіо й телебачення виявився досить успішним: були створені можливості для передачі програм у найвіддаленіші населені пункти області; запрацював обласний комітет із радіо й телебачення; збудовано приміщення радіодому й телестудії; розпочалися перші нерегулярні (1967 р.), а згодом і регулярні телепрограми (1968 р.), трансльовані з Ужгорода (до того, з 1965 р., телемовлення вели зі Львова). Незважаючи на цензурування, патетику й ідеологічне забарвлення, у радянський період на закарпатській телестудії практикували різножанрові програми, оригінальні телеформати (кінорепортаж, зарисовка, телевізійний клуб любителів природи, літературно-мистецький журнал, лекція-концерт, інформаційно-музична програма тощо), а також прямоефірні телемости, під час яких Ужгород з'єднувався з радянськими та зарубіжними містами. Авторський контент закарпатців транслювався на Центральному телебаченні й викликав захоплення у глядачів СРСР, що підтверджено численними відгуками, які надходили в листах і були одним зі способів визначення зацікавлень аудиторії. Найбільший попит мали художньо-публіцистичні програми, концерти (зокрема виступи Закарпатського народного хору). Окрім того, для ЦТ, УТ закарпатці створювали тематичні цикли, приурочені до важливих річниць, програми ідеологічного спрямування для національних меншин, тематичні телефільми тощо.

Прикордонне розташування телерадіостудії вносило суттєві корективи в роботу медіа, тому перші радіо й телепрограми, крім української, виходили мовами двох найбільших після титульної нації спільнот Закарпаття – угорською й молдавською (румунською), а після опівночі транслиували подовжені програми з метою перешкодити жителям Закарпаття переймати антисоціалістичні ідеї «буржуазних» країн. Менш чисельні етнічні громади – словаків, ромів, німців, євреїв – у радянський період ігнорували. Відповідно, цей контент не розвивався, що поступово мало спричинити втрату етносами культурно-історичного зв'язку з батьківщиною, забування рідної мови. Тому поступ медіа для етнічних груп суттєво пожвавився після здобуття Україною незалежності, коли їм дозволили створювати власні громадські організації, медіа, забезпечили вивчення предметів у школі рідною мовою.

3. Дослідження телеринку Закарпаття 90-х рр. XX ст. засвідчує поступовий розвиток приватного телерадіомовлення, що відбувалося паралельно з процесами демократизації й комерціалізації на всеукраїнському рівні. З огляду на кадрові, технічні, творчі потужності державний телеканал Закарпаття залишався лідером регіонального медіаринку, утім конкуренти доволі успішно віднайшли власні ніші, зокрема, заповнили прогалини в розважальному мовленні, а також підсилили інформаційний, аналітичний регіональний сегменти. Найбільшою проблемою недержавних мовників Закарпаття, як і подібних загальноукраїнських, була і є їхня залежність від політико-олігархічних груп. Результати дослідження демонструють, що місцеві телеканали, які намагалися працювати за рахунок продажу реклами, врешті припиняли мовлення чи потрапляли під вплив політиків, які використовують медіа передусім для власного піару. Це, з одного боку, є наслідком нестабільної економічної ситуації в державі, а з іншого – демонструє відсутність навичок роботи в ринкових умовах. Тому єдиною можливістю розвитку регіонального телесегмента є зменшення його залежності від медіавласників, а отже, і політичного тиску. Водночас варто зазначити: державне телебачення Закарпаття періоду незалежної України також не було позбавлене політичного впливу, що виявлялося як на

кадровому рівні (гендиректор змінювався відповідно до зміни керівництва області), так і на рівні контенту (програми політичного спрямування, звітування чиновників). З іншого боку, завдяки політичній волі й підтримці облради вдалося заснувати закарпатський телеканал «*Tusa-1*», радіо «*Tusa-FM*» у 2005 р., перейти на супутникове цілодобове мовлення у 2006 р., що було важливим етапом у розвитку та дозволило охопити регіональним мовленням територію всього Закарпаття й поширити сигнал далеко за межами України. Однак більшість названих проблем державної телерадіостудії після цього не зникли, а деякі навіть поглибилися. Так, фінансові, технічні, творчі можливості не завжди давали можливість створювати якісні телепрограми для різної аудиторії з урахуванням ознак статі, національності, віросповідання, специфічних інтересів тощо, а також транслювати контент у хорошій якості.

4. Вивчення телемовлення Закарпатської області засвідчує, що сучасна система телебачення краю сформувалася в період незалежної України й представлена 8 телеканалами, один із яких є Суспільним, має статус державного, 6 – приватними, 1 – комунальним, частково приватним. Чотири мовники належать до категорії місцевого («*РТК “Хуст”*», «*Виноградів ТВ*», «*Перший кабельний*», «*Uzhinform*») і ще 4 – регіонального телемовлення («*UA: Закарпаття*», «*21 Ужгород*», «*М-Студіо*», «*Sirius*»). При створенні Суспільного мовлення відбулося суттєве скорочення творчо-виробничих, матеріально-технічних потужностей колишньої державної телерадіокомпанії, значних змін зазнали інформаційно-аналітичний, розважальний сегменти, було збережено мовлення для етноспільнот, щоправда, у відчутно менших обсягах. Суспільний телеканал Закарпаття залишається одним із трьох мовників України, що працює для етноспільнот. Утім аналіз випусків телепрограм для нацменшин (і про них), зокрема для росіян і «русинів», підтверджує неоднозначне, почасти негативне ставлення медійників до цінностей нашої держави, а також неповагу до її законів, мови, спроби маніпулювання історичними фактами. Водночас із часу створення Суспільного мовлення спостерігаємо посилення уваги до тематики національних спільнот в ефірі комерційних мовників. Це зумовлено, з

одного боку, бажанням виділитися з-поміж конкурентів, а з іншого – відтоком кадрів із колишнього державного каналу внаслідок його реформування. Поряд із позитивними наслідками можуть виявитися й негативні: посилення інформаційного впливу на угорців Закарпаття з боку матірньої держави після придбання значної частки акцій на приватному телеканалі «21 Ужгород», а це може бути небезпечним для регіону й держави загалом.

5. Усебічний аналіз процесів становлення й розвитку закарпатського телебачення, зокрема контенту колишнього державного телеканалу, приватних телемедіа сприяв виробленню нами напрямів розвитку телемовлення Закарпаття, а також інших прикордонних областей України:

– Ключовим у діяльності регіональних мовників має бути зорієнтованість на жителів краю, зокрема на представників не тільки титульної нації, а й на найбільш чисельних етнічних громад і тих нацменшин, що упродовж тривалого часу проживають на Закарпатті, хоча й не є найбільшими (німців, євреїв, поляків), а також етноспільнот, що активно розвиваються (вірмен). Притому всі програми мовами національних меншин повинні супроводжуватися субтитрами українською мовою. Це відіграє важливу роль у налагодженні міжкультурної комунікації і має велике значення через необхідність захисту медіапростору від зовнішніх втручань.

– З огляду на мультикультурний характер регіону та інші специфічні риси, Суспільний мовник Закарпаття і мовники в інших областях повинні мати більше прав та можливостей для створення контенту: переваги в технічному оснащенні, розгалужену мережу корпунктів, достатнє фінансування, самостійність в ухваленні рішень. Натомість скорочення обсягів контенту, перспективи перетворення філій у кореспондентські бюро, стандартизація програм, проголошена в концепції розвитку регіонального мовлення, ставлять під загрозу саме існування регіонального Суспільного мовлення. Організація роботи закарпатської філії за напрямками ранковий інформаційно-розважальний, обідній інформаційно-аналітичний, вечірній розважальний блок, зменшення обсягів унікального мовлення і водночас міжрегіональний обмін контентом, замовлення

медіапродукції у сторонніх продакшн-студій та інше за своєю суттю нагадує централізацію телепрограм радянського періоду, загрожує нівелюванням унікальності окремого регіону й творчого потенціалу його телебачення.

– Необхідною умовою роботи регіонального ТБ є вдале співвідношення інформаційного, аналітичного, культурологічного мовлення в ефірі як Суспільного, так і приватних телеканалів. Водночас популяризація телеканалом, що представляє інтереси держави, псевдоспільноти «русинів» не може не викликати занепокоєння, оскільки «русинство» – політичне явище, що зародилося на території Закарпаття ще наприкінці ХІХ ст. у середовищі занепаду москвофільського руху, в період активізації національного відродження та державотворення. Тому будь-які спроби доведення унікальності жителів Закарпаття, відмінності їхньої мови від української, спрямовані на розпалювання ворожнечі, загрожують суверенітету нашої держави. У цьому ж контексті важливими були і є науково-популярні програми патріотичного спрямування, орієнтовані на пропагування державної мови й територіальних діалектів, підвищення культуромовного рівня населення, примноження місцевої культури, збереження історичної спадщини, що слугуватиме руйнуванню міфів, подоланню стереотипів. Аналіз телепродукту демонструє значні прогалини в таких видах мовлення, особливо – відсутність патріотичної тематики на регіональному телеекрані, наслідки чого виявляються на рівні суспільно-політичних перетворень, культурних процесів, зокрема й міжетнічних непорозумінь, спровокованих неправильним трактуванням різних державних рішень.

– Актуальною тенденцією телевізійного простору Закарпаття є взаємодія традиційних мовників із новітніми медіа: всі телеканали використовують у роботі (для трансляції продукції, налагодження зв'язку з аудиторією) соцмережі та відеохостинг, окремі авторські телепроекти («*Їжак UA*», «*Akurat Закарпаття*», «*Потрібна розмова*») розвивалися і продовжують існувати тільки в новітніх медіа. Зважаючи на стрімкий розвиток інтернет-комунікацій, можна прогнозувати посилення взаємодії телебачення й новітніх медіа, а отже,

успішність онлайн-трансляцій у соціальних мережах, максимальну реалізацію на регіональному рівні інтерактивного телебачення із залученням інтернет-технологій, монетизацію телеконтенту в новітніх медіа.

– Майбутнє регіонального телебачення Закарпаття безпосередньо залежить від якості цифрового мовлення в регіоні, охоплення яким залишається незадовільним у гірській місцевості, де відчувається гостра потреба встановлення додаткових телевеж. Перспективним може бути використання потужностей радіотелевізійних веж і можливостей провайдерів програмних послуг. У цій площині слід виробити чітку інформаційну стратегію з урахуванням специфіки окремих регіонів, зокрема Закарпаття, та у зв'язку з основними викликами. В іншому випадку прогалини в інформаційному забезпеченні закарпатців заповнять ЗМІ сусідніх держав, що особливо небезпечно в період військової нестабільності, зовнішніх загроз.

Отже, важливо, щоб регіональне телебачення Закарпаття зберігало власну специфіку (особливо мовлення для етноспільнот), поглиблювало її, водночас усвідомлювало потреби своєї аудиторії і враховувало їх при виробництві телепрограм. Дослідження етапів становлення та розвитку аудіовізуального простору західної прикордонної області України засвідчує тривалу традицію полінаціонального мовлення, яке за умов грамотної стратегії може відіграти суттєву роль у попередженні міжетнічних конфліктів, інформаційних загроз, а також сприяти утворенню України як демократичної правової багатонаціональної держави, майбутнього повноправного члена Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові джерела

1. Андрищенко М. Ю. Творення іміджу телебачення України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 19 с.
2. Бабенко В. В. Семіотичний інструментарій у комунікативній стратегії українського телебачення : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.06 «Прикладні соціально-комунікаційні технології». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 15 с.
3. Базюк Л. Регіональне телебачення у трактуванні електронних та друкованих ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. 2009. Вип. 8. С. 39–46.
4. Барчан О. В. Публіцистика Василя Гренджі-Донського 20–30-х рр. ХХ століття: монографія. Ужгород: Ліра, 2017. 200 с.
5. Белей Л. «Русинський» сепаратизм: націотворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 390 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва : Academia, 1999. 956 с.
7. Бідзіля Ю. М. Інформаційна безпека поліетнічного регіону: пошук нової медіасистеми (на прикладі Закарпаття). *Наукові записки Інституту журналістики: наук. зб. / за ред. В. В. Різуна*. 2014. Т. 56 (лип. – верес.). С. 195–203.
8. Бідзіля Ю. М. Журналістика і проблеми насилля над масовою свідомістю. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Філологія*. 2002. № 6. С. 130–134.
9. Бідзіля Ю. М. Інформаційний простір Закарпаття крізь призму проблем міжкультурної комунікації. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка*. Т. 60, 2015 р. (липень–вересень). С. 36–48.

10. Бідзіля Ю. М. Медіа полінаціонального Закарпаття: проблеми формування етнічної та громадянської ідентичності. *Обрії друкарства*. 2018. № 1. С. 23–39.
11. Бідзіля Ю. М. Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації : монографія. Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород: Аутдор-Шарк, 2016. 472 с.
12. Бідзіля Ю. М. Преса Закарпаття XIX – XX ст.: посіб. для журналістів. Ужгород : Ліра, 2001. 80 с.
13. Бідзіля Ю. М. Преса як засіб етноідентифікації у мультикультурному інформаційно-комунікаційному середовищі Закарпаття : автореф. дис. ... д-р наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2016. 36 с.
14. Бідзіля Ю. М. Проблема етнотолерантності в сучасному інформаційному просторі (на прикладі медійного простору Закарпаття). *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Філологія*. 2007. № 17. С. 6–10.
15. Бідзіля Ю. М., Улиганець М. В. Тематичне наповнення передач Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії як індикатор суспільно-політичних умов. *Науковий вісник Ужгородського університету Сер. Філологія*. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2006. № 19. С. 104–107.
16. Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: монографія. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.
17. Білоус О. Діти – найвимогливіша й найбеззахисніша телевізійна аудиторія. *Телевізійна й радіожурналістика*. Львів, 2005. Вип. 6. С. 72–87.
18. Білоус О. М. Регіональне телебачення України в контексті національно-патріотичного виховання дітей: концепція, принципи, тематика : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Київський. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 19 с.

19. Білоус О. Регіональне телебачення в інформаційному просторі України. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2013. Вип. 37. С. 239–245.
20. Богуславський О. В. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. (Структура. Частина перша) / За ред. С. Костя. Львів, 2002. 422 с. (у співавторстві).
21. Богуславський О. В. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії: монографія. Запоріжжя: «Просвіта», 2008. 452 с.
22. Брадов В. В. Медіаринок України: періодизація розвитку. *Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістика*. 2013. Вип. 38. С. 107–113.
23. Брадов В. Типологічна структуризація медіаринку України: вектори впливу. *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Випуск 13. С. 161–168.
24. Браянт Дж, Томпсон С. Основы воздействия СМИ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. 432 с.
25. Бугрим А. В. Комерційні процеси на телебаченні в Україні. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua> (дата звернення: 10.12.2017).
26. Бурд'є П. Про телебачення і журналістику / Переклав Григорій Чопик. Незалежний культурологічний часопис «І». 2004. № 32. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n32texts/bourdieu2.htm> (дата звернення: 22.08.17).
27. Бурдіна Е. О. Інфотейнмент як соціокомунікативне явище в сучасних українських інформаційно-публіцистичних телепроектах : автореф. дис. ... канд. наук із наук із соціальних комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Львів, 2017. 25 с.
28. Бурдые П. О телевидении и журналистике / пер с фр. Т.В. Анисимовой и Ю.В. Марковой ; отв. ред. и предисл. Н.А. Шматко. Москва: Ин-т социал. социологии, 2002. 159 с.
29. Бурмака М. В. Технологія створення контактної телевізійної програми в контексті українського телебачення : автореф. дис. ... канд. філол. наук :

- 10.01.08 «Журналістика». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2004. 16 с.
30. Вартанова Е. Л. Северная модель в конце столетия. Печать, ТВ и радио стран Северной Европы между государственным и рыночным регулированием. Москва: МГУ, 1997. 184 с. URL: http://www.evartist.narod.ru/text19/019.htm#%D0%B7_03_01 (дата звернення: 12.10.2017).
 31. Василик Л. Є. Крос-медіа як тренд сучасної журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 52. С. 297–300.
 32. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород : Карпати, 2004. 432 с.
 33. Вегеш М. М. Августин Волошин: життя і помисли президента Карпатської України / М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М. Ю. Токар. 2-ге вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009. 480 с.
 34. Вегеш М., Токар М. Карпато-Українське державотворення: до 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 536 с.
 35. Виговська Н. А. Мультимедійність та конвергентність як фактори трансформації регіональних медіа : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2015. 20 с.
 36. Віднянський С. Проблема самовизначення і розв'язання питань про державну приналежність Закарпаття після Першої світової війни. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. С. 104–115
 37. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): іст.- бібліогр. дослідж; наук. ред.-консультант д-р іст. наук М. М. Романюк. Львів, 2003. 564 с.
 38. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): іст. бібліогр. дослідж. / наук. ред.-консультант д-р іст. Наук М. М. Романюк. Львів, 2003. 564 с.

39. Гаврилець Ю. Д., Різун В. В., Тукаєв С. В., Макачук М. Ю. Методики вивчення агресивності глядачів під впливом телевізійних програм. *Актуальні питання масової комунікації : науковий журнал* / голов. ред. В. В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Київ. 2015. Випуск 17. С. 8–21.
40. Галаджун З. Закон про мовні квоти для телебачення: новели, реакція практики, основні проблеми реалізації. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2017. Вип. 7. С. 230-239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2017_7_15 (дата звернення: 8.07.2020).
41. Галаджун З. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» як правова основа діяльності мовників в Україні (історія становлення документа). *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2018. Вип. 43. С. 64–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2018_43_11 (дата звернення: 10.07.2020).
42. Галаджун З. Національні телевізійні медіа України: питання власності. *Теле- та радіожурналістика*. 2018. Випуск 17. С. 7–12.
43. Головчук О. В. Регіональне телебачення України в контексті політичних трансформацій суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 «Політична культура та ідеологія». Київський. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 19 с.
44. Головчук О. В. Регіональне телебачення України: ефірні традиції та реорганізація. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=144> (дата звернення: 10.12.2017).
45. Горват М. В. Вплив ромських мас-медіа Закарпатської області на процеси інтеграції ромської етнічної меншини в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник. Ч. 3. Політичні науки»*. К., 2019. Випуск 145 (№ 6). С. 25–32.
46. Горчикова А. О. Регіональні медіа в контексті глобалізації (на прикладі телеканалів Рівненщини). *Держава та регіони. Серія: Соціальні*

- комунікації. 2015. № 4. С. 64–
69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2015_4_15 (дата звернення: 8.08.2016).
47. Гоян В. В. Телебачення як вид журналістської творчості: візуально-вербальні компоненти екранної комунікації : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2012. 36 с.
48. Гоян В. В. Інформаційна телевізійна програма : типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 1999. 19 с.
49. Гоян В. В. Телебачення в контексті історіографічної традиції сучасного журналістикознавства: стислий огляд та характеристика основних джерел 60–80-х рр. XX ст. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2097> (дата звернення 1.10.2017).
50. Гоян В. В., Гоян О. Я. Універсальний телерадіожурналіст: від «універсалізації» до спеціалізації. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2018. № 1. С. 43-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2018_1_9 (дата звернення: 12.10.2018).
51. Гоян В. В., Захарс Т. А. Інформаційно-розважальний тип мовлення України: історія становлення. *Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник* / за ред. В.В. Різуна ; КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2015. Січ.–берез. Т. 58. 238 с. С. 101–108.
52. Гоян В., Іщенко А. Телебачення в наукових працях українських учених (1980–2016 рр.). *Держава і регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2016. №4 (28). С. 51–56.
53. Гоян О. Я. Комерційна радіожурналістика в Україні: становлення, розвиток, перспектива: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08. Київський

- національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. Київ, 2007. 36 с.
54. Гресько О. В. Телерадіомовлення і новітні медіа: функціональні стратегії взаємодії. *Українське журналістичнознавство: науковий журнал* / голова редкол., голо. Ред. В.В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. Випуск 16. С.6-10.
 55. Гусак Н. А. Громадське ТБ як форма організації та функціонування телемовлення (зарубіжний досвід та українські реалії) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика». Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2005. 17 с.
 56. Данилюк Д. Д. Історія Закарпаття: навчальний посібник з краєзнавства. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2013. 304 с.
 57. Дворянин П. Я. Новини на регіональному телебаченні: українськоцентрична парадигма» : автореф. дис. ... канд. наук. із соціальних комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Львівський нац. ун-т імені І. Франка. Львів, 2016. 20 с.
 58. Демченко В. Д. Еволюція екранного образу тележурналіста: від «людини без властивостей» до особи-бренду. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Соціальні комунікації*. 2013. Т. 21. Вип. 13. С. 3–7.
 59. Демченко В. Д. Комунікація без інформації, або чи прийде «комунікаційне суспільство» на зміну «інформаційному»? *Вісник Львів. ун-ту. Серія журн.* 2011. Вип. 34. С. 4–9.
 60. Демченко В. Д. Нові формотворчі аспекти телевізійних новин з двома ведучими. *Теле- та радіожурналістика*. 2011. Вип. 10. С. 70–73.
 61. Демченко О. А. Бізнесовий контент в українському телевізійному мовленні: структура і функціонування : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.06 «Прикладні соціально-комунікаційні технології». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 15 с.

62. Демченко С. В. Масова комунікація у процесі розбудови громадянського суспільства: історія, теорія, українські реалії: автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Київ, 2011. 34 с.
63. Джолос О. В. Упровадження суспільного телемовлення в Україні: комунікаційні, організаційні та правові аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2017. 20 с.
64. Джолос О. Телевізійне мовлення в умовах цифрового телебачення: використання контентних переваг обласними державними телерадіокомпаніями України. *Вісник ЛНУ ім. Франка*. 2013. Вип. 38. С. 265–271.
65. Дмитровський Є. Українські музиканти в передачах львівського радіо (1930–1939-ті рр.). *Теле- та радіожурналістика*. 2012. Випуск 11. С. 203–206.
66. Дугин Е.Я. Методология исследования информационно-коммуникативных медиасистем и журналистики. Научное издание. М.: Академия медиа индустрии, 2017. 186 с.
67. Егоров В. В. Телевидение: теория и практика. М., 1992. 312 с.
68. Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення [за ред. Т. С. Шевченка, О. А. Сушко]. К. : Тютюкін, 2010. 264 с.
69. Житарюк М. Г. Теорії та моделі масової інформації (Масова комунікація): навч. посібн. Львів, 2015. 220 с.
70. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура / під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. 720 с.
71. Залізняк Ю. «Гуманістичні ідеали» як принципи для регіональної інтеграції Європи в публіцистиці Томаша Гаріґа Т. Масарика. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2012. Випуск 33. С. 74–83.
72. Зан М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу. Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку [Голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; МАУ, ІМВФЕ ім. М.Рильського. К., 2013. С. 267–311.

73. Зверева В. Поэтика социального на ТВ. 1990 год. *НЛО*. 2007. № 83. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2007/83/zv35-pr.html> (дата звернення: 16.11.2018).
74. Зверева Н. В. Школа регионального тележурналиста: учеб. пособие для студентов вузов. Москва: Аспект Пресс, 2004. 320 с.
75. Здіорук С. І., Гнатюк С. Л. Суспільне мовлення: український варіант. Стратегічні пріоритети. 2008. № 4. С. 74–84.
76. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС, 2000. 180 с.
77. Іванов В. Ф. Деякі підходи до пояснення ефектів масової комунікації. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2013. Випуск 20. ВПЦ «Київський університет». С. 6–8.
78. Іванов В. Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики: навч. посіб. / за наук. ред. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2010. 258 с.
79. Ігнатович О. С. Ігнатович Гнат Гнатович. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13711 (дата звернення: 10.12.2019).
80. Історія національного радіоефіру: архівні матеріали (1942–1969) / Упоряд. Н. М. Сидоренко. Київ: Інститут журналістики, 2004. 115 с.
81. Іщенко А. І. Експериментальне телевізійне мовлення 1930-х років: досвід українського телебачення. *Держава і регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2016. № 2 (26). С. 53–58.
82. Іщенко А. І. Запуск регулярного телевізійного мовлення в Україні: технічний, творчий та виробничий аспекти. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика*. 2017. № 2 (23). С.27–31.
83. Іщенко А. І. Історія становлення українського телебачення: виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва (1939–1969 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.04. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2018. 16 с.

84. Капелюшний А. О. Телебачення прямого ефіру: практика мовлення, типові помилки: навч. посібник. Львів: ПАІС, 2001. 400 с.
85. Каралкіна Н. В. Перспективи й ризики впровадження суспільного мовлення в транскордонному регіоні. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2015 (липень–вересень). Т 60. С. 101–104.
86. Каралкіна Н. В. Роль регіонального телебачення у формуванні громадської думки (на прикладі телеканалу «Тиса-1»). *Стиль і текст*. 2015. Вип. 16. С. 157–165.
87. Каралкіна Н. В. Соціально-комунікаційні особливості регіональних телеканалів на Закарпатті. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Випуск 1 (22). С. 32–35.
88. Каралкіна Н. В. Телеканал «Тиса-1» у системі телемовлення Закарпаття. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2014 (липень–вересень). Т 56. С. 36–42.
89. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. К.; Одеса: Либідь, 1991. 280 с.
90. Квіт С. Масові комунікації. Друге видання, виправлене і доповнене. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с.
91. Кирич І. В. Суспільне радіомовлення: моделі функціонування та шляхи реалізації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара. Дніпропетровськ, 2014. 16 с.
92. Кирич І. Суспільне чи громадське? Мовлення чи телерадіомовлення? Уніфікація термінів. Теле- та радіожурналістика : зб. наук. праць. Львів, 2013. Вип. 12. С. 98–104.
93. Кияшко Ю. П. Комунікаційні аспекти організації відеоряду в сучасному інформаційному телемовленні : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Клас. приват. ун-т. Запоріжжя, 2012. 20 с.
94. Клименко І., Павленко Р. Громадські ЗМІ: поняття, міжнародний досвід і перспективи для України. URL: <http://www.mediareform.com.ua/article.php?articleID=31> (дата звернення: 13.07.2014).

95. Клювак В. З історії Львівського обласного радіо та радіожурналістики у 20–70-х роках ХХ століття (за матеріалами Державного архіву Львівської області). *Теле- та радіожурналістика*. 2011. Вип. 10. С. 273–292.
96. Колісник Ю. В. Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 25 с.
97. Костенко Н., Іванов Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія. Київ: Центр вільної преси, 2003. 200 с.
98. Костюк Ю. В. Регіональне радіомовлення України: становлення, розвиток, перспективи : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». КНУ імені Т. Шевченка, Ін-т журналістики. К., 2015. 18 с.
99. Кошак К. О. Українські телепрограми для дітей та юнацтва: концептуальні засади : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. 20 с.
100. Кошак О. М. Регіональне радіомовлення України: проблематика розвитку (за матеріалами роботи радіоорганізацій східних областей України) : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Київ : Б.в., 2011. 19 с.
101. Крип'якевич І. Історія України. К.: Всеукраїнське товариство «Просвіта», 1992. 88 с.
102. Кросмедіа: контент, технології, перспективи: колективна монографія / за заг.ред. д.н.із соц. Ком. В.Е. Шевченко; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: Кафедра мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. 234 с.
103. Крупський І. Тематика засобів масової інформації України – важлива складова частина інформаційного простору держави (на прикладі західноукраїнських земель 1944–1950-го рр.). *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Випуск 13. С. 96–103.

104. Крупський І. Відродження і діяльність львівського обласного радіо в повоєнний період (за матеріалами львівського обласного архіву). *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Випуск 15. С. 21–27.
105. Кузнецов Г. В., Цвик В. Л., Юровский А. Я. Телевизионная журналистика. Москва : Высшая школа, 2002. 304 с. URL: <http://evartist.narod.ru/text6/23.htm> (дата звернення: 01.06.18).
106. Кузнецов Г. В. ТВ-журналистика: критерии профессионализма. Учебное пособие. Москва, РИП-Холдинг, 2002. 220 с.
107. Кузнєцова Т. В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації : монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 304 с.
108. Лалл Дж. Медіа, комунікації, культура: глобальний підхід / пер. з англ. О. Гриценка, А. Гриценко, С. Гарастович, Т. Гарастович. Київ: «К.І.С.», 2002. С. 45–47.
109. Лизанчук В. В. Журналістська майстерність : підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 376 с.
110. Лизанчук В. В. Засоби масової інформації і духовне відродження України: Формування національних ідеалів та інтернаціональних почуттів. Львів: Львів. ун-т ім. І. Франка, 2001. 679 с.
111. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики : підручник. Київ: Знання, 2006. 628 с.
112. Лизанчук В. Творімо разом Україну! Монографія. Львів : ПАІС, 2009. 452 с.
113. Липпман У. Общественное мнение. Москва: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. 384 с.
114. Лісовий П. Журналістика Закарпаття 50–70-х рр. ХІХ століття і її зв'язки з іншими українськими землями та Росією. Ужгород, 1969. 54 с.
115. Луцюк І. Регіональні ЗМІ в сучасному суспільстві: функції, завдання та проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. Випуск 39. С.152–157.
116. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / переклали з англійської Ольга Восьна, Галина Сташків. Львів : Літопис, 2010. 538 с.

117. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги / пер. з англ. / наук. ред.: Г. В. Латник. К.: Ніка-Центр, 2001. 461 с. С. 418.
118. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова. М., Жуковский : «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. 464 с.
119. Малець О. О. Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40–80-х рр. ХХ ст. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2004. 188 с.
120. Мащенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа у 2 т. Том 1: Всесвітній відеоаудіолітопис: дати, події, факти, цифри, деталі, коментарі, персоналії. Запоріжжя: Дике поле, 2006. 384 с.
121. Мащенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа. Том 2: Термінологічний словник основних понять і виразів: телебачення, радіомовлення, кіно, відео, аудіо. Запоріжжя: Дике поле, 2006. 512 с.
122. Мащенко І. Г. Телебачення України. Т. 1: Телебачення de facto. Київ: Тетра, 1998. 511с.
123. Мащенко І. Г. Українське телебачення: штрихи до портрета. Київ: Чорлі, 1995. 294с.
124. Мащенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. Київ: Україна, 2005. 384 с.
125. Микитась В. Л. Давні рукописи і стародруки : опис і каталог. Вид-во ЛДУ, 1964. Частина друга. 84 с.
126. Мисечко А. О. Інформаційна телепрограма в Україні: традиції і трансформації : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 16 с.
127. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука. Суми: Університетська книга, 2009. 336 с.
128. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 496 с.

129. Мишанич О. В. Карпати нас не розлучать: літературно-критичні статті і дослідження / відп. ред. І. Ребрик. Ужгород: Срібна Земля, 1993. 282 с.
130. Мишанич О. В. Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму. Сайт інтернет-ресурсу «Український Центр». URL: <http://ukrcenter.com/Література/Олекса-Мишанич/26266-1Політичнерусинство-історія-і-сучасність> (дата звернення: 23.09.17).
131. Мітряєва С. І. Міжнаціональні аспекти консолідації українського суспільства (регіональна модель): монографія. Нац. ін-т стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України, Закарпатський філіал. Київ, Ужгород: [НІСД], 2001. 172 с.
132. Мітчук О. А. Слововживання в прямоефірному мовленні тележурналістів (на прикладі Рівненщини). *Діалог: медіа-студії : зб. наук. праць*. Одеса, 2013. Вип. 16. С. 236–242.
133. Мой Д., Ордольтф М. Телевізійна журналістика: Практична журналістика, том 62 / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.
134. Москаленко А. З. Теорія журналістики: навчальний посібник. К.: ЕксОб., 2003. 337 с.
135. Мушинка М. Політичний русинізм на практиці. Пряшів : Союз русинів-українців ЧСФР, 1991. 12 с.
136. Наконечний Є. П. Украдене ім'я: чому русини стали українцями / упоряд. і ред. В. Трипачук; передм. Я. Дашкевич; НАН України, Львів. наук. б-а ім. В. Стефаника. 3-є вид., доп. і випр. Львів: 2001. 179 с.
137. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року) / Балагурі Е. А., Гранчак І. М., Поп І. І. та ін. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993. 436 с.
138. Нариси історії Закарпаття / редкол.: І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак та ін. Ужгород : Закарпаття, 1995. Т. II (1918–1945). 665 с.

139. Нахапетов В. М. Роль місцевого телебачення у політичних кампаніях: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика» / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2000. 16 с.
140. Нетребя М. М. Історія становлення та розвитку телебачення у міжнародному масштабі. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Соціальні комунікації»*. 2017. Вип. 17. С. 80–85. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2176> (дата звернення: 05.07.18).
141. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст. Київ: «Наукова думка», 1985. URL: <http://litopys.org.ua/nimchuk/nim.htm> (дата звернення: 10.07.19).
142. Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2002. 112 с.
143. Новітні медіа та комунікаційні технології: комплекс навчальних програм для спеціальностей «журналістика», «видавнича справа та редагування», «реклама та зв'язки з громадськістю» / За заг. ред. В. Е. Шевченко. К.: Паливода А. В., 2012. 412 с.
144. Остапа С. В., Міський В. В., Розкладай І. Є. Суспільне мовлення в Україні: історія створення та виклики. Київ: ТОВ «Друкарня Віол», 2018. 156 с.
145. Остапець Ю., Токар М. Закарпаття через призму політичних виборів: монографія. Ужгород: Вид-во «Карпати», Серія «Studia regionalisnica», 2009. 408 с.
146. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України: науково-популярне видання. К.: Темпора, 2010. 152 с.
147. Пенчук І. Л. Регіональне телебачення і радіомовлення у контексті формування національної свідомості молоді : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики, 2003. 19 с.
148. Подкарпатская Русь за годы 1919–1936. 3-е переизд. Ужгород: Клуб Т.Г.Масарика в Ужгороде, 2013, 2014. 196 с.

149. Політологічний енциклопедичний словник. К.: Генеза, 2004. 736 с.
150. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Літературознавчі студії. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 296 с.
151. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради. Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. К.: Либідь, 2001. 240 с.
152. Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник / Упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної; Пер. А. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
153. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика: навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 246 с.
154. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакритика. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.
155. Потятиник Б. Інформаційні вихори помаранчевої революції. *Телевізійна й радіожурналістика*. Збірник науково-методичних праць. Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка. 2005. Випуск 6. С. 186–197.
156. Потятиник Б. Телебачення як об'єкт критики. *Телевізійна й радіожурналістика : зб. наук.-метод. пр.* Львів : Львів. нац. ун-т ім. Франка, 2003. Вип. 5. С. 42–56.
157. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
158. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2001. 656 с.
159. Преса національних меншин в Україні : матеріали спецкурсу / упоряд. Н. Сидоренко. К. : Дослід. Центр історії укр. преси, 1998. 44 с.
160. Приходько О. Д. Суспільне мовлення: стандарти Ради Європи. Методологічне забезпечення підготовки журналістських кадрів у процесі роздержавлення мас-медіа та створення системи суспільних та громадських ЗМІ : матеріали міжнар. наук. конф. / [упоряд. Н. Ващенко; за заг. ред. О. Чекмишева]. Київ: Інститут журналістики, 2007. С. 167–175.

161. Разуваєва О. Моделі впливу засобів масової інформації на масову політичну свідомість. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1659> (дата звернення: 7.06.18).
162. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
163. Різун В. В., Іванов В. Ф. Історія досліджень медіавпливів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Випуск 20. С. 4–6.
164. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: Навчальний посібник. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики. Київ, 2005. 97 с.
165. Різун В. Методологія виявлення і дослідження масовокомунікаційного впливу. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. ВПЦ «Київський університет». 2013. Випуск 20. С. 42–57.
166. Різун В., Хилько М., Скотникова Т. Специфічні методи дослідження в журналістикознавстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Журналістика*. 2013. Вип. 20. С. 22–26.
167. Рогова Т. А. Іміджеві характеристики ведучих інформаційно-розважальних телепрограм України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2015. 16 с.
168. Росул Т. І. Радіомовлення в інформаційному просторі Закарпаття 1945–1991 років. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2019. Вип. 1 (40). С. 88–96.
169. Росул Т. Образ Підкарпатської Русі в Чехословацькому кінематографі (1919–1938). *Студії мистецтвознавчі*. №1 (2016). С. 24–32.
170. Рудловчак О. Історія культури. *Науковий збірник музею української культури у Свиднику*. Пряшів: Відділ укр. літератури Братіславського педаг. вид-ва, 1988. № 13. 94 с. 289.

171. Рудловчак О. Невтомний оратай закарпатоукраїнського журналістського поля / Олександр Духнович. Твори: в 4-х т. Братіслава-Пряшів: Словацьке педаг. вид-во, відділ української літератури, 1989. Т. 3. 608 с.
172. Сенько І. Від часів Лаборця до сьогодення: літературно-краєзнавчі студії про будителів, просвітян, будівничих Закарпаття. Ужгород : Карпати, 2012. 304 с.
173. Сенько І. М. Земля з іменем. Ужгород : Патент, 1998. 159 с.
174. Сербенська О. А. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити. Апріорі, 2017. 304 ст.
175. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Львів, 2003.
176. Сербенська О. А., Бабенко В. В. Основи телетворчості : практикум. Львів : ПАІС, 2007. 112 с.
177. Сидоренко Н. М. Сучасна преса національних меншин в Україні. *Актуальні проблеми журналістики: зб. наук. пр.* Ужгород: МП «Ліра», 2001. С. 215–220.
178. Сіماشова А. «Радіобачення» як унікальна модель конвергенції змк (на прикладі діяльності італійського радіобачення «RTL 102.5»). *Теле- та радіожурналістика*. 2013. Випуск 12. С. 378–385.
179. Словник журналіста: терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Видавництво “Закарпаття,,», 2007. 224 с.
180. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 5 : Н–О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.
181. Снісарчук Л. В. Історія української журналістики: важливість, сучасний стан і особливості творення. Львівська національна бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність: доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 28–30 жовтня 2010 р. Львів, 2010. С. 598–560.
182. Снісарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс : монографія. Львів, 2009. 416 с.

183. Соловійов М. Українські телеканали в мережі: інтернет-мовлення (2009–2015). Журналістика. 2016. Вип. 15 (40). С. 155–162.
184. Соломін Є. Інформаційне телевізійне мовлення Луганщини. *Теле- та радіожурналістика*. 2012. Випуск 11. С. 252–258.
185. Соломін Є. О. Інформаційна безпека України: від анексії до концепції через війну на сході. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Випуск 15. С. 68–72.
186. Соломін Є. О. Луганське інформаційне телемовлення: регіональна парадигма: автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.04. Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2014. 17 с.
187. Соломін Є. О. Луганське телебачення: медійне підґрунтя російського військового вторгнення в Україну. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. Липень–вересень. Том 3 (64). С. 44–48.
188. Стерчо П. Карпато-українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 рр. Торонто: НТШ, 1965. 288 с.
189. Стецків М. Особливості інфотейнменту на закарпатському регіональному телебаченні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Випуск 26. С. 241–244.
190. Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоем» (1934–1943). Упорядкування, передмова та примітки Леся Белея. Серія Ucrainica: ad fontes. Книга 5. Ужгород: Гражда, 2009. 232 с.
191. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука. К.: Либідь, 1991. 512 с.
192. Сюсько М. Питання сучасної літературної та живорозмовної мови: Вибране. Монографія. Ужгород: Гражда, 2014. 624 с.
193. Тарасюк В. Ю. Августин Волошин – журналіст і публіцист. Вегеш М. М., Кляп М. І., Тарасюк В. Ю., Токар М. Ю. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. 2-е вид., допов. Ужгород: Карпати, 2009.
194. Тарасюк В. Ю. Розвиток спорту на Закарпатті в незалежній Україні (1991–2011). Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2011. 260 с.

195. Темех Н. Д. Українське телебачення і проблеми формування духовності молоді : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2005. 20 с.
196. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. Львів: Світ, 2004. 624 с.
197. Тиводар М. П. Етнографія Закарпаття: історико-етнографічний нарис. Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет. Ужгород: Гражда, 2011. 410 с.
198. Тиводар М. П. Етнодемографічні процеси на Закарпатті (І – початок III тисячоліття). *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 1. С. 4–31. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/37879> (дата звернення: 10.12.2017).
199. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості дрогового мовлення у період Підкарпатської Русі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 20(60), 1 т. С. 27–31.
200. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості телепрограм для національних меншин Закарпаття в контексті суспільного мовлення. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Філологія*. 2019. № 2 (42).
201. Толочко (Каралкіна) Н. В. Проблеми формування аудіовізуальних медіа на Закарпатті у дорадянський період. *East European Scientific Journal (Warsaw, Poland)*. 2019, part 6. № 7 (47). С. 10–14.
202. Толочко (Каралкіна) Н. В. Специфіка програм телеканалу «Тиса–1» про національні меншини Закарпаття: проблемно-тематичний аспект. *Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник* / за ред. В. В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка. Т. 1 (66). 2017 (січень–березень). С. 19–24.
203. Толочко (Каралкіна) Н. В. Способи використання соціальних мереж для підготовки й популяризації телевізійних програм Філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція». *Обрії друкарства*. 2016. № 1 (5). С. 35–45.
204. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості взаємодії регіональних телеканалів Закарпаття з новітніми медіа. *Матеріали VII Міжнародної науково-*

- практичної конференції* / наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. Ю.А.Грушевська. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 161 с. С. 57–62.
205. Толочко Н. В. Особливості телепрограм для національних спільнот Закарпаття в радянський період (1960–1980 рр.). *Студії з філології та журналістики: збірник наукових праць* / Міжнар. редкол.: Н. Венжинович (голов. ред.), Г.Шумицька (заст. голов. ред.), М. Вашичек та ін. Ужгород: Говерла, 2020. Вип. 6. 203 с. С. 188–192.
206. Трачук Т. А. Регіональні ЗМІ на сучасному етапі (нові реалії обласного телебачення). *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2012. С. 51–56.
207. Українська мова: Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
208. Українська преса : хрестоматія / за ред. М. Ф. Нечиталюка. Львів, 1999. Т. 1. 520 с.
209. Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра / М. М. Карабанов, С. О. Абрамов, В. О. Горобцов, І. Г. Мащенко; Заг.ред. І. С. Чиж; Редкол.: (голова) В. М. Петренко. Київ : Дирекція ФВД, 2006. 647 с.
210. Українське телебачення: роки, події, звершення. М. М. Карабанов, І. Ф. Курус, В. М. Петренко та інші. К.: ДП «Дирекція ФВД», 2008. 400 с.
211. Улиганець М. В. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія напередодні незалежності України (1987–1990). *Журналістика (науковий збірник)*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут журналістики. 2012. Вип. 11 (36). С. 22–31.
212. Улиганець М. Жанрова еволюція програм державного радіомовлення Закарпаття (1945-1995 рр). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2010. Вип. 23. С. 122–126.
213. Улиганець М. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія в умовах незалежності України. *Журналістика: науковий збірник* / голов. ред. Н. М. Сидоренко. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. 2011. 204 с. С. 86–93.

214. Усенко Ю. В. Становлення та розвиток українського телебачення як засобу масової комунікації : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». К., 2006. 23 с.
215. Федорчук Л. П. Види інтернет-телебачення. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2012. Том 46, січень–березень. С. 18–20.
216. Філь І. П. Культура і побут населення Українських Карпат, Матеріали республіканської наукової конференції. Ужгород, УжДУ, 1973. С. 47–54
217. Фінклер Ю. Е. Мас-медіа та влада: технологія взаємин : монографія. Львів : АЗ-АРТ, 2003. 212 с.
218. Хаб'юк О. Впровадження суспільного мовлення: президентство Кучми, Ющенко та Януковича. URL: <http://stv.mediasapiens.ua/material/4038> (дата звернення: 29.07.2017)
219. Хилько М. Особливості застосування філософських, загальнологічних, теоретичних методів дослідження у журналістикознавстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Журналістика*. Київ, 2013. С. 8–15.
220. Холод О. Телебачення як симулякр сучасності (типологія рівнів трансформації свідомості суспільства у зв'язку з розташуванням телевізора в домашньому просторі). *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Випуск 13. С. 133–139.
221. Хоменко І. А., Фоменко В. І. Функціональність громадського телевізійного та радіомовлення з позицій концепції соціального гомеостазу Норберта Вінера. *Українське журналістикознавство: науковий журнал / голова редкол., голов. ред. В. В. Різун; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. К., 2013. Вип. 14. 94 с.
222. Хоменко І. Дослідження чинників прихованого впливу в медіа-контенті: методики, програмне забезпечення, апаратура. *Актуальні питання масової комунікації*. 2007. Вип. 8. С. 54–59

223. Худіш П. М. Закарпаття в контексті чехословацько-радянських відносин (1944-1948 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2016. 17 с.
224. Цвик В. Л. Украинское телевидение: опыт, практика, проблемы. К.: Мистецтво, 1985. 186 с.
225. Цвик В.Л. Телевизионная журналистика: История, теория, практика: учебное пособие. М.: Аспект Пресс, 2004. 382 с.
226. Чепурняк Т. О. Суспільне мовлення та процес його запровадження в Україні. Наукові записки інститут журналістики. 2014. Т. 56, липень-вересень. С. 22–29.
227. Черничко С., Фединець Ч. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014.
228. Чучка П. Національна свідомість закарпатських українців у ХХ столітті: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти. Ужгород, 2014. 32 с.
229. Шальман Т. М. Інформаційний простір: сутність і місія комерційного телебачення в ньому. *Інформаційне суспільство*. 2015. Вип. 21. С. 12–18.
230. Шаповал Ю. Г. Національна журналістика: наукові праці. В 2-х т. Том 2. Львів, 2006. 488 с.
231. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Гостримо перо. Основи журналістичнознавчих розвідок. Ужгород : Карпати, 2012. 168 с.
232. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2016. 100 с.
233. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953). К.: Темпора, 2012. 664 с.
234. Шевченко А. С. Телерепортаж як інструмент інмутації сприйняття реальності засудженими : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.06. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ. 2013.18 с.
235. Штромайер Г. Політика і мас-медіа / пер. з нім. А. Орган. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 303 с.

236. Шумицька Г. В. Через діалог до взаєморозуміння в мультилінгвальному просторі: регіональна рецепція мовних новацій в освітній сфері: монографія. Ужгород: Гражда, 2019. 104 с.
237. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика / наук. ред.: С. І. Даниленко. Київ: Києво-Могилянська акад., 2007. 239 с.
238. Ятчук О. М. Інтерактивне телебачення: соціально-комунікаційні моделі та технології : монографія. Дніпро: УМСФ, 2018. 136 с.
239. Bidzilya Y. M. (2015), "Slovak press in Zakarpattia as the revival of national identity". *European Journal of Science & Theology*, vol. 11 (6): 67–78.
240. Bidzilya Y. M. (2016), "Contemporary Transcarpathian media in the context of the language information policy". *International Scientific Journal*, no. 2: 65–70.
241. Bidzilya Y. M. (2016). "The Problem Of Ethnic Tolerance In The Modern Information Space IOSR". *Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, vol. 21 (2): 33–37.
242. Blumler J. G. (1992). *Television and the Public Interest. Vulnerable Values in West. European Broadcasting*. London: Sage Publications. 256 p.
243. Fickers A., Johnson C. (2010), "Transnational television history: a comparative approach". *Media History*, 16 (1): 1–11. DOI: 10.1080/13688800903395411
244. Haenens L., Saeys F. (2007). *Western broadcast models : structure, conduct, and Performance*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 449 p.
245. Havrylets Y.D., Tukaiev S.V., Rizun V.V., Makarchuk M.Y. (2013), "Comparative Analysis of the Effects of Negative and Neutral TV News Stories". *Procedia Social and Behavioral Sciences*, vol. 82: 421–425. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813013530>. Access Date: May 3, 2019.
246. Kitsa M., Mudra I. (2018), "Social Media Tools for TV Programmes Promotion". *Communication Today*, no. 9 (2): 56–72.
247. Khabyuk O. (2010), "Past, present and future of Public Service Broadcasting in Germany". *Central European journal of Communication*, vol. 1: 21–36. URL:

- http://ptks.pl/cejc/wp-content/uploads/2012/07/CEJC_Vol3_no1_Khabyuk.pdf
Access Date: June 24, 2019 (дата звернення: 10.05.2020).
248. Lersch E. (2010), "Regional television in Germany". *Media History*, no. 16 (1): 109–113, DOI: 10.1080/13688800903395544
 249. Lozano J. F. G. (2010), "Public TV and regional cultural policy in Spain as reflected through the experience of Andalusian regional television". *Cultural Trends*, no. 19 (1–2): 53–63, DOI: 10.1080/09548961003696047
 250. Malik S. (2010). From multicultural programming to diasporic television: situating the UK in a European context, *Media History*, 16 (1): 123–128, DOI: 10.1080/13688800903395577
 251. Potschka C., Golding P. (2012), "The structural developments of regional television in Britain and Germany". *Media History*, no. 18 (3–4): 443–458, DOI: 10.1080/13688804.2012.721954
 252. Syvertsen T. (2014), "Public Service Broadcasting". Essay. In *The Media Welfare State: Nordic Media in the Digital Era*. Ann Arbor: The University of Michigan Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.3998/nmw.12367206.0001.001>
 253. Tolochko (Karalkina) N. (2020). "Radio and Television Programs for National Minorities of the Border Multicultural Region (on the example of Transcarpathia, 1930-1991)". *Technium Social Sciences Journal*, 8 (1): 188–199. URL: <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/748> Access Date: June 21, 2020. DOI: <https://doi.org/10.47577/tssj.v8i1>
 254. Williams E., Rice R., Rogers E.M. (1988). *Research methods and the new media*. New York: Free Press.
 255. Yinger J. Milton. (1994). *Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?* SUNY Press. 494 p.

Документальні джерела

256. Вінч М. «Одноденна держава»: свідчення англійського очевидця про події Карпатської України. Київ : Темпора, 2012. 348 с.

257. Всеукраїнський перепис населення 2001. Сайт Державного комітету статистики. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 7.04.2019).
258. Годовой бухгалтерский отчет за 1967 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп.2. Спр. 673. 20 арк.
259. Декларація принципів толерантності (Генеральна конференція ЮНЕСКО, 1995 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 13.04.2017).
260. Доклад, справки о состоянии радиофикации области в 1958 году. ДАЗО. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 146. 25 арк.
261. Єфремів Б. Бої на Карпатській Україні 14-15 березня 1939 р. Серія спогадів «Звитяжці». Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», 2019.
262. Женевська Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальне завдання в новому тисячолітті». URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=61592
263. Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН, 1948 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 7.04.2018).
264. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 8.04.2020).
265. Закон України «Про засади державної мовної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (дата звернення: 7.04.2018).
266. Закон України «Про національні меншини України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (дата звернення: 7.04.2018).
267. Закон України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18> (дата звернення: 7.04.2018).
268. Закон України «Про телебачення і радіомовлення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 7.04.2018).

269. Закон України «Про телекомунікації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (дата звернення: 7.04.2018).
270. Записки отдела по вопросам идеологической работы. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 33. Спр. 95. 36 арк.
271. Записки отдела пропаганды и агитации, областных идеологических организаций по вопросам развития культуры, улучшения работы прессы, сооружения памятников и монументов в области. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 123. 64 арк.
272. Записки отдела пропаганды и агитации, областных идеологических учреждений, редакций областных газет о работе СМИ, учреждений культуры. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 548. 45 арк.
273. Записки, справки, информации, переписка обкома партии, горкомов, райкомов партии по вопросам подписки на периодическую печать, работы радиовещания, выполнения критических замечаний в ходе отчетно-выборных кампаний и другим вопросам идеологической работы. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 980. 46 арк. Арк. 40.
274. Информации и справки о работе областного комитета радиовещания и телевидения за 1965 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 488. 37 арк.
275. Информации обкома партии в ЦК Компартии Украины по вопросам работы лекторских групп, районных газет, издательства, радио, развития полиграфической промышленности. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 5. Спр. 403. 63 арк.
276. Информации обкома партии ЦК КПСС о ходе обсуждения постановления ЦК КПСС «О культе особы и его последствиях», о строительстве вокзала в г. Чоп, о состоянии идейно-политической работы в области. ДАЗО. Ф. 1238. Оп.2. Спр. 582. 32 арк.
277. Информации отдела пропаганды и агитации обкома Компартии Украины, партийных, советских органов, организаций строительства, связи, о ходе выполнения постановления бюро обкома партии по вопросу укрепления материально-технической базы телевидения и радиовещания в области. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 13. Спр. 121. 43 арк.

278. Информации отдела пропаганды и агитации. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 7. Спр. 67. 62 арк.
279. Информации, справки, докладные записки органов связи, райкомов партии по вопросам развития средств связи, радиофикации населения области. ДАЗО. Ф. 1. Оп.1. Спр. 3515. 118 арк.
280. Інформації відділу пропаганди і агітації Обкому Партії, обласних ідеологічних організацій про виконання постанов Бюро Обкому Компартії України... ДАЗО. Ф. 1. Оп. 22. Спр. 85.
281. Інформації обкому партії ЦК КПРС про хід обговорення постанови ЦК КПРС «Про культ особи та його наслідки», про будівництво вокзалу в м. Чоп, про стан ідейно-політичної роботи в області. ДАЗО. Ф. 1. Оп.1. Спр. 2810. 28 арк.
282. Інформації, довідки, доповідні записки, листування з органами освіти, культури, товариствами «Знання» з питань ідеологічної роботи. ДАЗО. Ф.1. Оп. 9. Спр. 312. 236 арк.
283. Інформації, доповідні записки обкому партії ЦК КП(б)У про політично-масову роботу із забезпечення виконання партійних рішень, стану пропагандистської, агітаційної, культурно-просвітньої роботи за 1946-1947 рр. ДАЗО. Ф 1. Оп. 1. Спр. 376. 169 арк.
284. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан задоволення національно-культурних, мовних, освітніх потреб національних меншин області. Офіційний веб-сайт Центр культур національних меншин Закарпаття. URL: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/category/materialu> (дата звернення: 7.06.2017).
285. Квартальные тематические планы передач Закарпатского областного комитета радиовещания и телевидения на 1966 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 580. 54 арк.
286. Квартальные тематические планы передач на 1969 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 842. 65 арк.

287. Квартальные тематические планы передач на 1970 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 914. 76 арк.
288. Кодекс етики українського журналіста. Комісія з журналістської етики. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/code>.
289. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69
290. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008 (дата звернення: 7.07.2018).
291. Листування з Держкомітетом з телебачення і радіомовлення, установами і підприємствами про організацію телепередач, 1969 рік. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1272. 22 арк.
292. Марушка І. Граючий тренер : про пережите, про зустрічі в театрі, в кіно і у небі, про здійснене і про те, що не збулося. Ужгород, Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2017. 104 с.
293. Материалы социологического исследования, проведенных в г. Ужгороде и области Институтом социологических исследований АН СССР по вопросам идеологической обстановки среди различных групп населения. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 13. Спр. 204. 39 арк.
294. Микрофонные материалы за декабрь. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 1. Спр. 1. 22 арк.
295. Населення Закарпатської області за даними перепису 1989 року: статистич. зб. Ужгород, 1990. 65 с.
296. Національна рада з питань телебачення та радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/> (дата звернення: 7.04.2018).
297. Переписка з Державним комітетом з радіомовлення і телебачення та іншими організаціями з основних питань діяльності за 1963 р. ДАЗО. Ф.1. Оп. 2. Спр. 345. 73 арк.
298. Переписка з державним комітетом при Раді Міністрів УРСР з радіомовлення і телебачення з основних питань діяльності за березень-грудень 1965 рік. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 489. 41 арк.

299. Переписка з державним комітетом при Раді Міністрів УРСР, установами і підприємствами з питань роботи комітету за 1968 рік. ДАЗО. Ф. 1908. Оп. 2. Спр. 734. 47 арк.
300. Переписка з Державним комітетом радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР та іншими організаціями з основних робочих питань за 1967 рік. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 489. 20 арк.
301. Переписка Обкома партии с Министерствами, обществами, редакциями и т.д. по вопросам наглядной агитации, телевидения, проведения киносьемок в области, деятельности спортивных обществ, организации соревнований. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 194. 25 арк. Арк. 21.
302. Переписка обкома партии с республиканскими министерствами промышленности, строительных материалов, местной и топливной промышленности, продовольственных товаров, сельского хозяйства, бумажной и деревообрабатывающей промышленности, связи. ДАЗО. Ф. 1. Оп.1. Спр. 2825. 24 арк. Арк. 14.
303. Переписка с Госкомитетом по телевидению и радиовещанию при Совете Министров УССР по вопросам организации работы телевидения. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 845. 28 арк.
304. Переписка с Госкомитетом по телевидению и радиовещанию, организациями и предприятиями об организации передач. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1021. 16 арк.
305. Переписка с Государственным Комитетом по телевидению и радиовещанию и другими организациями по основной деятельности. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1507. 56 арк.
306. Переписка с Государственным Комитетом по телевидению и радиовещанию и другими организациями по основной деятельности. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1384. 31 арк.
307. Переписка с Государственным Комитетом при Совете Министров УССР по радиовещанию и телевидению по основным вопросам деятельности. ДАЗО. Ф. Р-1238. Оп. 2. Спр. 684. 41 арк.

308. Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: зб. документів, матеріалів та спогадів. К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2013. 208 с.
309. Письма обкома партии в Совет Министров УССР по вопросам развития промышленности и транспорта, связи и ответы на них. ДАЗО. Ф 1. Оп. 1. Спр. 1272. Особливий сектор – загальна частина. 59 арк.
310. План сплошной радиофикации Закарпатской области (карта). ДАЗО. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 31. 18 арк.
311. Постанова бюро, довідка відділу пропаганди та агітації, інформації партійних, радянських, адміністративних органів, управління культури та ЗМІ... ДАЗО. Ф. 1. Оп. 11. Спр. 48. 81 арк.
312. Постановление комитета радиофикации и радиовещания при Совете Министров УССР о работе Закарпатского областного радиокомитета за 1946 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 1. Спр. 28. 3 арк.
313. Приказ Государственного Комитета по телевидению и радиовещанию за 1978 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1435. 3 арк.
314. Приказы и Постановления Государственного комитета УССР по телевидению и радиовещанию за 1972 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1105. 139 арк.
315. Приказы председателя государственного комитета по радиовещанию и телевидению при Совете Министров УССР за 1967 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 666. 20 арк.
316. Про підсумки проведення X міжнародного фестивалю телевізійних і радіопрограм для національних меншин «Мій рідний край». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 1.04.2017).
317. Протокол проверки генерального плана радиофикации Закарпатской области на 1950-1955 гг. ДАЗО. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 42. 23 арк.
318. Протоколы заседаний комитета за 1970 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 912. 12 арк.

319. Рабочие планы отдела пропаганды и агитации по выполнению постановлений ЦК КПСС, ЦК Компартии Украины, Обкома Партии.... ДАЗО. Ф. 1. Оп. 21. Спр. 121. 51 арк.
320. Рабочие планы, записки, информации промышленно-транспортного отдела о выполнении постановлений ЦК КПСС по вопросам развития промышленности, укрепления материально-технической базы телевизионного вещания. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 117. 48 арк.
321. Рабочие планы, информации промышленно-транспортного отдела о выполнении постановлений ЦК КПСС, ЦК Компартии Украины по вопросам повышения эффективности деятельности... ДАЗО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 150. 38 арк.
322. Рецензии на передачи областного комитета радиовещания и телевидения за 1967 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 669. 19 арк.
323. Справки работников отдела, областного управления связи о работе предприятий связи, подготовке кадров, о строительстве областного телевизионного ретранслятора и радиориельных линий. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 167. 37 арк.
324. Справки, информации трестов, объединений, областных организаций о выполнении постановлений бюро обкома партии по укреплению материально-технической базы телевидения. ДАЗО. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 694. 53 арк.
325. Твори Василя Гренджі-Донського. Том XII. / Літературна редакція: проф. д-р. Василь Лев. Видання Карпатського Союзу, Інк. Відділ у Вашингтоні, Д.К. 1992. 562 с.
326. Твори Василя Гренджі-Донського. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Т. 8. Видання Карпатського Союзу, Інк. Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1987. 487 с.
327. Тематические и календарные планы областного комитета по телевидению и радиовещанию на 1978 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1438. 98 арк.

328. Тематические планы областного комитета по телевидению и радиовещанию на 1973 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 1184. 74 арк.
329. Туніське зобов'язання. URL: https://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/tz/ (дата звернення: 7.04.2018).
330. Штатное расписание административно-управленческого персонала, финансовый план и планы по труду на 1967 год. ДАЗО. Ф. 1908. Оп. 2. Спр. 506. 13 арк.

Суспільно-політичні матеріали

331. 1938: угорські війська займають Ужгород і Мукачево. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/4cd0766e6f3e9/> (дата звернення: 8.03.19)
332. 1939: проголошення незалежності Карпатської України. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/03/14/31517/> (дата звернення: 8.03.19).
333. 21 Ужгород. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/21> (дата звернення: 30.11.19)
334. 21 Ужгород. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel> (дата звернення: 30.11.19)
335. 50 років українського радіомовлення в Чехословаччині / упорядник О. Рудловчак. Автори історичного нариса «На порозі другого півстоліття». Пряшів, 1984. 159 с.
336. 65-річне радіо [Текст] = 65-rosny rozhlas / упоряд. П. Богдан: Словацьке радіо, 1999. 24 с.
337. 70 років радіо. *Закарпатська правда*. 1965, 7 травня. С. 2.
338. Akurat Закарпаття. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/akuratzakarpattyia/> (дата звернення: 30.11.19)
339. Akurat Закарпаття. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCC8XdI47vTwhfPa3083f4fA> (дата звернення: 7.04.2020).
340. Media Vista. URL: <http://mediavista.com.ua/> (дата звернення: 30.11.19)

341. Russkaja radio-peredaca. *Сотакій русскій вестник. Русскій вестник*. 1936. 20 березня. № 13. С. 2.
342. Sirius. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/kanalsirius.tv/> (дата звернення: 30.11.19)
343. Sirius. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/> (дата звернення: 30.11.19)
344. TV21 Ungvár. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/> (дата звернення: 30.11.19)
345. TV21 Ungvár. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/> (дата звернення: 30.11.19)
346. TVR. URL: http://www.tvr.ro/perceptie_2221.html#view (дата звернення: 17.04.18)
347. UA: Закарпаття. Офіційний сайт. URL: <https://uz.suspilne.media/> (дата звернення: 30.12.19)
348. UA: Закарпаття. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/suspilne.zakarpattia/> (дата звернення: 30.11.19)
349. UA: Закарпаття. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/> (дата звернення: 30.11.19)
350. Uzhinform. URL: <https://uzhinform.com/> (дата звернення: 30.11.19)
351. Uzhinform. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Uzhinform/> (дата звернення: 30.11.19)
352. Uzhinform. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/> (дата звернення: 30.11.19)
353. Алдон М. Телеканал «Тиса-1» на Закарпатті «говорить» вісьмома мовами. *Uzhgorod.net*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/108229> (дата звернення: 5.03.2019).
354. Балоба: СБУ має звернути увагу на заяви самопроголошеного захисника закарпатських русинів. *Мукачево.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/626753> (дата звернення: 11.12.2015).

355. Барбіл Б. «Альянс» є, союз – попереду. *Срібна Земля – Фест*. 1997. 6 лютого. С. 7.
356. Барбіл Б. Дорога моя столица, дорога моя Москва. *Журналіст Закарпаття*. 2013. № 10 (22), жовтень. С. 16–19.
357. Барбіл Б. Розперезаного В. Мещерякова поставити на місце може Громадська рада при обласній телерадіомовній компанії. *Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpattya.net.ua/> (дата звернення: 17.04.2017).
358. Барбіл Б. Чи настане ренесанс після ювілею? Роздуми з нагоди 30-річчя Закарпатського телебачення. *РІО*. 1998. 10 березня, № 19 (160). С. 3.
359. Бреза І. Закарпатські роми: як вижити з 10 дітьми і 35 онуками. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29373698.html> (дата звернення: 18.08.2019).
360. Буткевич Б. Нами пригноблені. *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/Publication/2552> (дата звернення: 10.12.2019).
361. В'ятрович В. Карпатська Україна та її армія. Унікальні ФОТО. *Історична правда*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/4d7fe81ac60af/> (дата звернення: 8.03.19).
362. Вайсберг Б. Проблеми голубого екрана. *Закарпатська правда*. 1986. №39 (7520), 16 лютого. 1986 р.
363. Ведучі закарпатського ТБ «Тиса1» влаштували акцію протесту, щоб їм нарешті виплатили зарплату. *Mukachevo.net*. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/139244> (дата звернення: 13.11.2016).
364. Веклюк В. Жінка, яка зупинила прекрасну мить. Євгенія Малош сміливо ламала стереотипи, ставши першим оператором Закарпатського телебачення. *Світогляд*. 2003. 6 грудня. № 45 (50). С.14.
365. Віталій Мещеряков вирішив залишити посаду менеджера Закарпатської філії ПАТ «НСТУ». *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор media»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 18.10.19).

366. Віталій Мещеряков: «Тиса-1» завжди шукала допомогу не в держави, а у грантодавців. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/kontent/> (дата звернення: 18.10.19).
367. Вся угорська редакція Закарпатської філії НСТУ переходить на приватний канал. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 18.07.19).
368. Вторая радио-передача изъ Ужгорода. Карпаторусский голосъ. 1933. 19 лютого. №38 (212). С. 3.
369. Гаврош О. Живі і мертві закарпатського телебачення. *Срібна Земля*. 1996. 16 березня, №9 (170). С.14.
370. Гаврош О. Телебачення на Закарпатті. Українська держава й далі буде у ролі «корисного ідіота»? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28853364.html> (дата звернення: 12.07.19).
371. Галас М. Малош Є. «Мистецтво телебачення причаровує – добровільно його не кидають». *Ужгород*. 2005. 3 грудня. С. 13.
372. Галда П. Як «відроджується» закарпатське телебачення. *Карпатська Україна*. 1994. 28 липня. №29 (144). С. 3.
373. Глущенко А. Закарпатская ОГТРК – осознание сущности современного телевидения. *Mediasat.ua*. URL: <http://mediasat.info/2011/07/01/tisa1/> (дата звернення: 10.06.16).
374. Говорить Ужгород! *Закарпатська правда*. 1.12.1945. № 177. С.1
375. Гоменюк І. Яблуко розбрату. *Локальна історія*. 2019. № 3 (5). С. 16-21.
376. Гордієнко В. Закарпатському ТБ – 30. *Фест*. 1997. 6-12 листопада. № 44 (80). С. 3.
377. Гулан Я. Інтернет-ЗМІ Закарпаття: ситуація покращується. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/> (дата звернення 30.07.2019).
378. Гулан Я. Переділ медіавласності по-закарпатськи: «М-Студіо» у нові руки, «Сіріус» – загадка, «Перший кабельний» ожив для піару Медведчука. *Інститут масової інформації*. URL: <http://imi.org.ua/> (дата звернення 1.09.2017).

379. Густі В. Не все змивають хвилі часу. *Новини Закарпаття*. 2010 р. 23 жовтня, № 118–119 (3687–3688). С. 17.
380. Данькова Н. «Тиса-1»: регіональний канал на кордоні з ЄС *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 7.06.2019).
381. «Джинсують», бо... ледачі. Моніторинг теленовин регіональних філій НСТУ за 11–15 грудня 2017 року. Захід. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 13.09.18).
382. Жук О. Віталій Мещеряков: «Тиса-1» завжди шукала допомогу не в держави, а у грантодавців. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 20.03.17).
383. З вересня Закарпаття переходить на цифрове телевізійне мовлення. *Офіційний сайт Закарпатської ОДА*. URL: <https://carpathia.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.18).
384. Зв'язок. *Закарпатська правда*. 1967. 9 грудня. С. 3.
385. За створення регіонального телеканалу. Виступ голови обласної Ради, голови облдержадміністрації Сергія Устича на обласному телебаченні 13 жовтня 1995 року. *Новини Закарпаття*. 1995. 14 жовтня, № 154–155 (980–981). С.2.
386. Закарпатська «Тема дня»: старання є, бракує досвіду. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media> (дата звернення: 8.12.19).
387. Закарпатська Верховина в 1930 рр. Kertvarosh. URL: <https://www.facebook.com/> (дата звернення: 7.03.18).
388. Закарпатська філія НСТУ стала одним з переможців проектів Програми прикордонного співробітництва. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 28.05.19).

389. Закарпатський інформаційний центр. URL: <https://www.zits.com.ua/>
390. Закарпатські телевізійники бунтують. *Онлайн-видання Uzhgorod.net*. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/5239?o=1> (дата звернення: 15.07.2018).
391. Закарпатській телевізії – 25. Срібна Земля. 1993. 11 травня. С. 2.
392. Закарпаття в американській кінохроніці 1939 року. Transcarpathian Heritage. URL: <https://www.facebook.com/596737527092951/videos/233357510894273> (дата звернення: 15.04.2019).
393. Закордонне радіо. *Діло*. 1935. 5 січня. № 5. С. 20.
394. Зан М. П. Українсько-угорські відносини в Закарпатті: громадсько-політичний дискурс проблеми. *Просвітницько-пізнавальний портал «Закарпаття»*. URL: <http://www.zakarpattia.com/?p=2325>. (дата звернення: 10.11.18).
395. Запаморочення від усупільнення. Чого досі бракує новинам філій НСТУ. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 30.11.19).
396. Зв'язок. *Закарпатська правда*. 1967. 9 грудня. С. 3.
397. Зустріч на кордоні польських та угорських військ, 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). Територія терору. URL: <http://territoryterror.org.ua/> (дата звернення: 28.03.19).
398. Ік. Етер і політика. *Діло*. 1938. 9 жовтня. №224. С. 1–2.
399. Ільницький В. Тридцять років ефіру. Святкові дні закарпатського ТБ. *Срібна Земля – Фест*. 1998. 19–25 березня. № 11 (98). С. 3.
400. Ілюк М. В Кошицях відбувся гала-концерт з нагоди 80-річчя національно-етнічних передач Словацького радіо (ФОТО). *Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpattyua.net.ua/> (дата звернення: 28.06.19)
401. Інтернет Асоціація України. URL: <https://inau.ua/>
402. Інтернет-медіа та соцмережі вперше за популярністю обійшли телебачення – дослідження. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://detector.media/infospace/> (дата звернення: 28.10.19).

403. Їжак.UA. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/> (дата звернення: 30.11.19)
404. Каралкіна Н. Йосип Кобаль: Чому закарпатці не окремий народ, а Лаборець, Корятович і будителі – не герої. *ProZak*. URL: <http://prozak.info/> (дата звернення: 8.06.19).
405. КЖЕ винесла публічний осуд сайту «Перший кабельний». *Сайт ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://detector.media/> (дата звернення: 7.12.2018).
406. Кляшторна Н. Як у 30-х роках ХХ століття знімали Кіно в Колочаві. *Локальна історія*. 2019. № 3 (5). С. 44-49.
407. «Край-ТБ» – зірка телебачення Закарпаття. *Орбіта-логос*. 1999. 25 листопада. С.12.
408. Козоріз І. Нас бачили і в Нью-Йорку. *Молодь Закарпаття – реформа*. 1998. 21 лютого. № 8. С. 2.
409. Колектив ОДТРК «Тиса-1» підтримав свого гендиректора (звернення). *Час Закарпаття*. URL: <http://chas-z.com.ua/news/106> (дата звернення: 23.10.18).
410. Королович І. Позбавлення закарпатського каналу «М-Студіо» ефіру – політичне замовлення влади, вважає директор репресованої ТРК Іван Маняк. *Україна молода*. 24 березня 2004 р. С. 11.
411. Кудрявська Л. Тихо! Йде передача. *Закарпатська правда*. 1968. № 41 (7522), 18 лютого. С. 2.
412. Лідер русинів визнав себе «політичним в'язнем». *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/politika/> (дата звернення: 2.07.19)
413. Лобода О. Поезія, земля і... журналістика. *Журналіст Закарпаття*. 2012. №1, січень. С. 14–16.
414. Лунін С. Чи пропала «Україна в огні»? Українська культура. 2016. № 5. С. 70–73.
415. Макара О. Леся Кешеля: Ужгородське обличчя 5-го каналу. *Видання Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpatty.net.ua/> (дата звернення: 10.03.2017).

416. Мегела О. ТБ для закарпатців. *Ужгород*. 18 листопада 2006 р. (№ 47 (407)). С. 12.
417. Михайлов А. Закарпатському телебаченню – 25. *Закарпатська правда*. 1993. 8 травня. № 44 (14854). С. 1.
418. Михайлов А. ТБ: Сім передач німецькою. *Закарпатська правда*. 1992. 18 березня. № 17 (14696). С. 4.
419. Моніторинг новин західних філій Суспільного за вересень. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 10.12.19).
420. Моніторинг новин західних філій Суспільного за листопад. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 10.12.19).
421. Моніторинг Суспільного: як журналісти дотримувалися стандартів в Івано-Франківську, Львові, Луцьку, Тернополі, Ужгороді, Хмельницькому та Чернівцях. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 15.09.18).
422. М-Студіо. Facebook. URL: <https://www.facebook.com> (дата звернення: 30.11.19)
423. М-Студіо. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/> (дата звернення: 30.11.19)
424. М-Студіо. Офіційний сайт. URL: <http://m-studio.net.ua/#top> (дата звернення: 30.11.19)
425. Наглядова рада ПАТ «НСТУ» схвалила Концепцію регіонального мовлення Суспільного мовника. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 02.12.18).
426. На «Першому Україне» Закарпаття «Просто неба»! *UA: Перший*. URL: <http://1tv.com.ua/news/channel/31823> (дата звернення: 17.02.18).
427. На «русинському» русі спробують розхитати ситуацію щодо приєднання території Закарпаття до УРСР. *Інтернет-видання «Reporter.ua»*. URL: <http://uareporter.com/novosti/187234> (дата звернення: 28.01.16).

428. На Різдво почне працювати радіовисильня в Хусті. *Діло*. 1938. 22 грудня. №284. С.1.
429. На телеканалі «UA: Закарпаття» показали документальний фільм про 13-річну історію програми «Ранок на Тисі». *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 10.02.19).
430. Населення Закарпатської області. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 10.10.2019).
431. Невѣрная Марійка. *Карпаторусскій голосъ*. 1933. 6 грудня. С. 3.
432. Необходимо в Ужгорода построить русскую радиостанцию. *Карпаторусскій голосъ*. 1933. 9 грудня. № 265 (439). С. 1.
433. Новий кордон Угорщини. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). Територія терору. URL: <http://territoryterror.org.ua> (дата звернення: 28.03.19)
434. Новинки. *Діло*. 1939. 5 березня. №50. С. 12.
435. Около подкарпаторусской радиостанции. *Карпаторусскій голосъ*. 1936. 24 травня. № 20. С. 1.
436. Окупація Карпатської України, березень 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). Територія терору. URL: <http://territoryterror.org.ua> (дата звернення: 28.03.19).
437. Оприлюднили концепцію регіонального мовлення НСТУ (ТЕКСТ). *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media> (дата звернення: 9.11.18).
438. Опрофат І. На горі Токарня. *Закарпатська правда*. 1988. № 106. 7 травня. С. 1
439. Передачі з Ужгорода. Телебачення. *Закарпатська правда*. 1968. № 37 (7518), 14 лютого. С. 2.
440. Перший кабельний. Facebook URL: <https://www.facebook.com/pershij/> (дата звернення: 30.11.19)

441. Перший кабельний. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/channel/> (дата звернення: 30.11.19)
442. Перший кабельний. Офіційний сайт. URL: <https://pershij.com.ua/> (дата звернення: 30.11.19)
443. Петрик П. «Я заявив офіційний протест». *Срібна земля – Фест*. 1996. 21–27 листопада. С.11.
444. Петрик П. Дещо з секретів закарпатської «Телерадіокухні». *Орбіта-логос*. 1996. 30 травня. С. 5.
445. Підкарпатська Русь – 1930. Ч 1,2. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/user/stylenotes1/videos> (дата звернення: 7.03.18)
446. Підкарпатська Русь у 1924 році. Transcarpathian Heritage. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/videos/605721746194529/> (дата звернення: 7.03.18)
447. Подкарпатская Русь въ фильмѣ. *Карпаторусскій голосъ*. 1933. 2 грудня. С.3
448. Подкарпатская Русь за годы 1919–1936. 3-е переизд. Ужгород: Клуб Т.Г.Масарика в Ужгороде, 2013–2014. 196 с.
449. Поліщук В., Рішко М. Чому обурились дубівчани? *Закарпатська правда*. 1969. 9 березня.
450. Пошта Карпатської України. *Діло*. 1938. 13 листопада. №252. С. 1.
451. Радіопередача изъ єпископской палати. *Недѣля*. 1937. 12 грудня. № 50. С. 2.
452. Радіопередача изъ Ужгорода 8.1.1933 года. *Карпаторусскій голосъ*. 1933. 11 січня. № 7 (181). С. 3.
453. Радіопрограма в кошицькой радиостанции. *Недѣля*. 1936. 5 січня. №1. С. 8.
454. Радіостанцію побудують в Анталівцях. *Діло*. 1936. 8 вересня. №201. С.3.
455. Развитие чсл. кино-индустрии. – 30 новыхъ чехослов. фильмовъ. *Карпаторусскій голосъ*. 1933. 25 липня. № 158 (332). С. 2.
456. Репортаж з відкриття аеропорту в Ужгороді 5 травня 1929 року. Transcarpathian Heritage. URL: <https://www.facebook.com/> (дата звернення: 7.03.2018).

457. Різдво на Закарпатті в 1940 р. Kertvarosh. URL: <https://www.facebook.com/> (дата звернення: 7.03.18).
458. Розбудову обласної телемережі планується завершити вже у 2006 році. *Новини Закарпаття*. 2005. 9 серпня, № 118 (2878). С. 3.
459. Росул В. «М-Студіо: краще один раз побачити, ніж сто разів почути. *Журналіст Закарпаття*. 2012. № 2, лютий. С. 22.
460. Регіональна телевізійна компанія «Хуст». Facebook. URL: <https://www.facebook.com/rtkkhust> (дата звернення: 30.11.19)
461. РТК ХУСТ. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/> (дата звернення: 30.11.19)
462. РТК «Хуст». Офіційний сайт. URL: <http://rtkkhust.ucoz.com/> (дата звернення: 30.11.19)
463. Руда Л. Золтан Кулін: «Наші програми ведуться на восьми мовах». *Журналіст Закарпаття*. 2012. №10. С. 4, 6.
464. Румунські королі #БУКРАЇНІ. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/video/28905426.html> (дата звернення: 23.11.2019).
465. Русин С. Ковальчук М. «Глядачам завжди цікаво бачити на екрані знайомі обличчя сусідів, друзів...». *Журналіст Закарпаття*. 2012. №3. С. 16–17.
466. Свадьба дочери раввина в Мукачевь. *Карпаторусский голосъ*. 1933. 17 березня. № 60 (234). С. 3.
467. Свій. Буде радіовисилаюча станція в Ужгороді чи не буде? *Українське слово*. 1935. 3 жовтня. № 34 (127). С. 3.
468. Світлик Я. Закарпатська «Тема дня»: старання є, бракує досвіду. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 20.10.18).
469. Стало відомо, як працюватимуть філії Суспільного з 2020-го року (концепція). *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/> (дата звернення: 12.12.19).

470. «Суспільне мовлення в Європі під загрозою», – звіт Комісара Ради Європи з прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/-public-service-broadcasting-under-threat-in-europe-report-of-the-council-of-europe-commissioner-for-human-rights> (дата звернення: 18.10.18).
471. Тарасюк В. Олександр Ардельянов: «Чекайте від «Альянсу» неочікуваного!». *Ужгород*. 2001. 20 січня, №2 (102). С. 13.
472. Тегза Н. Для телерадіоефіру не існує кордонів. *Новини Закарпаття*. 2001 р. 20 листопада. № 171 (2156). С. 2.
473. Телеканал «Тиса-1» розпочав мовити у форматі 16:9. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <http://stv.detector.media/> (дата звернення: 22.11.19).
474. Телеканал Sirius. Офіційний сайт. URL: <https://kanalsirius.tv/> (дата звернення: 30.11.19)
475. «Тиса-1» – телеканал для закарпатців. *Ужгород*. 2005. 19 листопада. № 47 (355). С. 6.
476. Товариство з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія "Виноградів ТВ" Виноградівської міської ради». Онлайн-ресурс Clarity Project. URL: <https://clarity-project.info/edr/22101109> (дата звернення: 5.12.19).
477. Толочко Н. Любомир Белей: Термін «русин» треба заборонити використовувати у значенні «неукраїнець». *Медіацентр УжНУ*. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/> (дата звернення: 28.03.19).
478. Толочко Н. Посилення інформаційної години аналітикою, оновлені програми для нацменшин, співпраця із продакшенами: яким буде «UA: Закарпаття» у 2020 році. *Сайт «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа»*. URL: <https://stv.detector.media/interview/> (дата звернення: 12.02.2020).
479. ТРК Виноградів. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/trkvinogradivtv/> (дата звернення: 30.11.19).

480. ТРК Виноградів. YouTube. URL:<https://www.youtube.com/user/kodajsfvuiaye> (дата звернення: 30.11.19).
481. Угорсько-польські військові на Ужоцькому перевалі, 1939 р. Кіножурнал «Угорські новини» («Magyar vilaghirado»). Територія терору. URL: <http://territoryterror.org.ua/> (дата звернення: 28.03.19).
482. Удовиченко Г. Показує Ужгород...30 років. *Новини Закарпаття*. 1998. 24 березня. № 45 (1450). С. 1.
483. Ужгород та його околиці. 1922 рік. Transcarpathian Heritage. URL: <https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage> (дата звернення: 8.03.18).
484. Україна утискає права угорців Закарпаття... угорці і русини мають право на автономію, – заявив глава МЗС Росії Лавров. *Інтернет-видання «Reporter.ua»*. 27.01.2016. URL: <http://uareporter.com/novosti/187139>. (дата звернення: 28.03.19).
485. Українець спікером у кошицькому радіо. *Діло*. 1937. 10 квітня. №78. С. 7.
486. Українці в Словаччині. URL: <https://slovakia.mfa.gov.ua/ua/ukrainians-in-sk> (дата звернення: 28.03.19).
487. УТР і Закарпатська ОДТРК змінили програмні концепції. *Телекритика*. URL: <http://www.telekritika.ua> (дата звернення: 13.04.2017).
488. Центр культур національних меншин Закарпаття. *Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua> (дата звернення: 17.07.2019).
489. Щегельський А. Свято творчості під небом Закарпаття. *Урядовий кур'єр*. 1999. 26 червня. № 118. С. 5.
490. Янкович І. Євген Шишков «Прагну реалізувати проект принципово нового місцевого телебачення». *Ужгород*. 2005. 10 вересня. С. 4.

ДОДАТКИ

Додаток А. Архівні матеріали періодичної преси про аудіовізуальні медіа на території Закарпаття

СВОБОДА, ПОНЕДІЛОК, 13-го БЕРЕЗНЯ 1939.

УВАГА! ВСІ УКРАЇНСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ТОВАРИСТВА, КЛУБИ, ПАРОХІЇ! УВАГА!

„УКРАЇНА В ОГНІ“
МІНІАЛЬНИЙ ФІЛЬМ

Заходом „УКРАЇНСЬКОГО ФІЛЬМОВОГО МИСТЕЦТВА“ в „ХУСІ, познався перший раз на українському мистецькому ринку нова документарна фільма в кольорах п. а.:

„УКРАЇНА В ОГНІ“

Фільму „УКРАЇНА В ОГНІ“ висвітлюватиме в Америці й Канаді „ФІЛЬМ УКРАЇНСЬКОГО ФІЛЬМОВОГО МИСТЕЦТВА“ в Америці, вже з кінцем місяця березня 1939 р. що представляє фільма „УКРАЇНА В ОГНІ“?

Ця фільма не ґрунтується на жадній поетичній фабулці чи творі, але представляє подлинної фази дійсного українського життя! Тут не побачите артистів, аматорів, чи ухарактеризованих статистів, але правдиві особи, події та факти сучасного нашого життя!

Тому ця фільма „УКРАЇНА В ОГНІ“ являється справжнім і рідким документом тяжкої в непримиренній боротьбі українського народу за своє національне, політичне й соціальне визволення!

„УКРАЇНА В ОГНІ“ обіймає три віддані частини:

I) ЗАХІДНЯ УКРАЇНА: українське життя під польською займанщиною. Ця частина представляє такі моменти в картині:

1. ГУЗУЛЬЩИНА: життя наших гуцулів, похорон убитого гуцула,
2. ПОКУТТЯ: українське село над Дністром, життя на селі, весілля та його закат,
3. ЛЬВІВ: шаровари Львова, українські інтелігентні після звичного дикого поїзду: побиті візні, здеволювані будинки; св. Юр і Митрофанів Палац, Екзеклюція Митрополита Шептицького, Українська Народна Лічниця та жертви дикого „лишчицтва“, побиті українські студенти, робітники і пр. Пам'ять і багаторазові та її жалючі роки, задоволю польськими жовнірами. Милосердя великої сили України: злиасяких героїв та могом Олесь Басарба, Білеса в Диназидино, ген. М. Тарнавського, Івана Франка.
4. УКРАЇНСЬКА МАНИФЕСТАЦІЯ на селі й у Львові.
5. КООПЕРАТИВНИЙ РУХ.

II) РАТЕРДАМСЬКА ТРАГЕДІЯ — до вбивства с. п. полк. Евгена Коновальця.

Ця частина представляє ілюстровані моменти на віддані матеріала та знімком, зроблених безпосередно по цій великій трагедії: Отава, готель, релі с. п. Понка, вулиця, на якій відбулася трагедія, вбивство П. вулиця, поїздів, і пр.

III) КАРПАТСЬКА УКРАЇНА:

1. ХУСІ-СТОЛИЦЯ та старий замок українських князів, — флорана,
2. Прем'єр д-р АВГУСТИН ВОЛОШИН, міні. ЮЛІАН РЕБАН, шеф, міні. міністерства ШТЕФАН, секретар президента ІВАН РОГАЧ.
3. УКРАЇНСЬКА МИСТЕЦЬКА ГРОМАДА: культурні діти Карпатської України: письменник Улас Самчук, драматург М. Черський, віз. Горис-Іорський, І. Пілрус д-р О. Кандиба,
4. „КАРПАТСЬКА СІЧ“ (список в „додаток“).
5. ОКОЛИЦІ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ.
6. НАСЛІДКИ ПОЛЬСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ: розбитий мішані міст, пошта, польський терорист.

Окремі заголовки картини, які складаються на фільму „УКРАЇНА В ОГНІ“. Це не перший того разу образ, опертий на фактичний і дійсний матеріал з українського життя на 1939 та Карпатській Україні. Ця фільма буде висвітлюватися у всіх українських громадах 33. Держави Америки й Канади.

В НЬО ПОРКУ й околицях буде висвітлена з кінцем місяця березня 1939 року! Фільму цю „УКРАЇНА В ОГНІ“ повинен побачити кожний українець і українка.

Фільм українського фільмового мистецтва Карпатської України в НЬО ПОРКУ.

АДРЕСА: UKRAINIAN FILM ART, P. O. BOX 5, STA. "D", NEW YORK, N. Y.

А 1. Анонс документального фільму «Україна в огні». *Свобода*. 1939. 13 березня. Ч. 58. С. 3.

З НОВИМ РОКОМ, З НОВИМ ЩАСТЯМ

ДОРОГІ УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДЯНИ! — У СКОРОМУ ЧАСІ ПО'ЯВИТЬСЯ НА ФІЛЬМОВИХ ЕКРАНАХ АМЕРИКИ Й КАНАДИ, НОВА ІСТОРИЧНА ФІЛЬМА

„ТРАГЕДІЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ“

ЯКА ТЕПЕР ВИКІНЧУЄТЬСЯ У ЛАБОРАТОРІЇ

1. ІСТОРИЧНЕ ЗАСІДАННЯ СОЮМУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ. о. АВГУСТИН ВОЛОШИН, ПРЕЗИДЕНТ, промовляє.
2. ПЕТРО ЛІСЮК, що згинув трагічно в Карпатській Україні, де поїхав з батьком, КАЛИНОЮ ЛІСЮКОМ, ЗДІЙМАЄ ІСТОРИЧНУ ФІЛЬМУ.
3. СІЧОВИКИ ЗЛОВИЛИ МАДЯРІВ.
4. КАРПАТСЬКА СІЧ У БОЮ З МАДЯРАМИ.

Звертаюся до всіх, у кого ще бється українське серце, хто ще не зневірився у власні сили, хто вірить в Українську Державу, нехай запам'ятає собі, що як тільки вийде ця фільма, то мусово йдіть на висвітлення цієї фільми, яку творив цілий український народ, його НАЙКРАЩІ СІНИ Й ДІТКИ.

А 2. Анонс документального фільму «Трагедія Карпатської України». *Свобода*. 1940. 12 січня. Ч. 9. С. 3.

Радіопередача изъ Ужгорода

8. I. 1933 года.

Въ настоящее время культурные дѣятели всѣхъ народностей на Подкарпатскій Русь чрезвычайно заинтересованы тѣмъ, чтобы Чсл. Розгласъ, а въ частности его отдѣленіе въ Кошицахъ предоставляло по крайней мѣрѣ два раза въ мѣсяцъ возможность радиопередачи непосредственно съ Подкарпатскій Русь. Желаніе исполнить справедливое. Творческій процессъ на Подкарпатскій Русь, независимо отъ его національнаго толка настолько возросъ и настолько оригиналенъ по своему существу, что заслуживаетъ быть включеннымъ въ общую радиосеть Республики.

8. I. состоялась отъ 6½ час. и до 7½ час. вечера первая, такъ сказать опытная радиопередача, увѣнчавшаяся полнымъ успѣхомъ. Программа была нѣсколько обширная для предоставленнаго времени (1¼ часа) и только благодаря случаю она была исчерпана — кошицкій Радиожурналъ въ послѣднюю минуту предоставилъ лишніе полчаса. Въ дальнѣйшемъ, при регулярныхъ радиопередачахъ съ Подкарпатскій Русь это легко можно избѣжать и составлять программы даже по специальнымъ, конечно чисто художественно-пропаганднымъ заданиямъ.

Краткое слово относительно цѣлей радиопередачъ сказавъ д-ръ Е. Недзвильскій. Далѣе слѣдовали крат-

кіе доклады — шк. инсп. Іосифа Пешини на тему „Школы на Подкарпатскій Русь до переворота и нынѣ“ и проф. д-ра В. Бирчака „О современной литературѣ Подкарпатской Русь“. Франтишекъ Шендляржъ исполнилъ три карпаторусскіе пѣсни въ аранжировкѣ проф. Л. Кайглы: „Дуе вѣтеръ отъ Бескида“, „Яничикъ“ и „Моя мила най не дремлетъ“. Это несомнѣнный вкладъ въ искусство, рожденное на Подкарпатскій Русь. Какъ и всегда прекрасно спѣла Анда Остапчукъ-Науменко. Послѣ небольшого перерыва прочелъ небольшой, но заслуживающій особаго интереса докладъ зем. инсп. Янъ Вондрачекъ — „Карпаторусскія народныя баллады“. Высказываемъ сожалѣніе, что онъ не былъ иллюстрированъ пѣсочными образами, исполненными въ качествѣ особаго номера декламации. Г-жа Иванова прочла поэму Гренджки-Донскаго — „Полонинскій пастухъ“. Далѣе слѣдовало выступленіе Пѣвческаго содружества чсл. учителей подкарпатскій Русь, исполнившихъ семь карпаторусскихъ народныхъ пѣсней — „Верховино“, „Дуе вѣтеръ“, „Заграи, цыганъ“, „Кукушечка“ и др. Гармонизація этихъ пѣсней принадлежитъ проф. Кайглы.

Надѣмся, что общими силами Подкарпатскій Русь достигнетъ того, что та-

А3. Б/А. Радіопередача изъ Ужгорода

8.1.1933 года. *Карпаторусскій голосъ.*

1933. 11 січня. № 7 (181). С. 3.

ТИХО! ЙДЕ ПЕРЕДАЧА

ЩОГО ДНЯ, мабуть, нашої області номінацій плави на вѣсир — буви відкладені сімейні походи в кіно, недочитані книги, перенесені зустрічі з друзими.

Щого дня ми прочитали в газетах повідомлення про наступну телевізійну передачу — першу передачу Закарпатського обласного телебачення, яка мала транслюватися безпосередньо із студії. І, нева річ, на поді схвилювала всіх.

Телебачення прийшло до нас у Карпати зовсім недавно — всього кілька років тому, і дивилися ми на першому етапі передачі студій Москви, Києва, Львова і ось тепер на наших голубих екранах — звуки, підпримства, школи закарпатських міст і сіл.

На екрані коротке слово «Ужгород», постає верховина з трембітою, піднятою вгору. Трохи далі — п'ятиповерховий будинок обласного комітету і пам'ятник дорогому вождю В. І. Леніну.

Ця заставка дається під звуки закарпатських народних мелодій — музичні рамки, яку написав до передачі композитор Степан Мартон і яку виконувала у пей вѣсир камерний оркестр Ужгородського музичного училища. З інтересом знайо-

маю апаратуру в теле-студії, хто готував першу передачу і хто в подальшому засобами телебачення буде знайомити глядачів з життям області.

А ось і перші гості — ті, кому присвячена програма, — делегати тринадцятої обласної партійної конференції. Серед них — перший секретар Іршавського райкому партії А. Я. Червінський і Герой Соціалістичної Праці бригадир механізаторів колгоспу імені Димитрова на Мукачівщині О. О. Іглич, ректор Ужгородського держуніверситету Д. В. Чепур, голова колгоспу імені Леніна Берегівського району Т. Г. Антоник. Всі вони з захопленням розповідають про успіхи, з якими прийшли комуністи до обласної партійної конференції, про плани на майбутнє.

На екранах з'являються перші кадри теленарису «Я їду Карпатами...» (сценарій А. Кошиця).

Столітні сосни, що піднялися до неба вѣти, швидкоплинної води чорної Тиси і стомлена постає верховина. Сумні звуки трембіти, як гірка доя паху, і перед очима — вся його не-радівна молодість.

Щі сумні дні своєї молодості згадає старий верховиць, сидючи біля вікна автобуса, що мчить мимо

них проспектах і світлах вулиць міст вільного краю.

Задум режисерів і операторів нарис — через призму спогадів і спостережень одного героя показати минуле і сьогодення карпатського краю, донести до глядача ідею щастя оновленої землі. Творчим нарисом не в основному вдалося. Характерно, що у своєму творі постановники використовують безліч кіноприйомів, прагнуть урізноманітнити форму подачі матеріалу.

Перед глядачами нові кадри — фотодокументи, відомості, записки, страйки, демонстрації, бунти, і — грим «Катюш», і пісні, і посмішки, і обличчя тих, хто так багато віддав сил боротьбі за свободу Закарпаття. На зміну ліричній розповіді приходить пристрасна публіцистичність, строгий документалізм.

Здається, правда, що нарис мав би більшу художню цінність, якби лірична матерія оповіді була збережена до кінця, особливо в другій частині нарису, де розповідається про нове життя закарпатців. Тут не завадило б і негосподній (в розумінні — нериторичний) авторський текст з довірливою розмовною інтонацією. Кадри могли б поживити зверненням до глядачів. Адаже глядачі — це учасни-

ки подій, що відбуваються на екрані.

Непогано задуманий кінонарис програє саме від деякої сухості. Одноманітні в ньому панорами підприємств області, вулиць, палаців культури, магазинів. Нагромадження їх закриває людину.

Хороші останні кадри нарис — вічний вогонь на кладовищі Героїв і суворі обличчя людей, які прийшли сюди захищати нашу землю.

Теленарис був цікаво задуманий і в звуковому відношенні. Тут присутні два голоси — один їде від першої особи, тобто від особи героя, який думає про своє життя. І другий — авторський. Шкода, що цей задум до кінця не втриманий.

В цілому нарис, поставлений режисером І. Мартуном і оператором В. Литвиновим, відредагований старшим редактором А. Копинцем, — не твір, від якого візьме свій початок ціла серія телепередач під рубрикою «Щотижнева панорама Закарпаття».

На закінчення виступили учасники художньої самодіяльності Ужгорода. Виразно, по-справжньому тепло виконав вокальний молодіжний ансамбль «Едельвейс» (художній керівник З. Жовчак) пісні М. Попенка, А. Біла-

ша. Задуманістю, тонким ліризмом схвилювали слухачів солісти Олі Гошовська і Олена Попович. Загальне прозвучало кілька мелодій у виконанні естрадного інструментального ансамблю під керівництвом М. Немеш.

Перша передача Закарпатського обласного телебачення загальною залишила після себе приємне враження. Правда, не все було тут гладко: «з технічних причин» іноді переривався звук і змазувалося зображення; диктор Т. Галайда не всюди заставки звучали сучасно, і оформлення студії, з якої велася передача, не відзначалося хорошим смаком.

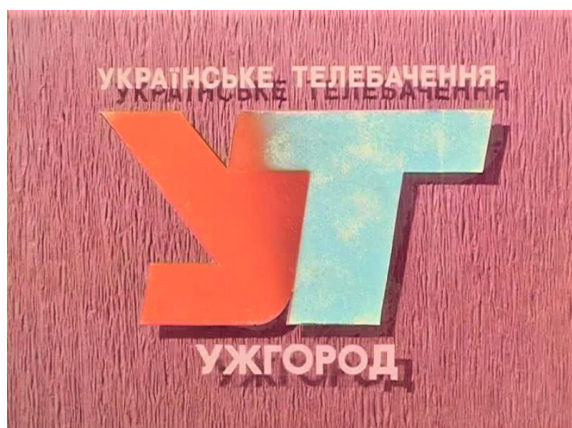
Однак наклади в подібних випадках неминучі. Молодий творчий колектив тільки приступив до роботи. Перед ним — широке поле діяльності, великий обсяг передач і частота виходу в ефір (на тиждень дві передачі українською мовою і по одній — угорською та румунською).

Побажавши ж молодому колективу великих творчих успіхів. І щоб завжди з появою на голубих екранах знайомих постатей верховинця і слова «Ужгород», всі не дуже зайняті люди відкладали свої справи і зручніше вмишувалися перед своїми телевізорами.

Л. КУДРЯВСЬКА.

А4. Кудрявська Л. Тихо! Йде передача. *Закарпатська правда.* 1968. № 41 (7522), 18 лютого. С. 2.

Додаток Б. Логотипи і заставки закарпатської телестудії радянського періоду і незалежної України

Б 1. Логотипи угорських телеканалів «Magyar Televizio 1 TV» і «Magyar Televizio 2 TV» (M1 (televízióadó), M2 (televízióadó). Вікіпедія. URL: <https://hu.wikipedia.org/>)

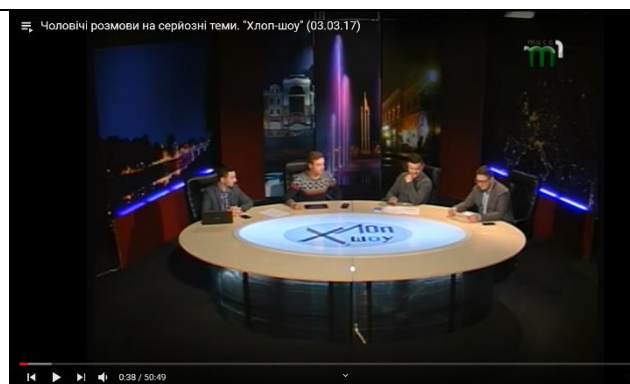
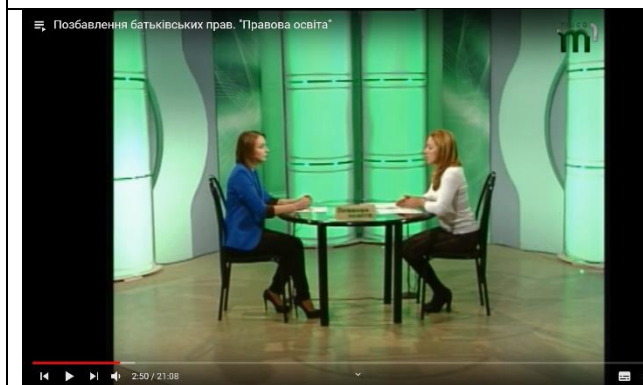
2000—2002	2002—2005	2005—2012

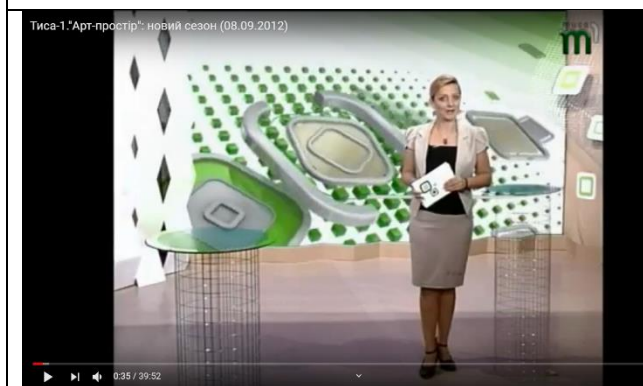
2000—2002	2002—2012

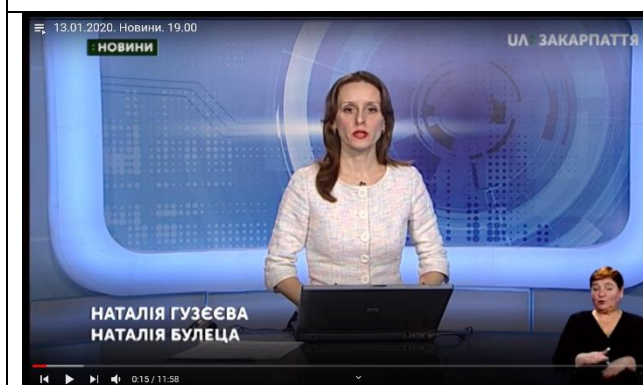
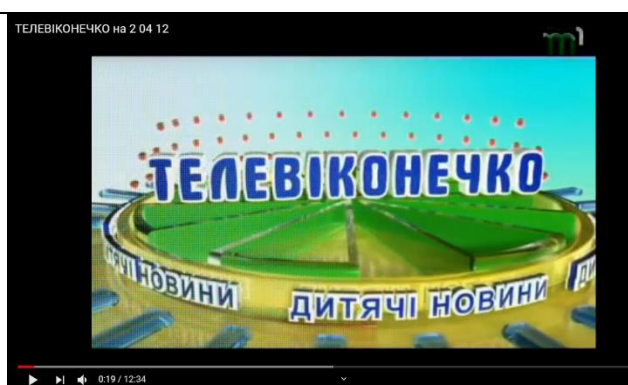
Додаток В. Скриншоти програм телеканалів Закарпаття періоду незалежної України

Додаток В 1. Скриншоти програм телеканалу «Тиса-1» («UA: Закарпаття»)

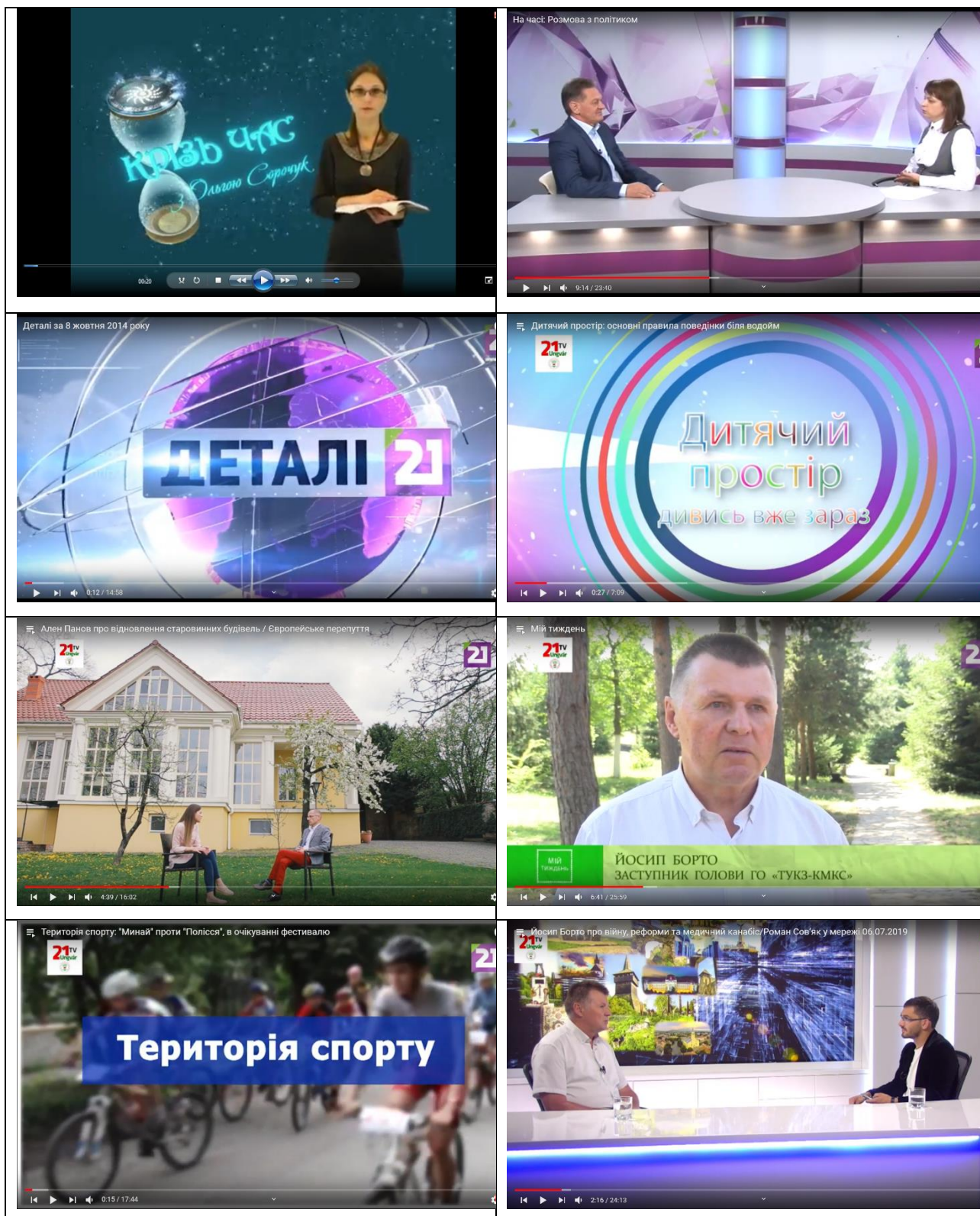

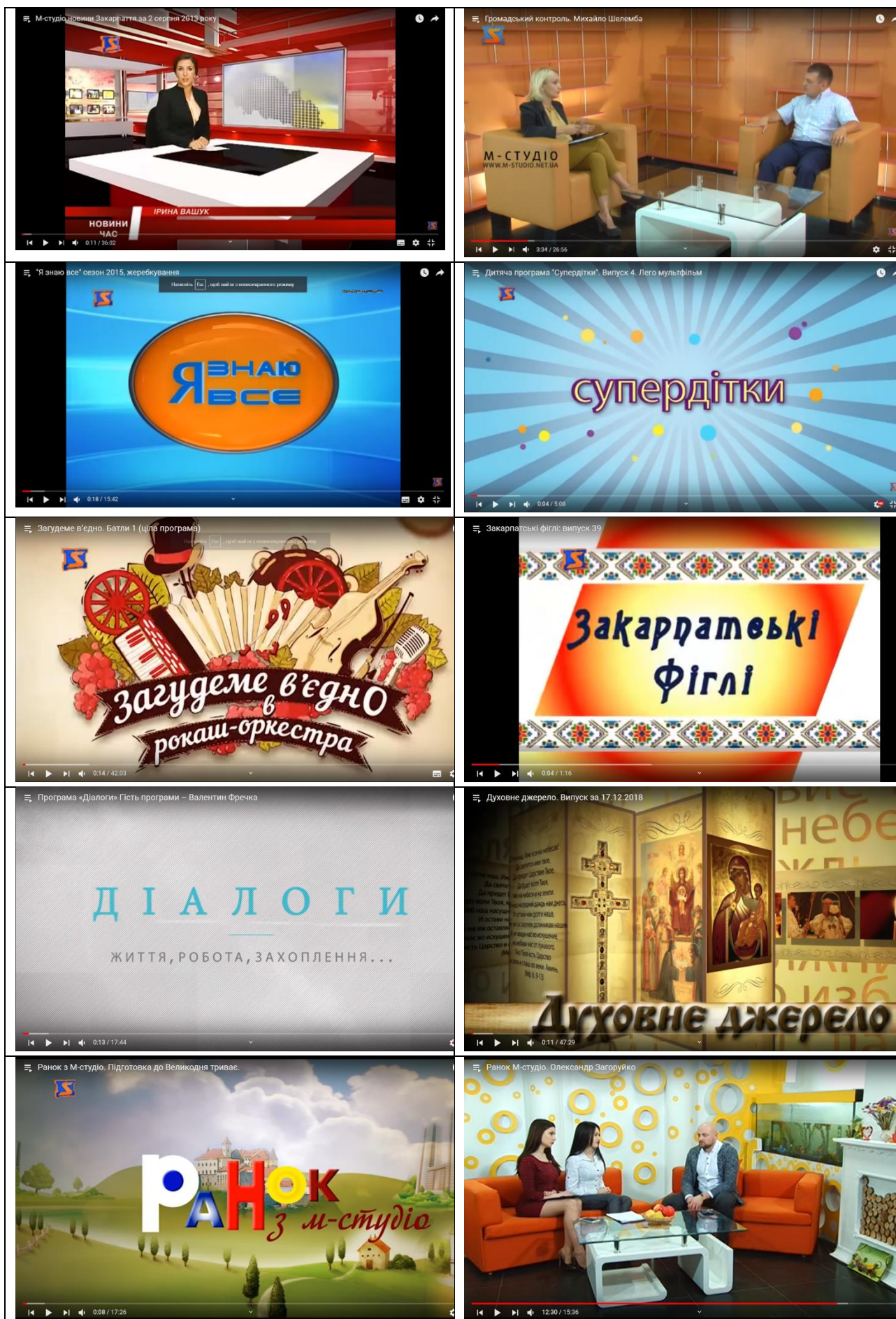

Додаток В 2. Скриншоти програм телеканалу

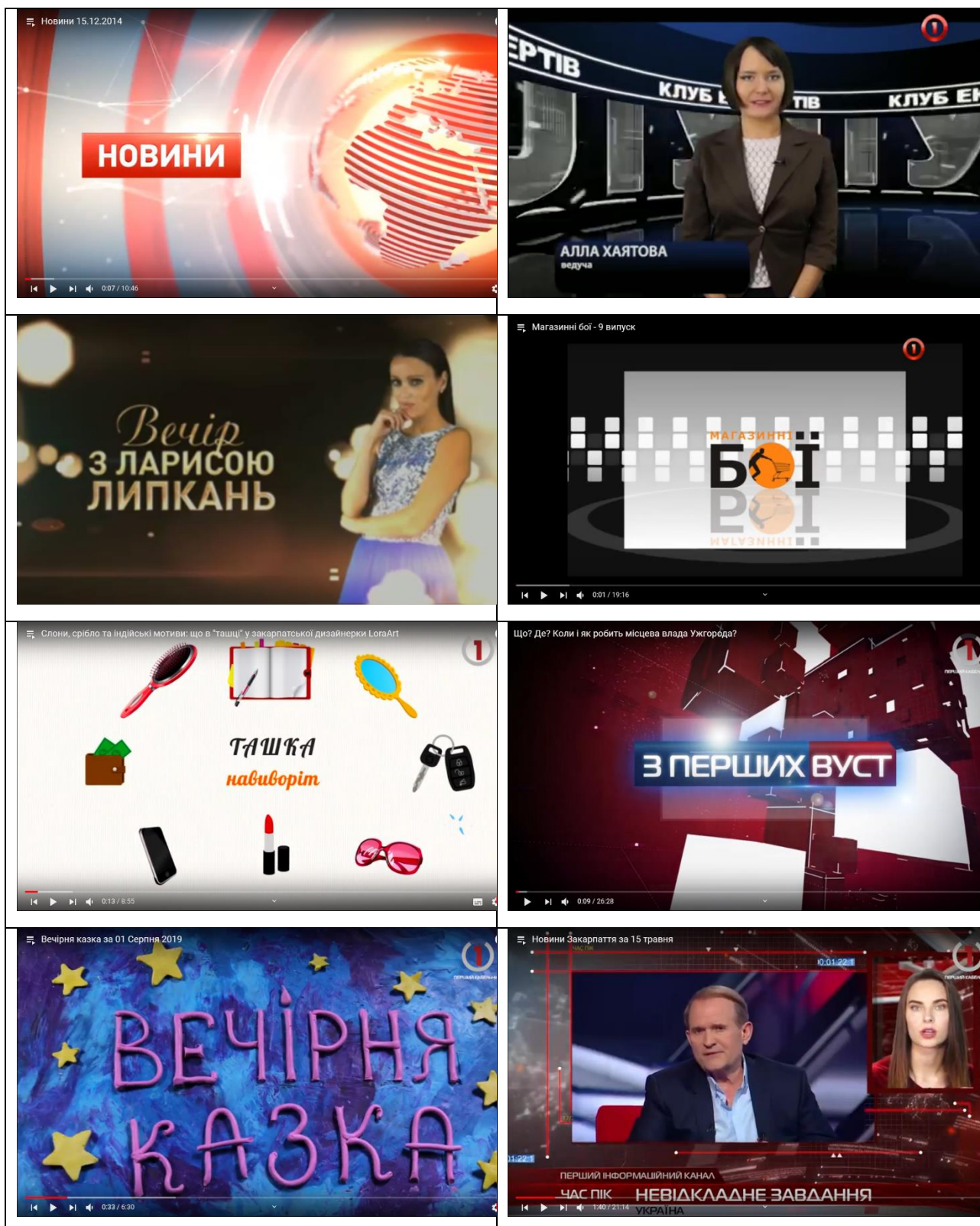
«21 Ужгород» («TV21 Ungvár»)

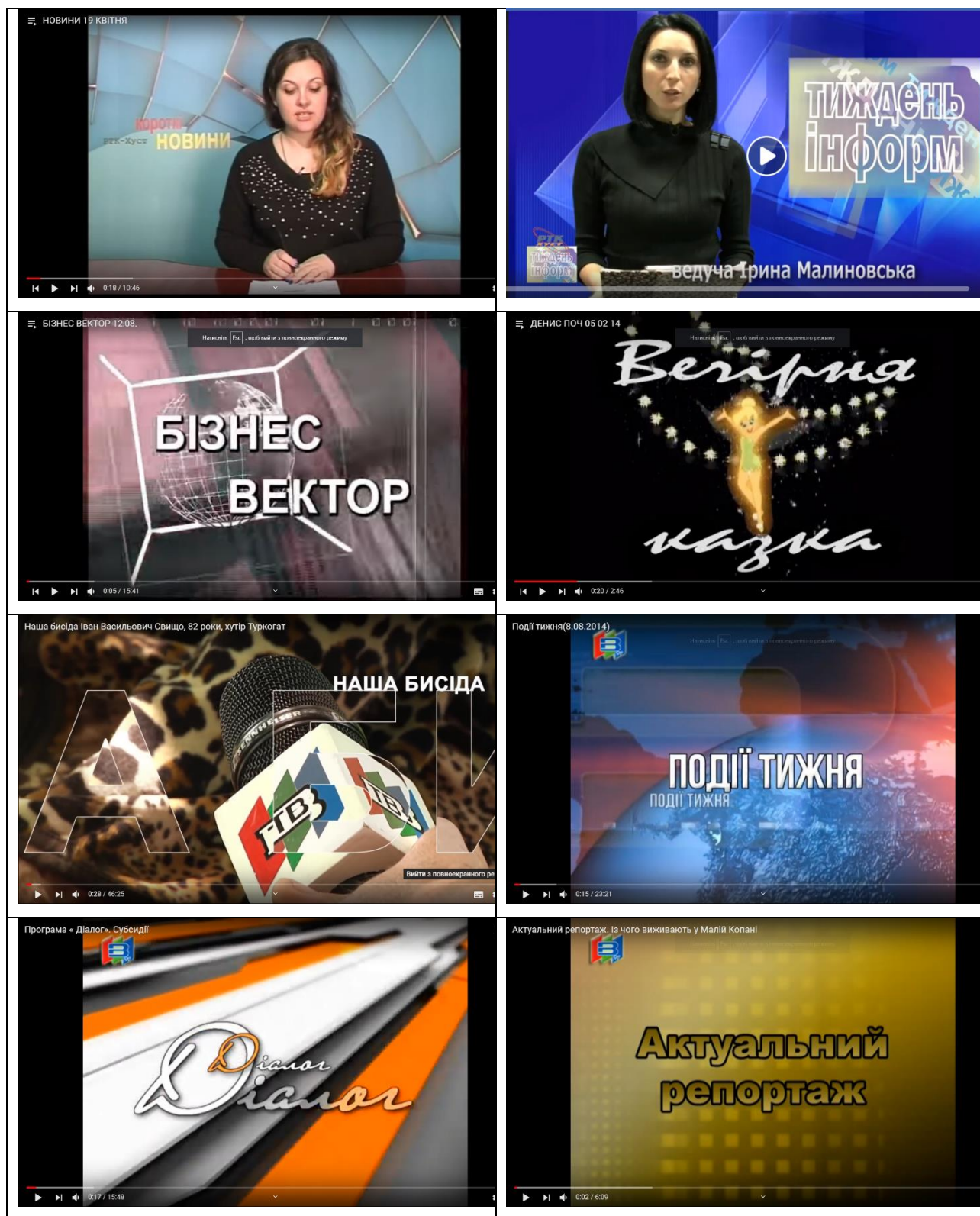
Додаток В 3. Скриншоти програм телеканалу «М-Студіо»

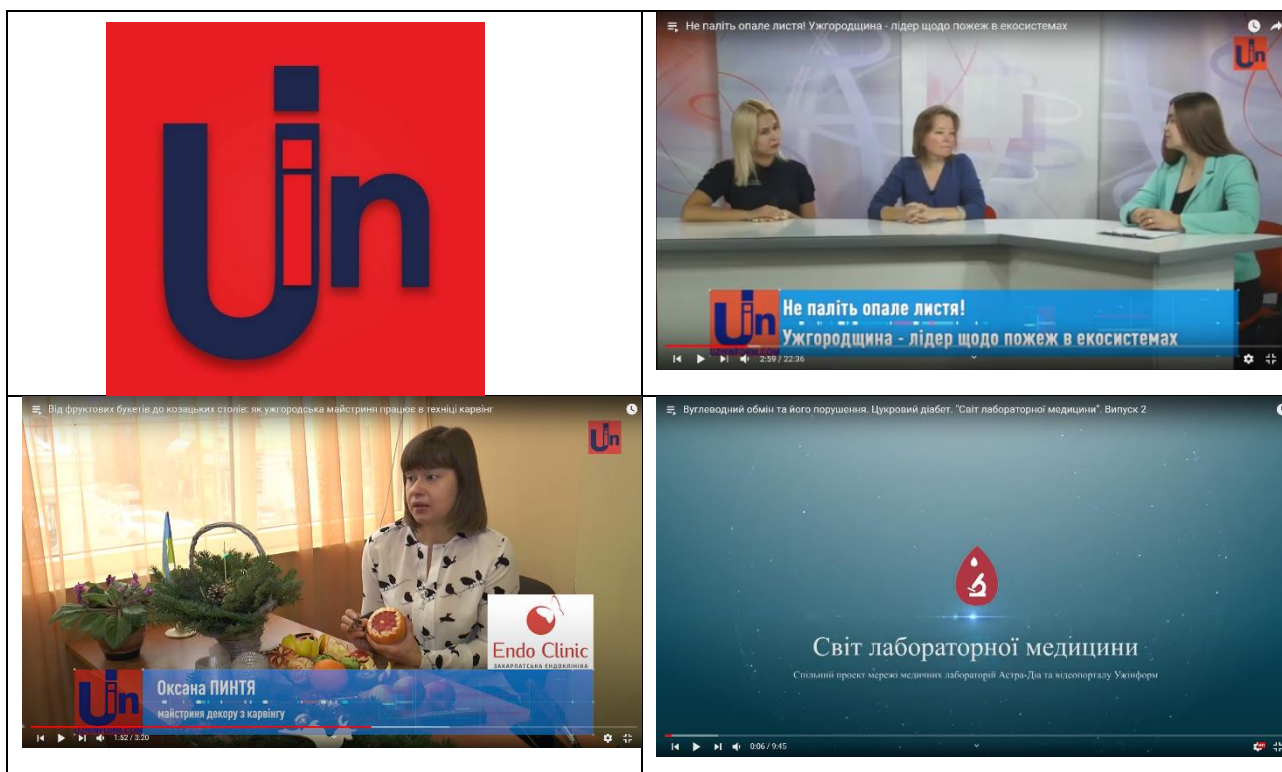
Додаток В 4. Скриншоти програм телеканалу «Перший кабельний»

Додаток В 5. Скриншоти програм телеканалів «РТК «Хуст»», «Виноградів ТВ»

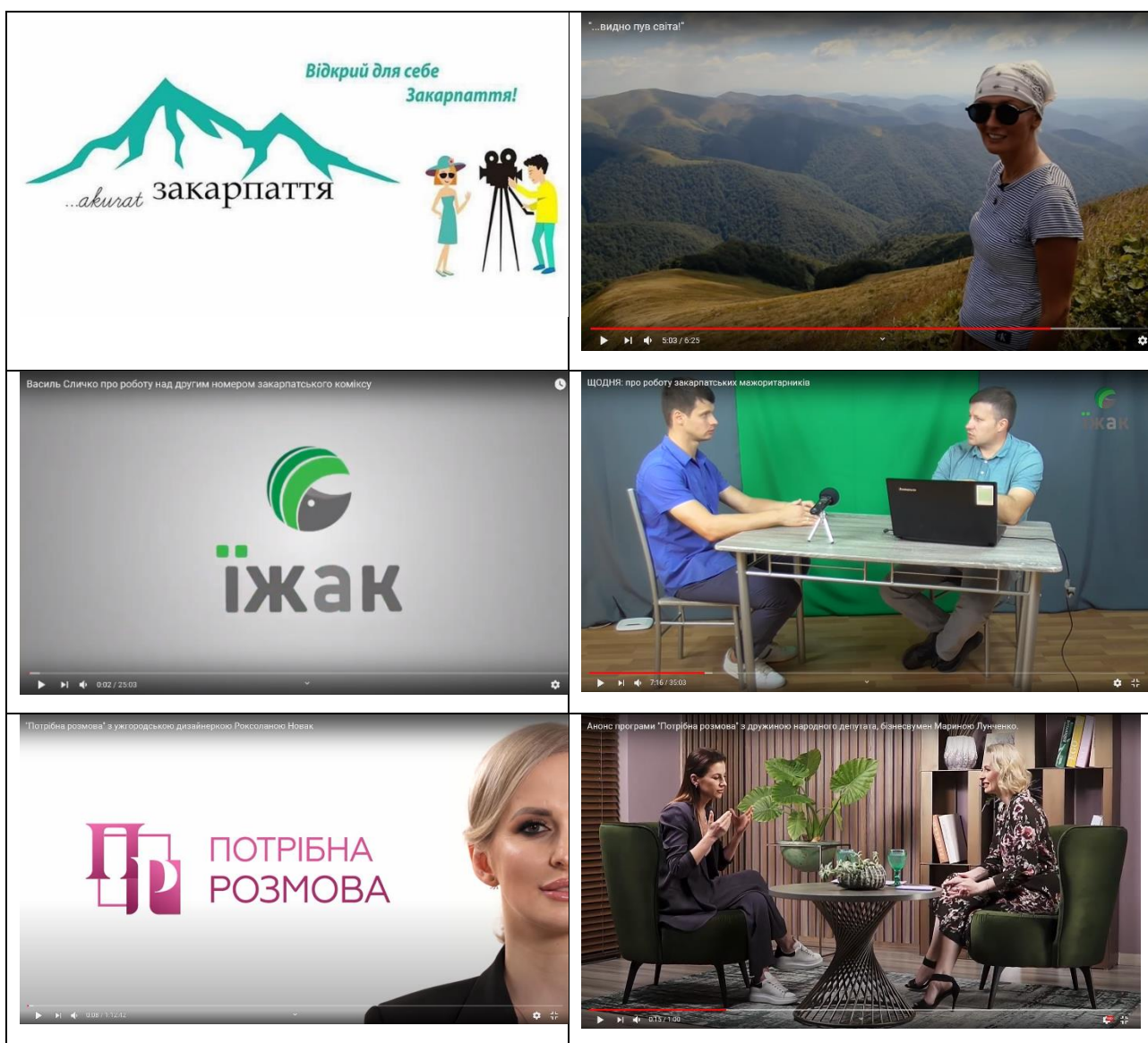
Додаток В 6. Скриншоти програм телеканалу «Uzhinform»

Додаток В 7. Скриншоти програм телеканалу «Sirius»

Додаток В 8. Скриншоти авторських програм у новітніх медіа

Додаток В 9. Скриншоти телепрограм для етноспільнот Закарпаття

Додаток В 9.1. Телепрограми для угорців («Тиса-1» («UA: Закарпаття»), «21 Ужгород», «Sirius»)

Додаток В 9.2. Телепрограми для румунів («Тиса-1» («UA: Закарпаття»))

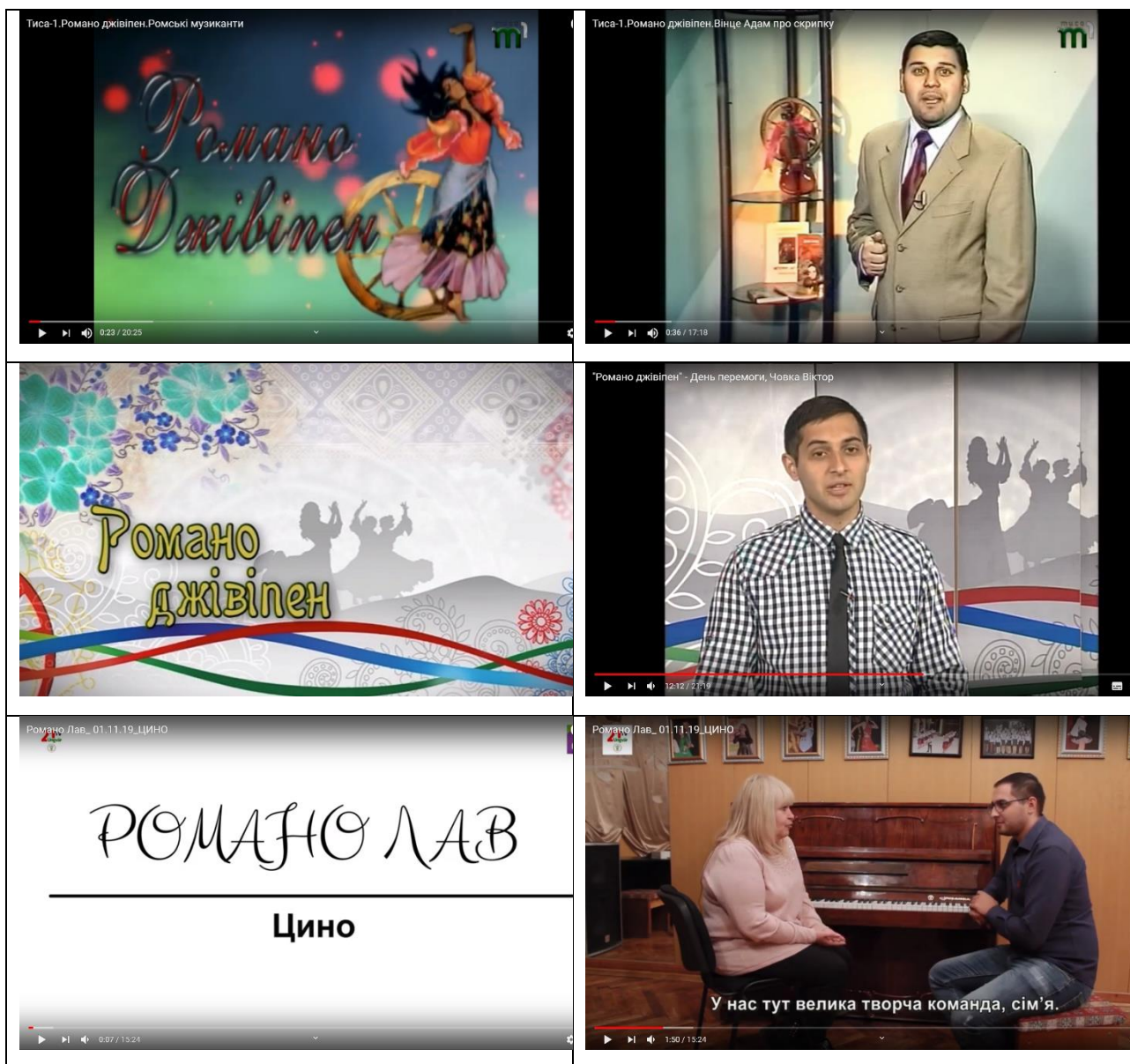
Додаток В 9.3. Телепрограми для німців («Тиса-1» («UA: Закарпаття»), «Sirius»)

Додаток В 9.4. Телепрограми для словаків («Тиса-1» («UA: Закарпаття»), «Sirius»)

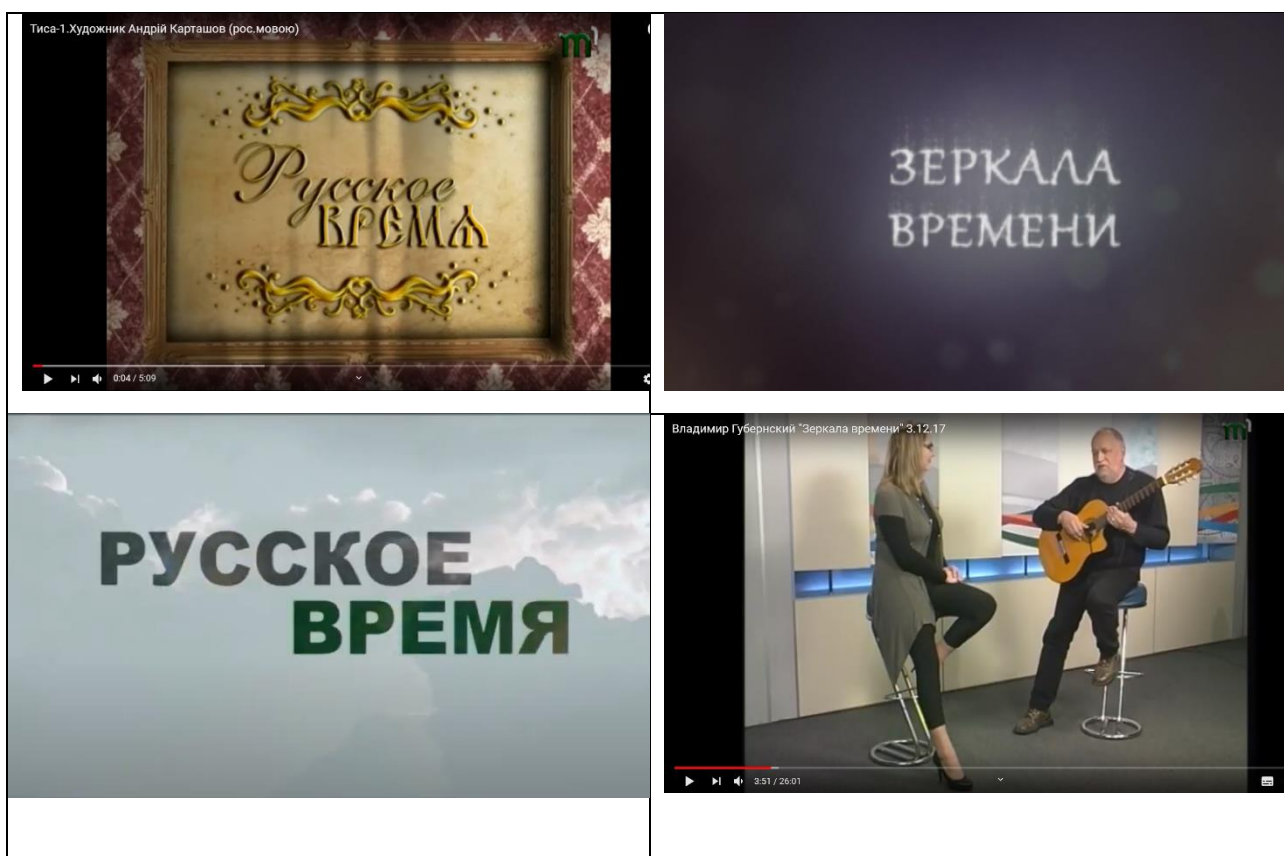
Додаток В 9.5. Телепрограми для ромів («Тиса-1» («UA: Закарпаття»),
«21 Ужгород»)

Додаток В 9.6. Телепрограми для «русинів» («Тиса-1» («UA: Закарпаття»))

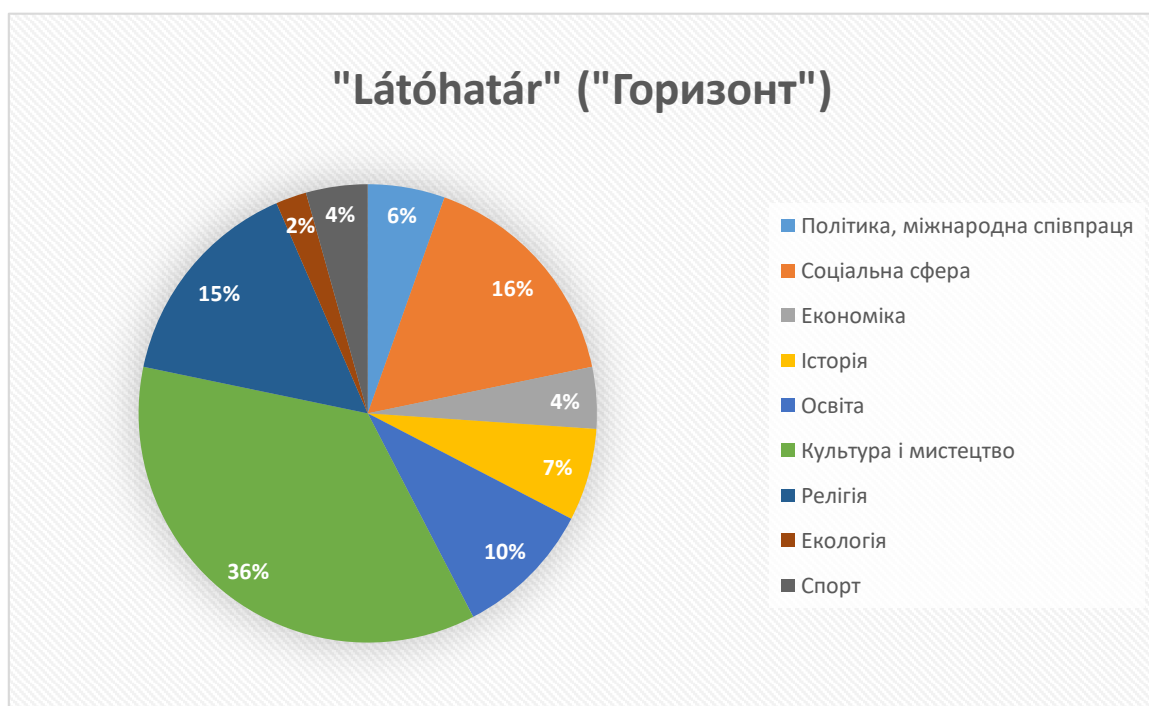
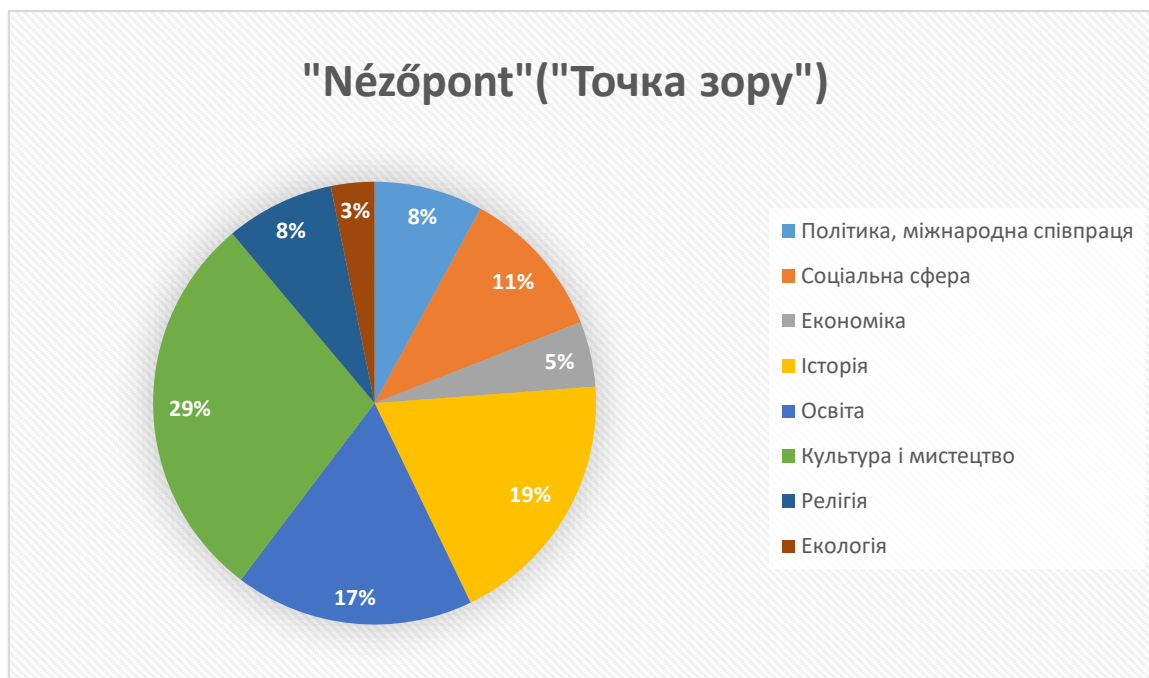

Додаток В 9.7. Телепрограми для росіян («Тиса-1» («UA: Закарпаття»))

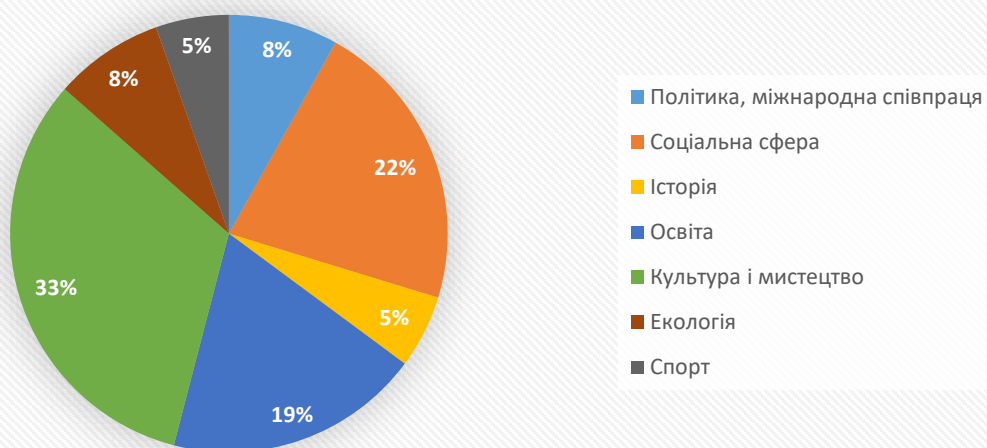
Додаток Г. Діаграми. Результати проблемно-тематичного аналізу програм для етнospільнот (телеканал «Тиса-1» («UA: Закарпаття»), 2015–2018 рр.)

Додаток Г 1. Телепрограми для угорців

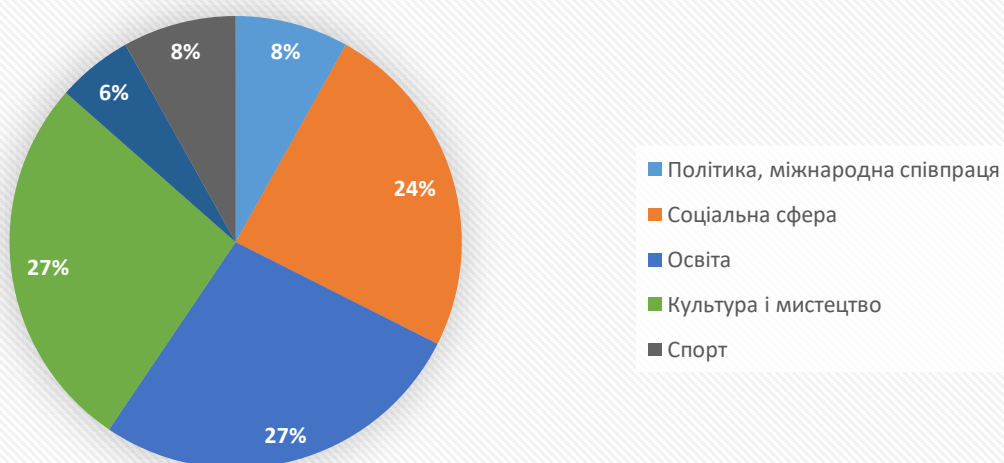

Додаток Г 2. Телепрограми для румунів

"Actual" ("Актуально")

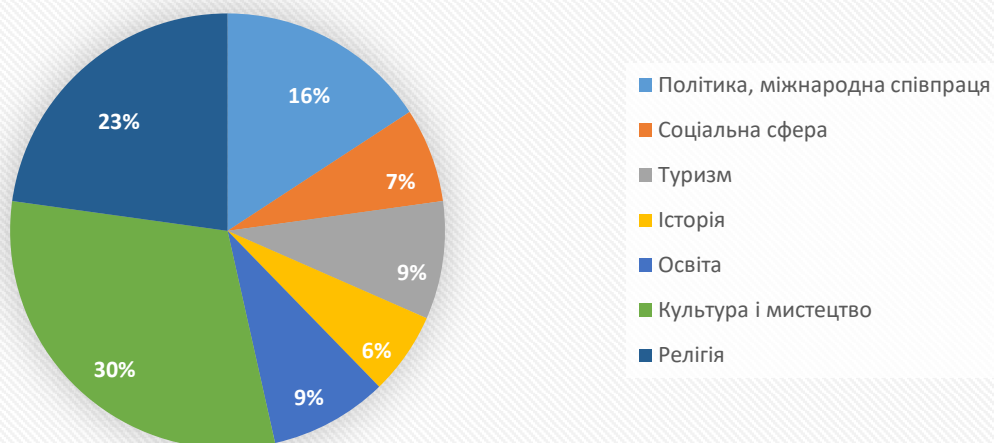

"Telecurierul românilor" ("Телекур'єр румунів")

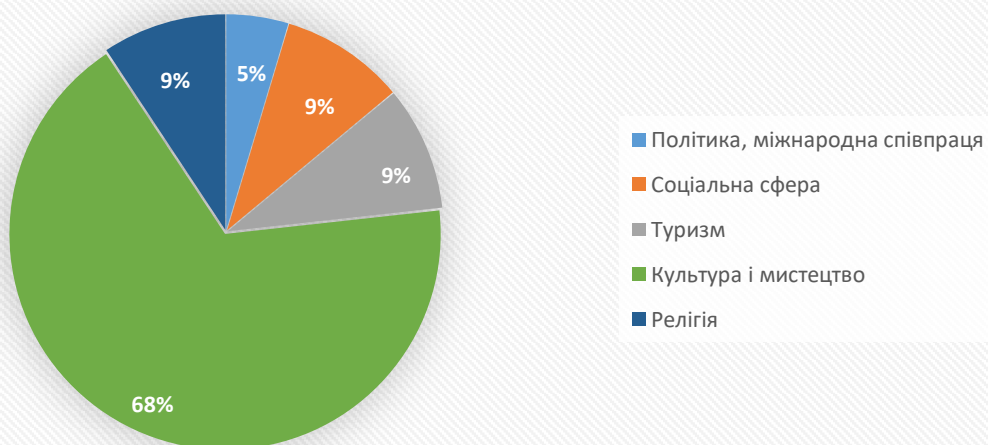

Додаток Г 3. Телепрограми для словаків

"Slovenské pohľady" ("Словацькі погляди")

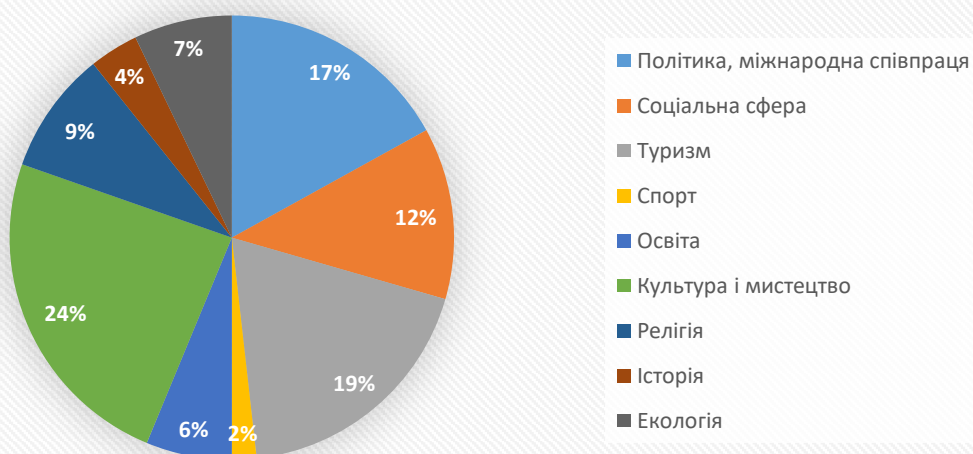

"Farebná dúha" ("Кольорова веселка")

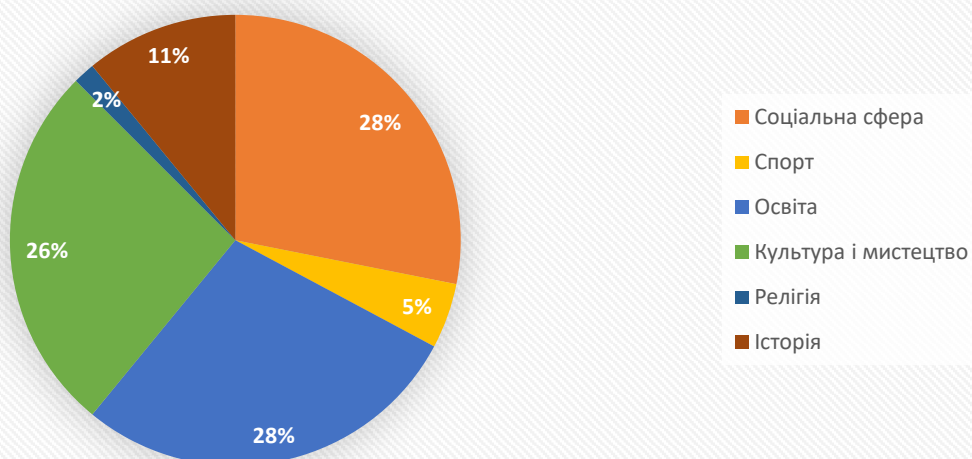
Додаток Г 4. Телепрограми для німців

«Willkommen» («Ласкаво просимо»), «Mit eigenen augen» («На власні очі»)

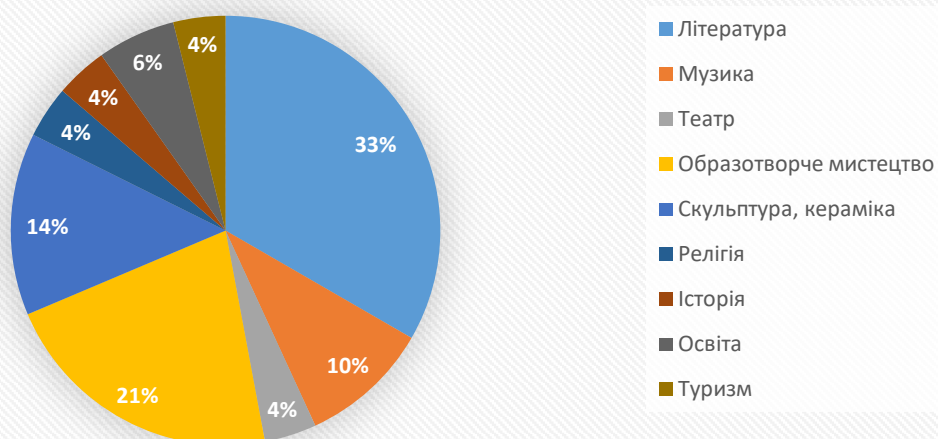
Додаток Г 5. Телепрограма для ромів

«Романо джівіпен» ("Ромське життя")

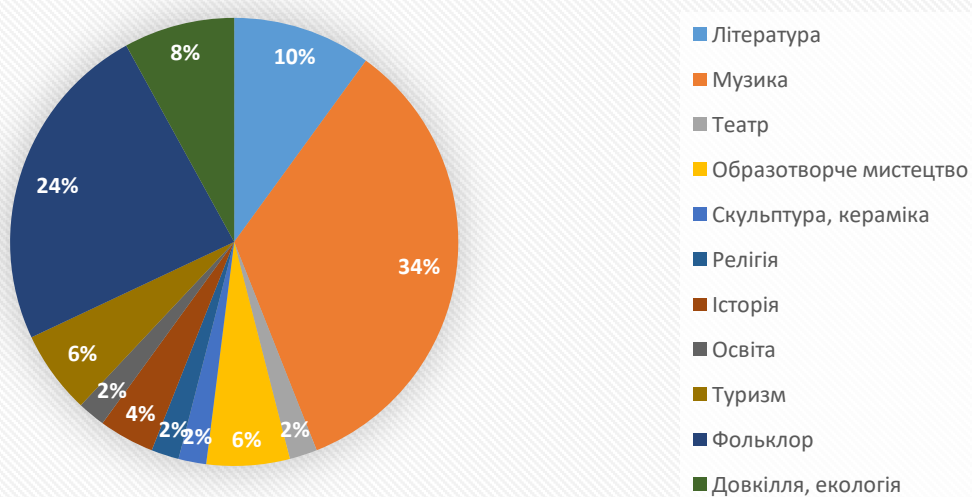
Додаток Г 6. Телепрограма для росіян

"Зеркало времени" ("Дзеркало часу")

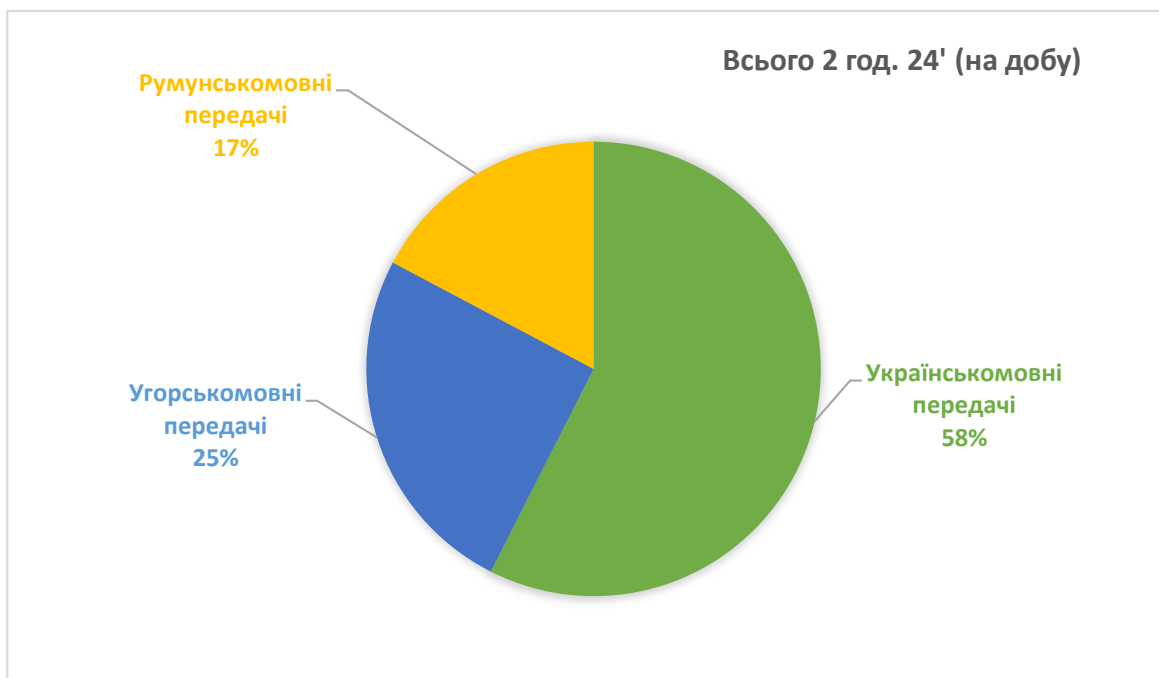
Додаток Г 7. Телепрограма для «русинів»

"Русинська родина"

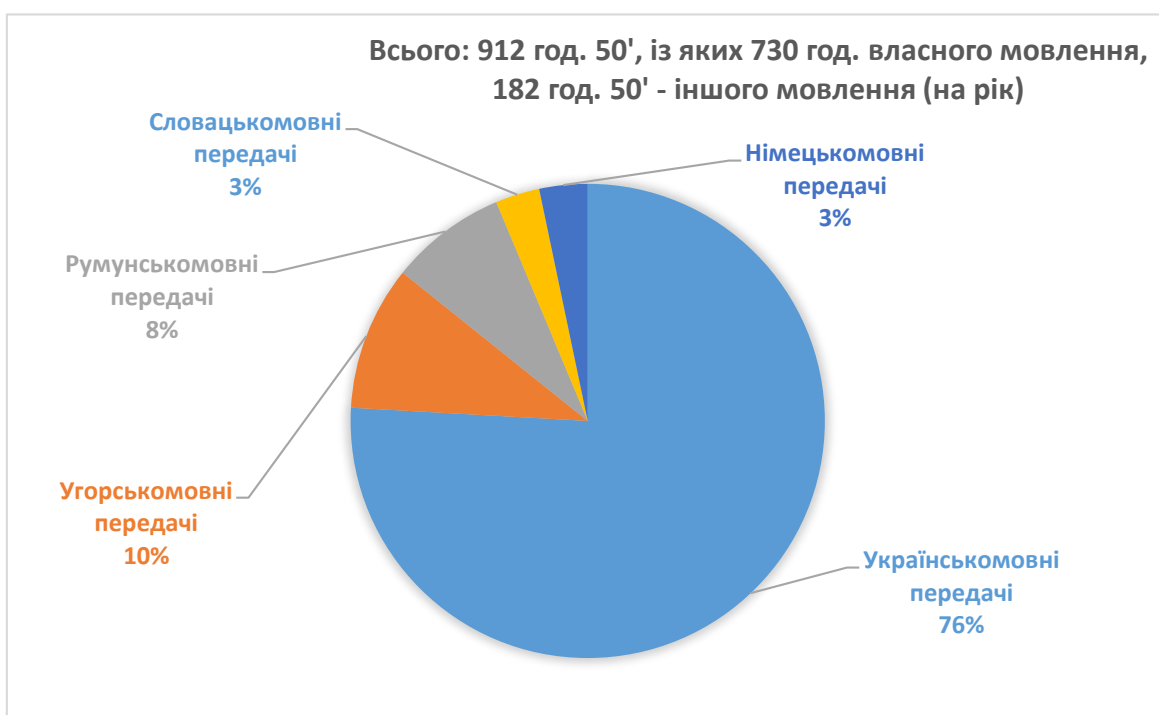

**Додаток Д. Діаграми. Співвідношення різних видів мовлення
Закарпатської телестудії**

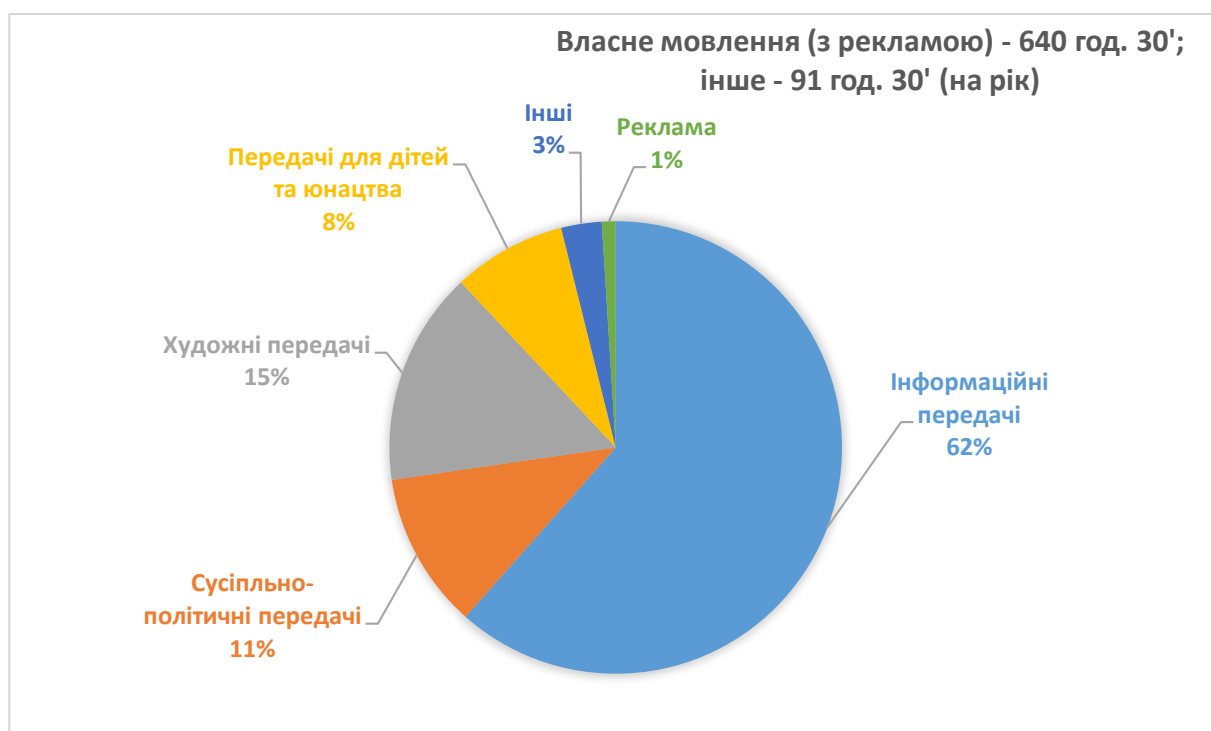
Додаток Д 1. Розподіл ефірного часу за мовним критерієм у 1967 р.

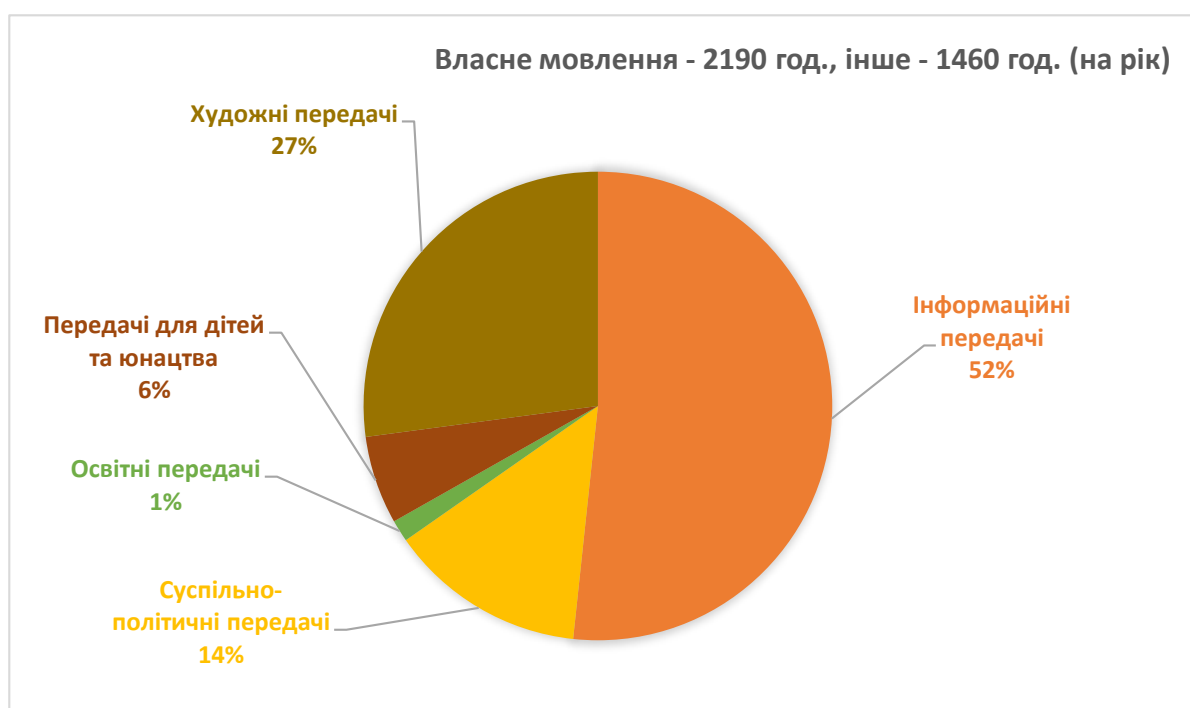
Додаток Д 2. Розподіл ефірного часу за мовним критерієм у 1998 р.

Додаток Д 3. Співвідношення різних видів мовлення ЗОДТРК у 2004 р.

Додаток Д 4. Співвідношення різних видів мовлення ЗОДТРК у 2006 р.

**Додаток Д. 5. Співвідношення різних видів мовлення Філії ПАТ НСТУ
«Закарпатська регіональна дирекція» у 2017–2019 рр.**

Додаток Е. Текст інтерв'ю з Віталієм Мещеряковим

Інтерв'ю з генеральним директором ЗОДТРК у 2012–2018 рр. Віталієм Мещеряковим,
записане 4.03.2014 р.

– Віталію Володимировичу, якою була ЗОДТРК «Тиса-1» коли Ви її очолили? Що планували змінити і що сьогодні вдалося зреалізувати?

– Зрозуміло, що коли я прийшов, то телеканал як тоді знаходився на «першій кнопці», так і залишився. Канал має 100 %-ве покриття і жоден із телеканалів області не зрівняється із ЗОДТРК «Тиса-1». Але як і в роботі багатьох державних телекомпаній, кількість не означає якість. Хочеться перебороти сприйняття державного, як чогось негативного. З 90-х років про державне телебачення існує усталена думка, що воно погано фінансується і через це занадто лояльне до влади. Ці моменти хотілося б змінити.

Не секрет, що 90 % людей, які приходять на телекомпанію, не потрапляють далі першого поверху. Тому ми почали «обличчя» приймальні. Також змінили «зовнішність» входу, поставили велопарковки, бо чимало журналістів їздить на роботу велосипедом.

Для гостей студії важлива охайність території. Тому сучасний вхід – це перше, що було зроблено. Сьогодні там є фотографії наших працівників, що також спрацьовує на підтримку хорошого іміджу.

Друге – це музей. З одного боку, його створення випадкове. Відбувалося списання техніки, і я розумів, що значну її частину ніхто з нащадків може не побачити. Тому виникла ідея залишити у вигляді експонатів, аби не втратити. Музей важливий і для старшого покоління, яке досі працює на телекомпанії. З початку створення я планував проводити у музеї екскурсії для дітей. Цей задум поки що не вдалося втілити, але я не відмовляюся від нього. Хочеться, аби діти з різних районів Закарпаття побували на студії, поспілкувалися з працівниками, можливо, взяли участь у якійсь із наших програм.

Третє – це гримерка. Вона має бути на всіх загальноукраїнських каналах. Це важливо не тільки для журналістів, а й гостей, які приходять на програми.

За рік ми повністю зробили нову студію для новин. Новини – невід'ємна складова будь-якого телеканалу. У цій програмі відбулися й кадрові зміни. Ми створили брендову назву – «Вчасно». Новини стали оперативні, почали виходити в прямому ефірі. Це сучасні вимоги до телебачення. Також ми оновили студію для національних редакцій, де сьогодні легко змінюються декорації під особливості кожної з редакцій. Загалом у нас сім національних редакцій.

– Назва телеканалу «Тиса-1» з'явилася у 2005 році. Яке Ваше ставлення до неї зараз, чи не виникає бажання змінити її?

– Бренд «Тиса» уже сформований, як «Тиса FM», так і «Тиса TV». Змінювати їх немає сенсу. З іміджем інша справа. Там є над чим працювати. Ми змінили значну частину телевізійних заставок, зробили їх сучасними. Кажуть, що від добра добра не чекають, тому змінювати бренд «Тиса» ми не будемо.

«Тиса» – це прив'язка до Закарпаття. На початку створення можна було думати інші варіанти, а після багаторічної роботи каналу зміна назви може коштувати значно дорожче, ніж створення самого бренду.

– Чому Ви обрали зелений брендовим кольором ЗОДТРК?

– Зелений – колір Закарпаття, як на мене. Край екологічно чистий, тому вибір зрозумілий. До того ж кожен канал повинен відрізнитися від конкурентів. Назва «Тиса» – впізнавана, її не переплутати ні з чим, як і «М-Студію» чи «21 канал». Сьогодні змінюється «21 Ужгород», гадаю, він теж буде прив'язаним до краю у розумінні брендування.

У нас є іміджеві заставки, які створювали з метою популяризація краю. У закарпатців вони мають посилювати відчуття гордості, а жителів інших областей – спонукати приїхати на Закарпаття.

– Чи відчуваєте конкуренцію з боку приватних телеканалів?

– Знаєте, конкуренцію на обласному рівні не відчуваємо. За рівнем охоплення, діапазону, якістю продукції каналу немає рівних. Водночас відсутність конкуренції – це проблема, бо вона так чи інакше стимулює до кращої праці.

Телевізійними заставками, рекламою, програмами орієнтуємося на всеукраїнський рівень. Наші журналісти не переходять на інші закарпатські канали, хоча до нас приходять з інших каналів. Це про щось говорить. Звідси їдуть уже в Київ. У нас залюбки практикуються студенти, бо в нас є чому навчитися.

– Тобто кадровим наповненням Ви задоволені?

– Ні, я не казав такого. На каналі є шість програм, які я називаю позавчорашнім днем. З цим нічого не зробиш. Люди навчилися так працювати у 70-80-х роках і їх уже не переробиш. Водночас у нас є молодіжна редакція, яка виготовляє зовсім інший продукт, є новини, які роблять молоді хлопці й дівчата. Спортивна редакція виготовляє, як на мене, непогані програми, хоча завжди можна робити краще.

Кадровий голод суттєвий. Старше покоління, попри те, що їхній час уже минув, мають те, чого немає у молоді, – відчуття відповідальності. Ці люди можуть вийти в ефір з лікарняного ліжка. Це професіоналізм з одного боку, й з іншого – відчуття патріотизму.

– Які найважливіші проекти 2012-2013 років на телеканалі «Тиса-1» можете виокремити?

– Повноцінно керувати каналом я почав з середини 2012 року. З технічних проектів – заміна системи освітлення, встановлення двох телевізійних кранів, створення радійних новин. Сьогодні такої подачі немає на жодній закарпатській радіостанції. Кожен випуск унікальний.

Із проектів на телеканалі – це також новини, які ми зробили оперативними. Зрозуміло, що там теж є куди прогресувати. Зробили й ток-шоу «Про головне». Нічого подібного в області зараз немає. Це можливість поспілкуватися в прямому ефірі на будь-яку тему. Вважаю, що сьогодні настав їхній зоряний час, оскільки майже рік ми розкручували програму.

«Життя покаже» – теж оновлена програма. Вона психологічного спрямування. Я хотів би створити програму, подібну до «Взгляду», яка виходила ще в період СРСР. Думаю, з часом ми до цього дійдемо.

Держава фінансує – держава замовляє музику. Акцент роблять на інформаційно-пізнавальних програмах. Але люди потребують дещо іншого. Рекламодавці орієнтуються на більш легкі програми, а держава відмовляється їх фінансувати.

– Яка Ваша думка про роздержавлення каналу?

– Те, що ми зробили за два останні роки – за спонсорські, а не державні кошти. Фінансова ситуація не найкраща. Наш регіон складний. Державна політика має бути більш виважена. Якщо такі тенденції зберуться, то кращим виходом, певно, буде роздержавлення. Але потрібно розуміти, що в тому обсязі, який є нині, канал існувати не буде. Жоден власник не буде утримувати 256 працівників. Залишиться 30–40 %. Зрозуміло, що тут працюють сім'ями, для багатьох це буде шок. Чимало питань виникає через національні редакції, хоча ми намагаємося зробити їхні програми максимально актуальними. Як на мене, на «Тисі-1» дуже хороші програми німецькомовної редакції. З минулого року запровадили титрування всіх програм іноземними мовами. Канал транслюється по всій Україні, тож це корисна практика.

– Як щодо піар-заходів за участі телеканалу, а також відомого за межами Закарпаття фестивалю «Наш рідний край»? Чи плануєте його проводити й надалі?

– Це один із трьох фестивалів, який відбувається під егідою Держкомтелерадіо. Але в останні роки держава не виділяє ні одної гривні на його проведення. Приблизно третину

бюджету брала на себе Закарпатська ОДА, а все решта – це спонсори, але треба докласти чимало зусиль, аби їх знайти. Фестиваль – хороша можливість для зустрічі телевізійників різних країн. Але останніми роками спостерігається тенденція, що він стає нецікавим для українських телекомпаній. Тому цього року ми планували фестиваль, але у зв'язку з подіями, імовірно, плани доведеться корегувати. Хочемо трохи «оживити» фестиваль, але поки що не готовий говорити, чи вдасться реалізувати задумане.

– **Чи надає канал медіапідтримку заходам, які тривають на Закарпатті?**

– Ми підтримуємо все, пов'язане з благодійністю: акції, концерти. Окремі проекти, за які брався телеканал, це здійснення дитячих мрій. Минулого року «Експеримент» реалізував цей проект власними силами. Це теж складова частина іміджу телекомпанії.

– **Чи дозволена реклама на державному каналі?**

– У нас є спонсори. Ведучі одягаються в брендових магазинах, беруть одяг на прокат. Ми балансуємо на межі дозволеного законодавством. У програмах, які виготовляються на держзамовлення, реклами не має бути, але наша держава фінансує все досить погано, тому ми змушені вдаватися до спонсорів. Меблі, декорації на студії – від них.

Не від хорошого життя ми залучаємо служби таксі у якості спонсорів. У вечірній і ранковий час журналістам потрібно доїжджати на роботу, а в нас на бензин не виділяють грошей. Тому виходити з ситуації потрібно.

Також відновили програму «Вітаємо пісню». Попередні керівники від неї чомусь відмовлялися. Це комерційний проект із тих двох, які ми запустили. Інший – «Інфоканал» не пішов. Там було кілька причин, одна з них полягає в тому, що в рекламних оголошеннях нам досить важко конкурувати з інтернетом, у якому така послуга є безкоштовною.

На жаль, у нас немає можливості виміряти, які програми «Тиса-1» користуються найбільшим попитом. Можемо орієнтуватися лише на дзвінки глядачів. Для спонсорів не дуже цікаві дитячі програми, пізнавальні, які вимагає держава. До того ж, у нас є програми за обміном з іншими телекомпаніями, які ми зобов'язані показувати. Вони не надто цікаві закарпатському глядачеві. Ми знаємо, що дивляться наші розважальні програми, ток-шоу, спортивні, новини, ранкову розважальну програму, практично всі програми студії «Експеримент», а також «Тиждень за годину». Шкода, що припинився проект «Панянки з перцем», ведучі розбіглися. Водночас потрібно розуміти, що ми не загальноукраїнський канал. Якщо на «Факти» ICTV працює 300 осіб, то в нас на всьому каналі – 256. Крім того, не порівняти апаратуру, техніку, зарплати.

– **Як оцінюєте можливості сайту ЗОДТРК «Тиса-1»?**

– Він сьогодні на стадії реконструкції. Той вигляд, у якому сайт існує, шкідливий для іміджу. Тривалий час сайтом ніхто не займався. Але ми вже знайшли людину на посаду працівника сайту, і я думаю, що за місяць сайт матиме інший вигляд, буде адаптований до телеканалу й радіо.

– **Як щодо єдиного стилю телеканалу, роботи стиліста з ведучим, декораціями, програмою?**

– Перед тим, як створювати будь-яку програму, її потрібно розкрутити, тобто поширити інформацію про неї в газеті, на радіо, телебаченні. Якби були кошти, ми були би й на міських бігбордах.

Максимальне поєднання ресурсів нашого радіо й телебачення вдалася у програмі «Sound Check» студії «Експеримент». Радійники запрошують відомих музикантів до себе на ефірники, а телеканал паралельно робить зйомки. Варто сказати, що умови запису в студії не дуже сприятливі, хоча сусіднє приміщення – унікальна студія, де колись записували колективи з усієї Європи. Сьогодні вона потребує реконструкції, але ціна досить велика. Тож поки що питання не вирішене. Якби все це відновити, була би ще одна складова для підтримки бренду.

Щодо стилю телеканалу і його працівників, то стилістів у нас немає, маємо гримера. Зачіски робить перукар. Вважаю, що ведучі програм – це насамперед молоді, красиві обличчя, які викликають довіру, усміхнені, у яких не виникає жодних мовних проблем.

– Чи зацікавлені загальноукраїнські канали у продукції, яку виготовляє «Тиса-1»?

– Проект «Просто неба» транслював телеканал «Рада». Зрозуміло, що виходити на загальноукраїнські канали, конкурувати з їхнім продуктом нелегко. «4+1» у нас залюбки забирали обласні телекомпанії. «Смак історії» зацікавив львів'ян, але ведучий російськомовний, тож це їх не влаштовувало.

Сьогодні готуємо пакет програм, які будемо виставляти на продаж, пропонувати іншим каналам. До цього пакету ввійдуть і документальні фільми, зняті працівниками телеканалу.

Також мені хочеться відновити старі архіви, можна було би транслювати кадри старого Ужгорода. Ми знайшли кілька ящиків старих фотографій. Є ідеї зробити тематичні експозиції. Період Чехословацький, післявоєнний – цікаво подивитися, як воно було. Сьогодні ми звернулися до архівів Словаччини, Угорщини, тож сьогодні триває пошук і збір матеріалу.

– Наскільки Ви принциповий керівник, і чи не важко керувати таким колективом?

– Важко, колектив непростий. Я прийшов із розумінням, що керівна посада – тимчасова. Знайти до кожного підхід – це принципове завдання. Я рідко підвищую голос, але кілька речей, які я не розумію коли йдеться про роботу. Серед них алкоголь на робочому місці та халатне ставлення, коли люди йдуть на лікарняний, а в той же час відвідують чи й проводять масові заходи.

– Якою Ви бачите стратегію розвитку каналу?

– Якщо чесно, головне завдання сьогодні – вижити. Минулого року ми зробили всі дахи, які протікали до цього. Це було стратегічне завдання. Два входи у телекомпанію у нас аварійні. Якщо цього року знайдуться кошти – зробимо сходи. Перші кроки – приймальня студії, архів вже зроблені. Ми зрізали дерева, які могли впасти. Тепер на їхні місця потрібно посадити нові. Вікна, двері, труби треба змінювати. Минулого року зробили котельню, але труби лишилися радянські, через які втрачається тепло. У нас студія холодна. Зранку дивишся ефіри, ведучі усміхнені, а насправді зуб на зуб не потрапляє... Тому наша стратегія — не втратити те, що маємо. Песимістично, зате правдиво.

Наталія Каралкіна

Додаток Ж. Текст інтерв'ю з Євгеном Тичиною

Опубліковано на сайті «Суспільне мовлення» проект ГО «Детектор медіа». URL: http://stv.detector.media/reformuvannya/regional_movnyky/posilennya_informatsiynoi_godini_analitikoyu_onovleni_programi_dlya_natismenshin_spivpratsya_iz_prodakshenami_yakim_bude_ua_zakarpattya_u_2020_rotsi/ (дата публікації 12.03.2020 р.)

Посилення інформаційної години аналітикою, оновлені програми для нацменшин, співпраця із продакшенами: яким буде «UA: Закарпаття» у 2020 році

Продюсер філії публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Закарпатська регіональна дирекція» Євген Тичина розповів про зміни, які відбудуться на телеканалі «UA: Закарпаття» у 2020 році.

Найзахідніша філія Суспільного – Закарпатська – розпочала новий рік зі змін: інформаційно-аналітичний блок виходитиме упродовж години з гаком у вечірньому слоті, ранковий буде інтегрований у всеукраїнське ранкове шоу, а інші програми виготовлятимуться спільно з іншими філіями Суспільного чи на аутсорсі. Такі нововведення типові для 23 філій Суспільного в Україні й зумовлені концепцією регіонального мовлення на 2020–2021 роки. З-поміж іншого в ній передбачено зміни принципів виробництва контенту, наслідком чого є зменшення кількості штатних працівників і перехід на проєктний менеджмент. Однак Закарпатська, Чернівецька та Одеська філії мають своєрідний бонус – програми мовами національних меншин, тому мовитимуть більше, ніж інші підрозділи. Тож про зміни, які грядуть на телеканалі «UA: Закарпаття», ми спілкувалися із продюсером філії публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» «Закарпатська регіональна дирекція» **Євгеном Тичиною**.

Зменшення власного контенту і співпраця з місцевими продакшенами

– Євгене, скільки годин власного телевізійного контенту щоденно виготовляє Закарпатська філія і які зміни відбудуться у 2020 році?

– Нашу діяльність регулює Концепція регіонального мовлення, затверджена Наглядовою радою ПАТ «НСТУ». Згідно з концепцією на 2018–2019 роки, ми виготовляли 3 години 5 хвилин щоденно, як і всі філії в Україні. У цей час входило двогодинне ранкове шоу, випуски новин, інформаційно-аналітична «Тема дня». Крім того в нас було трохи більше контенту, бо виходило ще шість програм для національних меншин.

– Трохи більше контенту – це скільки?

– Одна програма мовою нацменшин хронометражем 26 хвилин виходила раз на тиждень. Тобто можемо сказати, що щоденно ми мали на 26 хвилин більше, ніж інші філії.

У грудні 2019 року була затверджена нова Концепція регіонального мовлення на 2020–2021 роки, яка визначає цільову аудиторію регіонального мовлення, принципи виробництва та програмування контенту, а також взаємодію з усією мережею суспільних мовників України. Загалом, кількість регіонального контенту для нашого глядача збільшується до чотирьох годин щоденно. Але формати його виробництва ми розширюємо: це будуть міжрегіональне виробництво, суто локальні врізки та регіональне виробництво на замовлення. Як результат – отримаємо кращий за якістю продукт: зараз це телевізійні проєкти, у перспективі – радіїні та

диджитал-проекти. Фінансування на цей рік нам дозволяє це робити згідно з нашими потребами, нашим баченням. Шукатимемо виконавців на ринку.

– **Пошук і замовлення зможете робити самостійно?**

– Якщо це загальнонаціональний контент, то цим займатиметься дирекція ПАТ «НСТУ». Ми як філія будемо замовляти контент, який стосується нашого регіону. Вже розпочали цю роботу, налагоджуємо контакти з місцевими продакшнами, які можуть на достойному рівні виготовляти контент.

– **Чому не виготовляти ці програми силами філії, використовуючи наявні ресурси?**

– Тому що це будуть нерегулярні проекти, точкові. Для чого тримати штатну одиницю, щоб вона тут перебувала щодня, а була задіяла час від часу? Краще ми сформулюємо своє бачення спецпроекту й замовимо матеріал в експертів у цьому питанні. Особлива увага – тематиці нацменшин, бо це наша особливість як філії. Частину проектів виготовлятиме наша редакція мовлення для нацменшин, ще частиною будемо обмінюватися з іншими філіями. Крім цього, в березні стартує відбір творчих ідей: представники нацспільнот, які живуть на Закарпатті, матимуть можливість подавати власні проекти на конкурс безпосередньою на філію. Відтак локального контенту про місцеві осередки нацспільнот, мовою нацспільнот буде більше.

– **Які інші важливі напрямки визначені для Закарпатської філії на 2020–2021 рік?**

– Це новини й аналітика передусім. Новини мають тісно співпрацювати із програмою «Тема дня»: щоб до поданих фактів ми одразу додавали фаховий аналіз подій. У межах регіональної програми під загальною назвою виходитимуть новини й аналітика. Це не означає, що будемо вирвані із загальноукраїнського контексту. Тому що «UA: Перший» планує свої перетворення й ми залучені до цього процесу: регіони матимуть власні відрізки мовлення в оновленій загальнонаціональній новинній студії.

– **Тобто година з гаком інформації й аналітики – це весь обсяг такого мовлення, що виготовлятимуть працівники цієї філії?**

– Ні, якщо йдеться про телебачення, то щобудня з 19 до 20-ї години – інформаційна година: випуск новин та аналітика. Крім цього, буде ще випуск новин о 17:00. Щоденні рубрики-історії для єдиного ранкового шоу, включення в новий головний проект Суспільного та спеціальні проекти на місцях.

– **А дотепер виходило сім випусків новин, так?**

– Так. Перші три випуски були інтегровані в «Ранок з “UA: Закарпаття”», де ведуча передає слово ведучій новин, це була частина ранкового шоу, яке цьогоріч змінить формат. А наступний випуск – о 13:30. До того часу ми не встигали підготувати багато сюжетів. Нам не вистачало наповнення. Тому готували короткі форми, в наступних випусках показували повноцінні сюжети. Тобто зараз ми зосередимося на вечірніх слотах, де більше глядачів, де зможемо показати новини й аналітику. Крім того, планується створення міжрегіональної платформи «UA: Регіони», де будуть виділені слоти під мовлення регіональних філій.

– **Телеканал «UA: Закарпаття» існуватиме?**

– Звісно. Для нашого глядача наш технічний перехід на єдину платформу нічого не змінить: вони так само отримуватимуть новини і програми про життя нашого регіону на звичному каналі. Просто закуплений контент, що є спільним для усіх регіонів (серіали, документалки, мультфільми), транслюватиметься єдиною сіткою, з одного місця.

Програми для росіян не буде, зате для «русинів» залишається

– **Чи будуть змінюватися програми мовами нацменшин?**

– Так. До цього часу нам не вистачало фінансування, щоб редактори поїхали в місця компактного проживання героїв, про яких вони мали знімати сюжети. Щоб наші румунські редактори просто виїхали в румунські села й відзняли історії тих людей, які там живуть. Або щоб німці поїхали в Усть-Чорну, де живуть громади. Нам не вистачало коштів, забезпечення. Це проблеми Суспільного в останні роки. Ми повністю відмовилися від токсичного контенту із програм із ознаками замовності, які були в часи державного телебачення. Державне фінансування, яке зменшили наполовину у 2018 та 2019 роках, дозволяло тільки триматися на плаву, а не розвиватися. Зараз сподіваємося, що ситуація покращиться.

У нас тривають консультації з членами правління ПАТ «НСТУ», Наглядовою радою, що курують тематику нацменшин. Ми розуміємо, що якість цього контенту має бути бездоганною. Але щоб цього досягти, треба чимало вкласти, зокрема фінансових ресурсів. Це дороге задоволення. На регіональному рівні утримувати телеканал, який би покривав 24 години власного мовлення, – практично неможливо. Такий канал можуть собі дозволити тільки великі комерційно успішні компанії, що працюють на всю Україну. Тобто є лише два варіанти: мовити багато й неякісно або виготовляти вартісні програми високої якості. Ми вивчали досвід Угорщини, де суспільний мовник отримує фінансування в п'ять разів більше, хоча ця країна значно менша за нашу.

Я сподіваюся, що цього року контент стане якіснішим. Для цього нам потрібне технічне, транспортне забезпечення. Саме тому ми, можливо, зменшимо обсяги виробництва, щоби поїхати в райони, інтегруватися в кожную громаду, щоб розповісти про її життя зсередини. На те, щоб відзняти це, розшифрувати, перекласти та додати субтитри потрібно витратити кілька днів. Коли від тебе вимагають робити таку програму щодня – зробити це якісно немає шансів.

– А є люди, які будуть виготовляти ці програми? Вони готові до цього? Не втратили ентузіазму?

– Це теж хороше запитання. Звісно, готові, якщо їх добре підготувати. Є певні проблеми: люди звикли працювати так, як вони працювали колись. Зараз ми пробуємо спрямувати їх на інші види зйомок, ніж статичні репортажі з фестивалів із шаблонними коментарями, на створення сторітелінгу, щоб розповідати історії про простих людей, не про концерти, дипломатів, депутатів. Бо колись вважалося, що телеканал працює для того, щоб висвітлювати саме ці події. Ні, ми працюємо, щоби показувати життя простих людей. Тобто якщо говоримо, що в нас мешкає велика румунська громада, то маємо показувати цю громаду, розповідати про їхні проблеми, культуру, традиції, мову.

Є певні успіхи, потроху починають розуміти, чого від них вимагають. Тим паче, ПАТ «НСТУ» допомагає це робити. Нещодавно всі працівники редакції відвідали тренінг із сторітелінгу. В Академії суспільного мовлення закладені у плани на цей рік тренінг із режисерської майстерності для нацредакцій. Також буде відбір учасників на тижневий хакатон для всіх представників нацспільнот. Але кажу, є інші складові, що стосуються успішної програми, передусім технічне забезпечення.

– Але ж був транспорт на колишньому обласному телебаченні...

– Так, але це зовсім по-іншому працювало: у штаті були водії, власні авто, які треба було забезпечувати та утримувати. Це додаткові витрати, якими зараз не займаємося, платимо тільки за перевезення: маємо угоду зі службою таксі, яка нас возить по всій області. Єдине, що наш транспортний бюджет був дуже обмежений. На цей рік плануємо збільшення бюджету на транспортні витрати, щоб вистачало всім.

– Знаю, що з 2018 року виникли труднощі з підготовкою угорськомовних програм через звільнення угорської редакції.

– Так, але угорські програми вдалося відновити, хоч і виходили вони не дуже довго. Ми стикнулися з величезною проблемою – пошуком угорськомовних редакторів. Аби запустити

редакцію, потрібно хоча би трьох таких редакторів, у нас було двоє. Ми відновили 26-хвилинні культурологічні програми, сюжети для програми «#Ethno Vision», яка виходить всіма мовами нацменшин, що в нас присутні, а також запустили новини угорською. Але, на жаль, наші редактори звільнилися, поїхали працювати за кордон. Тому через певні обставини, зокрема й рівень зарплати, а також високу конкуренцію приватного угорськомовного телеканалу не вдалося запустити ці програми в тому обсязі, в якому би вони мали виходити.

– **Для угорської громади Закарпаття зараз виходять тільки новини?**

– Так, 5-хвилинні новини щодня. Оскільки немає жодного редактора угорської мови, але є перекладач, то ми принаймні знайшли такий вихід із ситуації. Взагалі весь інформаційний контент має бути зроблений підрозділом новин, який знає, як це робити із дотриманням стандартів. Коли з'являться угорськомовні редактори, вони все одно вони будуть підпорядковані новинам у виготовленні інформаційних матеріалів.

– **Чому програми мовами національних меншин виходять без титрів?**

– Обов'язково буде титрування. Зараз не встигаємо робити переклад у межах тижня, тому й плануємо видавати ці програми в ефір рідше. Бо принаймні один день треба виділити на титрування. Друге – технічні проблеми: не завжди вистачає потужностей, людських ресурсів, щоб окрема людина сиділа й монтувала випуск.

– **Чи виходитиме російська програма? Попри те, що вона викликала чимало запитань у контексті війни Росії проти України, з огляду журналістської майстерності була непоганою, запам'ятовувалася портретними інтерв'ю.**

– Ця програма вже не потрапила в новий рік. Ми завершили її виготовлення минулого року. Причиною цього є те, що її ведуча вела одразу кілька проєктів. Вона займалася програмами для русинів і ромів, була керівницею редакцій. Крім того, виконує функції шеф-редакторки програми «#Ethno Vision». Тобто мала величезний обсяг роботи. Ми вирішили зосередитися на «#Ethno Vision», бо це об'єднавча програма, що виходить різними мовами, але для українського глядача. Щоб жителі Закарпаття, які не володіють мовами меншин, знали, з ким поруч живемо, щоб не виникало конфліктів на етнічному ґрунті.

– **Чи підтримують консульства, національні громади редакції нацменшин, як це було раніше?**

– Так, ми мали грантову програму, в межах якої отримала техніку словацька редакція. Звісно, ці програми цікавлять наших сусідів.

– **Чи думали про програми для інших нацменшин, які проживають на Закарпатті?**

– Поки що ні. Ми відштовхуємося в мовленні для нацменшин від концепції, затвердженої Наглядною радою ПАТ «НСТУ». Там чітко прописано, яка філія мовить якими мовами. Обов'язково виготовлятимемо програми угорською, бо в нас найбільша угорська громада. Цього контенту в нас має бути найбільше. Мають виходити й новини, й культурологічна програма, й аналітична «Тема дня» угорською мовою. Ми до цього прийдемо, коли станемо більш конкурентоспроможні на ринку і зможемо залучити фахових угорськомовних редакторів. Згідно з концепцією, планують відкриття програм для інших меншин у межах інших філій. Також створено координаційний центр із тематики нацменшин на базі центральної дирекції в Києві. Тобто безліч національностей поки що не мають свого мовлення. У нас це чехи, поляки, вірмени, а останніми роками й індуси, сирійці.

– **Але ж «#Ethno Vision» теж виходитиме, чи ні?**

– Ця програма й надалі виготовлятиметься в нас, але у проєкта – загальнонаціональна перспектива. Загалом, на цей формат є запит у представників національних спільнот і не лише від тих, які живуть на Закарпатті.

– **Як ставиться Київ до програми для русинів, адже вони не є національною меншиною? Чому ця програма досі виходить?**

– На жаль, за русинами тягнеться негативний шлейф сепаратистів, які мріють про територіальне розділення. Багато в чому вони самі посприяли цьому. Але є люди, які ідентифікують себе русинами, й ми це пояснюємо в Києві. Наводимо приклад сусідніх країн, у яких вони визнані меншиною й де для них виходять телепрограми. А в Україні ми кажемо, що їх немає: законодавчо вони не визнані корінним народом, хоча вони є вихідцями із Закарпаття. ПАТ «НСТУ» мусить забезпечити культурологічні потреби цих людей. Держава має вирішити, як їй поводитися з русинами. Поки що держава робить вигляд, що їх не існує.

– Ви не думаєте, що ця програма небезпечніша за російську?

– Русинська? Ні, навряд чи. Тому що це програма про етнічне Закарпаття. Діалект, традиція, культура, мова. Те, що ми називаємо закарпатським діалектом, а за кордоном це називають русинською мовою, програма про це. Я не вважаю її небезпечною. Там немає нічого небезпечного, там працюють чудові редактори. Там усе добре, ми працюємо з редакторкою, щоб вона готувала матеріали у форматі сторітелінгу, щоби змінити ставлення до цієї громади, яка себе називає русинами. Щоб це не сприймалося як сепаратизм, частина діяльності групи, орієнтованої на ворога Росію.

– Але ж це справді пов'язано. Мовознавцями давно доведено, що русинської мови не існує, вона не може бути кодифікована, бо це суміш діалектів, це витворене штучно, так ніде на Закарпатті не говорять, як у цій програмі... І як тоді буде відбуватися титрування русинської програми?

– Українською, звісно. Бо це ж не є українська мова, тому має бути перекладено. Я в цьому не є фахівцем, але скажу, що ці люди є. Краще ми будемо з ними працювати, ніж із ними працюватиме Росія.

Вузькотематичні проєкти лише ті, що пройдуть пітчінг

– Раніше в ефірі державного телеканалу була частина програм, типових для всіх ОДТРК, але були й унікальні вузькотематичні проєкти, до прикладу, туристичного, краєзнавчого, музичного спрямування. Більшість із них виготовляла студія «Експеримент». Чи будуть на «UA: Закарпаття» такі авторські програми?

– Це однозначно буде, але зараз змінюється підхід до таких проєктів. Якщо раніше це робилося з дозволу гендиректора, з ініціативи автора, то тепер це ціла процедура, бо вимогливо ставимося до якості. Упроваджена система пітчінгів. Якщо людина хоче подати проєкт, який відповідає вимогам і цінностям Суспільного, то в нас є під це бюджет, але вона має розписати карту проєкту, з якої має бути повністю видно, що це за проєкт, яка його мета, аудиторія, слот, ідея, структура, герої. Треба чітко розуміти, що це, навіщо, для кого. Так само докладно прописується бюджетування: чи треба декорації під проєкт, відрядження, техніку.

Первісний відбір триває на філії, потім у центральній дирекції. Такі пітчінги проводять двічі на рік: восени й навесні. Розподіл фінансування теж різний: деякі потрапляють під бюджетне фінансування, інші – під донорське. У другому випадку складніше, бо донора треба знайти. Зараз триває пошук донора під проєкт, який пройшов пітчінг минулого року від Закарпаття. Така система стимулює і розвиток ринку телебачення в області.

– Які програми будете виготовляти у співпраці з іншими регіонами? Пригадую, що в межах ранкового шоу була подібна практика.

– Так, згідно з Концепцією регіонального мовлення, на цей рік і на наступний порушено питання міжрегіонального виробництва. Тобто філії можуть працювати над одним проєктом. Цей досвід є, будемо його покращувати. Тим паче, що це одне із завдань Суспільного мовника – об'єднання країни.

– Теми випусків, програм ви затверджуєте з Києвом?

– Ні, у виборі тем ми абсолютно вільні. Єдине – наша робота має тривати згідно зі стандартами Суспільного мовлення. Це святе. У кожній редакції є посібник із докладним описом стандартів. Працівники «Новин» їздили на тривалі тренінги. Крім того, ПАТ «НСТУ» проводить внутрішній моніторинг, а також «Детектор медіа» моніторить наші програми. Ми щоквартально читаємо результати, порівнюємо їх.

– Чи буде виходити ранкове шоу? Адже ця програма була єдиною прямиоефірною розважальною на телеканалі.

– «Ранок з “UA: Закарпаття”» виходитиме до старту нового міжрегіонального ранкового шоу.

Модель коворкінгу й зайві приміщення

— Цікаво, що буде з будівлями філії за умов зменшення контенту. Чи правда, що одну вже здасте в оренду?

– Так, одну з будівель уже займає орендар.

– Це будинок радіо?

– Ні, будинок радіо поки що стоїть. Дивіться, колись будувалися величезні будівлі, тому що техніка теж вимагала відповідного приміщення. Але сьогодні все радіо крутиться з одного комп’ютера, тому такі приміщення вже не потрібні. Часи змінюються, потреби у великих площах зникають. Сучасна радіостанція може розміститися в кількох кімнатах. Ціла будівля радіо – це дуже багато для радіо. Тим паче, з такими студіями, де колись писали хори, оркестр. Але за сучасних умов такі площі не потрібні.

Щоб їх використати, треба вкласти дуже багато. Ми зараз працюємо за моделлю коворкінгу, де в нас спільний простір, де в нас синергія, для того, щоб зробити класний ефір. Раніше кожен редактор мав свій кабінет. Це неправильна організація, як на мене. У нас команди сидять в одному приміщенні. Ми вже не маємо окремих кабінетів. Кажу, що часи змінюються й вимоги до приміщень теж. Те, що будувалося у 50-ті роки, вже не потрібне зараз.

– Що ж буде з радіодомом? Пригадую, оголошували проєкт із відновлення споруди.

– Поки що вона стоїть. Так, був проєкт перепланування цієї будівлі. Ідея досі є, нікуди не поділася. Але триває пошук донора, щоби зробити там хаб із тематики національних меншин, у якому журналісти з інших країн могли би комфортно працювати. Цим займається наш менеджер. Ця ідея нікуди не поділася. Але це великі кошти, яких ПАТ «НСТУ» не має точно, а донора поки що не знайшли. Будівля радіо наразі не використовується.

– Чи справді є проблеми з доставкою цифри в окремих районах?

– У мене немає такої інформації. Бо покриття сигналом моніторить Національна рада. Там є спірні моменти. Є показники про майже 90 % покриття, але в окремих районах виникають проблеми. Тому я поки що не знаю, що з цим робити.

– А що буде із супутниковим мовленням? Адже це був важливий етап у розвитку регіонального телебачення, коли вдалося вийти на супутник.

– Зараз виходимо, як і виходили. Наразі всі філії по Україні мають 16-годинне мовлення, а ми – 24-годинне, як і «UA: Донбас». Це дві філії, які виходять на супутник.

– Чи передбачено у штаті посади літредактора, SMM-менеджера, рекламного менеджера? Хто тепер веде соціальні мережі?

– Поки що це робиться власними силами тих працівників, які є. У їхніх посадових обов’язках є і ведення сторінок. Але з цього року триває впровадження окремого диджитал-відділу. Це буде троє осіб, які працюватимуть на наповнення цифрових платформ. Плануємо створення сторінок в інших соцмережах, крім фейсбука. Але це не тільки постинг, а створення окремого контенту.

Рекламним менеджментом наразі займається наш менеджер філії. Передбачена й окрема посада, але поки що немає людини.

Є два літредактори для національних меншин. А в «Новинах» редагувати власні тексти мають самі журналісти, редактори. Якщо є потреба, це може зробити продюсерка або шефредактор. Але відповідальність за якість контенту несуть автори цього контенту.

Переваги Закарпатської філії: більший штат, цілодобове мовлення на супутнику, радіо «Тиса FM»

– Ви відчуваєте стандартизований підхід до Закарпатської філії чи все ж у Києві зважають на особливості її розташування – у прикордонному регіоні?

– Я не відчуваю стандартизованого підходу, бо наш штат більший, ніж в інших філій. Об'єм мовлення в нас також більший, ніж в інших філій. Ми виходимо на супутнику. В нас іще є окреме радіо, якого немає в інших, – музичне «Тиса FM». Закарпаттю приділяють велику увагу, коли спілкуємося з центральною дирекцією. Тому не можу сказати, що підхід стандартизований.

– Як почуваетесь в ролі продюсера, який відповідає за обидва напрямки: і телебачення, й радіо, адже раніше ви працювали тільки на радіо?

– Так, я працював на радіо багато років. Проте колись був ведучим ранкової програми на телеканалі, ще на початку її заснування. Однак коли я став продюсером філії, мені довелося вивчити багато нового.

– До речі, про навчання кореспондентів, керівництва філії. Чи передбачено підвищення кваліфікації?

– Звісно. Дуже багато тренінгів проводиться на базі ПАТ «НСТУ». Їх пройшли майже всі. Спочатку кореспонденти «Новин», працівники «Теми дня», редакцій нацменшин, продюсери філій. Є ціла Академія суспільного мовлення – спеціальний підрозділ, який займається проведенням тренінгів, пошуком тренерів для працівників Суспільного.

– Із якими найбільшими труднощами ви стикнулися з часу перебування на посаді продюсера?

– Багато труднощів. Навіть не знаю, що виділити. Доводиться багато з чим працювати. Це передусім брак техніки, брак кадрів, фінансів. Іноді доводиться вигадувати, як би воно все працювало без належного забезпечення. Звісно, не хочеться думати про те, скільки буде коштувати виїзд, чи вистачить коштів потім...

– А техніка була оновлена з часу запуску Суспільного?

– Техніка була оновлена за допомогою наших угорських партнерів ще в період ОДТРК. Ще до реформи нам надали камери, за допомогою яких ми потім змогли перейти в широкоформатний стандарт 16 на 9. Після реформи техніка також частково оновлюється, але частіше коштом міжнародних партнерів, бо Суспільне два роки поспіль було недофінансовано. Де ж візьметься техніка, коли бюджет 2018–2019 років був бюджетом виживання?

– Знаєте свою аудиторію? Проводите її дослідження?

– Ні, комплексного дослідження аудиторії всіх філій не було. Вибіркове дослідження в сімох областях проводили наші колеги із суспільного мовника Швеції, в межах співпраці із «UA: Суспільним мовленням». Але Закарпатська філія не брала участі в цьому проєкті. Наразі філії не входять до панелі Nielsen для вимірювання. Це додаткові витрати. Зрозуміло, що це величезна проблема. Її вирішенню сприятиме запуск формату міжрегіональної платформи. Вона потрапить у панелі, можна буде виміряти, що саме дивляться регіони.

– Раніше в журналістському середовищі Закарпаття ширилися чутки, що на «Тису» (колишня назва телеканалу «UA: Закарпаття». – Авт.) не варто йти працювати, бо там мало платять...

– На жаль, це досі одна з проблем. Бо мотивація, залучення фахівців неможливе без достойної оплати. Зарплата наразі не відповідає ринковим потребам, навіть середній зарплаті по Україні. Тому на рівні ПАТ «НСТУ» наразі ведеться робота з підвищення окладів. Ми очікуємо цього підвищення, працівники всіх філій. Наскільки мені відомо, робота триває.

– Якось заохочуєте, стимулюєте працівників?

– У нас є преміальний фонд, яким намагаємося стимулювати працівників. Якщо людина має додаткові обов'язки, працювала цього місяця більше, то одержує премію.

– Можете назвати три найважливіші кроки, які починаєте робити вже із завтрашнього дня?

– По-перше, перехід на нову концепцію, що передбачає зміни в інформаційному й аналітичному мовленні. По-друге, переформатування програм національних меншин із метою підвищення їхньої якості. Третє – оптимізація кадрового ресурсу. Останнє – це віддалена перспектива, не хочу про це поки що говорити, але мрію про мережу власних кореспондентів по області. Це закладено в розвитку Суспільного вже на 2021 рік.

Наталія Толочко

Додаток 3. Текст інтерв'ю з Олександром Герешком

Опубліковано на сайті «Суспільне мовлення» – проект ГО «Детектор медіа». URL: https://stv.detector.media/reformuvannya/tv/use_zakarpatske_vidavalosya_fantastichnim_spriymalos_ya_yak_zakordon_oleksandr_gereshko_pro_minule_telebachennya_na_zakarpatti/ (дата публікації 13.08.2020)

«Усе закарпатське видавалося фантастичним, сприймалося як закордон», – Олександр Герешко про минуле телебачення на Закарпатті

Цього року закарпатське радіо й телебачення святкують ювілеї. Про становлення обласної ТРК, правонаступником якої стала філія Суспільного, в інтерв'ю «Детектору суспільного мовлення» згадує ветеран закарпатського телебачення Олександр Герешко.

2020-й рік – ювілейний в історії аудіовізуальних медіа Закарпаття. 75-річчя восени відзначить колишнє державне радіо і 15-річчя – телеканал «Тиса-1», правонаступниками яких є регіональний Суспільний мовник. Навесні минуло 55 років з часу створення в області першої хронікально-документальної телегрупи, програми якої виходили в ефір зі Львова, бо на Закарпатті ще не було власної телестудії.

Регулярне обласне телебачення офіційно запрацювало в 1968 році, утім до того велося експериментальне мовлення, тривало будівництво та формування творчо-виробничого активу. І хоча історія електронних медіа крайньої західної області України насправді почалася не з приходом радянської влади, а ще в 1930-х роках, усе ж перебування у складі СРСР залишило помітний слід.

Спогади періоду заснування та розвитку закарпатських радіо й телебачення нині намагаються зберегти ентузіасти. Напевно, найактивнішим із них є Олександр Герешко – колишній заступник гендиректора, перший дипломований режисер телебачення на Закарпатті, який 36 років пропрацював на державній телерадіокомпанії. Він збирає розповіді, фото, відео про минуле радіо й телебачення, публікує на власній сторінці у фейсбуку та сторінці «Тиса-1», а також організовує онлайн-зустрічі з працівниками колишнього державного мовника. Пояснює, що це скоріше реквієм за тим, що було, аніж заявка на щось нове. Принаймні в такому вигляді прагне зберегти бренд телеканалу, що колись першим серед регіональних державних мовників України вийшов на супутник.

Тож ми поспілкувалися з Олександром Герешком про закарпатське телебачення: втрачені архіви колишнього державного мовника, розвиток у період СРСР, проблеми існування в незалежній Україні та майбутнє телебачення в цифрову епоху.

Частина телеархіву зберігається за кордоном та вдома в колишніх працівників, інша – втрачена назавжди

– Олександр Віталійовичу, ви публікуєте у фейсбуку багато спогадів, фото, відео з минулого закарпатського телебачення. Звідки у вас такі архівні матеріали?

– Ці матеріали пов'язані з усім моїм життям. Мій перший запис у трудовій книзі – телецентр УжДУ. Шкодную, що не зберіг звідти жодної фотографії, бо це був дуже насичений період у житті. Він розпочався одразу після закінчення вишу в 1982 році. В університеті саме створювали студентське телебачення, і я потрапив на роботу до відділу технічних засобів навчання, що займався облаштуванням телестудії. Закарпатське обласне телебачення тоді позбулося свого чорно-білого обладнання й отримало кольорове. Тодішній ректор Володимир

Лендєл забрав старе обладнання в університет. Тож спільно з іншими інженерами я будував перший телецентр в УжДУ, а згодом поїхав до Ленінграду навчатися на режисера.

Досі зберігаю свій перший фільм про університет, думаю, як його оцифрувати. Пригадую, що для фільму я задумав пролетіти на вертольоті над туристичними базами, що належать університету – «Плішка» та «Скалка». Але для цього був потрібен дозвіл КДБ. Ректор підписав листа, однак відповідь спецслужб надходила дуже довго, тому відзняли кадри без вертольоту. Коли одержали дозвіл на зйомки, я відповів, що вже не потрібно. А мені зауважили: якщо відмовляється – пишіть другий лист.

В університеті я пропрацював недовго, хоча ми готували різні програми, щотижневі новини. У команді були диктори, оператори. Це було дуже цікаво, мені приємно згадувати той період. Однак коли отримав пропозицію роботи на обласному телебаченні, перейшов туди. Мене одразу ж направили до Москви на вищі режисерські курси телебачення. Там був великий конкурс, але я пройшов. Після закінчення майже одразу став головним режисером телестудії. Був першим режисером із дипломом на Закарпатті. Після того працював на керівних посадах, загалом віддав телебаченню 36 років, 15 із них – на посаді заступника генерального директора. Допомогає розвиватися і приватним телекомпаніям на Закарпатті – NBM, «21 Ужгород», «Край», був керівником корпункту «М-Студіо». Як виконавчий продюсер, створив два столичні супутникові телеканали – «KiKo» і «2Т».

– Чи правда, що значна частина архівів колишньої державної телерадіокомпанії втрачена?

– Так, багато архівів знищено. На моїх очах рулони з магнітними записами викинули на смітник. До того часу теж багато що було. Наш колишній музичний редактор виїхав працювати на телебачення в Угорщину і вивіз із собою всі архіви Закарпатського народного хору, наших митців, художників, – просто фантастичні художні, музичні програми. Не повірите, що в Закарпатті була така музична культура на рівні окремих сіл. Можливо, добре, бо тут би викинули ці архіви, а там вони й досі зберігаються в агенції НТА (правонаступник державного телебачення). На жаль, без сторонньої допомоги у мене немає можливості поїхати туди надовго, щоб передивитися ці рулони.

Частково втрата архіву пов'язана і з технічними проблемами. Після 1991 року різко змінилася політика фінансування обласних телерадіокомпаній. Якщо до того кожен транзистор, що мав згоріти, завчасно потрапляв на склад, то в 90-х роках про оновлення техніки особливо не піклувалися. Всі редактори, журналісти змушені були купувати касети для зйомок за свої гроші. Відповідно, після зйомок не віддавали касети в архів. Тож значна частина архівного матеріалу збережена по хатах. Зараз уже, мабуть, втрачена через завершення терміну придатності касет. Але в тому приміщенні, де було обласне телебачення, архівів уже нема. Частково матеріали вдалося оцифрувати завдяки редакторам, які були зацікавлені в цьому.

Телестудію в Ужгороді будували довго не тому, що хтось гальмував, а тому, що така була система

– Чи справедливо, на вашу думку, вести літочислення закарпатського телебачення від 1968 року, адже експериментальне мовлення тривало з 1967 року, а перша телегрупа працювала ще в 1965 році? Крім того, аудіовізуальні медіа на Закарпатті були і в дорадянський період.

– Колись досліджував це питання, просидів ціле літо в берегівському архіві, щоб з'ясувати, з чого почалося закарпатське телебачення. Скажу, що це дуже складно, треба вбити роки на ці пошуки. Перші трансляції програм тривали з Кошиць у 30-х роках минулого століття. Перше радіомовлення в післявоєнний період організували за участі військових. У

1954 році в Ужгороді збудували будинок радіо. Для мене все очевидно: ті програми, які готувала перша телегрупа, що працювала в 1965-му, – ще не було телебачення. Це був корпункт. Вважаю, що потрібно рахувати з часу заснування компанії, на той час – комітету, а також із початку мовлення на території саме нашої області, а не з Львівського телецентру.

– Чи відомо вам щось про тривале будівництво телестудії в Ужгороді? В архівних документах є чимало згадок про те, що його форсували, бо хотіли присвятити 50-річчю жовтневої революції, згодом відкрили до річниці. Водночас телестудія в обласному центрі Закарпаття була зведена останньою на першому етапі будівництва подібних телецентрів...

– Розпочну дуже здалеку. Телебачення на Закарпаття прийшло не з радянською владою. Воно прийшло з Угорщини, Чехословаччини, Польщі, Румунії. І вже після того, як закарпатці дивилися закордонне телебачення, вони з подивом побачили пародію на нього – перші програми радянського мовника. Я б не сказав, що на Закарпатті не приділяли увагу медіа. До прикладу, «Закарпатська правда» колись виходила щодня накладом 200 тисяч примірників.

Я не стежив за тим, як тривало будівництво першого апаратно-студійного блоку. Думаю, не тому, що хтось гальмував. Не погоджуюся з цим. Бо ж побудувати телецентр – це ще не все. Треба мати інфраструктуру, телевежі, радіорелейні лінії. Який сенс втрачати гроші, якщо телецентр не буде мати можливості доставки сигналу. Думаю, все робилося планово, синхронно. І ще один нюанс: у період СРСР у всіх галузях зробити щось – був героїзм. Те, що заплановано – ще не означало успішне і швидке виконання. Іноді найдрібніші питання доводилося вирішувати на найвищому рівні. Бо така була система.

– Поділяєте думку про те, що першими працівниками ужгородської телестудії були запрошені з інших областей фахівці, оскільки розбудову радянського мовника довіряли тільки перевіреним кадрам?

– У мене є альбом з фотографіями працівників радіо, у якому ви знайдете різні прізвища, серед них чимало закарпатських. Бо ж як тоді потрапив на посаду керівника Дмитро Воробець? Дійсно, щоб робити телебачення професійно, були потрібні фахівці. Але це складне питання, не мені судити.

Звісно, за нами дивилися. Бо коли загорівся дах на апаратно-студійному блоці, КДБ було на місці через 3 хвилини, а через 15 хвилин – пожежники.

– Цікаво, не знала про пожежу... А телевежа під час монтажу падала? Чи це вигаданий факт?

– Так, це правда. Приміщення телерадіокомпанії збудовано на болоті. Це була величезна яма, яку закидали сміттям, облаштували набережну, потім усі ті будівлі. Коли в Ужі велика вода, то вона просочується в підвали. Під час встановлення ґрунт просідав, одна нога нахилилася – і вежа впала. Довелося піднімати, укріплювати.

Закарпаття цікавило Центральне телебачення, викликало когнітивний дисонанс

– У своїх дописах ви називали закарпатську телестудію однією з найкращих в СРСР. Це суб'єктивна оцінка чи проводився аналіз роботи подібних телестудій?

– В СРСР були обмінні програми, і ми виконували план таких програм для Українського й Центрального телебачення. Отримували за це підвищення категорії та премії. В «Останкіно» одержували дуже багато листів із проханнями повторити наші програми, особливо після виступів Закарпатського народного хору, інших виконавців. А листи в той час слугували своєрідним рейтингом.

– Які саме програми, створені закарпатцями, цікавили центральне, українське телебачення?

– Закарпаття показувало свої родзинки, ми розкривали теми виноградарства, лісу, культури тощо. На Центральному телебаченні були дуже здивовані, коли побачили нашу Клару Балог (українська балетмейстер, народна артистка УРСР. – **Авт.**). Бо такі талановиті люди, як правило, їхали далі, не затримувалися в маленьких обласних центрах. Та й загалом менталітет відрізнявся, тому все закарпатське видавалося фантастичним, сприймалося як закордон. Приїжджі з інших областей та країн Союзу з подивом спостерігали таку картину: під величезним плакатом із надписом «Слава КПСС!» – Дюсі-бачі (старший чоловік на ім'я Дюсі. – **Ред.**) з біцігльов (велосипед. – **Ред.**), у підкочених штанах, гетрах з ромбиками, сандалях від Баті (відомий виробник взуття. – **Ред.**), калапі (капелюх. – **Ред.**), піджачку з краваткою, піпою (люлька. – **Ред.**), кавою в руці. Це викликало когнітивний дисонанс. Таку унікальність і досі не вбили. Тому було цікаво переважно все, що знімало і видавало в ефір закарпатське телебачення.

– Є згадки про період навчання закарпатців у Москві, участь в Олімпіаді. Чим можна пояснити такий успіх працівників обласного телебачення, адже знімати змагання подібного рівня щастило не всім?

– Оскільки під час Олімпіади не можна було сісти в калюжу і потрібно було забезпечити величезну кількість показів, запрошували працівників і з регіонів. Закарпатська телестудія була відома, звідси поїхали оператори. Перед Олімпіадою з ними трохи займалися. Затим вони відпрацювали Олімпіаду й повернулися. Участь у таких трансляціях – це була, звісно, важлива школа. Працівники телестудії не вчилися в Москві. Я, мабуть, єдиний, хто був на більш-менш тривалому навчанні. Але працювали і співпрацювали, готували спільні передачі. І звідти до нас любили приїжджати. Ви, мабуть, не знаєте, що на території санаторію «Карпати» вже був практично побудований санітарний корпус Держтелерадіо СРСР. Завадив його завершенню розпад Союзу.

Подовжені програми слугували агітації і пропаганді та вартували неймовірних зусиль тим, хто брав у них участь

– Що розуміли під поняттям «подовжені програми», які виходили на закарпатському телебаченні в період СРСР? Це справді був «антибуржуазний контент», щоб завадити перегляду іноземних програм? Ефіри відбувались опівночі?

– Так, це правда. Головна ціль подовжених програм – агітація і пропаганда. Але люди це розуміли. Порівняю з журналом «Радіо», який колись купував. Першу половину видання не читав, бо там були матеріали з'їздів, засідань і т.д. Набагато більше цікавила друга частина – власне фахова. Так було і з передачами.

Щодо подовжених програм, варто сказати одну важливу деталь – у той час не існувало запису. Програми виходили в прямому ефірі, коли закінчилися трансляції Центрального телебачення. Як правило, опівночі. Подовженими їх називали тому, що наші сусіди угорці, чехи, словаки ще не спали. Тому, щоб закарпатці не перемикалися на їхні канали, пропонували дивитися радянське телебачення. Однак створювати такі програми було складно. Самі подумайте: влітку в гунях Закарпатський народний хор чекав опівночі, щоб заспівати-затанцювати 15-20 хвилин у маленькій студії, під лампами, які гріли неймовірно.

А про пропаганду можна багато говорити, однак ніхто щиро не вірив у неї, ми сміялися з того. Хтось просто за гроші контролював це все. На роботі ти був один, а вдома – інший. Я ще застав цензорів Головліту, що вичитували тексти. Пригадую, перевіряли, щоб назви секретних об'єктів не згадували, але загалом нічого особливого. Правду кажучи, в нас і не було дисидентських матеріалів. У Ленінграді, Москві, коли вчився, бачив, що вони були, проходили на телебаченні.

– З архівних джерел відомо, що телестудію в Ужгороді запустили не тільки з українськомовними та російськомовними програмами, а й угорськомовними та молдавськомовними (румунськомовними). Із 90-х років виникла редакція німецькою, пізніше – словацькою, ромською, російською, «русинською» мовами. На сторінках періодичних видань бачила згадку про польськомовні програми. Вони дійсно були в проєкті? Загалом над такими програмами працювали фахівці чи, радше, аматори, які добре володіли мовою?

– Перший раз чую про польську мову. Можливо, була на рівні декларацій, як і програми на ідиші. Роми довго просили власну програму. Угорська редакція офіційно працювала з 1950 року. Але програми виходили від початку роботи радіо. Однак спочатку вони були перекладом українських програм. І молдавськомовна редакція працювала так само. Треба відзначити, що в період незалежності завдяки зміні системи з'явилися програми різними мовами. Донині вважаю угорські програми еталоном. Там були і спонсори, і їздили за кордон, навчалися. Для національних редакцій завжди було важко знайти кадри, тому до роботи залучали активістів громад. Коли створювали словацьку, ромську редакції, залучили керівників громадських організацій.

– А в 90-х, 2000-х виникало мовне питання – транслявати програми російською чи українською?

– З російською мовою не було проблем, бо в нас не було росіян (за даними перепису населення 2001 року, в Закарпатській області росіяни становили 2,5% населення та були четвертою за чисельністю національністю. – Ред.). Так, у радянський період працювала редакція «Вивчаємо російську мову», непогані програми виготовляла. Але вона вмерла природним способом. Інша справа, що український контент, сторонній, особливо в перші роки, було ніде взяти. Мультиків, дитячих програм майже не було. Як тільки з'являвся українськомовний контент, він одразу потрапляв на обласні телестудії. Ніхто собі по-іншому не міг уявити. Жодних мовних проблем, конфліктів не пригадую.

«Коли Москва побачила нашу ужгородську картинку – у них був шок»

– Яким було телебачення середини 80-х років, коли ви прийшли туди працювати?

– Моя перша передача уже як працівника обласного телебачення була про клуб інтернаціональної дружби «Мир», що функціонував в УЖДУ, для участі в якому з'їжджалася молодь з усього світу. У єдиному на весь Ужгород студентському кафе, в гуртожитку № 4, ми і відзняли її за допомогою ПТС. Це була середина 80-х.

Обласне телебачення того періоду можна назвати фабрикою з виробництва телевізійного продукту. У штаті працювали майже 350 осіб. Були два павільйони – 100 і 300-метровий. Для великого павільйону, завдяки зусиллям технічного директора телецентру Андрія Дудича, передали обладнання, що використовувалося на Олімпіаді. Як йому це вдалося – знає тільки він. Щотижня там знімали одну виставу, виступали аматорські і професійні музичні колективи, приїжджали виконавці з-за кордону.

У мене вже була ейфорія з цього приводу. Коли я повернувся з Москви, ми з колегою Володею Маринцівським робили телеміст Владивосток – Москва – Ужгород. Одну камеру встановили на набережній, іншу – на перехресті вулиць Корзо і Волошина. Передачі тривали щонеділі, по 8 годин. Але магнітофони були такі, що коли мені давали команду натискати кнопку «Плей», картинка запускалася через 16 секунд. І я мав за 16 секунд вгадати, коли її подати в ефір. І це вдавалося. Я схуд десь на 2-3 кілограми за цю програму. Коли Москва побачила нашу ужгородську картинку – у них був шок. Ми задрапірували всю студію синьою тканиною, поставили живі троянди, показали наші національні редакції. Говорю це не тому, щоб підкреслити щось. Просто дух часу був такий, ми були в точці зростання.

Крім того, всередині 80-х виходило багато спортивних програм, тривали трансляції зі стадіонів. В ефірі виходили дитячі програми. Хочу сказати, що було повноформатне різножанрове телебачення, таке, як має бути, а не окремі програми, як зараз бачимо.

– Які телепрограми 80-90-х років, на вашу думку, можна виокремити як найбільш яскраві, без надмірної ідеології і пафосу? Знаю, що обсяги мовлення були обмежені, чи не так?

– Так, було 2 години ефіру на день. Тоді це вважалося багато, бо зробити годину власного телепродукту було дуже важко. І 350 осіб для такого виробництва не було багато, бо робили якісно. Користувалися попитом прями ефіри з використанням телефонних дзвінків у студію. Це була нагода поспілкуватися з владою. «Новини» в той час дивилися всі. А також художні програми, розповіді про підприємства тощо.

– Всередині 80-х років ще продовжувала виходити програма на екологічну тематику «Шовкова косиця», яку вів професор, відомий ботанік Василь Комендар. Чи багато було таких телепроектів, до виробництва яких були причетні не журналісти, а фахівці в певних галузях?

– Було багато суспільно-політичних програм, які вели парткоми, активісти, агітатори, представники товариства «Знання». А «Шовкова косиця» – це була бомба. Ми знімали асфальтні заводи, заповідники, рекультивацію земель, висвітлювали різні екологічні проблеми. Редактором була Галина Бойко. А Василь Комендар – то була особистість! Справжній професор, інтелігент, з яким було приємно спілкуватися. Він не боявся виступити проти радянської влади, захистив чимало заповідних зон від руйнування. У таких програмах, як «Шовкова косиця» була інформація, яку не можна було знайти ніде у той час.

Вихід на супутник і період новаторських програм

– Чим був зумовлений вибір назви для обласного телеканалу – «Тиса-1», – що з'явився у 2005 році? У планах була і «Тиса-2»? Хто підштовхнув до виходу на супутник і чи відчувалося недофінансування?

– Недофінансування відчувалося, бо ми перейшли з 2 годин на 24, а нам не додали ні копійки, ні жодної ставки, ні технічної одиниці, людей просто не вистачало. Тодішній керівник телерадіокомпанії – Євген Шишков – до того, як переїхав на Закарпаття, працював у Нацраді з питань телебачення і радіомовлення. Його покоління в той час перебувало на керівних посадах у Києві. Він міг зайти в будь-який кабінет. Думаю, політичне рішення про вихід на супутник прийняв тодішній голова Закарпатської ОДА Віктор Балоба, з яким Шишков був у добрих стосунках. Балоба провів через облраду рішення надати додаткове фінансування і прийняти програму розвитку закарпатського телебачення, де було записано і про вихід на супутник. На той час в Україні лише комерційні канали були на супутнику, не було прецеденту серед обласних телерадіокомпаній. Нас лякали, що не можна виходити на супутник. Однак Шишкову вдалося зробити ліцензію.

Зараз поширена практика, що на одному передавачі – до 30 каналів. А ми мали 1 передавач і 1 канал, тож повинні були повністю його заповнити, всі 24 години. Я тоді придбав техніку, що дозволяла створити апаратну автоматизацію ефіру, тобто створювався плейлист з інформацією. Ми крутили галерею прекрасних фільмів, світову класику. Люди дивилися, це було цікаво. А потім були вже й авторські програми.

Щодо назви. Коли Шишков попросив мене зробити варіанти назви, я написав приблизно 30 варіантів. Він вибрав «Тиса» і додав 1, бо ми перші. Потім Міша Юнаков познімав краєвиди Закарпаття і зробив «одяг» каналу. З цим і вийшли тоді. Колеги відзначали, що був дуже вдалий рекламний ролик про наш вихід на супутник, коли журналіст Максим

Мельник відзняв бабцю в горах, а я поєднав це з зображенням супутника. Тоді кожен був у творчості, намагався щось зробити.

Проект «Тиса-2» – це був мій проект. Вже після того знайшлися кияни, але я їм довів свою першість. Проект полягав у створенні на базі каналу, національних редакцій, другого каналу, що розрахований на українців за кордоном, які хочуть бачити програми рідною мовою; на тих українців, що не знають української, але прагнуть дізнаватися інформацію про нашу державу рідною мовою, тобто мовами національних меншин; для тих іноземних громадян, що хочуть дізнатися про життя українців своєю мовою. Шишков тоді до мене приєднався і повів цей проект на колегію Держтелерадіо України, де його прийняли. Було вирішено робити цей канал. Але далі змінилася влада і проект призупинили.

– Розкажіть про прямоефірні телестудії в цей період.

– Це також було за керівництва Євгена Шишкова. Я вважаю, що то був пік розвитку телебачення Закарпаття. Ми одночасно зв'язували кілька країн. Пригадую, телеміст за участі Ужгорода, Луганська, Чорногорії, Ростова-на-Дону. Тоді мене вразила студія в Ростові, а ще більше ведуча, її дикція, мова, постава... За Шишкова було дуже багато експериментів, новаторства. Ми робили трансляцію новорічної ночі з Театральної площі. А коли постало питання створення молодіжної програми, ведучі вирішили провести перший прямий ефір лежачи. Люди телефонували з подивом, бо це було незвично.

– І редакція «Експеримент» була створена, коли компанією керував Євген Шишков, чи не так?

– У мене виникла ідея створити одну редакцію, у якій був би доступ до всього, і я прийшов з такою ідеєю до Євгена Шишкова. Так на другому поверсі ми зробили студію «Експеримент». До того часу довелося повоювати з технарями, бо в тому приміщенні колись була провідна монтажна. Мені це коштувало двох місяців у кардіодиспансері. У студію передали кращі комп'ютери, кращих операторів, журналістів. Поставили завдання робити найперше фільми, передачі не були основним. І вони створювали фільми.

У той період планували зробити і перший ньюзрум, щоб дати можливість оперувати окремими сюжетами, навіть частинами сюжетів, перетасовувати і щопівгодини передавати в ефір. При Шишкові ми стали лідерами, і це дійсно був прорив. Після виходу на супутник нас навіть дивилися заробітчани. Був глядач із Німеччини, що дивився ранкові програми і постійно нам телефонував.

«За часів Ющенка взагалі нічого не контролювали. Це був золотий період, бо телебачення жило своїм життям»

– Чи досліджували аудиторію обласного мовника, її вподобання у час вашої роботи в телерадіокомпанії?

– У радянський період не було такого поняття. Хоча комуністи, коли втрачали гроші, то й вимагали дієвості. Але перевіряти на той час не треба було, бо не існувало альтернативи, був один московський канал, один київський і регіональне телебачення. Коли в період незалежної України соціологи робили свої дослідження перед виборами, то ми завжди були в першій трійці за впливом на електорат.

Коли вийшли на супутник, дослідженням аудиторії займалися шведи. Я мав доступ до результатів, і на підставі цього ми приймали рішення щодо наповнення, розбудови телебачення. Сьогодні я не озвучував би цю цифру. Але ми спочатку не вірили, що так багато людей дивиться нас. Вихід на супутник був важливим кроком, бо на той час система радіорелейних ліній і мікропередавачів уже була зруйнована. Залишалися лише московські станції прямого доступу.

А в час створення Суспільного від нас забрали кнопку. Це був перший дзвіночок зі знищення телебачення. Сьогодні телеканал мовить через супутник, але вони виходять по IP-лінії, що накладає багато технічних і творчих обмежень. Затримка інколи доходила до 20 секунд. Це зламало всі прямі ефіри, живе спілкування. Не хочу цю тему розвивати, бо болить. Це не те, що було. Немає покриття. По-моєму, покриття зараз 35-40%. Про гірські райони взагалі мовчу.

– **Київ сильно втручався в роботу на початку 2000-х?**

– Ні, вони працювали за старою радянською схемою. Їх тільки своє цікавило, відповідно, вимагали звітності за ті програми. Наші програми їх не цікавили. За часів Ющенка взагалі нічого не контролювали. Це був золотий період, бо телебачення жило своїм життям. Не було менторства. Ми працювали творчо.

– **Які стосунки були з обласною владою? Чи впливали її рішення на бюджет телерадіокомпанії?**

– Влада завжди підбирала під себе й керівника в масмедіа, там, де мала вплив. Це зрозуміло. Тому нелояльного керівника телерадіокомпанії собі важко уявити. Були й пристосуванці. Все було.

Бюджет від облради абсолютно не залежав. Це була добра воля депутатів, що під час виходу на супутник вони виділили кошти на придбання устаткування. Але все інше фінансували з державного бюджету. До 2014 року бюджет Держтелерадіо був більшим, ніж бюджет української армії.

На мій погляд, державне телебачення має бути. Як держава може функціонувати без засобів масової інформації? Я не розумію цього. Це не з мого життя. Вона має право на донесення своєї думки, на звітування. Має бути та перша частина журналу, де влада. А друга – для душі. Коли це вдало поєднувати, буде можливість щось донести з першої половини.

Ми на шляху технологічного зламу, в якому телебачення себе загубило

– **Знаю, в Україні був проєкт третього регіонального телеканалу. Як ви вважаєте, чи були шанси на його реалізацію?**

– Майже від початку незалежності була ідея створити спільний регіональний телеканал, для якого кожна обласна телестудія давала би частку контенту. На мій погляд, це неробоча ідея. Мені нецікаво, що там у Херсоні, до прикладу. І хто буде дивитися моє Закарпаття в Херсоні? Так звані обмінні програми. Практика показує, що до цього часу ніхто не реалізував цю ідею.

– **Суспільне пробує реалізувати, маю на увазі ідею міжрегіонального створення та обміну контентом.**

– Про Суспільне я можу довго говорити, бо був біля самих витоків. Але не так воно пішло. Під хорошими модними гаслами... Я «за» Суспільне, щоб ви не зрозуміли, що я проти. Але я проти Аласанії, проти знищення місцевого мовлення, до чого призвела його політика. Коли він відверто заявляє: я головне вже зробив – знищив, то про що можна говорити? Так, працівники намагаються щось зробити, але рейтинги нульові. Він каже, що це неважливо, що принципи понад професією. Це мені незрозуміло. Якщо в тебе принципи – то не паплюж професію. А професіонали нехай працюють!

– **Які, на ваш погляд, найважливіші виклики вдалося подолати регіональному державному телебаченню кінця 80-х – перших десятиліть 2000-х?**

– Найбільший не вдалося подолати, його знищили. А з того, що раніше... Ну, що вам сказати? Нас ніхто не душив, не було намагання знищити. Виживали як могли. І нормально виживали. І зараз були шляхи, як це повести інакше, створивши Суспільне.

– **Які шляхи розвитку Суспільного ви маєте на увазі?**

– Вважаю, що боротьба за принципи понад професією вихолостила саму ідею. Так, воно має бути незалежне. Має знаходити баланс. Це все можна. Я говорив з канадцями, англійцями. В них також було укрупнення. І вони хочуть повернути місцеве мовлення. У мене одна розбіжність із Аласанією: роби в Києві, що хочеш, але не чіпай регіони. Бо не завдяки київським програмам, а завдяки регіональним був якийсь статус, рейтинг державного телебачення України, а згодом і Суспільного. Люди дивилися, був вплив, відчувався зв'язок держави з суспільством, з угорцями, румунами, ромами, словаками, німцями. А після того, що сталося, цього практично немає. Ну, про що можна говорити? Це неправильно. Всі вже зрозуміли, але пізно.

Яка доля телебачення загалом? Ніяка, ніхто не знає. Я вважаю, що ТБ вмерло в усьому світі. Воно абсолютно не таке. Воно свою нішу займе, буде розвиватися, але буде інакшим. У багатьох країнах уже не вчать на телевізійника. Навчають людину, що може зробити контент. А форма його розповсюдження може бути різною. Я думаю, що буде технологічний прорив завдяки новітнім технологіям. Великі надії покладаю на 5G. З іншого боку, мене лякає технологічність. Спілкуюся з сучасними студентами, і вони нагадують мені дилетантів. Вони знають про все, але трішки. І тому не можуть аналізувати, робити якісь висновки. Так і телебачення, воно також себе загубило. Що, як, у якій формі? Тож думаю, ми на шляху технологічного зламу.

Наталія Толочко

Додаток К. Список публікацій за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Каралкіна Н. В. Соціально-комунікаційні особливості регіональних телеканалів на Закарпатті. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика*. 2015. Випуск 1 (22). С. 32–35.
2. Каралкіна Н. В. Роль регіонального телебачення у формуванні громадської думки (на прикладі телеканалу «Тиса–1»). *Стиль і текст*. 2015. Вип. 16. С. 157–165.
3. Каралкіна Н. В. Телеканал «Тиса-1» у системі телемовлення Закарпаття. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2014 (липень–вересень). Т. 56. С. 36–42. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз Google Scholar, Erih Plus).
4. Каралкіна Н. В. Перспективи й ризики впровадження суспільного мовлення в транскордонному регіоні. *Наукові записки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. 2015 (липень–вересень). Т. 60. С. 101–104. DOI <https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз Google Scholar, Erih Plus).
5. Каралкіна Н. В. Способи використання соціальних мереж для підготовки й популяризації телевізійних програм Філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція». *Обрії друкарства*. 2016. № 1 (5). С. 35–45. DOI: <https://doi.org/10.20535/2522-1078.2016.1.95060> (Видання входить до наукометричних баз Bielefeld Academic Search Engine (BASE), OpenAIRE, WorldCat, Index Copernicus).
6. Толочко (Каралкіна) Н. В. Специфіка програм телеканалу «Тиса–1» про національні меншини Закарпаття: проблемно-тематичний аспект. *Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка*. Т. 1 (66). 2017 (січень–березень). С. 19–24. DOI:

<https://doi.org/10.17721/2522-1272> (Видання входить до наукометричних баз Google Scholar, Erih Plus).

7. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості дрогового мовлення у період Підкарпатської Русі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 20(60), 1 т. С. 27–31. (Видання входить до наукометричної бази Index Copernicus).
8. Толочко (Каралкіна) Н. В. Особливості телепрограм для національних меншин Закарпаття в контексті суспільного мовлення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород: ПП Данило С.І., 2019. № 2 (42). С. 222–227. DOI: 10.24144/2663-6840/2019.2(42). (Видання входить до наукометричної бази Index Copernicus).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

9. Толочко (Каралкіна) Н. В. Проблеми формування аудіовізуальних медіа на Закарпатті у дорадянський період. *East European Scientific Journal (Warsaw, Poland)*. 2019, part 6. № 7 (47). С. 10–14 (Видання входить до наукометричної бази Index Copernicus).
10. Tolochko (Karalkina), N. (2020). Radio and Television Programs for National Minorities of the Border Multicultural Region (on the example of Transcarpathia, 1930-1991). *Technium Social Sciences Journal*, 8(1), 188–199. Retrieved from <https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/748> DOI: <https://doi.org/10.47577/tssj.v8i1> (Видання входить до наукометричних баз Ulrich's, Ebsco, Index Copernicus, WorldCat etc.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Каралкіна Н. В. Інформаційно-мовна політика регіональних телеканалів Закарпаття в контексті суспільного мовлення. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Прикладні та фундаментальні аспекти дослідження в соціальних комунікаціях»* / відп. ред. Г.І. Марчук. Івано-Франківськ, 2015. Вип. І. 272 с. С. 112–119.

12. Каралкіна Н. В. Популяризація програм філії НТКУ «Закарпатська регіональна дирекція» за допомогою соцмереж. *Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції* / наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. О. Андрєєва, І. Тімченко. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. 114 с. С. 61–65.
13. Толочко Н. В. Становлення державного телемовлення на Закарпатті у 60-80-х рр. *Актуальні проблеми розвитку засобів масової комунікації в сучасній Україні. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів* / за заг. ред. Тараненко О.В.; упорядник: Рудченко А. С. Вінниця: ДоннНУ імені Василя Стуса, 2017. 60 с. С. 37–40.
14. Толочко Н. В. Зародження регулярного телемовлення на Закарпатті: суспільно-історичний контекст. *Студії з філології та журналістики: збірник наукових праць* / Міжнар. редкол.: М. Вашичек, Н. Венжинович (відп. ред.), М. Горди та ін. Вип. 5. Ужгород: Говерла, 2018. 456 с. С. 437–440.
15. Толочко (Каралкіна) Н.В. Особливості взаємодії регіональних телеканалів Закарпаття з новітніми медіа. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* / наук. ред. Т. Кузнєцова; упоряд. Ю. А. Грушевська. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 161 с. С. 57–62.
16. Толочко Н. В. Особливості телепрограм для національних спільнот Закарпаття в радянський період (1960–1980 рр.). *Студії з філології та журналістики: збірник наукових праць* / Міжнар. редкол.: Н. Венжинович (голов. ред.), Г. Шумицька (заст. голов. ред.), М. Вашичек та ін. Ужгород: Говерла, 2020. Вип. 6. 203 с. С. 188–192.
Наукова праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації:
17. Толочко Н. В. Електронні медіа етнічних спільнот Закарпаття. Радіо й телебачення // *Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: монографія* / Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с. С. 184–278.

Додаток Л. Відомості про апробацію результатів дисертації

Міжнародні наукові конференції:

«Актуальні проблеми філології та журналістики» (Ужгород, 2014, 2018, 2020 рр.), «Мова. Суспільство. Журналістика», (Київ, 3 квітня 2015 р.); «Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід» (Одеса, 2016, 2020 рр.); «Українські медіа в європейському інформаційно-комунікаційному просторі: історія, стан, перспективи» (Ужгород, 2014, 2015, 2016, 2019 рр.); «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі і регіональні ЗМІ» (Тернопіль, 10–13 травня 2019 р.).

Всеукраїнські наукові конференції:

«Український соціум та медіа: динаміка взаємодії (2010–2015 рр.)» (Київ, 2 квітня 2015 р.); «Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи» (Вінниця-Житомир, 14–15 травня 2015 р.); «Прикладні та фундаментальні аспекти досліджень в соціальних комунікаціях» (Івано-Франківськ, 20–22 травня 2015 р.); «Актуальні проблеми розвитку засобів масової комунікації в сучасній Україні» (Вінниця, 21 квітня, 2017 р.); «Актуальні проблеми сучасного мас-медійного простору» (Херсон, 12–13 вересня 2016 р.); «Сучасний мас-медійний простір: реалії та перспективи розвитку» (Вінниця, 12–13 жовтня 2016 р.); круглий стіл на базі ДВНЗ «УжНУ» «Сучасна мовна ситуація в Закарпатській області: стан та перспективи» (Ужгород, 30 травня, 2018 р.).

Університетські конференції:

Доповіді на щорічних підсумкових наукових конференціях професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (2016–2020 рр.).